ALBERT CAMUS

VEBA

ROMAN

1957

NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Çeviri: NEDRET TANYOLAÇ ÖZTOKAT

ALBERT CAMUS

VEBA

ROMAN

Çeviri: NEDRET TANYOLAÇ ÖZTOKAT

La peste, Albert Camus

1. basım: 1997
21. basım: Ekim 2013, İstanbul
E-kitap 1. Sürüm Şubat 2014, İstanbul
2013 tarihli 21. Basım esas alınarak hazırlanmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

ISBN 9789750720130

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 10758

ALBERT CAMUS

VEBA

ROMAN

1957 NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Fransızca aslından çeviren

Nedret Tanyolaç Öztokat

Albert Camus'nün Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Yabancı, 1982
Mutlu Ölüm, 1991
Tersi ve Yüzü, 1992
Yolculuk Günlükleri, 1993
İlk Adam, 1994
Yaz, 1994
Başkaldıran İnsan, 1995
Düğün / Bir Alman Dosta Mektuplar, 1995
Sürgün ve Krallık, 1996
Sisifos Söyleni, 1997
Düşüş, 1997

ALBERT CAMUS, 1913 yılında, Cezayir'de dünyaya geldi. Cezayir Üniversitesi'nde sürdürdüğü felsefe öğrenimini sağlık nedenleriyle yarıda bıraktı. 1938'de Paris'e gitti, ilk yapıtları *Tersi ve Yüzü* ve *Düğün* bu dönemde yayımlandı. Edebiyat dünyasına asıl girişini, 1942'de yayımlanan *Yabancı* adlı romanı ve *Sisifos Söyleni* başlıklı felsefi denemesi belirledi. Birbirini tamamlayan bu iki yapıtta, varoluşçu izler taşıyan "saçma" felsefesini geliştirdi. *Başkaldıran İnsan, Yaz*, *Sürgün ve Krallık* isimli eserleriyle hem edebiyat hem de düşünce alanlarında yetkinliğini kanıtladı. *Mutlu Ölüm* ve *İlk Adam* adlı romanları ölümünden sonra yayımlandı. 1957'de Nobel Edebiyat Ödülü'ne değer görülen ve bugün XX. yüzyıl edebiyat ve düşünce dünyasının en önemli adlarından biri olarak kabul edilen Albert Camus, 1960 yılında bir araba kazasında yaşamını yitirdi.

NEDRET TANYOLAÇ ÖZTOKAT, 1962'de İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nı 1985'te bitirdi. 2006 yılında profesör oldu. Çalışmalarını edebiyat göstergebilimi alanında yoğunlaştırdı. 2002 yılından bu yana Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nın Anabilim Dalı Başkanlığı'nı yürüten Öztokat, başta Marguerite Duras, Jorge Semprun, Nina Berberova ve Tzvetan Todorov olmak üzere önemli yazarların yapıtlarını dilimize kazandırdı.

Bir hapsedilmişliği başka bir hapsedilmişlikle
göstermek, gerçekte var olan herhangi bir şeyler
göstermek kadar mantığa uygundur.

DANIEL DEFOE

I

Bu güncenin konusunu oluşturan ilginç olaylar 194...' te Oran'da meydana geldi. Genel düşünceye göre biraz sıra dışı olduğundan bu olayların geçebileceği yer burası değildi. İlk bakışta Oran gerçekten de sıradan bir kent, Cezayir'in bir Fransız ilinden başka bir şey değildi.

Kentin kendisi de, itiraf etmek gerekir, çirkindir. Dingin görünümlü bu kenti başka onca ticaret kentinden farklı kılan şeyin ne olduğunu ayırt etmek için biraz zaman gerekir. Örneğin, ne bir kanat çırpışın ne de bir yaprak hışırtısının duyulduğu, güvercini olmayan, ağaçsız ve bahçesiz bir kent, tam anlamıyla yansız bir yer nasıl düşünülür? Mevsimlerin değişimi ancak göğe bakılarak anlaşılır. İlkbahar yalnızca havanın niteliğinin değişmesinden ya da sokak satıcılarının banliyölerden getirdikleri çiçek sepetleriyle kendini duyurur; çarşı pazarda satılan bir ilkbahardır bu. Yazın, güneş fazla kuru evleri kavurur ve duvarları gri bir külle örter; o zaman artık kapalı kepenklerin gölgesinden başka yerde yaşanmaz. Sonbaharda, tersine çamur tufanı olur. Güzel günler yalnızca kışın yaşanır.

Bir kenti tanımanın en bildik yollarından biri de insanların orada nasıl çalıştığına, orada birbirlerini sevdiğine ve nasıl öldüğüne bakmaktır. Bizim küçük kentimizde, iklimden belki de, bunların tümü bir arada yapılır, aynı tutkulu ve belirsiz havayla. Yani burada insanın canı sıkılır ve alışkanlıklar edinmeye özen gösterir. Burada yaşayanlar çok çalışırlar, ancak hep zengin olmak amacıyla değil. Özellikle ticarete ilgi duyarlar ve onların deyişiyle, önce iş yapmakla ilgilenirler. Doğal olarak basit keyiflerden de zevk alırlar; kadınlardan, sinemadan ve deniz banyolarından hoşlanırlar. Ancak, çok mantıklı olarak, bu zevkleri cumartesi akşamları ve pazar günlerine saklarlar; çünkü haftanın tüm öteki günlerinde çok para kazanmaya çalışırlar. Akşam, bürolarından çıktıklarında belli bir saatte kafelerde buluşurlar, aynı

bulvarda gezinti yaparlar ya da kendi balkonlarına çıkarlar. Daha genç olanların zevkleri şiddetli ve kısadır; oysa daha yaşlıların kötü huyları işkolik toplantıları, eş dost davetleri ve kâğıt oynanan çevrelerle sınırlıdır.

Kuşkusuz bunun yalnız bizim kente özgü bir şey olmadığı ve sonuçta tüm çağdaşlarımızın böyle olduğu söylenecektir. Kuşkusuz, bugün, insanların sabahtan akşama çalışıp sonra da yaşamak için geri kalan zamanlarını kâğıt oynayarak, kafelerde ve çene çalarak harcamayı yeğlemeleri kadar doğal hiçbir şey yoktur. Ancak bazı kentler ve ülkeler vardır, orada insanlar arada sırada başka şeyden kuşku duyarlar. Genelde bu, onların yaşamını değiştirmez. Yalnız kuşku ortaya çıkmıştır ve bu da her zaman bir kazançtır. Tersine Oran, kuşkuları olmayan bir kenttir; yani tümüyle modern bir kent. Buna bağlı olarak, bizim burada insanların birbirlerini nasıl sevdiklerini belirtmeye gerek yoktur. Erkekler ve kadınlar aşk edimi denen şeyde çabucak birbirlerini yutarlar ya da iki kişilik uzun bir alışkanlık geliştirirler. Bu uçlar arasında çoğunlukla bir orta nokta yoktur. Bu da özgün bir şey değil. Her yerde olduğu gibi Oran'da da zamansızlıktan ve düşünmemekten insanlar bilmeden birbirini sevmek zorundadır.

Kentimizde daha özgün olan, burada ölmenin güçlüğüdür. Aslında güçlük doğru sözcük değil, rahatsızlık demek daha doğru olacak. Hasta olmak hoş bir şey değildir, ancak size hastalıkta destek olan kentler ve ülkeler vardır ve buralarda bir bakıma insan kendini bırakabilir. Bir hastanın şefkate gereksinimi vardır, bir şeye yaslanmaktan hoşlanır, çok doğaldır bu. Ancak Oran'da iklimin aşırılıkları, burada yürütülen işlerin önemi, dekorun belirsizliği, şafağın çabuk sökmesi ve zevklerin niteliği, her şey sağlıklı olmayı gerektirir. Bir hasta kendini yapayalnız buluverir. Nüfusun tümünün telefonda ya da kafelerde poliçelerden, konşimentolardan ve indirimlerden söz ettiği aynı dakikalarda, sıcaktan çıtırdayan yüzlerce duvarın ardında

kapana kıstırılmış ölmek üzere olan birini düşünelim. Modern bile olsa ölümdeki rahatsızlık böyle, kurak bir yerde meydana geldiğinde anlaşılacaktır.

Bu birkaç bilgi belki kentimizle ilgili yeterli bir fikir verir. Hem sonra hiçbir şeyi abartmamak gerekir. Altı çizilmesi gereken, kentin ve yaşamın sıradan görünümüdür. İnsan, alışkanlıklarını edindikten sonra günlerini kolay geçirir. Kentimiz tam da alışkanlıklar için uygun bir yer olduğuna göre, burada bundan iyisi can sağlığı denebilir. Bu açıdan bakınca, kuşkusuz yaşamın çok tutku verici olmadığı görülür. En azından bizde karmaşa nedir bilinmez. Ve bizim içten, sempatik ve hareketli nüfusumuz buraya yolu düşmüş kişilerde her zaman belli ölçüde saygı uyandırmıştır. Renkten, bitkiden ve ruhtan yoksun kentimiz, sonunda dinlendirici bir yer gibi durmaya başladı, sonunda burada uyunabiliyor. Ancak kentin, mükemmel çizilmiş bir koyun önünde, çıplak bir yaylanın ortasında, ışıklı tepelerle çevrili eşsiz bir manzaraya iliştirilmiş olduğunu da eklemek yerinde olacaktır. Yalnızca bu koya sırtını çevirmiş olması ve bundan dolayı, insanın hep arayıp bulmak zorunda kaldığı denizi görmenin olanaksız olması üzücü olabilir.

O yılın ilkbaharında meydana gelen ve burada güncesini aktarmaya karar verdiğimiz ciddi olaylar dizisinin ilk göstergeleri olan –bunu sonradan anladık– olayları hiçbir biçimde kentlilerin düşünemeyeceğini, bu noktada herkes kolayca kabul edecektir. Bu olaylar kimilerine iyice doğal gelecektir, kimilerine de tersine, inanılması güç. Ancak, her şey bir yana, bir vakanüvis bu çelişkileri göz önüne alamaz. Onun görevi yalnızca, “Şunlar meydana geldi,” demektir, eğer bunların gerçekten de meydana geldiğini ve tüm bir halkın yaşamını ilgilendirdiğini biliyorsa ve böylece söylediklerinin doğruluğunu içtenlikle onaylayacak binlerce tanık varsa.

Kaldı ki, kaderin cilvesiyle belli sayıda tanıklıkları derleme olanağı bulmasaydı ve anlattığını ileri sürdüğü şeylere ister istemez karışmasaydı, zamanla tanıyacağınız anlatıcı bu tür bir girişim içinde bir değerlendirmede bulunma sıfatını pek kazanamazdı. İşte ona bir tarihçi yapıtı ortaya koyma hakkı tanıyan da budur. Tabii ki, amatör de olsa, bir tarihçinin her zaman belgeleri vardır. Bu öykünün anlatıcısının da kendi belgeleri var: öncelikle kendi tanıklığı, sonra başkalarının tanıklığı. Bunun nedeni de rolü gereği, bu güncedeki tüm kişilerin anlattığını derlemek zorunda olmasıydı, son olarak da, sonunda eline geçen metinler. Uygun olduğu kanısına vardığında bunlardan dilediğince yararlanmak istemektedir. Bir şey daha istemektedir... Ancak sıranın anlatıya gelmesi için belki de artık bu yorumları ve dilsel önlemleri bırakmanın zamanıdır. İlk günlerin anlatılması biraz özen istiyor.

16 Nisan sabahı Doktor Bernard Rieux, muayenehanesinden çıktı ve sahanlığın ortasında ölü bir fareyle karşılaştı. O anda fazla önemsemeden hayvanı ayağıyla itti ve merdivenleri indi. Ancak sokağa geldiğinde, bu farenin olması gereken yerde olmadığı aklına geldi ve kapıcıya haber vermek üzere geri döndü. Yaşlı Mösyö Michel'in tepkisi karşısında bu gördüğünün alışılmadık olduğunu daha iyi hissetti. Bu ölü farenin varlığı ona yalnızca tuhaf gelmişti, oysa kapıcı için bir rezaletti. Kesinlikle emindi. Apartmanda fare yoktu. Doktor, boşu boşuna onu ilk katın sahanlığında muhtemelen ölü bir fare bulunduğuna inandırmaya çalıştı; Mösyö Michel'in kanısı biraz olsun değişmiyordu. Apartmanda fare yoktu, o zaman biri bunu dışarıdan getirmiş olmalıydı. Sözün kısası, bir şaka söz konusuydu.

Aynı akşam Bernard Rieux, koridorun iyice dibinde yalpalayan ve ıslak tüylü, büyük bir fare gördüğünde, apartmanın girişinde, dairesine çıkmadan önce, ayakta durmuş anahtarlarını arıyordu. Hayvan dengesini arıyormuş gibi durdu, küçük bir çığlıkla kendi çevresinde döndü ve ağzından kan fışkırarak sonunda devrildi. Doktor bir süre onu izledi ve dairesine çıktı.

Düşündüğü fare değildi. Bu fışkıran kan, onu kafasını kurcalayan konuya döndürüyordu. Bir yıldır hasta olan karısı ertesi gün dağda bir dinlenme yerine gidecekti. Ona tembih ettiği üzere, karısını odalarında yatarken buldu. Karısı bu şekilde kendini yol yorgunluğuna hazırlıyordu. Gülümsüyordu. "Kendimi çok iyi hissediyorum," dedi.

Başucu lambasının ışığında doktor yüzünü ona çevirmiş bakıyordu. Rieux için otuz yaşındaki bu yüz, hastalığın izlerine karşın hep genç bir yüzdü, belki de geri kalan her şeyi alt eden şu gülümseme yüzünden.

“Uyuyabilirsen uyu,” dedi Rieux. “Hastabakıcı saat on birde gelecek ve sizi öğle trenine götüreceğim.”

Hafifçe nemlenmiş bir alnı öptü. Gülümseyiş kapıya kadar ona eşlik etti.

Ertesi gün, 17 Nisan, saat sekizde kapıcı geçerken doktoru durdurdu ve bütün suçu, koridorun ortasına üç ölü fare koyarak bu soğuk şakayı yapanlara yükledi. Onları büyük kapanlarla yakalamış olmalılardı, çünkü hayvanlar kan içindeydi. Kapıcı fareleri ayaklarından tutarak suçluların bu acı alay karşısında kendilerini ele vermeleri beklentisiyle bir süre kapının önünde beklemişti. Ama hiçbir şey olmamıştı.

“Ah şu insanlar!” diyordu Mösyö Michel. “Sonunda elime geçireceğim onları.”

Kafası karışan Rieux, ziyaretlerine müşterileri arasında en yoksulların oturduğu dış semtlerden başlamaya karar verdi. Oralarda çöp toplama işi çok daha geç saatlerde yapılıyordu ve bu semtin dar ve tozlu yolları boyunca ilerleyen araba kaldırım kenarlarına bırakılmış çöp kutularına değip geçiyordu. Böyle ilerlediği bir yolda sebze artıkları ve kirli paçavraların üzerine atılmış bir düzine kadar fare saydı.

İlk hastasını yatakta buldu, hem yatak odası hem de yemek odası olarak kullanılan oda sokağa bakıyordu. Sert ve yıpranmış yüzlü, yaşlı bir İspanyol’du. Önünde, örtünün üzerinde bezelye dolu iki tencere duruyordu. Doktorun içeri girdiği sırada yatağında yarı doğrulmuş astımlı yaşlı adam, derin derin öksürebilmek için kendini geriye doğru atıyordu. Karısı bir leğen getirdi.

“Ee doktor, ortaya çıkıyorlar, gördünüz mü,” dedi iğne sırasında.

“Evet,” dedi kadın, “komşu üç tane bulmuş.”

Yaşlı adam ellerini ovuşturuyordu.

“Ortaya çıkıyorlar, bütün çöp tenekelerinde görüyoruz, açlıktan bu!”

Çok geçmeden Rieux, burada oturan herkesin fareleri konuştuğunu saptamakta güçlük çekmedi. Ziyaretleri bitince evine döndü.

“Yukarıda, size bir telgraf var,” dedi Mösyö Michel.

Doktor ona yeni fareler görüp görmediğini sordu.

“Yo hayır,” dedi kapıcı, “kapıyı gözetliyorum, anlarsınız. O domuzlar da göze alamıyorlar.”

Telgraf Rieux’ye annesinin ertesi gün geleceğini bildiriyordu. Hastanın yokluğunda oğlunun eviyle ilgilenmeye geliyordu. Doktor evine girdiğinde hastabakıcı gelmişti. Rieux, tayyör giymiş, yüzünü boyayla renklendirmiş, ayakta duran karısını gördü. Ona gülümsedi.

“İyi,” dedi, “çok iyi.”

Bu süre sonra garda onları yataklı vagona yerleştiriyordu. Karısı kompartımana bakıyordu.

“Bizim için fazla pahalı değil mi?”

“Gerekli bu,” dedi Rieux.

“Nedir şu fare hikâyesi?”

“Bilmiyorum. Tuhaf, ama geçecek.”

Sonra karısına bir solukta, ondan özür dilediğini, onunla daha yakından ilgilenmesi gerektiğini ve onu çok ihmal ettiğini söyledi. Karısı susmasını istediğini belli edercesine başını sallıyordu. Ama Rieux ekledi:

“Geri döndüğünde her şey daha iyi olacak. Yeniden başlayacağız.”

“Evet,” dedi karısı gözleri parlayarak, “yeniden başlayacağız.”

Bir süre sonra kocasına sırtını döndü ve camdan dışarıyı seyretmeye koyuldu. Peronda insanlar aceleyle koşturuyor ve birbirlerine çarpıyorlardı. Lokomotifin tıslayan sesi onlara kadar

geliyordu. Karısını adıyla çağırdı, kadın başını çevirdiğinde yüzünün gözyaşlarıyla ıslanmış olduğunu gördü.

"Hayır," dedi yumuşaklıkla.

Gözyaşlarının ardından biraz buruk, gülümsemesi belirdi. Derin bir soluk aldı:

"Haydi git, her şey iyi olacak."

Karısına sıkı sıkı sarıldı ve şimdi peronun üzerinde, camın öte yanında artık yalnızca onun gülümsemesini görüyordu.

"Rica ediyorum, kendine iyi bak," dedi karısına.

Ama o duyamıyordu.

Çıkışın yakınında, peronda Rieux, oğlunu elinden tutmuş, Sorgu Yargıcı Mösyö Othon'la burun burna geldi. Doktor, ona yolculuğa çıkıp çıkmadığını sordu. Biraz eskilerin "sosyete adamı" dediği insanları, biraz da ölü taşıyıcılarını andıran, uzun ve siyah bir adam olan Mösyö Othon, sevimli bir sesle ancak kısaca yanıtladı:

"Aileme saygılarını sunmaya giden Madam Othon'u bekliyorum."

Lokomotifin düdüğü öttü.

"Fareler..." dedi Yargıç.

Rieux trenin, yönüne doğru bir hamle yaptı, ama yeniden çıkış tarafına döndü.

"Evet," dedi, "önemli değil."

Bu anla ilgili tek aklında kalan, koltuğunun altında ölü farelerle dolu bir kasa taşıyan görevlinin geçtiğiydi.

Aynı gün öğleden sonra, Rieux muayeneye başlarken, gazeteci olduğu ve sabah geldiği söylenen genç bir adamı kabul etti. Adı Raymond Rambert'di. Kısa boylu, geniş omuzlu, kararlı yüzlü, açık ve zeki gözleri olan Rambert'in sırtında spor giysiler vardı ve keyfi yerinde gibiydi. Doğrudan konuya girdi. Paris'teki büyük bir gazete adına Arapların yaşam koşullarını araştırıyordu ve onların sağlık durumlarıyla ilgili bilgiler istiyordu. Rieux bu durumun hayra alamet

olmadığını söyledi. Ancak fazla ileri gitmeden önce, gazetecinin doğruyu söyleyip söylemediğini bilmek, öğrenmek istiyordu.

"Tabii," dedi beriki.

"Şunu demek istiyorum: Tam bir eleştiri getirebilir misiniz?"

"Tam değil, bunu açıkça belirtmeliyiz. Ancak sanıyorum böyle bir eleştiri dayanaktan yoksun olurdu."

Rieux yumuşak bir tonla gerçekten de böyle bir eleştirinin dayanaktan yoksun olacağını, ancak Rambert'in tanıklığının eksiksiz olup olamayacağını yalnızca bilmek istediğini söyledi.

"Ben tam olmayan tanıklık dışında bir şey kabul etmem. Böylece sizin tanıklığınızı da kendi bilgilerimle desteklemeyeceğim."

"Bu Saint-Just'ün dili," dedi gazeteci gülümseyerek.

Rieux ses tonunu yükseltmeden o konuda hiçbir şey bilmediğini, bunun yaşadığı dünyadan bıkmış, ancak yine de benzerleriyle aynı zevklere sahip olan ve kendi adına haksızlık ve ödünleri reddetmeye kararlı bir insanın dili olduğunu söyledi. Rambert, boynu omuzlarına gömülmüş, doktora bakıyordu.

"Sizi anladığımı sanıyorum," dedi sonunda ayağa kalkarak.

Doktor onunla kapıya doğru yürüdü, "Olayları bu şekilde ele aldığınızdan ötürü size teşekkür ederim," dedi.

Rambert sabırsızlanıyor gibiydi.

"Evet, anlıyorum," dedi, "sizi rahatsız ettiğim için özür dilerim."

Doktor onun elini sıktı ve şu sıralar kentte bulunan ölü farelerin miktarıyla ilgili ilginç bir röportaj yapılabileceğini söyledi.

"Evet, beni ilgilendirir bu," dedi coşkuyla Rambert. Saat on yedide yeni ziyaretler için evden çıkarken doktor merdivenlerde hantal yapılı, kalın kaşlarla belirginleşmiş geniş ve çökmüş yüzlü, henüz genç bir adamla karşılaştı. Apartmanının en üst katında oturan İspanyol dansçılarda birkaç kez ona rastlamıştı. Jean Tarrou ayaklarının dibinde, bir basamağın üzerinde can çekişmekte olan bir farenin son

çırpınışlarını izleyerek büyük bir dikkatle sigara içiyordu. Doktora gri gözlerinin de biraz desteklediği sakin bir bakış yöneltti, ona merhaba dedi ve farelerin ortaya çıkışının ilginç bir şey olduğunu söyledi.

"Evet," dedi Rieux, "ancak rahatsız etmeye başladı."

"Bir anlamda öyle doktor, yalnızca bir anlamda. Hiç bunun gibi bir şey görmedik. Ancak bunu ilginç buluyorum, evet, olumlu anlamda ilginç."

Tarrou elleriyle saçlarını geriye attı ve artık hareketsiz olan fareye yeniden baktı, sonra Rieux'ye gülümsedi:

"Ama doktor, asıl kapıcının işi bu."

Zaten doktor da, kapıcıyı, o her zamanki kanlı canlı yüzünde bir bıkkınlık ifadesiyle, girişin yanında duvara sırtını dayamış, kapının önünde buldu.

Kendisine yeni buluntuyu bildiren Rieux'ye, "Evet, biliyorum," dedi yaşlı Michel, "şimdi ikişer üçer ele geçiyorlar. Ama öteki evlerde de aynı şey oluyor."

Bitkin ve düşünceli duruyordu. Durmadan boynunu ovuşturuyordu. Rieux ona iyi olup olmadığını sordu. Tabii ki kapıcı ona iyi olmadığını söyleyemiyordu. Yalnız, rahatsızlık duyuyordu. Ona göre, bu moral işiydi. Bu fareler ona bir darbe indirmişti ve ortadan kaybolduklarında her şey çok daha iyi olacaktı.

Ancak ertesi sabah, 18 Nisan'da, annesini gardan getiren doktor Mösyö Michel'i daha çökmüş bir suratla buldu: Mahzenden tavan arasına on kadar fare merdivenlerde yatıyordu. Komşu evlerin çöp tenekeleri de bunlarla doluydu. Doktorun annesi haberi şaşkınlık duymadan öğrendi.

"Olur böyle şeyler."

Gümüş rengi saçlı, kara gözlü ve yumuşak bakışlı bir kadındı.

"Seni görmekten mutluyum Bernard," diyordu. "Fareler buna karşı hiçbir şey yapamaz."

Rieux onaylıyordu; onun yanında her şey her zaman kolay gözüküyordu.

Öte yandan Rieux, müdürünü tanıdığı, belediyenin fareyle mücadele birimine telefon etti. Açık havada ölmeye gelen çok sayıdaki şu farelerden söz edildiğini duymuş muydu? Müdür Mercier bundan söz edildiğini duymuştu, hatta rıhtımların çok uzağında olmayan kendi servisinde bile elli tane kadar fare bulunmuştu. Yine de bunun ciddi bir şey olup olmadığını düşünüyordu. Rieux bunu belirleyemezdi, ancak fareyle mücadele biriminin müdahale etmesinin gerektiğini düşünüyordu.

"Evet," dedi Mercier, "eğer bunun gerçekten gerekli olduğuna inanıyorsan bir emir çıkarmaya çalışabilirim."

"Her zaman için gereklidir," dedi Rieux.

Temizlikçi kadın ona, kocasının çalıştığı fabrikada yüzlerce ölü fare toplanmış olduğunu söylüyordu.

Kentliler işte aşağı yukarı bu dönemde kaygılanmaya başladılar. Gerçekten 18'inden itibaren fabrika ve antrepolar yüzlerce fare cesediyle dolup taştı. Bazı durumlarda farelerin uzun uzun can çekişmesine son vermek gerekti. Ancak, dış semtlerden kentin merkezine kadar, Doktor Rieux'nün geçebildiği her yerde, kentlilerin toplandığı her yerde, fareler ya çöp kutularında yığılmış bir halde ya da akan sularda sıra sıra bekliyorlardı. Gazetelerin akşam baskısı hemen o günden başlayarak olaya el koydu; belediyenin harekete geçmeyi düşünüp düşünmediğini ve bu iğrenç istiladan kentlileri korumak için hangi acil önlemleri tasarladığını sorguladılar. Belediye hiçbir şey düşünmemiş, kesinlikle hiçbir şeyi de tasarlamamıştı, ancak kurulda durumu görüşmek üzere toplantılara başladı. Her sabah, şafakta ölü farelerin toplanması için farelerle mücadele birimine emir verildi. Toplama işi bittiğinde birimin iki arabası onları yakmak üzere çöp yakma merkezine götürecekti.

Ancak sonraki günlerde durum ciddileşti. Toplanan kemirgenlerin sayısı katlanarak artıyor ve her sabah toplanan fareler giderek çoğalıyordu. Dördüncü günden başlayarak fareler ölmek için toplu halde ortaya çıkmaya başladılar. Çatı katlarından, bodrumlardan, mahzenlerden, lağımlardan uzun sıralar halinde sendeleyen öbekler, gün ışığında titreşmek, kendi çevrelerinde dönüp insanların yakınında ölmek üzere ortaya çıkıyorlardı. Gece dar geçitlerde ya da ara sokaklarda küçük can çekişme çığlıkları rahatlıkla duyuluyordu. Sabah kenar mahallelerde ya da dere boyunca uzanmış olarak bulunuyorlardı; sivri burunlarında küçük bir kan çiçeği, bazıları şişmiş ve kokuşmuş, bazıları da katılaşmış ve bıyıkları hâlâ sert. Kentin içinde de, sahanlıklarda ya da avlularda küçük yığınlar halinde onlarla karşılaşılıyordu. Bazen de idare binalarının salonlarında, okul avlularında, kafelerin teraslarında tek başlarına ölmeye geldikleri oluyordu. Şaşkına dönmüş yurttaşlarımız onları kentin en yoğun bölgelerinde buluyorlardı. Place d'Armes, anacaddeler, Front-de-Mer'in gezi yolu zaman zaman kirleniyordu. Şafakta ölü hayvanlardan arındırılan kent, gün içinde yavaş yavaş giderek artan sayıda yeniden karşılaşıyordu onlarla. Kaldırımlarda akşam gezintisi yapan birçok kişinin, ayağının altında yeni can vermiş bir cesedin yumuşak kütlesini hissettiği de oluyordu. Üzerinde evlerimizin dikildiği toprak, şimdiye kadar derinlerinde için için kaynayan çıban ve kanlı irinlerin artık yüzeye çıkmasına göz yumuyordu adeta. Tıpkı sağlığı yerinde bir insanın beynine kan hücum etmesi gibi, o zamana kadar öylesine dingin yaşamış ve birkaç günde allak bullak olan küçük kentimizin geçirdiği o şaşkınlığı düşünün yalnızca.

İşler öyle ileri gitti ki, Ransdoc Ajansı (*renseignement*)[1] gayri resmî haberleri verdiği radyo yayınında yalnızca 25 Nisan günü altı bin iki yüz otuz bir farenin toplandığını ve yakıldığını bildirdi. Kentin gündelik görüntüsüne ilişkin kesin bir fikir veren bu sayı kargaşayı

artırdı. O zamana kadar yalnızca tiksinti veren bir olaydan yakınılmıştı. Şimdiyse, henüz ne boyutlarının belirlenebildiği ne de kaynağının anlaşılabildiği bu olgunun tehdit edici bir yanı olduğunun farkına varılıyordu. Yalnız yaşlı İspanyol ellerini ovuşturmayı sürdürüyor ve yaşlılara özgü bir neşeyle, “Çıkıyorlar, çıkıyorlar!” diye yineliyordu. Öte yandan 28 Nisan’da Ransdoc yaklaşık sekiz bin farenin toplandığını bildiriyordu ve kentte endişe doruğa ulaşıyordu. Kökten önlemler isteniyor, yetkililer suçlanıyor ve deniz kıyısında evi olanlar oralara çekilmekten söz ediyordu. Ancak, ertesi sabah ajans olayın ansızın durduğunu ve fareyle mücadele biriminin yalnızca önemsiz miktarda ölü fare topladığını bildirdi.

Oysa aynı gün, öğle saatinde, Doktor Rieux apartmanının önünde arabasını park ederken yolun kenarında, başı öne eğilmiş, kollarıyla bacakları ayrık, bir kukla gibi güçlükle yürüyen kapıcıyı fark etti. Yaşlı adam bir rahibin koluna tutunuyordu; doktor rahibi tanıdı. Birkaç kez gittiği ve kentimizde din konusuna ilgi duymayanların bile büyük bir saygı gösterdiği, çok okumuş ve militan bir Cizvit olan Rahip Paneloux’ydu bu. Onları bekledi. Yaşlı Michel’in gözleri parlıyordu ve soluğu ıslık ıslık çıkıyordu. Kendini iyi hissetmemiş ve hava almaya çıkmıştı. Ancak boynunda, koltuk altlarında ve kasıklarındaki şiddetli ağrılar onun eve geri dönmesini ve Rahip Paneloux’nun yardımını istemesini zorunlu kılmıştı.

“Şişlikler yüzünden,” dedi. “Biraz uğraşmak zorunda kaldım.”

Doktor, bir kolu apartman kapısının dışında, Michel’ in ona uzattığı boynun alt tarafında parmağını gezdirdi; bir sertlik oluşmuştu.

“Yatın ve ateşinizi ölçün, sizi bu akşamüstü görmeye geleceğim.”

Kapıcı gittikten sonra Rieux, Rahip Paneloux’ya şu fare hikâyesiyle ilgili ne düşündüğünü sordu.

“Evet,” dedi rahip, “bu bir salgın olmalı,” ve yuvarlak gözlüklerinin ardından gözleriyle gülümsedi.

Yemekten sonra, telefon sesi duyulduğunda, Rieux sağlık evine karısının geldiğini haber veren telgrafı okuyordu. Onu arayan, belediyede memur olan eski bir hastasıydı. Uzun süre aort daralmasından sıkıntı çekmişti ve yoksul olduğundan Rieux onu para almadan tedavi etmişti.

"Evet," diyordu, "beni anımsarsınız. Ama başka birisi için arıyorum. Çabuk gelin, komşuma bir şeyler oldu."

Sesi soluk soluğaydı. Rieux'nün aklına kapıcı geldi ve hemen onu görmeye karar verdi. Birkaç dakika sonra, dış mahallelerden Faidherbe Sokağı'nda alçak bir evin kapısından giriyordu. Islak ve pis kokulu merdivenin ortasında kendisini karşılamaya inen memur Joseph Grand'la karşılaştı. Sarı bıyıklı, uzun ve kamburlaşmış, dar omuzlu, kolları bacakları zayıf, kırk elli yaşlarında bir adamdı.

"Durumu daha iyi," dedi Rieux'ye doğru gelirken, "ancak ölüyor sandım."

Burnunu siliyordu. İkinci ve son katta, sol kapının üzerinde Rieux kırmızı tebeşirle "Girin, kendimi astım" yazısını okudu.

İçeri girdiler. Devrilmiş bir sandalyeyle, bir köşeye itilmiş masanın üzerinde bir ip asılıydı. Ama boşlukta sallanıyordu.

"Onu zamanında ipten indirdim," dedi Grand, en basit dille konuşsa da hep sözcükleri arıyor gibiydi. "Tam o sırada evden çıkıyordum ve bir gürültü duydum. Yazıyı görünce, nasıl desem, bir oyun sandım. Ama tuhaf, hatta diyebilirim ki, belli belirsiz bir inilti duydum."

Kafasını kaşıyordu:

"Bence, acı veren bir işlem olmalı bu. Tabii ki içeri girdim."

Bir kapıyı itmişlerdi ve aydınlık ancak yoksul biçimde döşenmiş bir odanın eşiğinde duruyorlardı. Ufak tefek, tombulca bir adam bakır karyolada yatıyordu. Derin derin soluk alıyor ve kanlanmış gözleriyle onlara bakıyordu. Doktor durdu. Soluk alıp verişlerin arasında küçük

fare çığlıkları duyuyor gibiydi. Ancak kıyıda köşede hiçbir şey kımıldamıyordu. Rieux yatağa doğru gitti. Adam çok yüksekten düşmemişti, çok fazla sert biçimde de düşmemişti, omurgaları dayanmıştı. Tabii ki biraz soluğu kesilmişti. Röntgen gerekiyordu. Doktor bir kâfuru iğnesi yaptı ve birkaç gün içinde her şeyin düzeleceğini söyledi.

"Teşekkür ederim doktor," dedi adam boğuk bir sesle.

Rieux, Grand'a komiserliğe haber verip vermediğini sordu; memurun yüzü şaşkın bir ifadeye büründü.

"Hayır," dedi, "hayır. Düşündüm ki en çabuk..."

"Tabii," diye sözünü kesti Rieux, "o işi ben yaparım."

Ancak o sırada hasta yatakta kımıldandı ve iyi olduğunu, buna gerek kalmadığını söyleyerek doğruldu.

"Sakin olun," dedi Rieux. "Bu bir iş değil, inanın bana, benim durumu bildirmem gerek."

"Tanrım!" dedi adam.

Ve kendini geriye atarak sessiz sessiz ağlamaya başladı. Bir süredir, bıyıklarını sıvazlayan Grand ona yaklaştı.

"Haydi Mösyö Cottard," dedi. "Anlamaya çalışın. Doktorun sorumlu olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, ya bir daha içinizden bunu yapmak geçerse..."

Ancak Cottard gözyaşları arasında bunu bir daha yapmayacağını, bunun yalnızca bir çılgınlık ânı olduğunu ve kendisini yalnızca rahat bırakmalarını istediğini söyledi. Rieux bir reçete yazıyordu.

"Anlaşıldı," dedi. "Bunu bırakalım, iki ya da üç gün sonra gene geleceğim. Ama bir budalalık yapmayın."

Sahanlıkta Grand'a yetkililere durumu bildirmek zorunda olduğunu, ancak komiserlikten iki günden önce bir soruşturma yapmamalarını isteyeceğini söyledi.

"Bu gece onun yanında kalmak gerek. Ailesi var mı?"

“Tanımıyorum. Ama ben kalabilirim.” Başını sallıyordu.

“Bakın, aslında onu da tanıdığımı söyleyemem. Ancak tabii ki yardımlaşmak gerek.”

Apartmanın koridorlarında Rieux bilinçsizce köşelere bakıyordu, Grand’a mahallesinde farelerin tam olarak ortadan kalkıp kalkmadığını sordu. Memur bu konuda hiçbir şey bilmiyordu. Aslında ona bu hikâyeden söz etmişlerdi, ancak mahalle dedikodusunu pek önemsemiyordu.

“Benim başka kaygılarım var,” dedi.

Rieux onun elini sıkmıştı bile. Karısına mektup yazmadan önce kapıcıyı görmek için acele ediyordu.

Akşam gazetesi satan sokak satıcıları fare istilasının durduğunu bildiriyorlardı. Ancak Rieux, hastasını, beline kadar yatağından sarkmış, bir eli karnında, öteki eli boynunun çevresinde, bir çöp kovasına öğüre öğüre pembemsi bir safra kusarken buldu. Kapıcı uzun çabalardan sonra soluğu kesilmiş bir durumda yeniden yattı. Ateşi otuz dokuzdu; boyundaki yumrular ve elleriyle ayakları şişmişti, böğründe iki büyük siyah leke genişliyordu. Şimdi içindeki bir acıdan söz ediyordu.

“Yanıyor,” diyordu, “şuradaki domuz yakıyor beni.”

Kurum rengindeki ağzı sözcükleri doğru dürüst söyleyememesine neden oluyordu, baş ağrısından yaşaran, dışarı fırlamış gözlerini doktora çeviriyordu. Karısı sessiz duran Rieux’ye endişeyle bakıyordu.

“Doktor,” diyordu, “nedir bu?”

“Her şey olabilir. Ancak elimizde henüz kesin bir şey yok. Bu akşama kadar perhiz ve ishal ilacı. Bol bol su içsin.”

Kapıcı da susuzluktan kavruluyordu.

Evine döndüğünde Rieux kentin en önemli doktorlarından biri olan meslektaşı Richard’a telefon ediyordu.

“Hayır,” diyordu Richard, “olağanüstü hiçbir şey görmedim.”

“Bölgesel iltihaplı ateş yok mu?”

“A evet, çok iltihaplanmış yumrulu iki vaka.”

“Anormalin dışında bir iltihaplanma mı?”

“Eh,” dedi Richard, “normali, bilirsiniz...”

Durum ne olursa olsun, akşam kapıcı sayıklıyordu ve ateşi kırka vurduğunda farelerden yakınıyordu. Rieux olgunlaşmış bir çıbanı yarmayı denedi. Terebentinin yakıcı etkisiyle kapıcı bağırdı: “Ah! Domuzlar!”

Yumrular daha da şişmişti, dokununca sert ve pütürlü oldukları hissediliyordu. Kapıcının karısı şaşkına dönmüştü.

“Başında nöbet tutun,” dedi doktor, “ve gerekirse beni çağırın.”

Ertesi gün, 30 Nisan’da, ılık bir meltem, mavi ve rutubetli gökyüzünde esiyordu. En uzak banliyölerden çiçek kokusu getiriyordu. Sokaklardaki sabah gürültüleri her zamankine oranla daha canlı, daha neşeli gibiydi. Hafta boyunca içinde yaşadığı o sessiz kaygıdan kurtulan küçük kentimizde o gün bir yeniden doğuş günüydü. Karısından gelen bir mektupla içi rahatlayan Rieux de hafiflik duygusuyla kapıcının dairesine indi. Ve gerçekten de sabah ateş otuz sekize düşmüştü. Zayıf düşmüş hasta yatağında gülümsüyordu.

“Durum daha iyi, değil mi doktor?” dedi karısı.

“Bekleyelim daha.”

Ancak öğlen, ateş birden kırk dereceye çıkmıştı, hasta durmadan sayıklıyordu ve kusmalar yeniden başlamıştı. Boynundaki yumrular, dokununca acıyordu ve kapıcı başını bedeninden olabildiğince uzak tutmaya çalışmak istiyor gibiydi. Karısı yatağın ayakucuna oturmuş, elleri battaniyenin üzerinde, hafifçe hastanın ayaklarını tutuyordu. Rieux’ye bakıyordu.

“Dinleyin,” dedi Rieux, “onu tecrit etmek ve özel bir tedavi denemek gerek. Hastaneyi arayayım, onu ambulansla götüreceğiz.”

İki saat sonra ambulansta doktor ve kadın, hastanın üzerine eğiliyorlardı. Yaraların yol açtığı mantarlarla kaplı ağzından sözcük kırıntıları dökülüyordu: "Fareler!" diyordu. Balmumunu andıran dudakları, kurşun gibi ağırlaşmış gözkapakları, kesik kesik ve kısa solukları, yeşil suratı ile yumrularla canı yanan kapıcı, küçük yatağı kendi üzerine kapamak istiyormuş ya da yerin dibinden gelen bir şey durmadan onu çağırıyormuş gibi küçük yatağa yerleşmiş, görünmez bir ağırlığın altında boğuluyordu. Karısı ağlıyordu.

"Hiç mi umut yok doktor?"

"Öldü," dedi Rieux.

1. (Fr.) Bilgi; doküman, belge. (Ç.N.)

Kapıcının ölümünün, şaşırtıcı işaretlerle dolu bu dönemin sonunu ve ilk zamanlardaki şaşkınlığın yavaş yavaş paniğe dönüştüğü, göreceli olarak daha güç bir başka dönemin başlangıcını gösterdiği söylenebilir. Bundan böyle yurttaşlarımız bir şeyin farkına varıyorlardı, küçük kentimizin, farelerin güneşte ölmesi ve kapıcıların tuhaf hastalıklardan yaşamlarını yitirmesi için belirlenmiş bir yer olabileceğini asla düşünmemişlerdi. Bu açıdan, sonuçta bir yanılgı içindeydiler ve düşünceleri yeniden gözden geçirilmeliydi. Olay bununla sınırlı kalsa bile alışkanlıklar üstün gelecekti kuşkusuz. Ama kentliler arasından, yoksul ya da kapıcı olmayan bazı kişiler de, Mösyö Michel'in öncülük ettiği o yola girmek zorunda kaldı. İşte o andan itibaren korku ve korkuya eşlik eden bir düşünmedir başladı.

Öte yandan bu yeni olayların ayrıntısına girmeden önce, anlatıcı az önce anlatılan dönemle ilgili bir başka tanığın düşüncelerine de yer vermenin yararlı olduğuna inanıyor. Bu anlatının başında karşılaşmış olduğumuz Jean Tarrou birkaç hafta önce Oran'a yerleşmişti ve o zamandan beri merkezde büyük bir otelde kalıyordu. Görünüşte kendi geliriyle yaşayabilecek denli rahat koşullar içinde olduğu anlaşılıyordu. Ancak, kentlilerin yavaş yavaş ona alışmasına karşın, kimse ne onun nereden geldiğini ne de niçin burada olduğunu biliyordu. Onunla halka açık her yerde karşılaşılıyordu. İlkbahar daha başlarken sık sık kumsallarda görülmüştü; çoğunlukla yüzüyor ve açıkça keyif aldığı belli oluyordu. İyi yürekli, basit, her zaman güler yüzlü olan bu adam, kendini köle gibi kaptırmadan tüm normal zevklerle dost gibiydi. Aslında onda gördüğümüz tek alışkanlık, kentimizde oldukça sık rastlanan İspanyol dansçıları ve çalgıcılarını düzenli olarak ziyaret etmesiydi.

Öte yandan onun not defterleri de bu güç dönemle ilgili bir belge oluşturuyordu. Adeta anlamsız olması istenmiş özel bir belgeydi bu. İlk bakışta, Tarrou'nun nesneleri ve insanları dar açıdan incelemeye çalıştığı sanılabilirdi. Bu genel karışıklık içinde tarihi olmayan şeylerin tarihçisi olmaya çalışıyordu özetle. Kuşkusuz bu yanlılığı bizi üzebilir ve notlarındaki duygusuzluk eleştirilebilir. Ancak yine de bu not defterleri bu dönemin bir belgesi olarak, kendi açılarından bir önemi olan ikincil nitelikli bir yığın ayrıntı sunabilir; bu ayrıntıların tuhaflığı da onları yazan ilginç kişilikle ilgili çok çabuk bir yargıya varmayı engelleyebilir.

Jean Tarrou'nun ilk notları onun Oran'a geldiği tarihte yazılmış. Daha başından, kendi başına böylesine çirkin bir kentte bulunmanın getirdiği tuhaf bir memnuniyeti yansıtıyor. Belediye binasını süsleyen iki bronz aslanın ayrıntılı betimlemesi, ağaç yokluğu, sevimsiz evler ve kentin saçma sapan planı üzerine olumlu düşünceler notlarda yer alıyor. Tarrou bunlara tramvaylarda ve yollarda duyduğu konuşmaları da yorum yapmadan ekliyor; ancak biraz ileride, Camps adında biri hakkındaki sohbetle ilgili bir yorum vardı. Tarrou iki tramvay biletçisinin konuşmasına tanık olmuştu:

"Camps'ı tanıyordun değil mi?"

"Camps mı? Uzun boylu, siyah bıyıklı mı?"

"Hah, işte o! Demiryollarında makasçıydı."

"Evet, tabii. Eee, öldü mü?"

"Yaa, ne sandın! Şu fare hikâyesinden sonra."

"Aman Tanrım! Nesi vardı?"

"Bilmiyorum, ateşi vardı. Sonra zayıfladı. Kolunun altında iltihaplar oldu. Dayanamadı."

"Halbuki herkes gibiydi o da."

"Hayır, göğsü zayıftı ve Orphéon'da çalıyordu. Bir boruyu sürekli üflemek, yıpratır adamı."

“Ama,” diye sözü bitirdi ikinci adam, “insan hastayken boruları üflememeli.”

Bu bilgilerin ardından Tarrou, Camps’ın kendi yararına açıkça karşı gelerek niçin Orphéon’a girdiğini ve onu pazar günü yapılan geçit törenleri için yaşamını tehlikeye atmaya yönelten derin nedenlerin neler olduğunu kendi kendine soruyordu.

Sonra Tarrou penceresinin karşısına gelen balkonda sık sık geçen bir sahneden olumlu yönde etkilenmiş gibiydi. Gerçekte odası duvarların gölgesinde kedilerin uyuduğu küçük bir sokağa enlemesine bakıyordu. Ancak her gün, öğle yemeğinden sonra, tüm kentin sıcakta uyukladığı saatlerde sokağın öteki tarafında yaşlı bir adamcağız bir balkonda beliriyordu. Beyaz ve taranmış saçları, asker kesimli giysilerinin içinde dimdik ve ciddiydi. Hem mesafeli hem de tatlı bir sesle kedileri “pisi pisi” diye çağırıyordu. Kediler rahatlarını bozmadan, uykudan soluklaşmış gözlerini yukarı çeviriyorlardı. Adam sokağın ve hayvanların tepesinde küçük kâğıt parçaları yırtıyordu, dikkatleri bu beyaz kelebek yağmuruna çekilen kediler son kâğıt parçalarına doğru tereddüt içinde ayaklarını uzatarak yolun ortasına doğru ilerliyorlardı. O zaman yaşlı adamcağız kuvvetli ve belirgin biçimde kedilerin üzerine tükürüyordu. Tükürüklerden biri amacına ulaşırsa gülüyordu.

Son olarak Tarrou, görünümü, canlılığı, hatta zevkleri ticaretin gereklilikleri doğrultusunda gelişmiş bu kentin ticaret kokan havasından kesin olarak hoşlanmış gibiydi. Bu özellik (not defterinde kullanılan terim bu) Tarrou’nun onayını alıyordu ve hatta övgü dolu gözlemlerinden birisi şu ünlemle son buluyordu: “Sonunda!” O tarihte yolcu notlarının öznel bir nitelik kazandığı tek bölüm işte burasıydı. Şu var ki, bunların anlamını ve ciddiliğini değerlendirmek güç. Örneğin otel muhasebecisinin bir ölü fare bulmasının hesaplarda bir yanlış yapmasına yol açtığını anlattıktan sonra Tarrou her zamankinden daha zor okunur bir yazıyla şunu eklemişti: “Soru:

Zamanını yitirmemek için ne yapmalı? Yanıt: Onu alabildiğine duyumsamak. Yöntem: Bir dişçinin bekleme odasında rahatsız bir koltukta gün geçirmek, pazar öğleden sonrasını balkonda yaşamak, anlamadığımız bir dilde konferanslar dinlemek, ayakta yolculuk etmek için en sapa ve en uzun demiryolu güzergâhını seçmek, tiyatro gişesi önünde kuyruğa girmek ve bilet almamak, vb." Ancak dil ya da düşünce boyutundaki bu sapmaların hemen ardından not defterleri, sepeti andıran biçimleri, belirsiz renkleri, alışılmış pislikleriyle kent tramvaylarının ayrıntılı bir betimlemesine el atıyor ve bu gözlemleri hiçbir şey açıklamayan bir "dikkate değer" tümcesiyle bitiriyordu.

İşte Tarrou'nun fare hikâyesiyle ilgili verdiği bilgiler:

"Bugün karşıdaki yaşlı adamcağız afalladı. Hiç kedi yok. Gerçekten de sokaklarda büyük miktarlarda bulunan ölü fareler yüzünden ortadan yok oldular. Bence, kedilerin ölü fareleri yemesi söz konusu değil. Benimkilerin bundan nefret ettiğini anımsıyorum. Yine de mahzenlere üşüşmelerine ve yaşlı adamcağızın afallamasına engel değil. Bugün daha az özenle taranmış, daha az güçlü. Endişesi hissediliyor. Bir süre sonra içeri girdi. Ancak bir kez boşluğa tükürmüştü.

Kentte bugün bir tramvayı durdurdular, çünkü oraya nasıl geldiği bilinmeyen bir fare ölüsü bulunmuştu. İki-üç kadın indi. Fareyi attılar. Tramvay yeniden yola koyuldu.

Otelde, güvenilir bir adam olan gece bekçisi tüm bu farelerle bir felaket beklediğini bana söyledi. 'Fareler gemiyi terk ettiğinde.' Bunun gemiler için doğru olduğunu ancak kentlerle ilgili olarak hiçbir zaman doğrulanmadığını söyledim. Yine de buna inanmış. Ona, nasıl bir felaket beklediğini sordum. Felaketin öngörülmesi olanaksız olduğundan bunu bilmiyordu. Ama bu işi bir deprem yaparsa şaşırmayacaktı. Böyle bir şeyin olabileceğini kabul ettim, o da bana bunun beni endişelendirip endişelendirmediğini sordu.

‘Beni ilgilendiren tek şey,’ dedim, ‘iç huzuru bulmak.’

Beni çok iyi anladı.

Otelin lokantasında çok ilginç bir aile var. Baba uzun boylu, zayıf bir adam; dik yakalı; siyahlar giyen biri. Kafasının ortası kel, sağda ve solda gri iki saç tutamı var. Küçük, yuvarlak, sert bakışlı gözler, ince bir burun, yatay bir ağız ona iyi yetiştirilmiş bir gecekuşu havası veriyor. Lokantanın kapısına her zaman ilk o geliyor, siyah bir fındık faresi gibi ufak tefek karısının geçmesi için kenara çekiliyor, sonra hemen ardında gösteri köpekleri gibi giydirilmiş küçük bir erkek ve küçük bir kız çocuğuyla içeri giriyor. Karısına ve çocuklarına, birincisine terbiyeli, kötü sözler, mirasçılara da kesinliği olan sözler yağdırıyor:

‘Nicol, muhteşem biçimde itici görünüyorsunuz!’

Ve küçük kız ağlamaya hazır. Gereken de bu.

Bu sabah küçük oğlan fare hikâyesi yüzünden çok heyecanlıydı. Sofrada bir şey söylemek istedi.

‘Sofrada farelerden söz edilmez Philippe. Bu sözcüğü bundan böyle kullanmanızı yasaklıyorum.’

‘Babanız haklı,’ dedi ‘siyah fındık faresi.’

İki ‘kaniş’ burunlarını ciğer ezmelerine daldırdılar ve ‘gecekuşu’ sözü fazla uzatmayan bir baş hareketiyle teşekkür etti.

Bu güzel örneğe karşın kentte şu fare hikâyesinden çok söz ediliyor. Gazeteler de işe karıştı. Genelde farklılıklar gösteren yerel gazeteler bile şimdi birlik içinde belediyeye karşı bir kampanyaya giriştiler. Belediye başkanlık üyeleri bu kemirgenlerin çürümüş cesetlerinin ortaya çıkaracağı tehlikenin farkında mı? Otel müdürü başka bir şeyden söz edemez oldu. Ancak bunun bir nedeni, zor durumda kalması. Saygın bir otelin asansöründe bir fare ölüsü bulmak ona akıl almaz geliyor. Onu avutmak için ona: ‘Ama herkes bu işin içinde,’ dedim.

‘İşte biz de şimdi herkes gibi olduk,’ diye beni yanıtladı.

'İnsanları endişelendirmeye başlayan şu yüksek ateşle ilgili ilk vakalardan bana söz eden o. Oda hizmetlilerinden birisi buna yakalanmış.'

'Ama kesin olarak bulaşıcı değil,' diye aceleyle belirtti.

Bunun benim için önemi olmadığını söyledim.

'Anlıyorum. Beyefendi de benim gibi, beyefendi yazgıcı.'

Hiç buna benzer bir şey ileri sürmemiştim, hem zaten yazgıcı değilim. Bunu ona söyledim..."

Bu andan başlayarak Tarrou'nun defterleri halk arasında endişe uyandıran, şu ne olduğu bilinmeyen ateşten biraz daha ayrıntılı biçimde söz etmeye başladı. Farelerin ortadan kaybolmasıyla yaşlı adamcağızın kedilerine yeniden kavuştuğunu ve sabırla nişan almayı sürdürdüğünü yazarken Tarrou bu ateşle ilgili, çoğu ölümle sonlanmış on kadar vaka anılabileceğini belirtiyordu.

Belge olması açısından son olarak Tarrou'nun çizdiği Rieux betimlemesi yeniden yazılabilir. Anlatıcının gördüğü kadarıyla gerçeğe oldukça bağlı kalınmış:

"Otuz beşinde gösteriyor. Orta boylu. Güçlü omuzlar. Aşağı yukarı dikdörtgen yüz. Karanlık ve dik bakışlı gözler, ancak çene kemikleri çıkık. Burun yapılı ve düzgün. Kısacık kesilmiş siyah saçlar. Neredeyse her zaman sıkılı duran etli dudaklarla ağız yay gibi. Yanmış teni, siyah tüyleri, hep koyu renkli ancak ona yakışan giysileriyle Sicilyalı bir köylü havası var.

Hızlı yürüyor. Kaldırımlardan duruşunu değiştirmeden iniyor, ama karşı kaldırıma çıkarken her üç seferden ikisinde hafifçe zıplıyor. Arabasının direksiyonunda dalgın ve yön belirten sinyallerini hep açık unutuyor, dönüşünü tamamladıktan sonra bile. Başına hiçbir zaman bir şey takmıyor. Bilgi sahibi bir havası var."

Tarrou'daki sayılar doğruydu. Doktor Rieux de bu konuda bir şeyler biliyordu. Kapıcının bedeni tecrit edildikten sonra, şu kasık ateşleriyle ilgili olarak sorular sormak üzere Richard'a telefon etmişti.

"Bundan hiçbir şey anlamadım," demişti Richard. "İki ölü, biri kırk sekiz saatte, öteki üç günde. Sonuncusunu bir sabah tüm nekahet belirtilerini göstermişken bırakmıştım."

"Başka vaka olursa bana haber verin," dedi Rieux.

Birkaç doktoru daha aradı. Böylece yürüttüğü soruşturma birkaç gün içinde yirmi kadar benzer vaka olduğu sonucunu verdi. Hemen hemen hepsi ölümle sonuçlanmıştı. Bunun üzerine Oran Doktorlar Odası Başkanı Richard'dan yeni hastaların tecrit edilmesini rica etti.

"Bu konuda bir şey yapamam," dedi Richard. "Valilik önlem olmalı. Zaten kim size bulaşma tehlikesi var dedi ki?"

"Hiç kimse, ancak belirtiler endişe verici."

Yine de Richard, böyle bir "sıfatı" olmadığını düşünüyordu. Tüm yapabileceği valiliğe, valiye bundan söz etmekti.

Ancak onlar konuşadursun, hava bulanıyordu. Kapıcının ölümünün ertesinde göğü büyük bir pus kapladı. Seli andıran kısa yağmurlar, kentin üzerine indi; bu beklenmedik su baskınlarını fırtınalı bir sıcak izliyordu. Deniz bile derin mavi rengini yitirmiş, puslu göğün altında, gözü acıtan gümüş ya da demir rengi parıltılara bürünüyordu. Bu ilkbaharın nemli sıcağı yaz mevsiminin bunaltıcı sıcağını özletiyordu. Bir düzlük üzerinde salyangoz biçiminde kurulmuş, çok az bölümü denize açılan kentte iç karartıcı bir uyuşukluk egemendi. Kentin sıvalı, uzun duvarları boyunca, tozlu vitrinli sokaklar arasında, kirli sarı renkteki tramvaylarda insan kendini biraz göğün kölesi gibi hissediyordu. Yalnızca Rieux'nün şu yaşlı hastası bu dönemin keyfine varmak için astımını alt ediyordu.

“Hava ısınıyor,” diyordu, “bronşlara iyi gelir bu.”

Gerçekten de hava ısınıyordu, ha bir ateş eksik, ha bir ateş fazla. Tüm kentin ateşi vardı, en azından Rieux, Cottard’ın intihar girişimiyle ilgili soruşturmaya katılmak üzere Fadherbe Sokağı’na gittiği sabah, bu izlenime kapıldı. Ancak bu izlenim ona mantıksız geliyordu. Kendisini tedirgin eden uğraşlara ve sinirliliğe bağlıyordu bunu, acele olarak düşüncelerini bir düzene sokmak gerektiğini kabul etti.

Geldiğinde komiser henüz orada değildi. Grand sahanlıkta bekliyordu, önce onun evine girmeye karar verdiler, kapıyı açık bıraktılar. Belediye memuru iyice baştan savma döşenmiş iki odalı bir dairede oturuyordu. Burada yalnızca iki-üç sözlüğün süslediği ahşap bir raf ve üzerinde yarı yarıya silinmiş, ancak hâlâ okunabilen “çiçekli bahçe yolları” sözcükleri bulunan bir karatahta göze çarpıyordu. Grand’a göre Cottard geceyi iyi geçirmişti. Ancak sabah baş ağrılarıyla ve hiçbir tepki gösteremez bir halde uyanmıştı. Grand yorgun ve sinirli görünüyordu; bir aşağı bir yukarı dolaşıp duruyor, el yazısıyla yazılmış sayfalarla dolu bir dosyayı bir açıyor, bir kapıyordu.

Grand, doktora Cottard’ı iyi tanımadığını, ancak biraz malı mülkü olduğunu sandığını söyledi. Cottard tuhaf bir adamdı. Uzun süre ilişkileri, merdivende karşılaştıklarındaki selamlaşmaktan öteye geçmemişti.

“Onunla yalnızca iki kez sohbet ettim. Birkaç gün önce eve getirdiğim bir kutu tebeşiri düşürdüm. Mavi ve kırmızı tebeşirler vardı. O sırada Cottard sahanlığa çıktı ve onları toplamama yardım etti. Bu değişik renklerdeki tebeşirlerin ne işe yaradığını sordu.”

Grand da ona yeniden biraz Latince çalıştığını anlatmıştı. Liseden bu yana bilgileri azalmıştı.

“Evet,” dedi doktora, “Fransızca sözcüklerin anlamını daha iyi bilmek için bunun yararlı olduğunu bana söylediler.”

İşte karatahtasına Latince sözcükler yazıyordu. Sözcüğün ad ve eylem çekimlerine göre değişen bölümünü mavi tebeşirle, sözcüklerin hiç değişmeyen bölümlerini kırmızı tebeşirle yazıyordu.

"Cottard'ın iyice anladığını sanmıyorum, ama ilgilenmiş gibiydi ve benden bir kırmızı tebeşir istedi. Biraz şaşırmıştım, ama sonuçta... Bunu tasarısı için kullanacağını tahmin edemezdim elbette."

Rieux ikinci sohbetin konusunu sordu. Ancak yanında sekreteriyle komiser geliyordu, öncelikle Grand'ın açıklamalarını dinlemek istiyordu. Doktor Grand'ın Cottard'dan söz ederken onu hep "umutsuz adam" diye andığını fark etti. Hatta bir ara "öldürücü karar" deyimini kullandı. İntiharın nedeni üzerinde konuştular ve Cottard sözcük seçiminde kılı kırk yarıyordu. Son olarak "özel acılar" sözcükleri üzerinde durdular. Komiser Cottard'ın davranışlarında onun "kararlılık" dediğiyle ilgili herhangi bir şey hissedip etmediğini sordu.

"Dün benden kibrit istemek için kapımı çaldı," dedi Grand. "Ona bir kutu kibritimi verdim. Komşular arasında olur... diyerek özür diledi. Sonra bana kutuyu geri vereceğini vaat etti. Onda kalmasını söyledim."

Komiser, memura, Cottard'da bir tuhaflık olup olmadığını sordu.

"Bana tuhaf gelen, konuşmayı sürdürmek istiyormuş gibi bir hali olmasıydı. Ancak ben çalışıyordum."

Grand, Rieux'ye döndü ve sıkkın bir havayla ekledi:

"Kişisel bir çalışma."

Öte yandan komiser, hastayı görmek istiyordu.

Ancak Rieux öncelikle Cottard'ı bu ziyarete hazırlamanın yerinde olacağını düşünüyordu. Odaya girdiğinde yalnızca griye bakan bir flanel giymiş olan Cottard yatağında doğrulmuş ve endişeli bir yüz ifadesiyle kapıya doğru dönmüştü.

"Polis, değil mi?"

“Evet,” dedi Rieux, “hareket etmeyin. İki-üç formaliteden sonra rahata kavuşacaksınız.”

Ancak Cottard bunun bir işe yaramayacağını ve polisten hoşlanmadığını söyledi. Rieux, onda biraz sabırsızlık gözlemledi.

“Ben de polise bayılmıyorum. Bu işi bir kerede bitirmek için sorulara çabuk ve doğru biçimde yanıt vermek söz konusu.”

Cottard sustu ve doktor yeniden kapıya doğru döndü. Ancak adamcağız yine onu çağırıyordu ve yatağa yaklaşınca doktorun ellerini tuttu:

“Hasta birisine, kendini asmış bir adama dokunamazlar değil mi doktor?”

Rieux bir an ona dikkatle baktı ve sonunda asla böyle bir şeyin söz konusu olmadığına ve kendisinin hastasını korumak için orada olduğuna onu inandırdı. Adamın gerginliği azalır gibi oldu ve Rieux komiseri içeri aldı.

Cottard’a Grand’ın tanıklık belgesi okundu ve ona eyleminin nedenlerini açıklayıp açıklayamayacağı soruldu. Komisere bakmadan, yalnızca, “Özel acılar; çok iyiydi,” diye yanıt verdi. Komiser buna bir daha girişmek isteyip istemediğini sorarak onu sıkıştırdı. Cottard canlanarak, hayır, diye yanıtladı ve tek istediğinin rahat bırakılmak olduğunu söyledi.

Komiser sinirli bir ses tonuyla, “Size şunu belirteyim, şu anda başkalarının rahatını kaçıran sizsiniz,” dedi.

Ancak Rieux’nün bir işaretiyle konu burada kesildi.

Komiser çıkarken, “Tahmin edersiniz, şu ateşten söz edileli beri daha yapacak çok işimiz var,” diye iç geçirdi.

Doktora bunun ciddi bir şey olup olmadığını sordu, Rieux bu konuda hiçbir şey bilmediğini söyledi.

“Zamanı geldi, hepsi bu,” diye sözü bağladı komiser.

Kuşkusuz, zamanı gelmişti. Zaman geçtikçe her şey yüze göze bulaşıyordu ve Rieux her ziyaretinde daha da kaygılanıyordu. Aynı günün akşamı, dış mahallede yaşlı hastanın bir komşusu ellerini kasıklarına bastırmış, kusuyordu. Yumruları kapıcınınkilerden çok daha büyüktü. Bir tanesi irinlenmeye başlamıştı ve az sonra bozulmuş bir meyve gibi açıldı. Rieux eve dönünce ildeki ecza deposunu aradı. Mesleği gereği aldığı notlar o tarihte yalnızca şunu gösteriyor: "Olumsuz yanıt." Ve o sıralarda benzer vakalar için onu çağırıyorlardı. Çıbanları yarmak gerekiyordu, orası kesindi. Haç biçiminde iki bisturi darbesiyle yumrulardan kanla karışık koyu bir sıvı akıyordu. Acı içindeki hastaların kanları akıyordu. Ancak lekeler karın ve bacaklarda da beliriyordu, bir yumrunun irinlenmesi duruyor, sonra yeniden başlıyordu. Çoğunlukla hasta berbat bir koku içinde ölüyordu.

Fare olayında iyice çenesi düşük davranan basın artık tek söz etmez olmuştu. Çünkü fareler sokakta, insanlar evlerinde ölür. Ve gazeteler yalnızca sokakla ilgilenir. Ancak valilik ve belediye konu üzerinde düşünmeye başlamışlardı. Doktorların her birinin iki-üç vaka dışında bir bilgisi olmadığı sürece kimse kılını kıpırdatmayı düşünmemişti. Ancak sonunda birisi hesap yapmayı akıl etti. Hesabın sonucu içler acısıydı. Hemen hemen birkaç gün içinde ölümle sonuçlanan vakalar katlandı ve bu tuhaf hastalıkla ilgilenenlerin gözünde gerçek bir salgının söz konusu olduğu kesinlik kazandı. Rieux'den çok yaşlı olan meslektaşı Castel de onu görmek için tam bu ânı seçti.

"Tabii ki siz bunun ne olduğunu biliyorsunuz Rieux?" dedi.

"Tahlillerin sonucunu bekliyorum."

"Ben, biliyorum. Ve benim tahlile ihtiyacım yok. Mesleğimin bir bölümünü Çin'de yaptım ve yirmi yıl önce Paris'te birkaç vaka gördüm. Yalnız o vakalara hemen bir ad vermeyi göze alamadılar. Kamuoyu kutsaldır. Şaşkınlığa yer yoktur, özellikle şaşkınlık olmaz. Hem sonra bir meslektaşın da dediği gibi: 'Olamaz bu, herkes Batı'da

bunun ortadan yok olduğunu biliyor.' Evet, herkes bunu biliyordu, ölüler dışında. Haydi Rieux, siz de benim gibi bunun ne olduğunu iyi biliyorsunuz."

Rieux düşünüyordu. Bürosunun penceresinden körfezin uzağında bir boğaz gibi kapanan taşlı yalıyara bakıyordu. Mavi rengine karşın gökyüzünün saatler akşama doğru ilerledikçe yumuşayan solgun bir parıltısı vardı.

"Evet Castel," dedi, "neredeyse inanılması olanaksız. Ama açıkça bu veba gibi duruyor."

Castel ayağa kalktı ve kapıya yöneldi.

"Bizi nasıl yanıtlayacaklarını biliyorsunuz," dedi yaşlı doktor: "Yıllardır ılıman ülkelerde izine rastlanmıyor."

"Ne demek, izine rastlanmıyor?" diye yanıtladı Rieux omuz silkerek.

"Evet. Ve şunu unutmayın: Paris'te bile oldu, yaklaşık yirmi yıl önce."

"İyi. Şimdi bir zamanlar olduğundan daha ciddi olmamasını umut edelim. Ama gerçekten inanılmaz!"

“Veba” sözcüğü ilk kez ağza alınıyordu. Anlatının bu noktasında Bernard Rieux penceresinin gerisinden yalıyara bakadursun, anlatıcının, doktorun içinde bulunduğu kararsızlık ve şaşkınlığı açıklamasına izin verilecektir; çünkü farklılıklarla da olsa onun tepkisi yurttaşlarımızın çoğunun tepkisiyle aynıydı. Gerçekten de felaketler ortak bir şeydir, ancak başınıza geldiğinde inanmakta güçlük çekilir. Dünyada savaşlar kadar vebalar da meydana gelmiştir. Vebalar da, savaşlar da insanı hazırlıksız yakalar. Kentliler kadar, Doktor Rieux de hazırlıksızdı; bu durumda onun kararsızlığını anlamalıydık. Onun endişe ve güven arasında sıkışıp kalmasını da anlamalıydık. Bir savaş patladığında insanlar, “Uzun sürmez bu, çok aptalca!” derler. Ve kuşkusuz bir savaş çok aptalcadır, ancak bu onun uzun sürmesini engellemez. Budalalık hep direnir, insan hep kendisini düşünmese bunun farkına varabilirdi. Bu açıdan burada oturanlar da herkes gibiydi, kendilerini düşünüyorlardı; bir başka deyişle hümanisttiler; felaketlere inanmıyorlardı. Felaket insana yakışmaz, onun için felaket gerçekdışıdır, geçip gidecek kötü bir rüyadır, denir. Ancak her zaman da geçip gitmez, kötü rüyalar arasında insanlar geçip gider; önlemlerini almadığından da başta hümanistler gider. Yurttaşlarımız da başkalarından daha az ya da çok suçlu değildi; alçakgönüllü olmayı unutuyorlardı, hepsi bu ve kendileri için hâlâ her şeyin olanaklı olduğuna inanıyorlardı; bu durum da felaketlerin olanaksızlığını varsayıyordu. İşlerini yapmayı sürdürüyorlardı, yolculuklar ayarlıyorlardı ve düşünceleri vardı. Geleceği, yolculukları ve tartışmaları ortadan kaldıran bir vebayı nasıl düşüneceklerdi ki? Kendilerini özgür sanıyorlardı, oysa felaketler oldukça kimse asla özgür olmayacak.

Doktor Rieux, sağa sola dağılmış bir avuç hastanın, habersizce, vebadan ölmeye gelmesini arkadaşıyla konuşurken doğruladığında bile tehlike onun için hâlâ gerçekdışıydı. Nedeni basit, insan doktor olduğunda acıyla ilgili bir fikir edinir ve hayal gücü biraz daha fazladır. Doktor penceresinden değişikliğe uğramamış kentine bakarken, endişe diye adlandırılan, gelecek karşısında içinde hafif bir tiksinme duygusunun doğduğunu henüz hissetmeye başlıyordu. Bu hastalıkla ilgili bildiklerini kafasında toparlamaya çalışıyordu. Belleğinde sayılar uçuşuyordu ve tarihin gördüğü otuz kadar büyük vebanın yaklaşık yüz milyon kişinin ölümüyle sonuçlandığını aklından geçiriyordu. Ancak yüz milyon ölü nedir? Savaşta insan ölüyü diriyi bilmez. Nasıl ölü bir adam ancak ölü halde görüldüğünde önem taşırsa, tarih sahnesine saçılmış yüz milyon ceset de hayalimizde silik bir görüntüden başka bir şey değildir. Doktor, Prokopios'a[2] göre, günde on bin kurban veren Konstantinopolis vebasını düşünüyordu. On bin ölü büyük bir sinemanın müşteri sayısının beş katı eder. İşte yapılması gereken buydu. Beş sinemanın çıkışında insanları toplayıp kentte bir meydana götürmek ve olayları daha net görebilmek için onları yığınlar halinde öldürmek. En azından o zaman bu adsız kalabalığa tanıdık yüzler takılabilirdi. Ancak, gerçekleştirilemeyecek bir şey bu doğal olarak, hem sonra on bin yüzü kim tanır? Zaten Prokopios gibi, insanlar saymayı bilmiyorlardı, herkes bilir bunu. Yetmiş yıl önce Kanton'da, felaket insanlara ilişmeden, kırk bin fare vebadan ölmüştü. Ancak 1871'de fareleri saymanın bir yolu yoktu. Yaklaşık, toptan hesaplar yapılıyordu, belirgin yanılma payları vardı. Yine de, eğer bir fare otuz santimetre boyundaysa, uç uca eklenmiş kırk bin fare...

Ancak doktor sabırsızlanıyordu. Kendini olayların akışına bırakıyordu ve bunu yapmamak gerekirdi. Birkaç vakadan salgın olmaz ve önlem almak yeterlidir. Eldeki bilgilere bakmak gerekiyordu: şaşkınlık ve bitkinlik, kızarmış gözler, pis bir ağız, baş ağrıları, deri

üstü kabarcıkları, korkunç susuzluk, sayıklama, bedende lekeler, endişe ve tüm bunların sonunda... Tüm bunların sonunda, Rieux'nün aklına bir tümce geliyordu, belirtileri sıraladığı elkitabının sonunu getiren şu tümce: "Nabız iyice düşer ve anlamsız bir hareket sonucunda ölüm gelir." Evet, tüm bunların sonunda, bir ipin ucundaydık ve insanların dörtte üçü, kesin sayı buydu, onları çeken bu anlamsız hareketi yapmak için sabırsızlanıyordu.

Doktor hâlâ pencereden bakıyordu. Camın dışında ilkbaharın serin göğü, içinde, odada çınlamasını sürdüren sözcük: veba. Sözcük, bilimin ona yüklediği özellikleri kapsamıyordu yalnızca; olağanüstü bir dizi görüntüyü de kapsıyordu; bu saatte orta karar bir hareketlilik içinde, gürültüden çok uğultunun duyulduğu, aynı anda hem mutlu hem tasalı olunabilirse eğer, özetle mutlu diye nitelenebilecek, sarı ve gri renkli bu kentle hiç bağdaşmayan görüntüler. Ve öylesine barışla dolu ve öylesine kayıtsız bir dinginlik eski felaket görüntülerini pek de güçlük çekmeden yok sayıyordu; vebaya bulanmış ve kuşların terk ettiği Atina, sessizce acı çekenlerle dolu Çin kentleri, Marsilya'da sızıntı içindeki bedenleri çukurlara üst üste gömen zindan mahkûmları, Provence'ta vebanın deli rüzgârını durdurması için inşa edilen büyük duvar, Yafa ve o iğrenç dilencileri, Konstantinopolis hastanesinin ezilmiş toprağına yapışmış nemli ve çürümüş yataklar, kancalarla yerlerinden çekilen hastalar, Kara Veba sırasında hekimlerin maskeli karnavalı, canlıların Milano mezarlığında birleşmeleri, korku içindeki Londra'da ölü taşıyan el arabaları ve her yerde, her zaman insanın bitip tükenmez çığlığıyla dolu geceler ve gündüzler... Hayır, tüm bunlar bugünün huzurunu bozacak denli güçlü değildi henüz. Pencerenin öteki tarafında seçilmeyen bir tramvayın düdüğü ansızın çınlıyor ve bir saniyede zulüm ve acıyı değersiz kılıyordu. Evlerin soluk renkli, damalı görüntüsünün ucundaki deniz dünyada endişe ve rahatsızlık verici ne varsa onun kanıtıydı yalnızca. Ve körfeze bakan

Doktor Rieux, Lucretius'un sözünü ettiği ve hastalığın şaşkına çevirdiği Atinalıların denize karşı yığdıkları şu odunları düşünüyordu. Gece boyunca buraya ölüleri taşıyorlarmış, ancak yer yetmiyormuş ve hayatta kalanlar sevdiklerinin cesetlerini buraya koyabilmek için, onları bırakmaktansa kanlı kavgalara girişerek, ellerindeki meşalelerle birbirlerine vuruyorlarmış. Dingin ve karanlık suların karşısında kızaran odunlar, kıvılcımların çıtır çıtır çıtırdadığı gecenin içindeki o meşale kavgaları ve tetikte duran göğe yükselen zehirli, yoğun dumanlar düşünülebilirdi. Korkuya kapılabilinirdi...

Ancak bu baş döndürücü gerçek, akıl karşısında direnemiyordu. "Veba" sözcüğünün ağza alındığı doğruydu, tam o anda felaketin sarstığı ve iki ya da üç kurban verdiği de doğruydu. Ne yapalım, durabilirdi bu. Yapılması gereken, kabul edilmesi gerekeni kabul etmek ve son olarak, gereksiz gölgeleri kovalamak ve uygun önlemleri almaktı. Sonra, veba duracaktı, çünkü kendinin ne olduğunu ya bilmiyor ya da yanlış biliyordu. Eğer durursa, bu da en olası durumdu, her şey yoluna girecekti. Tersi durumdaysa, sonradan onu yenmek için önceden önlem alma olanağı bulunmuyorsa, onun ne olduğu öğrenilecekti.

Doktor pencereyi açtı ve birden kentin gürültüsü kabardı. Komşu atölyeden elektrikli bir testerenin kısa ve yinelemeli, vınlayan sesi geliyordu. Rieux silkindi. Gerçek orada, günlük çalışmadaydı. Gerisi olayların akışına ve anlamsız hareketlere bağlıydı, buna takılıp kalınamazdı. Esas olan, işini iyi yapmaktı.

2. VI. yüzyılın birinci yarısında yaşamış Bizanslı tarihçi. (Y.N.)

Joseph Grand'ın geldiği haber verildiği sırada Doktor Rieux bu düşünceler içindeydi. Belediye memuru göreviyle orada çok değişik işlere bakmasına karşın, onu geçici olarak medeni hal istatistik biriminde çalıştırıyorlardı. Böylece ölümlerin bir toplamını yapmak durumundaydı. Ve kendi isteğiyle sonuçların bir örneğini Rieux'ye getirmeye karar vermişti.

Doktor, Grand'ı komşusu Cottard'la içeri girerken gördü. Memur elinde bir kâğıt sallıyordu.

"Sayılar yükseliyor doktor," dedi. "Kırk sekiz saatte on bir ölü."

Rieux, Cottard'a selam verdi ve nasıl olduğunu sordu. Grand, Cottard'ın doktora teşekkür etmeye ve neden olduğu sıkıntılardan ötürü özür dilemeye geldiğini söyledi. Ancak Rieux istatistik raporuna bakıyordu.

"Haydi," dedi Rieux, "belki de artık bu hastalığı adıyla anmaya bir karar vermek gerek. Şimdiye kadar sallandık durduk. Ama benimle gelin, laboratuvara gitmeliyim."

"Evet evet," diyordu Grand, doktorun peşinden merdivenleri inerken. "Her şeyi adıyla anmak gerek. Ama nedir bu ad?"

"Size söyleyemem, zaten bir işinize de yaramaz."

"Görüyorsunuz ya," diye gülümsedi memur. "Öyle kolay değil."

Place d'Armes'a yöneldiler. Cottard hiç konuşmuyordu. Sokaklar kalabalıklaşmaya başlıyordu. Memleketimizin o kaçamak günbatımı gecenin karşısında çekilmeye başlamıştı bile ve ilk yıldızlar henüz duruluğunu yitirmemiş ufukta beliriyordu. Birkaç saniye sonra sokakların tepesindeki lambalar yanarak göğü solgunlaştırdı ve konuşmaların gürültüsü bir ton daha yükseldi.

"Beni affedin," dedi Grand, Place d'Armes'ın köşesinde. "Ancak bizim oraya giden tramvaya binmeliyim. Akşamlarım kutsaldır. Bizim

memlekette dedikleri gibi: 'Bugünün işini yarına bırakma.'"

Rieux, Montélimard'da doğmuş olan Grand'ın, memleketine özgü deyimleri anma ve ardından hiçbir yerde rastlanmayan "düşsel bir zaman" ya da "masalsı bir ışık" türünden birtakım kalıplaşmış sözler ekleme huyunu önceden fark etmişti.

"Evet," dedi Cottard, "bu doğru. Akşam yemeğinden sonra onu evinden dışarı çıkaramazsınız."

Rieux, Grand'a belediye adına mı çalıştığını sordu. Grand hayır, diye yanıtladı, kendisi için çalışıyordu.

"Eh!" dedi Rieux bir şeyler demiş olmak için. "Bari ilerleme var mı?"

"Orada yıllardır çalıştığıma göre, ister istemez var. Ancak yine de bir bakıma çok fazla ilerleme yok gibi."

"Ama sonuçta nedir sorun?" dedi doktor durarak.

Grand yuvarlak şapkasını büyük kulaklarının üzerine indirerek ağzında bir şeyler geveledi. Rieux bir kişilik gelişimiyle ilgili bir şeylerin söz konusu olduğunu sezer gibi oldu. Ancak memur onlardan ayrılmış, küçük aceleci adımlarla incir ağaçları altında, Boulevard de la Marne'dan yukarı çıkmaya başlamıştı bile. Laboratuvarın kapısında Cottard, bir şey danışmak için doktoru görmeye gelmek istediğini söyledi. Elleriyle cebindeki istatistik raporuyla oynayan Rieux onu muayeneye çağırdı, ancak sonra fikir değiştirerek ertesi gün onun mahallesine geleceğini ve akşamüstü onu görmek için uğrayacağını söyledi.

Doktor Cottard'dan ayrılırken Grand'ı düşündüğünü fark etti. Onu bir vebanın ortasında düşünüyordu. Ancak, kuşkusuz ciddi boyuta varmayacak olan şimdiki vebanın değil de tarihin şu büyük vebalarından birinin ortasında. "O, bu gibi durumlardan etkilenmeyecek insanlardan." Vebanın zayıf yapılı insanları etkilemediğini ve özellikle güçlü yapılıları yok ettiğini okuduğunu

anımsıyordu. Bu konuyu düşünürken doktor, memurun gizemli bir havası olduğunu düşünüyordu.

Gerçekten de, ilk bakışta Grand küçük bir belediye memuruydu; bu da hal ve tavrına sinmişti. Uzun boylu ve zayıf bedeniyle –daha uzun kullanırım kandırmacasıyla kendine hep çok büyük seçtiği– giysilerinin içinde yüzüyordu. Alt çenesindeki dişlerinin çoğu yerinde duruyorduysa da üst çenesindekileri yitirmişti. Özellikle üst dudağını yukarı çeken gülüşü böylece ona gölgeli bir ağız görüntüsü veriyordu. Bu görüntüye bir de papaz okulu öğrencilerini andıran yürüyüşü, duvar dibinden yürüme ve kapılardan kayarcasına geçme sanatı, mahzen ve duman kokusu, anlamsızlığın tüm yüzleri eklenince kentin hamam tarifelerini gözden geçirme ya da genç bir düzeltmene ev çöplerinin kaldırılmasıyla ilgili bir rapor için gereken bilgileri hazırlama işine kendini vermiş, çalışma masasının başından başka bir yerde düşünülemez olmuştur. Hiçbir şeyden habersiz birisinin gözünde bile o, günlük altmış iki franka geçici belediye hizmetlerinin ufak tefek ancak kaçınılmaz görevlerini yapmak üzere dünyaya gelmiş gibiydi.

İşe başvuru kâğıtlarının üzerinde, "meslek" sözcüğünün karşısına bunu yazardı. Yirmi iki yıl önce, parasızlık yüzünden önüne geçemediği bir karmaşanın ardından bu işi kabul etmişti; dediğine göre çabuk yoldan "esas atamasının" yapılacağına inandırmışlardı onu. Yalnızca, bir süre için, kentimizin yönetiminde beliren hassas sorunlar karşısında yeteneğini kanıtlamasıydı söz konusu olan. Sonradan, rahat yaşamasını sağlayacak bir düzeltmen kadrosuna atanması işten bile değildi, bu konuda güvence vermişlerdi. Kuşkusuz Joseph Grand'ı harekete geçiren hırs değildi, hüzünlü bir gülümsemeyle kendi yaşamının güvencesi kendisiydi. Ancak dürüst olanaklarla edinilmiş maddi bir yaşam düşüncesi ve buna bağlı olarak gözde uğraşlarına hiç çekinmeden kendini verme olanağı da ona açıkça göz kırpıyordu. Ona

yapılan teklifi kabul etmesi onurlu nedenlerden, hatta denebilir ki, bir ülküye bağlılıktan ileri geliyordu.

Uzun yıllardır, bu geçici durum sürüyordu, yaşam sınırsız oranlarda pahalılanmıştı ve birkaç genel zam yapılmasına karşın, Grand'ın maaşı hâlâ gülünçtü. Rieux'ye bundan yakınmıştı, ancak kimsenin bunu düşündüğü yoktu sanki. İşte Grand'ın özgünlüğü ya da en azından özgünlük göstergelerinden biri de burada bulunmaktadır. Aslında, kendisinin de emin olmadığı hakları değilse bile, en azından ona verilmiş güvenceleri ileri sürebilirdi. Ancak, öncelikle onu işe alan büro şefi uzun süre önce ölmüştü; hem zaten kendisi de verilen sözleri tam olarak anımsamıyordu. Son olarak ve en önemlisi, Joseph Grand ne diyeceğini bilemiyordu.

Rieux'nün de gördüğü gibi, işte bu özelliği hemşerimiz Grand'ı en iyi biçimde betimliyordu. Gerçekten de, uzun uzun tasarladığı istek mektubunu yazmasını ya da koşulların getirdiği girişimde bulunmasını hep bu özelliği engelliyordu. Ona bakarsanız üzerinde fazla ayak diretmediği "hak" sözcüğünü ya da hak ettiğini istemesi ve böylece ilgilendiği işlerin alçakgönüllülüğüyle pek bağdaşmayacak bir küstahlık gibi algılanabilecek "verilen sözler" sözcüğünü kullanma konusunda kendisini özellikle engellenmiş hissediyordu. Bir başka yönden de, "iyi yüreklilik", "rica etmek", "minnet" gibi kendi değeriyle uzlaşmayacak sözleri de kullanmayı reddediyordu. İşte böylece, doğru sözcüğü bulamamaktan ötürü, hemşerimiz çok ileri bir yaşa kadar ne olduğu belirsiz görevlerini yapmayı sürdürdü. Kaldı ki, hep şu Doktor Rieux'nün de dediği gibi, durum ne olursa olsun, maddi yaşamının güvence altında olduğunu yaşayarak gördü; çünkü her şeyden öte, gereksinimlerini elindeki kaynaklara göre ayarlaması onun için yeterliydi. Böylece kentin önde gelen sanayicilerinden olan belediye başkanının gözde sözlerinden birinin doğruluğunu anladı; adam büyük bir inançla (yürüttüğü mantığın tüm ağırlığını üstlenen bu sözcüğün

üzerinde duruyordu), “Sonuçta kimsenin açlıktan öldüğü görülmemiştir,” diye kesinliyordu. Durum ne olursa olsun, Joseph Grand’ın sürdürdüğü yarı münzevi yaşantısı onu bu türden tüm kaygılardan arındırmıştı gerçekten. O kendine uygun sözcükleri aramayı sürdürüyordu.

Bir bakıma onun yaşamının örnek bir yaşam olduğu söylenebilir. Her yerde olduğu gibi kentimizde de az bulunan, hep olumlu duygularının cesaretini taşıyan şu insanlardandı. Kendi hakkında açığa vurduğu çok az şey, aslında onun iyi yanlarını ve günümüzde açığa vurmaya cesaret edemediğimiz bağlılıkları gösteriyordu. Ailesinden kalan ve iki yılda bir Fransa’ya ziyaretine gittiği tek akrabası olan kız kardeşini ve yeğenlerini sevdiğini söylerken yüzü kızarmıyordu. Daha gençken yitirdiği anne ve babasının anısının ona hüzün verdiğini kabul ediyordu. Akşam saat beşe doğru mahallesinde tatlı tatlı çınlayan bir çanı her şeyin ötesinde sevdiğini saklamıyordu. Ancak böylesine basit duyguları dile getirmek için en ufak bir sözcük ona binlerce acıya patlıyordu. Sonunda bu güçlük onun en büyük derdi olmuştu: “Ah doktor,” diyordu, “kendimi dile getirmeyi nasıl da öğrenmek isterdim!”

O akşam doktor, memurun gidişine bakarken Grand’ ın ne demek istediğini birden anlıyordu: Bir kitap ya da onun gibi bir şey yazıyordu kuşkusuz. Sonunda geldiği laboratuvara varana kadar Rieux’nün bu düşüncesi kesinleşiyordu. Bu izlenimin budalaca olduğunu biliyordu, ancak içinde onurlu alışkanlıklarla uğraşan alçakgönüllü memurların da bulunabildiği bir kentte vebanın nasıl yerleşebileceğini anlayamıyordu bir türlü. Tam olarak bu gibi alışkanlıkların vebanın orta yerinde olmasını aklı almıyordu ve böylece pratikte vebanın kentliler arasında bir geleceği olmadığı kanısına varıyordu.

Ertesi gün Rieux, gereksiz bulunan bir diretmeyle vilayete bir sağlık kurulunun çağrılmasını sağladı.

"Halkın endişelendiği doğru," diye durumu onaylamıştı Richard. "Üstelik dedikodular da her şeyi abartır. Vali bana, 'İstiyorsanız hemen yapalım bu işi, ama sessizce' dedi. Zaten bunun yanlış alarm olduğuna inanıyor."

Bernard Rieux, valiliğe gitmek üzere Castel'i arabasına aldı.

"İlde serum bulunmadığını biliyor musunuz?" dedi. "Bu sonuncusu."

"Biliyorum. Depoya telefon ettim. Müdür şaşkınlıktan donakaldı. Paris'ten getirtmek gerek."

"Uzun sürmeyeceğini umarım."

"Telgraf çektim bile," diye yanıtladı Rieux.

Vali sıcak davranıyordu, ancak sinirliydi.

"Başlayalım baylar," diyordu. "Durumu özetlemeli miyim?"

Richard bunun gereksiz olduğunu düşünüyordu. Hekimler durumu biliyorlardı. Sorun yalnızca hangi önlemlerin alınmasının uygun olacağıydı.

"Sorun, söz konusu olan veba mı yoksa başka bir şey mi, onu bilmek," dedi ansızın yaşlı Castel.

İki-üç hekim şaşkınlıklarını belirttiler. Ötekiler tereddüt ediyor gibiydiler. Vali ise irkildi ve kapıya döndü, sanki kapının bu feci haberin koridorlarda yayılmasını engellediğini görmek istiyordum. Richard şaşkınlığa boyun eğmemek gerektiğini düşündüğünü belirtti. Kasık bölgesinde komplikasyonlar çıkaran bir ateş söz konusuydu ve yaşamda olduğu gibi bilimde de varsayımlar her zaman tehlikeli olacağından, bundan başka bir şey söylenemezdi. Sakin sakin sararmış bıyığını kemiren yaşlı Castel açık renk gözlerini Rieux'ye doğru

kaldırdı. Sonra iyilik dolu bakışını topluluğa çevirdi ve bunun veba olduğunu iyi bildiğini ancak kuşkusuz bunu resmî olarak tanımanın acımasız önlemler almayı zorunlu kılacağını belirtti. Temelde bunun meslektaşlarının geri çekilmesine yol açtığını biliyordu ve bundan dolayı onların huzuru için bunun veba olmadığını kabul etmek istiyordu. Vali yerinde kımıldandı ve durum ne olursa olsun bunun iyi bir düşünce biçimi olmayacağını bildirdi.

"Önemli olan düşünce biçiminin iyi olup olmaması değil, düşündürmesidir," dedi Castel.

Rieux söze karışmadığından, ona fikrini sordular.

"Tifüse benzeyen bir ateş söz konusu, ama şişlikler ve kusmaları da beraberinde getiriyor. Ben o yumruları yardım. Böylece tahliller için bir şeyler elde edebildim, bu konuda laboratuvar vebanın yassı basillerini saptadığını sanıyor. Tam olarak bir şey söylemek gerekirse, mikrobun bazı özgül değişimlerinin geleneksel tanıma uymadığını da söylemek gerekir."

Richard bunun tereddütlere yol açtığına ve en azından, birkaç gün önce başlanan tahlil dizisinin istatistiksel sonucunu beklemenin gerekli olduğuna dikkat çekti.

"Eğer mikrop," dedi Rieux kısa bir sessizlikten sonra, "üç gün içinde bir dalağı büyütebiliyor, bağırsak boğumlarını bir portakal büyüklüğüne ve lapa kıvamına dönüştürebiliyorsa hiç de tereddüte yol açmaz. Enfeksiyonun yuvalandığı yerler sürekli artıyor. Hastalığın yayılmasına bakınca durdurulmazsa iki ay dolmadan kentin yarısını öldürebilir. Böylece bunu ister veba, ister ateş diye adlandırın, pek önemi yok. Önemli olan tek şey, bunun kentin yarısını öldürmesine engel olmanız."

Richard hiçbir şeyin kötü yanını görmemek gerektiğini, zaten salgının da kanıtlanmadığını düşünüyordu, çünkü kendi hastalarının yakınları hâlâ sağlamdı.

“Ama başkaları öldü,” diye dikkati çekti Rieux. “Tabii salgın kesin değil, yoksa sonsuza doğru bir matematiksel artış ve yıldırım hızını andıran bir nüfus azalması olurdu. Söz konusu olan, bir şeyin kötü yanını görmek değil, önlem almak.”

Bununla birlikte Richard, eğer hastalık kendiliğinden durmazsa, onu durdurmak için yasanın öngördüğü koruyucu önlemlerin alınması gerektiğini, bunun için de vebanın söz konusu olduğunu resmen tanımak gerektiğini, bu konuda tam bir kesinliğe varılmadığını, dolayısıyla üzerinde düşünülmesi gerektiğini anımsatarak durumu özetlemeyi düşünüyordu.

“Sorun, yasanın öngördüğü önlemlerin ciddi olup olmaması değil,” diye üsteledi Rieux, “bunların kentin yarısının ölmesini engellemek için gerekli olup olmadığı. Gerisi yönetimin işi ve işte bizim kurumlarımız da bu sorunları halletmek için bir vali öngörmüş.”

“Kuşkusuz,” dedi vali, “ama benim için, sizin bir veba salgınını resmen tanımanız gerekiyor.”

“Eğer bunu resmen tanımasak bile,” dedi Rieux, “yine de kentin yarısını öldürme tehlikesi var.”

Richard biraz sinirli bir tavırla araya girdi:

“Gerçek şu ki, meslektaşımız vebaya inanıyor. Onun sendromu anlatması bunu kanıtlıyor.”

Rieux bir sendromu anlatmadığını söyledi, gördüğünü anlatmıştı. Ve onun gördüğü, şişkinlikler, lekeler, kırk sekiz saatte ölümle sonuçlanan sayıklamalı ateşlerdi. Acaba Mösyö Richard salgının ciddi koruyucu önlemler olmaksızın duracağını ileri sürme sorumluluğunu üstlenebilir miydi?

Richard duraksadı ve Rieux’ye baktı:

“Samimi olarak bana ne düşündüğünüzü söyleyin, veba olduğundan emin misiniz?”

“Sorunu ortaya yanlış koyuyorsunuz. Bu bir sözcük sorunu değil, bu bir zaman sorunu.”

“Anlaşılan, veba söz konusu değilse bile, yine de veba sırasında başvurulan koruyucu önlemlerin alınması gerektiği düşüncesindesiniz,” dedi vali.

“Eğer bir düşüncem olması gerekiyorsa, evet, böyle düşünüyorum.”

Hekimler görüş alışverişinde bulundu ve Richard sonunda şöyle dedi:

“Böylece bu hastalık vebaymış gibi davranma sorumluluğunu almamız gerekiyor.”

Bu çözüm sıcak bir ilgiyle kabul gördü.

“Siz de böyle düşünüyorsunuz, değil mi dostum?” diye sordu Richard.

“Çözüm beni ilgilendirmiyor,” dedi Rieux. “Yalnızca şöyle diyelim, kentin yarısı ölme tehlikesiyle karşı karşıya gelmeyecekmiş gibi davranmalıyız, çünkü o zaman kent bu tehlikeden uzak kalabilir.”

Genel rahatsızlık sürerken Rieux oradan ayrıldı. Bir süre sonra, kızartma ve idrar kokan mahallede, kasıkları kan içinde, avazı çıktığı kadar haykıran bir kadın ona doğru dönüyordu.

Toplantının ertesi günü ateş biraz daha yayıldı. Gazetelere bile geçti, ancak zararsız bir biçimdeydi; çünkü gazeteler birkaç anıştırmadan ileri gitmiyordu. Bununla birlikte, Rieux, valiliğin kentin en ücra köşelerine alelacele yapıştırdığı küçük beyaz duyuruları okuyabiliyordu. Bu duyurulara bakarak yöneticilerin durumu açıklıkla değerlendirdiğini söylemek güçtü. Önlemler çok ciddi değildi ve kamuoyunu telaşlandırmamaya özen gösterildiği belliydi. Gerçekten de, duyurunun giriş bölümünde, henüz bulaşıcı olup olmadığı bilinemeyen birkaç tehlikeli ateş vakasının. Oran kentinde ortaya çıktığı belirtiliyordu. Bu vakalar gerçek anlamda endişeye kapılmak için yeterli özellikler göstermiyordu ve halkın soğukkanlılığını koruyabileceğinden kuşku duyulmuyordu. Bununla birlikte, herkesin anlayabileceği bir sakınımlılık düşüncesiyle valilik bazı koruyucu önlemler alıyordu. Gerektiği biçimde anlaşılan ve uygulanan bu önlemler her tür salgın tehdidini kesinlikle ortadan kaldıracak nitelikteydi. Böylece, vali bu kişisel çabasına halkının da en bağlı biçimde katılacağından bir an bile kuşku duymuyordu.

Duyuruda ayrıca, kanalizasyonlara zehirli gaz vererek fareyle bilimsel bir mücadele işlemi ve su dağıtım şebekesinde sıkı bir denetim gibi genel önlemler anlatılıyordu. Kentte oturanlara en üst düzeyde temizlik salık veriliyor ve son olarak bitli kişiler belediye dispanserlerine çağrılıyordu. Öte yandan aileler hekimin tanı koyduğu vakaları bildirmek ve hastalarının özel hastane odalarında tecrit edilmesini kabul etmek zorundaydılar. Zaten bu odalar hastaları en kısa zamanda ve en yüksek olasılıkla tedavi etmek üzere donatılmıştı. Birkaç ek madde, hasta odasının mikroptan arındırılması zorunluluğu ve ulaşım aracı konusunda uyulması gerekenleri belirtiyordu. Bundan

başka, eşe dosta sağlık gözetimine uyulması konusunda uyarılar yapılıyor, gereğinin yapılması öneriliyordu.

Doktor Rieux sırtını duyuruya çevirdi ve muayenehanesinin yolunu tuttu. Rieux'yü bekleyen Joseph Grand onu görünce kollarını kaldırdı.

"Evet," dedi Rieux, "sayı yükseliyor."

Bir gün önce kentte on kadar hasta yaşamını yitirmişti. Doktor Grand'a, Cottard'ı ziyarete gideceği için belki onu da akşama göreceğini söyledi.

"Haklısınız," dedi Grand. "Ona iyilik etmiş olursunuz, çünkü onu değişmiş buluyorum."

"Nasıl?"

"Kibarlaştı."

"Önceden değil miydi?"

Grand duraksadı. Cottard'ın terbiyesiz olduğunu söyleyemezdi, doğru bir ifade olmazdı bu. İçe kapalı ve sessiz bir adamdı; hali tavrı biraz yabandomuzunu andırıyordu. Odası, alçakgönüllü bir lokanta ve oldukça gizemli gezmeler... Cottard'ın tüm yaşamı buydu. Resmî olarak şarap ve likör işinde temsilciliği vardı. Arada sırada müşterisi olması gereken iki-üç adam onu ziyarete geliyordu. Bazen akşamları evinin karşısındaki sinemaya gidiyordu. Hatta oradaki görevli Cottard'ın gangster filmlerini tercih ettiğini fark etmişti. Her koşulda Cottard yalnız ve sakınımlı bir yaşam sürdürüyordu.

Grand'a göre tüm bunlar epey değişmişti.

"Nasıl desem bilmiyorum, ancak bana öyle geliyor ki, insanların dostluğunu kazanmak, herkesi yanına çekmek istiyor, anlıyor musunuz? Benimle sık sık konuşuyor, dışarı davet ediyor ve her defasında da nasıl geri çevirebileceğimi bilemiyorum."

İntihar girişiminden beri Cottard'ı kimse ziyarete gelmemişti. Sokaklarda, yiyecek içecek dükkânlarında hep sempati toplamak

istiyordu. Bakkallarla hiç bu denli yumuşak konuşulmamış ya da bir tütün satıcısı hiç bu denli ilgiyle dinlenmemişti.

"Şu tütüncü kadın," diyordu Grand, "tam bir yılandır. Cottard'a söyledim bunu, ama bana yanıldığımı ve görmeyi bilen biri için iyi yönleri olduğunu söyledi."

Sonunda Grand iki-üç kez Cottard'ı kentin seçkin lokanta ve kafelerine götürmüştü. Aslında bu yerlere sık sık gitmeye başlamışlardı.

"İnsan oralarda rahat ediyor," diyordu, "hem sonra dostça bir ortam."

Grand buralardaki personelin Cottard'a gösterdiği özeni fark etmişti ve onun bıraktığı kabarık bahşişleri görünce bunun nedenini anlamıştı. Şefin onu kapıya kadar uğurlayıp pardösüsünü giymesine yardım ettiği bir gün Cottard, Grand'a şöyle demişti:

"İyi bir çocuk, tanıklık edebilir."

"Neye tanıklık edebilir?"

Cottard duraksamıştı.

"Benim kötü bir adam olmadığıma."

Kaldı ki, sağı solu belli olmuyordu. Bakkalın daha az sevecen davrandığı bir gün adamakıllı öfkelenmiş bir halde eve dönmüştü.

"Başkalarıyla düşüp kalkıyor, sürtük," diye yineliyordu.

"Kim başkaları?"

"Herkes."

Hatta Grand tütüncü kadının dükkânında tuhaf bir sahneye tanık olmuştu. Heyecanlı bir konuşmanın ortasında, kadın Cezayir kentinde halkın diline düşmüş yeni bir tutuklama olayından söz etmişti. Bir kumsalda bir Arap'ı öldürmüş, ticaretle uğraşan bir memurdu söz konusu olan.

"Tüm bu ayaktakımını hapse atsalar," demişti tütüncü kadın, "namuslu insanlar rahat bir nefes alabilirdi." Ancak tek bir söz

etmeksizin kendisini dükkândan dışarı atan Cottard'ın beklenmedik bu öfkesi karşısında sözünü kesmek zorunda kalmıştı. Grand ve satıcı kadın, elleri kolları havada onun çıkıp gitmesine bakakalmıştı.

Daha sonra Grand, Rieux'ye Cottard'ın karakteriyle ilgili başka değişiklikleri de bildirecekti. Bu sonuncusunun her zaman çok liberal fikirleri olmuştu. En gözde tümcesi: "Büyük balık küçük balığı yutar," bunu iyice kanıtlıyordu. Ancak bir süredir Oran'ın kurulu düzene uyan gazetesinden başka gazete almıyordu; halka açık yerlerde göstere göstere onu okuması da görmezden gelinecek gibi değildi. Aynı biçimde, yataktan kalktıktan birkaç gün sonra, postaneye giden Grand'dan, uzaktaki bir kız kardeşe yüz franklık posta havalesi yollamasını rica etmişti; her ay yolluyordu bunu. Ancak tam Grand'ın gideceği sırada,

"Ona iki yüz frank gönderin," diye rica etmişti, "hoş bir sürpriz olacak. Onu hiç düşünmediğimi sanıyor. Ama gerçek şu ki, onu çok seviyorum."

Son olarak, Grand'la aralarında tuhaf bir konuşma geçmişti. Grand, her akşam giriştiği çalışmayı merak eden Cottard'ın sorularını yanıtlamak zorunda kalmıştı.

"İyi," demişti Cottard, "bir kitap yazıyorsunuz."

"Öyle diyorsanız öyle olsun, ancak o kadar basit değil."

"Ah, ben de sizin gibi yapmak isterdim," diye bağırdı Cottard.

Grand şaşırmış gibiydi ve Cottard sanatçı olmanın pek çok şeyi halledeceğini ağzında gevelemişti.

"Niçin?" diye sormuştu Grand.

"Çünkü bir sanatçının başkasına oranla daha fazla hakları vardır, herkes bunu bilir. Onun her zaman önceliği vardır."

"Yok canım," dedi Rieux, Grand'a, "sabahki duyurular, fare hikâyesi çoğu kişinin olduğu gibi, onun da başını döndürmüş, hepsi bu. Ya da ateşten korkuyor."

Grand onu şöyle yanıtladı:

“Sanmıyorum doktor, eğer ne düşündüğümü öğrenmek istiyorsanız...”

Pencerenin aşağısından büyük bir egzoz gürültüsü içinde fareyle mücadele arabası geçti. Birbirlerini duyabilecek hale gelinceye kadar Rieux sustu ve dalgın dalgın memurun ne düşündüğünü sordu. Öteki ona ciddiyetle bakıyordu:

“Onun, duyulmasından çekindiği bir şey var.”

Doktor omuz silkti. Komiserin dediği gibi daha yapılacak çok iş vardı.

Öğleden sonra, Rieux, Castel’le bir toplantı yaptı. Serumlar bir türlü gelmiyordu.

“Zaten işe yarayacak mıydı?” diye soruyordu Rieux. “Bu basil bir tuhaf.”

“Yo, ben sizin gibi düşünmüyorum,” dedi Castel. “Bu hayvanların hep değişik bir havası var gibidir. Ama temelde hep aynı şeydir.”

“Bunu varsayıyorsunuz en azından. Aslında bu konuda hiçbir şey bilmiyoruz.”

“Tabii varsayıyorum. Ama herkes bu durumda.”

Gün boyunca doktor vebayı düşündüğünde kendisini saran baş dönmesinin arttığını hissetti. Sonunda kendi kendine korktuğunu itiraf etti. İki kez insanlarla dolup taşan kafelere girdi. Cottard gibi o da bir insan sıcaklığına gereksinim duyuyordu. Rieux bunu budalaca buluyordu, ama bu sayede şarap ve likör temsilcisine bir ziyaret sözü verdiğini anımsadı.

Akşam Doktor, Cottard’ı yemek odasında, masanın karşısında ayakta buldu. İçeri girdiğinde masanın üzerinde açılmış bir polisiye roman duruyordu. Ancak akşam iyice inmişti ve kuşkusuz yeni yeni bastıran karanlıkta okumak güçtü. Aslında Cottard bir dakika önce oturmuş ve yarı karanlıkta düşünmüş olmalıydı. Rieux ona nasıl

olduğunu sordu. Cottard homurdanarak yerine otururken iyi olduğunu ve kimsenin kendisiyle ilgilenmediğinden emin olursa daha da iyi olacağını söyledi. Rieux her zaman yalnız olunamayacağına dikkati çekti.

"Hayır, öyle değil. Ben işi gücü size sıkıntı yaratmak olan insanlardan söz ediyorum."

Rieux susuyordu.

"Benim durumum öyle değil, dikkat edin. Ama şu romanı okuyordum. İşte, ansızın bir sabah tutuklanan talihsiz bir adam. Onunla uğraşıyorlardı ve o hiçbir şey bilmiyordu. Bürolarda ondan söz ediliyordu, fişlere adı yazılıyordu. Bu adil mi sizce? Başkalarının bir insana bunu yapmaya hakkı var mı?"

"Duruma bağlı," dedi Rieux. "Bir açıdan buna kimsenin hakkı yok gerçekten. Ama tüm bunlar çok önemli değil. Çok fazla kapalı kalmamak gerek. Dışarı çıkmalısınız."

Cottard sinirlenir gibi oldu, bundan başka bir şey yapmadığını ve gerekirse tüm mahallenin buna tanıklık edebileceğini söyledi. Hatta mahalle dışından bile tanıdıkları eksik olmuyordu.

"Mimar Mösyö Rigaud'yu tanıyor musunuz? Benim dostlarımdandır."

Odaya iyice karanlık çöküyordu. Sokak canlanmaya başlıyordu; dışarıda sessiz ve rahatlamış bir haykırış sokak lambalarının yandığı ânı selamladı. Rieux balkona çıktı, Cottard da onu izledi. Kentimizde her akşam olduğu gibi, hafif bir meltem, çevredeki tüm mahallelerden fısıltıları, ızgara et kokularını, patırtılı, gürültülü bir gençliğin doldurduğu sokağı, yavaş yavaş coşturan özgürlüğün neşeli ve güzel kokulu uğultusunu taşıyordu. Gece, görünmeyen gemilerin haykırışları, denizden ve sokaklara dökülmüş kalabalıktan yükselen uğultu, Rieux'nün çok iyi bildiği ve bir zamanlar hoşlandığı şu saat, bugün bildiklerinden ötürü ona bunaltıcı geliyordu.

“Işığı yakabilir miyiz?” dedi Cottard’a.

Işık yanar yanmaz adamcağız gözlerini kırpıştırarak ona baktı:

“Söyleyin bana doktor, eğer hastalanırsam beni hastanedeki servisinize alır mıydınız?”

“Niye almayayım?”

Bunun üzerine Cottard, “Bir klinikte ya da bir hastanede bulunan bir insanın tutuklandığı hiç oldu mu?” diye sordu. Rieux böyle şeylere rastlandığını, ama her şeyin hastanın durumuna bağlı olduğunu söyledi.

“Ben,” dedi Cottard, “size güveniyorum.”

Sonra doktora arabasıyla kendisini kente götürüp götüremeyeceğini sordu.

Kent merkezinde sokaklardaki kalabalık ve ışıklar azalmıştı bile. Çocuklar hâlâ kapıların önünde oynuyorlardı. Cottard’ın isteği üzerine doktor, arabasını bu çocuklardan bir grup önünde durdurdu. Çığlıklar atarak kaydırak oyunu oynuyorlardı. Ancak aralarından biri, çizgiyle ayrılmış gibi duran yapışık koyu saçlı, yüzü kir içinde bir oğlan, açık renkli ve sorgulayan gözlerini Rieux’ye dikmişti. Doktor bakışını kaçırdı. Kaldırımda ayakta duran Cottard onun elini sıkıyordu. Kısık ve güç anlaşılır bir sesle konuşuyordu. İki-üç kez arkasına baktı.

“İnsanlar salgından söz ediyorlar. Doğru mu doktor?”

“İnsanlar hep konuşur, doğal bu,” dedi Rieux.

“Haklısınız. Sonra da on kadar ölümüz olunca, dünyanın sonu gelecek. Bize gereken bu değil.”

Motor homurtuyla çalışmaya başlamıştı. Rieux’nün eli vites kolundaydı. Ancak, ciddi ve sakin tavrıyla gözünü ondan bir türlü ayırmayan çocuğa yeniden bakıyordu. Ve birden, çocuk durup dururken tüm dişlerini göstere göstere ona gülümsedi.

“O halde nedir bize gereken?” diye sordu doktor çocuğa gülümseyerek.

Cottard birden araba kapısını kavradı ve kaçmadan önce ağlamaklı ve öfke dolu bir sesle bağırdı:

"Bir deprem. Gerçek bir deprem!"

Deprem olmadı ve Rieux için ertesi gün kentin dört köşesine koşuşturmalarla, hasta aileleriyle görüşmelerle ve hastalarla konuşmalarla geçti. Rieux mesleğinin bu kadar ağır olacağını hiç düşünmemişti. O zamana kadar hastaları onun işini kolaylaştırıyordu, kendilerini ona teslim ediyorlardı. İlk kez doktor onların çekingen, kuşkulu bir şaşkınlıkla hastalıklarının içine sığınmış olduklarını hissediyordu. Henüz alışmadığı bir mücadeleydi. Akşam saat ona doğru, son olarak ziyaret ettiği yaşlı hastanın evinin önüne arabasını park eden Rieux koltuğundan kımıldayamayacak durumdaydı.

Yaşlı astım hastası yatağında doğrulmuştu. Daha iyi soluk alıyor gibiydi ve tencerelerin birinden ötekine aktardığı bezelyeleri sayıyordu. Doktoru neşeyle aydınlanan bir yüzle karşıladı.

"Eee doktor? Kolera mı?"

"Nereden duydunuz bunu?"

"Gazeteden. Radyo da söyledi."

"Hayır, kolera değil."

"Ne olursa olsun," dedi iyice heyecanlanan yaşlı adam, "akıllılar uğraşıp duruyor değil mi?"

"Hiçbir şeye inanmayın," dedi doktor.

Yaşlı adamı muayene etmişti ve şimdi bu yoksul evin yemek odasının ortasında oturuyordu. Evet, korkuyordu. Ertesi sabah, yine bu mahallede on kadar hastanın, şişliklerinin üzerine kapanmış, onu bekleyeceğini biliyordu. Yalnızca iki ya da üç vakada bu hıyarcıkların kesilmesi işe yaramıştı. Ancak çoğunlukla hastaneye gitmek gerekiyordu ve hastanenin yoksullar için ne demek olduğunu biliyordu. "Onun deneylerde kullanılmasını istemiyorum," demişti hastalarından birinin karısı. Deneylerde kullanılmayacaktı, ölecekti ve

hepsi buydu. Alınan önlemler yetersizdi, orası kesindi. "Özel olarak donatılmış odalar"a gelince; onların ne olduğunu biliyordu: alelacele öteki hastaların boşalttığı, bantlanmış pencereli, bir kordonla çevrilmiş iki koğuş. Eğer salgın kendiliğinden durmazsa yöneticilerin hayal ettiği önlemlerle alt edilemeyecekti.

Öte yandan, akşamki resmî açıklamalar iyimserdi. Ertesi gün, Ransdoc Ajansı, valiliğin aldığı önlemlerin serinkanlılıkla karşılandığını ve şimdiden otuz kadar hastanın bildirildiğini haber veriyordu. Castel, Rieux'yü telefonla aramıştı:

"Koğuşlarda kaç yatak bulunuyor?"

"Seksen."

"Kuşkusuz kentte otuzdan fazla hasta vardır, değil mi?"

"Gömme işlemleri gözetim altında değil mi?"

"Hayır. Richard'ı telefonla aradım, tümcelerin değil kesin önlemlerin gerekli olduğunu ve salgına karşı, başka bir şey değil, yalnızca gerçek bir engel oluşturmamız gerektiğini söyledim."

"Ya sonra? Elinden bir şey gelmediğini söyledi, değil mi? Bence sayı yükselecek."

Gerçekten de üç gün içinde iki koğuş da doldu. Richard bir okulu boşaltıp yedek bir hastane öngörüleceğini düşünüyordu. Rieux aşıları bekliyor ve hıyarcıkları yarıyordu. Castel eski kitaplarına dönüyor ve kütüphanede uzun süre kalıyordu.

"Fareler vebadan ya da ona çok benzeyen bir şeyden dolayı ölüyorlar," diye bir sonuca varıyordu. "Zamanında durdurulmazsa geometrik bir oranla enfeksiyonu yayacak on binlerce biti yollara dökmüşlerdi."

Rieux susuyordu.

O dönem zaman donmuş gibiydi. Güneş, son sağanaklarla birikmiş suları emiyordu. İçinden sarı bir ışık taşan güzel mavi bulutlar, yükselmekte olan sıcağın içindeki uçak homurtuları, bu mevsimde her

şey dinginliğe bir çağrıydı. Oysa dört gün içinde ateş dört kez şaşırtıcı biçimde yükseldi: on altı ölü, yirmi dört, yirmi sekiz ve otuz iki. Dördüncü gün bir anaokulunda yedek hastanenin açılacağı bildirildi. O zamana kadar endişesini şakalarla örtmeyi sürdürmüş olan yurttaşlarımız sokaklarda daha bitkin ve daha sessiz görünüyordu.

Rieux, valiye telefon etmeye karar verdi:

"Önlemler yetersiz."

"Elimde sayılar var," dedi vali, "aslında endişe verici."

"Sayılar endişe vericiden öte, açık."

"Genel hükümetin emirlerini isteyeceğim."

Rieux, Castel'in karşısında telefonu kapadı:

"Emirmiş! Biraz da hayal gücü gerek."

"Ya serumlar?"

"Hafta içinde gelecekmiş."

Richard'ın aracılığıyla valilik Rieux'den sömürge başkentine emirler beklemek üzere gönderilecek bir rapor yazmasını istedi. Rieux rapora klinik bir betimleme ve sayılar yazdı. Aynı gün kırk kadar ölü kaydedildi. Vali önlemleri ciddileştirme işini, kendi deyişiyle, üzerine aldı. Hastaların zorunlu bildirimi ve tecriti sıkı tutuldu. Hastaların evleri kapatılacak ve dezenfekte edilecek, yakınları bir önlem karantinasına alınacak, gömme işlemleri ileride belirlenecek koşullar altında belediye tarafından yapılacaktı. Bir gün sonra, serumlar uçakla geliyordu. Tedavi durumundaki hastalara yetebilirdi. Salgının yayılması durumundaysa yetersizdi. Rieux'nün telgrafına yanıt olarak önlem için ayrılan serum stokunun tükendiği ve yenilerinin üretilmesine başlandığı belirtiliyordu.

Bu süre içinde, kenti çevreleyen tüm banliyölerde çarşıya pazara ilkbahar geliyordu. Binlerce gül kaldırımlar boyunca, satıcıların sepetlerinde soluyordu, iç bayıcı kokuları tüm kente dalga dalga yayılıyordu. Tramvaylar işe gidiş ve çıkış saatlerinde yine kalabalık,

gün içinde de boş ve pisti. Tarrou yaşlı adamcağızı gözlemliyordu, yaşlı adamcağız da kedilerin üzerine tükürüyordu. Grand her akşam gizemli çalışması için evine dönüyordu. Cottard gidip geliyor ve Sorgu Yargıcı Mösyö Othon hâlâ cins hayvanlarla yaşamını sürdürüyordu. Yaşlı astım hastası bezelyeleri kâseden kâseye aktarıyordu ve bazen sakin ve ilgili havasıyla, gazeteci Rambert'e rastlanıyordu. Akşam, aynı kalabalık sokakları dolduruyordu ve sinemaların önünde kuyruklar uzuyordu. Zaten salgın biraz geriler gibi oldu ve birkaç gün boyunca, yalnızca on kadar ölü kaydedildi. Sonra, birdenbire, sayı ok gibi yükseldi. Ölü sayısı yeniden otuza ulaştığı gün, Bernard Rieux, valinin uzattığı resmî yazıya bakıyordu: "Korktular," diyordu vali. Telgrafta şöyle deniyordu: "Veba durumunu ilan edin. Kenti kapatın!"

II

O andan başlayarak vebanın, hepimizin uğraşı olduğu söylenebilir. O âna kadar bu özel olayların yurttaşlarımızda yol açtığı şaşkınlık ve endişeye karşın, her birimiz elden geldiğince her zamanki gibi kendi işlerimizle ilgilenmiştik. Ve kuşkusuz bu böyle sürecekti. Ancak kentin kapatılmasıyla herkes, hatta anlatıcı da, aynı kefeye konduklarını ve bunun üstesinden gelmeleri gerektiğini anladılar. İşte böylece, örneğin, insanın sevdiğinden ayrılması gibi bireysel bir duygu birdenbire, ilk haftalardan başlayarak, tüm bir halkın duygusuna dönüştü ve korkunun da etkisiyle, bu uzun sürgün döneminin başlıca acısı oldu.

Aslında kentin kapılarının kapatılmasının en dikkat çeken sonuçlarından biri de ayrılığa hazırlıksız yakalanan kişilerin içinde bulundukları durumdu. Birkaç gün önce, geçici bir ayrılığa göre kendilerini hazırlayan, birkaç hafta sonra birbirleriyle görüşeceklerinden emin, garımızın peronlarında iki-üç tavsiyede bulunarak kucaklaşan ve bu ayrılıkla günlük uğraşlarından birazcık olsun başını kaldırmış anne ve çocuklar, eşler, sevgililer kendilerini, birdenbire çaresiz bir biçimde birbirinden uzak düşmüş, herhangi bir buluşma ya da haberleşme olanağından yoksun bırakılmış bir halde buldular. Çünkü valilik kararının yayınlanmasından birkaç saat önce kent kapatıldı ve doğallıkla özel durumları göz önüne almak olanaksızdı. Hastalığın bu beklenmeyen istilasının ilk etkisi, yurttaşlarımızı, sanki bireysel duyguları yokmuşçasına davranmaya itmesiydi denilebilir. Kararın yürürlüğe konduğu günün ilk saatlerinde valilik, telefonla soran ya da oraya gelip memurlardan bir şeyler öğrenmek isteyen bir yığın insanın hücumuna uğradı; hepsi ilginç ve aynı zamanda incelenmesi olanaksız durumları anlatıyorlardı. Gerçekte, çıkışı olmayan bir durumda olduğumuzun ve “uzlaşma”,

“lütuf”, “istisna” gibi sözcüklerin artık bir anlamı kalmadığının farkına varmamız için birçok gün geçmesi gerekti.

Mektup yazmaktan duyulan hafif sevinç bile elimizden alınmıştı. Gerçekten de geleneksel haberleşme olanakları, kentin ülkenin geri kalan bölümüyle iletişimini sağlayamaz olmuştu. O sırada alınan yeni bir karar, mektupların enfeksiyon taşımasını engellemek için, her tür yazışmayı yasakladı. Başlangıçta, kent kapılarında bazı ayrıcalıklı kişiler, dışarıya mesajların iletilmesine göz yuman karakol nöbetçileriyle görüşebildiler. Salgının başında, nöbetçilerin merhamet duygusuyla bazı şeylere göz yummayı doğal buldukları dönemdi bu. Ancak bir süre sonra aynı nöbetçiler durumun ciddiyetini iyice anladıklarında ucunun nereye varacağı belli olmayan sorumluluklar almaktan kaçındılar. Başlangıçta izin verilen şehirlerarası telefon görüşmeleri telefon kulübelerinde ve hatlarda öyle büyük tıkanmalara yol açtı ki birkaç gün konuşmalara ara verildi; sonra ölüm, doğum, evlilik gibi acil diye adlandırılan durumlar dışında ciddi sınırlamalar getirildi. Bunun üzerine telgraflar bizim tek kaynağımız olarak kaldı. Akıl, yürek ve tenle birbirine bağlanan varlıklar, on sözcüklük bir telgrafın büyük harflerinde o eski birlikteliğin işaretlerini arayacak hale geldiler. Ve bir telgrafta kullanılabilecek kalıplar çabuk tüketildiğinden uzun, ortak yaşamlar ya da acılı tutkular çok geçmeden, “İyiyim. Seni düşünüyorum. Sevgiler” türünden belli aralıklarla yinelenen hazır kalıplarla özetlenir oldu.

Bu arada aramızdan bazıları, yazmakta diretiyor ve dışarısıyla haberleşmek için bir kandırmacadan öteye gitmeyen çözümler tasarlayıp duruyorlardı. Yine de tasarladığımız yöntemlerden birkaçı başarıya ulaşıyordu, ancak hiçbir yanıt alamadığımızdan sonuçlar hakkında tek bir bilgi bile alamıyorduk. Böylece, haftalarca hep aynı mektubu yazıp, aynı çağrıları yineleyip durduk; öyle ki önceleri yüreğimizden kanla canla çıkmış olan sözcükler bir süre sonra

anlamlarını yitiriyordu. Biz de onları düşünmeden, ölü tümceler aracılığıyla güç yaşantımızın işaretlerini göndermeye çalışarak, yeniden yazıyorduk. Ve son olarak, telgrafın geleneksel çağrısı, bu kısır ve inatçı monoloğa, duvarla konuşmayı andıran bu kuru diyaloğa yeğ tutulur gibi geliyordu.

Zaten birkaç gün sonunda, kimsenin kentten çıkamayacağı açıklık kazanınca, salgından önce kentten ayrılmış olanların dönmelerine izin verilip verilmeyeceğini sormak aklımıza geldi. Birkaç günlük düşünme süresinden sonra, valilik olumlu yanıt verdi. Ancak geri dönenlerin hiçbir biçimde kentten bir daha çıkamayacağını ve kente girmekte özgür olsalar bile, kentten çıkmakta özgür olamayacaklarını kesin olarak bildirdi. Bu konuda bile, sayıca az da olsa, bazı aileler durumu hafife aldılar ve akrabalarını yeniden görme isteğini her tür sakınımın üstünde tutarak, onları fırsatı değerlendirmeye çağırdılar. Ancak çok geçmeden, vebanın hapsettiği insanlar akrabalarına dayattıkları tehlikeyi anladılar ve bu ayrılığa katlanmaya razı oldular. Hastalığın en ciddi döneminde, insanlık duygularının işkenceli bir ölümden daha güçlü olduğu tek bir duruma tanık olundu. Sanılabileceği gibi, acının ötesinde, aşkın birleştirdiği iki sevgilinin durumu değildi bu. Söz konusu, uzun yıllardır evli olan yaşlı Doktor Castel'le eşinin durumuydu yalnızca. Salgından birkaç gün önce Madam Castel komşu bir kente gitmişti. Eşi az görülür bir mutluluğun örneğini sunan şu karıkoca ilişkilerinden biri değildi bu; hatta anlatıcı, o âna kadar eşlerin birlikteliklerinden duydukları doyum konusunda emin olmadıklarını, her olasılığı göz önüne alarak ileri sürecek durumdadır. Ancak bu ani ve uzatılmış ayrılık, onların birbirlerinden uzak yaşayamayacaklarına inanmalarını ve gün ışığına çıkan bu gerçek karşısında, vebanın daha önemli olmadığını anlamalarını sağladı.

Bir istisnaydı söz konusu olan. Çoğunlukla, ayrılık salgının son bulmasıyla bitecekti, orası kesindi. Ve biz hepimiz için, yaşamımızı

oluşturan ve çok iyi bildiğimizi sandığımız duygu (önceden de söylendi, Oranlıların basit tutkuları vardır) yeni bir çehreye bürünüyordu. Eşlerine büyük güven duyan kocalar ve sevgililer birden kıskançlaşıyordu. Aşk konusunda kendilerini hercai sanan erkekler sadakate dönüyorlardı. Neredeyse yüzüne bakmadan annelerinin yanında yaşamış olan erkek evlatları, şimdi anılarında peşlerini bırakmayan bu yüzdeki bir kırışıkla, tasa ve üzüntüye boğuluyordu. Bu ani ayrılık, kusursuz, geleceği öngörülemeyen bu ayrılık bizi, şimdi günlerimizi dolduran, hâlâ bu denli yakın ve bu denli uzak, bu varlığın anısına karşı tepki gösteremeyecek, sarsılmış bir halde bırakıyordu. Gerçekte, iki kez acı çekiyorduk – öncelikle kendi acımızı, sonra da burada olmayanların; oğul, eş ya da sevgilinin çektiğini düşündüğümüz acıyı.

Zaten başka koşullarda, yurttaşlarımız, daha dışarıya dönük ve daha etkin bir yaşamda çıkış yolu bulmuş olurdu. Ancak aynı zamanda, veba onları tembelleştiriyordu; cansız kentlerinde dönüp duruyorlar ve kendilerini her geçen gün anıların hayal kırıklığına uğratan oyunlarına kaptırıyorlardı. Çünkü, amaçsız gezintilerinde hep aynı yollardan geçmek zorunda kalıyorlardı ve çoğunlukla, böylesine küçük bir kentte, bu yollar şimdi onların yanında olmayan kişiyle bir zamanlar yürüdükleri yollardı.

Böylece, kentin yurttaşlarımıza getirdiği ilk şey sürgün oldu. Ve anlatıcı, buraya, o zaman kendi hissettiklerini herkesin adına yazabileceğine inanıyor, çünkü bunları yurttaşlarımızın birçoğuyla aynı anda hissetti. Evet, sürekli olarak içimizde taşıdığımız o boşluk, o belirgin heyecan, mantıksızca geriye dönme ya da zamanın akışını hızlandırma isteği, belleğin o yanan okları; işte buydu sürgün duygusu. Bazen kendimizi hayal gücümüzün kollarına bırakmamız, dışarıdan gelen birisinin kapımızı çalmasını ya da merdivende tanıdık bir ayak sesini beklemiş ve böyle anlarda, trenlerin seferden çekildiğini

unutmayı kabul etmemiz ve normalde akşam ekspresinin getireceği bir yolcunun mahalleye varabileceği saatte evde bulunacak biçimde kendimizi ayarlamamız; tabii ki bu oyunlar süremeyecekti. Hep bir an geliyordu ve trenlerin kente girmediğini açıkça anlıyorduk. Ve o zaman, ayrılığın uzun süreli olacağını ve zamanla kendimize bir düzen vermemiz gerektiğini biliyorduk. İşte o andan sonra, hapsedilmişlik konumumuza yeniden dönüyorduk, artık yalnızca geçmişimiz vardı ve aramızdan bazıları geleceği yaşamaya eğilimli olsa bile, hayal gücünün kendisine güvenenlerde açtığı yaraları görerek hemen, en azından ellerinden geldiğince çabuk, bundan vazgeçiyorlardı.

Özellikle, yurttaşlarımızın tümü, topluluk içindeyken bile, ayrılık süresini hesaplamaya çalışma alışkanlığından çok çabuk vazgeçti. Niçin? Çünkü en karamsar olanlar, örneğin altı aylık bir süre biçmişken, tüm bu gelecek ayların acısını önceden tüketmiş, cesaretlerini bin bir güçlükle bu deneyimin düzeyine yükseltmiş, zayıflığa kapılmadan böylesine uzun bir süreye yayılan bu acının düzeyinde kalabilmek için son güçlerini harcamışken, bazen rastlanan bir dost, gazetede verilen bir fikir, kaçamak bir kuşku ya da ani bir öngörü, her şey bir yana, bu hastalığın altı aydan daha fazla, belki bir yıl ya da daha fazla sürmemesi için bir neden olmadığını akıllarına getiriyordu.

O zaman cesaretlerinin, iradelerinin ve sabırlarının yıkımı öyle ani oluyordu ki kendilerini bu çukurdan asla çıkamayacakmış gibi hissediyorlardı. Bunun sonucu olarak, özgür kalacakları süreyi hiç düşünmemek, geleceğe hiç yönelmemek ve bir bakıma, gözlerini yerden başka yöne çevirmemek zorunda kalıyorlardı. Ancak doğal olarak bu acıyı kandırma ve mücadeleye girmemek için kendini çekme yöntemi, bu sakınımın ödülü beklendiği gibi çıkmıyordu. Ne pahasına olursa olsun, hiç istemedikleri bu yıkımdan kaçtıkça, gelecek birlikteliklerin görüntüleri içinde vebayı unutabildikleri ve sonuçta

oldukça sık yaşanan şu anlardan kendilerini esirgiyorlardı. Bu uçurumların ve bu tepelerin tam ortasına düşmüş, yaşamaktan çok, yönü belli olmayan günlere ve kuru anılara kendilerini bırakmış, acılarının toprağında kök salmayı kabul etmedikçe gücünü toplayamayacak serseri gölgeler gibi akıp gidiyorlardı.

Böylece, tüm tutsakların ve tüm sürgünlerin hiçbir işine yaramayacak bir bellekle yaşaması demek olan o derin acıyı duyuyorlardı. Durmadan düşündükleri o geçmişin de üzüntülü bir özlemden başka tadı yoktu. Aslında, bir zamanlar bekledikleri kadın ya da erkekle yapabilecekleri şeyleri zamanında yapmamış olmaktan duydukları pişmanlığı da buna eklemek isterlerdi ve benzer biçimde, göreceli olarak kısa bile olsa, bu hapis yaşantısının her durumuna uzaktaki kişiyi katıyorlar ve bir zamanlar yaşadıkları onları tatmin etmiyordu. Yaşadıkları şimdiki zamana karşı sabırsız, geçmişlerine düşman ve geleceği elinden alınmış olarak insan kaynaklı adaletin ya da nefretin parmaklıklar arkasında yaşamaya mahkûm ettiği kişilere benziyorduk biz de. Son olarak, bu dayanılmaz tatilden kaçabilmenin tek yolu hayal gücüyle trenleri yeniden harekete geçirmek ve saatleri yine de kararlı bir biçimde sessiz kalan çanların sesiyle doldurmaktı.

Ancak bu bir sürgün de olsa, çoğunlukla kendine sürgündü. Ve her ne kadar anlatıcı başkalarının sürgününe tanık olduysa da, bir türlü ulaşamadıkları varlıktan ve kendi memleketlerinden uzak düştükleri için, veba haberiyle neye uğradığını şaşırmış ve kentte alıkonulmuş Rambert ya da başkaları gibi ayrılığın acısını fazlasıyla yaşayanları da unutmamalıdır. Genel sürgünde onlar en fazla sürgün olanlardı, çünkü bizde olduğu gibi zaman onlarda da kendine özgü kaygıyı uyandırsa da, onlar uzamdan kopmuyorlar ve kendi veba sinmiş sığınaklarını, yitirdikleri vatandan ayıran duvarlara sürekli çarpıp duruyorlardı. Günün her saati, yalnızca kendi yaşadıkları akşamları ve kendi ülkelerinin sabahlarını sessizce anarak tozlu kenti bir aşağı bir yukarı

dolaşanlar da kuşkusuz onlardı. İşte o zaman, bir kırlangıcın uçuşu, bir günbatımının pembe rengi ya da güneşin bazen ıssız sokaklara bıraktığı şu tuhaf ışıklar gibi açık olmayan işaretler ve şaşkınlığa iten bildirilerin yol açtığı rahatsızlıklarını geliştiriyorlardı. Fazlasıyla gerçeğe yakın düşlerini okşamakta ve bir ışığın, iki-üç tepenin, gözde bir ağacın ve kadın yüzlerinin, onlar için yeri tutulmaz bir ortam yarattığı bir toprak parçasının imgelerini tüm güçleriyle izlemekte inat ederek, insanı her zaman, her şeyden kurtarabilecek dış dünyaya gözlerini kapıyorlardı.

Sürgünler arasında en ilginç durum olan ve o konuda anlatıcının belki en elverişli durumda bulunduğu sevgililerden daha açık bir biçimde söz etmek gerekirse, aralarına pişmanlığı da katmamız gereken daha başka iç sıkıntıları çektiklerini belirtmemiz gerek. Gerçekten de bu durum, onların kendi duygularını bir tür ateşli nesnellikle gözlemlemelerini sağlıyordu. Ve bu fırsatlar karşısında kendi güçsüzlüklerini açıklıkla görmemeleri çok enderdi. Uzaktaki kişinin yaptıklarını ve davranışlarını tam olarak düşünmekte zorlanmaları ilk fırsatı veriyordu onlara. O zaman, o kişinin zamanını iyi değerlendirmemiş olmasına yanıyorlardı; onun zamanıyla ilgili daha iyi bilgi edinmekte ihmalci davrandıklarından, seven kişi için sevilenin zamanını nasıl değerlendirdiğinin tüm keyiflerin kaynağı olmadığına inanmış gibi yapmaktan ötürü kendilerini suçluyorlardı. Ve o andan başlayarak aşklarının derinine gitmek ve kusurlu yanlarını incelemek onlar için kolaylaşıyordu. Normal zamanda, bilinçli ya da değil, kendini aşamayacak aşkın olmadığını hepimiz biliyorduk, yine de az ya da çok, belli bir dinginlikle, kendi aşkımızın orta karar olduğunu kabulleniyorduk. Ancak anı daha titizdir. Ve çok tutarlı bir biçimde, bize dıştan gelen ve tüm bir kenti vuran bu talihsizlik, bizi öfkeye boğabilecek haksız bir acı getirmekle kalmıyordu. Aynı zamanda, kendi kendimize acı çekmemizi sağlıyor ve böylece bizi acıyı

kabullenmeye itiyordu. İşte bu da hastalığın dikkati başka yöne çekme ve işleri karıştırma yollarından biriydi.

Böylece herkes günü gününe ve gökyüzüne karşı yapayalnız yaşamayı kabul etmek zorunda kaldı. Bu genel terk edilmişlik duygusu uzun vadede kişilikleri sağlamlaştırabilecekken değersiz kılmaya başlamıştı. Örneğin, yurttaşlarımızdan bazıları o sıralar kendilerini güneş ve yağmurun hizmetine sokan bir köleliğe kapılmışlardı. Onlara bakınca sanki ilk kez ve doğrudan olarak havanın etkisini duyuyorlarmış gibi geliyordu. Altın renkli bir ışığın şöyle bir kendini göstermesi yüzlerini güldürürken, yağmurlu günler yüzlerine ve düşüncelerine kalın bir sis perdesi örtüyordu. Birkaç hafta öncesinden bu zayıflık ve bu mantıksız kölelikten kaçıyorlardı; çünkü dış dünyanın karşısında yalnız değillerdi ve belli bir ölçüde, onlarla yaşamakta olan varlık, onların evreninin önüne yerleşiyordu. O andan başlayarak, tersine, görünüşte kendilerini gökyüzünün kaprislerine bıraktılar, yani mantıksızca umut ettiler ve acı çektiler.

Yalnızlığın bu uç noktalarında, sonunda kimse komşusunun yardımını ummaz oldu ve her bir kimse kendi uğraşıyla yalnız başına ilgilenir oldu. Rastlantı olarak eğer aramızdan birisi içini dökmeye ya da duygularıyla ilgili bir şeyler söylemeye çalıştığında aldığı yanıt, ne olursa olsun, çoğu zaman onu yaralıyordu. O zaman karşısındakiyle aynı şeyden söz etmediğini fark ediyordu. Gerçekte o, düşünmeyle ve acıyla geçmiş uzun günlerin derinliğinden çıkıp kendini anlatıyordu; karşısındakine aktarmak istediği imge bekleyişin ve tutkunun ateşinde çok uzun süre pişmişti. Oysa öteki, tersine, alışılmış bir heyecan, çarşıda pazarda satılan türden bir acı, sıradan bir melankoliyi aklına getiriyordu. İster iyilik ister düşmanlık taşısın, yanıt hep yanlış yönde oluyordu, her zaman vazgeçmek zorunda kalınıyordu. Ya da en azından, sessizliği katlanılmaz bulanlar, ötekiler yüreğin gerçek sesini bir türlü duyamadıkları için, çarşı pazar dilini kullanmaya ve alışılmış

biçimde, sıradan ilişkiler ve olan bitenden, bir anlamda gündelik olaylardan söz etmeye razı oluyorlardı. O zaman da en gerçek acılar, söyleşinin sıradan kalıpları içinde aktarılır oldu. İşte ancak bu yoldan, vebanın hapsettiği insanlar kapıcılarının anlayışıyla ya da kendilerini dinleyenin ilgisiyle karşılaşabiliyordu.

Öte yandan ve en önemlisi, bu iç sıkıntıları ne denli acı verse de, şu boş yüreği taşımak ne denli güç olsa da, vebanın ilk döneminde bu sürgün edilmiş insanların ayrıcalıklı olduğu söylenebilir. Gerçekten de, halkın şaşkınlığa uğradığı sırada, düşünceleri yalnızca bekledikleri kişilere çevrilmişti. Genel yıkılmışlık duygusu içinde, aşkın bencilliği onları koruyordu ve vebayı ancak ayrılıklarının sonsuza kadar uzaması tehlikesi çerçevesinde düşünüyorlardı. Böylece salgına soğukkanlılık sanılabilecek esenlikli bir duygu kattılar. Umutsuzlukları onları paniğe kapılmaktan kurtarıyordu, mutsuzluklarının iyi bir yanı vardı. Örneğin, bir insan hastalığa yenilse de, hemen hemen her zaman, dikkat edecek zaman bile bulamadan oluyordu bu. İçinden bir gölgeyle yaptığı uzun söyleşimlerden uzaklaşıp doğrudan toprağın en yoğun sessizliğine atılıveriyordu. Hiçbir şey yapmaya zamanı olmuyordu.

Kentliler bu birdenbire gelen sürgünle baş etmeye uğraşırken veba yüzünden kapılara nöbetçiler dikiliyor, Oran'a doğru yol almakta olan gemiler geri döndürülüyordu. Karantinadan bu yana kente tek bir araç girmemişti. O günden başlayarak arabaların amaçsızca dönüp durmaya başladıkları izlenimi uyandı. Bulvarların yukarısından bakanlar için liman da özel bir görünüm sunuyordu. Burayı kıyının en önemli limanlarından biri yapan alışılmış canlılık ansızın sönüvermişti. Karantinaya alınmış birkaç gemi hâlâ orada göze çarpıyordu. Ancak, rıhtımlar üzerinde, boş duran vinçler, yan devrilmiş küçük vagonlar, tek başlarına duran fıçı ya da çuval yığınları veba yüzünden ticaretin de ölmüş olduğunu gösteriyordu.

Bu alışılmamış görüntülere karşın, yurttaşlarımızın başlarına geleni anlamakta güçlük çektikleri görülüyordu. Ayrılık ya da korku gibi ortak duygular vardı; ancak bir yandan da kişisel uğraşlara öncelik tanımayı sürdürüyorlardı. Kimse hastalığı gerçekten kabullenmemişti henüz. Çoğu, alışkanlıklarını engelleyen ya da çıkarlarına uyan şeylere karşı özellikle duyarlıydı. Bu durumdan dolayı sıkılmış ve sinirliydiler ve bunlar vebaya karşılık verebilecek duygular değildi. Örneğin, ilk tepkileri yönetimi suçlamak oldu. Basının da yaydığı, valinin eleştirilere yanıtı ("öngörülen önlemler yumuşatılabilir mi?") pek hesapta yoktu. Şimdiye kadar ne gazeteler ne de Ransdoc Ajansı valilikten hastalıkla ilgili resmî istatistikleri alabilmişti. Vali sadece günü gününe yapılmış istatistikleri, haftalık duyurular halinde yayınlamalarını rica ederek onlara gönderdi.

O zaman bile halktan hemen tepki gelmedi. Aslında üçüncü haftada vebadan ölenlerin sayısının 302'ye ulaşması akıl alacak bir şey değildi. Bir yandan, belki de bunların hepsi vebadan ölmemişti. Öte yandan normal zamanda haftada kaç kişinin öldüğünden kentte

kimsenin haberi yoktu. Kentin nüfusu iki yüz bindi. Bu ölüm oranının normal olup olmadığı bilinmiyordu. Açık bir önemi olsa da, hiçbir zaman ilgilenilmeyen bilgilerdendi bu. Bir anlamda, halkın karşılaştırma olanağı yoktu. Ancak uzun vadede, ölüm sayısının artışını görerek kamuoyu gerçeğin bilincine vardı. Gerçekten de beşinci hafta üç yüz yirmi ölü, altıncısıysa, üç yüz kırk beş ölü verdi. Artışlar en azından anlamlıydı. Yine de yurttaşlarımızın, tam da endişelerinin ortasında, kesinlikle can sıkıcı, ancak her şeyden öte geçici bir kazanın söz konusu olduğu izlenimine kapılmaları için yeterince çarpıcı değildi.

Böylece sokaklarda gezinmeyi ve kafelerin teraslarında oturmayı sürdürüyorlardı. Genelde, bıkkın değillerdi, sızlanmaktan çok şakalaşıyorlar ve geçici olduğu kesin bu sıkıntıları iyi niyetle kabulleniyormuş gibi yapıyorlardı. Görünüşü kurtarmışlardı. Oysa ay sonuna doğru, hemen hemen dua haftası sırasında –bundan ileride söz edilecek– daha ciddi oluşumlar kentimizin görüntüsünü değiştirdi. Önce, vali araç trafiği ve yakıt ikmaliyle ilgili önlemler aldı. Yakıt ikmaline kısıtlama getirildi ve benzin karneye bağlandı. Elektrik tasarrufu bile zorunlu kılındı. Yalnızca vazgeçilemeyecek maddeler Oran'a kara ve havayoluyla ulaştı. Böylece trafiğin neredeyse yok denecek denli azaldığı, lüks tüketim malları satan dükkânların her geçen gün kapandığı, öteki dükkânların da kapılarının önünde bir şeyler satın almak için bekleyen müşteriler kuyruklarda birikirken vitrinlerine "tükenmiştir, bulunmaz" türünden duyurular astığı sık görülür hale gelmişti.

Böylece Oran, tikel bir görünüm aldı. Yayaların sayısı daha da arttı; hatta, kentin ölü saatlerinde, mağazaların ya da bazı büroların kapanmasıyla işi gücü kalmayan birçok insan sokakları ve kafeleri dolduruyordu. Şimdilik işsiz değil, izindeydiler. Böylece, örneğin öğleden sonra saat üçe doğru, parlak bir göğün altında Oran, bir toplu

gösterinin gerçekleşmesi için trafiğin kesildiği ve mağazaların kapandığı, halkın da eğlencelere katılmak üzere sokakları doldurduğu, yanılsamalı bir biçimde, bayram havasında bir kent izlenimi sunuyordu.

Fırsatçılar doğal olarak, bu genel izin durumundan yararlanıyor ve büyük kârlar elde ediyorlardı. Ancak kent içinde sinema filmlerinin çekimi kesintiye uğruyordu. İki haftanın sonunda kuruluşlar filmleri değiştokuş etmeye başladılar ve sonunda hep aynı filmi gösterir oldular. Yine de gelirleri azalmıyordu.

Son olarak şarap ve alkol ticaretinin birinci sırayı aldığı bir kentte, depolanmış önemli miktarda stoklar sayesinde kafeler müşterilerinin isteklerini karşılayabiliyordu. Gerçeği söylemek gerekirse çok içiliyordu. Bir kafenin “Temiz şarap mikrobu öldürür” diye duyuru asmasıyla, halk arasında yaygın olan alkolün bulaşıcı hastalıklardan koruduğu düşüncesi iyice güçlendi. Her gece, saat ikiye doğru kafelerden çıkan oldukça önemli sayıda sarhoş, sokakları dolduruyor ve iyimser konularda söyleşerek sokak aralarına yayılıyorlardı.

Ancak tüm bu değişiklikler, bir bakıma, öyle olağanüstüydü ve öyle çabuk gerçekleşmişti ki bunları normal ve sürekli diye nitelemek kolay değildi. Sonuç olarak kişisel duygularımızı ön plana almayı sürdürüyorduk.

Kentin kapatılmasından iki gün sonra, hastaneden çıkarken Doktor Rieux, yüzünde hoşnutluk ifadesiyle kendisine bakan Cottard’la karşılaştı. Rieux onu bu halinden ötürü kutladı.

“Evet, çok iyiyim,” dedi adamcağız. “Söyleyin doktor, şu Tanrı’nın belası veba, ciddileşiyor, değil mi?” Doktor onayladı. Öteki, bir tür keyifle şöyle bir saptama yaptı:

“Şimdi durması için bir neden yok. Her şey altüst olacak.”

Bir süre birlikte yürüdüler. Cottard, mahallesinde zengin bir bakkalın yüksek fiyata satmak üzere gıda maddesi stokladığını ve

kendisini hastaneye götürmek üzere evine girdiklerinde yatağın altında konserve kutuları bulduklarını anlatıyordu. "Orada öldü. Veba para ödemez." Cottard salgınla ilgili, doğru ya da yanlış bu gibi hikâyelerle doluydu. Örneğin, bir sabah kent merkezinde, veba belirtileri gösteren ve hastalığın etkisiyle sayıklayan bir adam kendini evden dışarı atmış, karşısına çıkan ilk kadının üzerine atılmış ve ona vebalı olduğunu söyleyerek sarılmıştı.

"Tamam! Hepimiz delireceğiz, orası kesin." Anlattığına uymayan sevecen bir ses tonuyla Cottard böyle diyordu.

Yine aynı gün öğleden sonra, Joseph Grand sonunda Doktor Rieux'ye kişisel açıklamalarda bulunmuştu. Çalışma masasının üzerinde Madam Rieux'nün fotoğrafını görmüş ve doktora bakmıştı. Rieux karısının kent dışında tedavi gördüğünü söyledi. "Bir bakıma bu bir şans," dedi Grand. Doktor kuşkusuz bunun bir şans olduğunu ve yalnızca karısının iyileşmesini umut etmek gerektiğini söyleyerek ona karşılık vermişti.

"Ah!" dedi Grand. "Anlıyorum."

Ve Rieux onu tanıdığından bu yana ilk kez alabildiğine konuşmaya başlamıştı. Yine sözcükleri aramasına karşın, sanki ne söylemekte olduğuyla ilgili uzun süredir düşünmüş gibi hemen her zaman uygun sözcüğü bulmayı başarıyordu.

Çok gençken, yaşadığı mahalleden yoksul bir genç kızla evlenmişti. Hatta evlenmek için okumayı bırakmış ve bir işe girmişti. Ne Jeanne ne de kendisi mahallelerinden dışarı adım atıyorlardı. Kızı görmeye evlerine gidiyordu, Jeanne'ın anne ve babası bu sessiz ve beceriksiz damat adayıyla biraz alay ediyorlardı. Baba demiryolu görevlisiydi. Evde dinlenme zamanlarında, pencerenin yanında, düşünceli, kocaman elleri bacaklarının üzerinde sokaktaki devinimi izleyerek hep bir köşede otururdu. Karısı hep ev işi yapardı, Jeanne ona yardım ederdi. O kadar narindi ki, bir sokakta karşıdan karşıya geçtiğini

görünce Grand endişeye kapılmadan edemezdi. O zaman taşıtlar ona dev gibi gelirdi. Bir gün, Noel için süslenmiş bir dükkânın önünde, büyülenmişçesine vitrine bakan Jeanne "Ne güzel!" diyerek ona doğru yaslanmıştı. İşte evlilikleri böyle kararlaştırılmıştı.

Grand'a göre hikâyenin devamı çok basitti. Herkes için böyledir bu: Evlenilir, biraz daha sevilir, çalışılır. Sevmeyi unutana kadar çalışılır. Büro şefinin verdiği sözler yerine getirilmediğinden, Jeanne da çalışıyordu. Burada, Grand'ın ne dediğini anlamak için biraz hayal gücü gerekiyordu. Yorgunluğun da etkisiyle buna göz yummuş, giderek daha suskunlaşmış ve genç karısını sevildiğine inandıramaz olmuştu. Çalışan bir adam, yoksulluk, ağır ağır tıkanan gelecek, masa başında akşamların sessizliği; böyle bir evrende tutkunun yeri yoktur. Büyük bir olasılıkla Jeanne acı çekmişti. Yine de durmuştu: Bazen insanın bilmeden acı çektiği olur. Yıllar geçmişti. Daha sonra gitmişti. Tabii yalnız gitmemişti. "Seni sevdim, ama artık yoruldum... Gitmekten mutlu değilim, ama yeniden başlamak için mutlu olmak gerek." İşte, kabaca, yazdıkları bunlardı.

Joseph Grand da acı çekmişti. Rieux'nün söylediği gibi, o da yeniden başlayabilirdi. Ama işte, inancı yoktu.

Yalnızca hep onu düşünüyordu. Yapmak istediği, ona kendini savunmak üzere bir mektup yazmaktı. "Ama güç bu," diyordu. "Uzun süredir bunu düşünüyorum. Birbirimizi sevdiğimiz süre içinde sözcükler olmaksızın birbirimizi anladık. Ancak her zaman insanlar birbirini sevemiyor. Belli bir anda, onun gitmesine engel olabilecek sözcükleri bulmalıydım, ama yapamadım." Grand kareli bir mutfak bezine burnunu siliyordu. Sonra bıyıklarını siliyordu. Rieux ona bakıyordu.

"Özür dilerim doktor," dedi, "ama nasıl demeli?.. Size güveniyorum. Sizinle konuşabiliyorum. Bu da bana bir heyecan veriyor."

Gözle görülür biçimde, Grand vebanın fersah fersah uzağındaydı.

Akşam, Rieux karısına, kentin kapatıldığını, kendisinin iyi olduğunu, sağlığına dikkat etmeyi sürdürmesini ve onu düşündüğünü bildiren bir telgraf çekiyordu.

Kapıların kapatılmasından üç hafta sonra, hastane çıkışında Rieux kendisini beklemekte olan genç bir adamla karşılaştı.

"Umarım beni tanırsınız," dedi bu sonuncusu.

Rieux onu tanır gibiydi, ama duraksıyordu.

"Bu olaylardan önce sizden Arapların yaşam koşullarıyla ilgili bilgiler almaya geldim," dedi öteki. "Adım Raymond Rambert."

"Ah evet," dedi Rieux. "Şimdi elinizde iyi bir röportaj konusu var."

Öteki sinirli gibiydi. Konunun bu olmadığını, Doktor Rieux'den bir yardım istemeye geldiğini söyledi.

"Bunun için özür dilerim," diye ekledi, "ancak kentte kimseyi tanımıyorum ve ne yazık ki gazetemin muhabiri budalanın teki."

Rieux ona kent merkezindeki bir dispansere kadar yürümelerini önerdi, çünkü vermesi gereken bazı talimatlar vardı. Zenci mahallesinin ara sokaklarından indiler. Akşam oluyordu, ancak eskiden bu saatte öylesine gürültülü olan kent, tuhaf bir biçimde tenha gibiydi. Hâlâ altın rengini koruyan gökte yükselen birkaç borazan sesi, askerlerin görevlerini yaptıkları havası verdiklerini kanıtlıyordu yalnızca. Bu sırada dik yollar boyunca Magripli evlerin mavi, kızıl ve mor duvarları arasında Rambert ateşli ateşli konuşuyordu. Gerçeği söylemek gerekirse, o karısı değildi, ama aynı şey demekti. Kent kapatılır kapatılmaz ona telgraf çekmişti. İlkin, gelip geçici bir olayın söz konusu olduğunu düşünmüştü ve yalnızca onunla yazışmaya çalışmıştı. Oran'daki meslektaşları bu konuda ellerinden bir şey gelemeyeceğini ona söylemişlerdi; postane onu geri çevirmiş, valiliğin bir sekreteri de onunla dalga geçmişti. Sonunda bir kuyrukta iki saat

bekledikten sonra “Her şey yolunda. Görüşmek üzere,” diye yazdığı bir telgraf göndermeye razı olmuştu.

Ancak sabah uyandığında her şey bir yana bu durumun ne kadar sürebileceğini bilmediği birden aklına gelmişti. Tavsiye edilerek oraya gelmiş olduğundan (onun mesleğinde bazı kolaylıklar vardı), valilik özel kalem müdürüne ulaşabilmiş ve ona Oran’la ilişkisi bulunmadığını, burada bir işi olmadığını, bir rastlantıyla burada bulunduğunu ve buradan çıktıktan sonra karantinaya alınma olasılığı olsa bile, ayrılmasına izin verilmesinin doğru olacağını söylemişti. Müdür bunu çok iyi anladığını, ancak bir istisnanın olamayacağını, sonuçta durumun ciddi olduğunu ve hiçbir kararın alınamayacağını ona söylemişti.

“Ama sonuçta, ben bu kentin yabancısıyım,” demişti Rambert.

“Kuşkusuz, ama her şey bir yana, salgının uzun sürmeyeceğini umut edelim.”

Rieux son olarak Oran’da ilginç bir röportaj konusu çıkabileceğini ve her olayda iyi bir yan bulunabileceğini belirterek Rambert’i avutmaya çalışmıştı. Rambert omuz silkiyordu. Kent merkezine yaklaşıyorlardı:

“Aptalca bu, doktor, biliyorsunuz. Ben dünyaya röportaj yapmak için gelmedim. Ama belki bir kadınla yaşamak için geldim. Bunda ne terslik var?”

Rieux tüm bunların mantıklı göründüğünü söyledi.

Merkezdeki bulvarlarda her zamanki kalabalık yoktu. Gelip geçenlerin bazıları uzaklardaki evlere koşturuyorlardı. Kimse gülümsemiyordu. Rieux bunun o gün Ransdoc Ajansı’nın geçtiği haberin bir sonucu olduğunu düşündü. Yirmi dört saatin sonunda, yurttaşlarımız yeniden umut etmeye başlıyorlardı. Ancak gündüz sayılar belleklerde henüz tazeliğini koruyordu.

“Konu şu ki,” dedi çekinmeden Rambert, “onunla tanışalı çok olmadı ve birbirimizle iyi anlaşıyoruz.”

Rieux hiçbir şey söylemiyordu.

“Ama ben sizi sıkıyorum,” dedi Rambert. “Bu lanet hastalığa yakalanmadığımı belirten bir rapor yazıp yazmayacağınızı sormak istiyordum yalnızca. Bunun işime yarayacağını sanıyorum.”

Rieux kafasıyla onayladı, bacaklarına atılan bir erkek çocuğunu düşmemesi için tuttu ve yavaşça ayağa dikilmesine yardım etti. Yeniden yola koyuldular ve Place d’Armes’a geldiler. İncir ağaçlarıyla palmiyelerin hareketsiz ve tozdan grileşmiş dalları tozlu ve pis bir Cumhuriyet Anıtı’nın etrafında sarkıp duruyordu. Rieux beyazımsı bir sıva bulaşmış ayağını birkaç kez yere vurdu. Rambert’e baktı. Biraz geriye kaymış fötr şapkası, uzamış tıraşı, kravatın altında düğmeleri açık gömleğiyle gazetecinin dik kafalı ve somurtkan bir havası vardı.

“Emin olun sizi anlıyorum,” dedi sonunda Rieux, “ama yürüttüğünüz mantık doğru değil. Size bu raporu veremem, çünkü gerçekten sizde bu hastalığın olup olmadığını bilmiyorum; şimdi bile, büromdan çıktığınız saniyeyle valiliğe vardığınız saniye arasında mikrop kapmayacağınızı kanıtlayamam. Hem sonra...”

“Hem sonra?” dedi Rambert.

“Hem sonra, size bu raporu versem bile hiçbir işinize yaramayacak..”

“Niçin?”

“Çünkü bu kentte sizin durumunuzda olan ve yine de çıkmalarına izin verilmeyen binlerce insan var.”

“Ama ya onlarda veba mikrobu yoksa?”

“Bu yeterli bir neden değil. Bu aptalca bir hikâye. Biliyorum, ancak hepimizi ilgilendiriyor. Onu olduğu gibi ele almak gerek.”

“Ama ben buralı değilim!”

“Ne yazık ki, bundan böyle herkes gibi siz de buralı olacaksınız.”

Öteki yerinde duramıyordu:

“Bu bir insanlık sorunu, size yemin ederim. Bunun gibi, birbiriyle iyi anlaşan iki insanın ayrılığının ne anlama geldiğinin farkında değilsiniz belki de.”

Rieux hemen yanıtlamadı. Sonra bunun farkında olduğunu sandığını söyledi. Tüm gücüyle, Rambert’in karısına kavuşmasını ve tüm sevenlerin birleşmesini istiyordu; ancak genelgeler, yasalar vardı, veba vardı, onun görevi de gerekeni yapmaktı.

“Hayır,” dedi Rambert acıyla, “anlayamazsınız. Siz mantığın diliyle konuşuyorsunuz, siz soyutluklar dünyasında yaşıyorsunuz.”

Doktor gözlerini Cumhuriyet Anıtı’na çevirdi ve konuştuğu dilin mantık dili olup olmadığını bilmediğini, ancak kesinliğin dili olduğunu ve bunun kesinlikle farklı bir şey olduğunu söyledi. Gazeteci kravatını düzeltiyordu.

“O zaman, başka yoldan başımın çaresine bakayım anlamına mı geliyor bu? Ancak bu kenti terk edeceğim,” diye bir tür meydan okumayla konuşmaya devam etti.

Doktor onu yine de anladığını, ancak bunun kendisini ilgilendirmediğini söyledi.

“Evet, sizi ilgilendiriyor,” dedi Rambert birden canlanarak. “Size geldim, çünkü alınan kararlarda sizin büyük bir payınız olduğunu bana söylediler. O zaman ben de düşündüm ki, en azından bir kişinin durumunda, oluşması için katkıda bulunduğunuz bir kararı siz bozabilirsiniz diye düşündüm. Ama sizin için fark etmiyor bu. Siz kimseyi düşünmediniz. Birbirinden ayrı düşmüş insanları aklınıza getirmediniz.”

Doktor bir anlamda bunun doğru olduğunu kabullendi, bunu aklına getirmek istememişti.

“Evet, görüyorum,” dedi Rambert, “halka hizmetten söz edeceksiniz. Ancak herkesin ortak iyiliği tek tek her kişinin

mutluluğuyla olur.”

“Haydi,” dedi doktor bir dalgınlıktan sıyrılır gibi, “veba da var, başka şeyler de var. Yargılamamak gerek. Ancak kızmakta haksızsınız. Bu işten sıyrılabilirseniz eğer, bundan sonsuz mutlu olurum. Yalnız, görevimin engellediği bazı şeyler var.”

Öteki sabırsızlıkla kafasını salladı.

“Evet, kızmakta haksızım. Sizin de böyle çok zamanınızı aldım.”

Rieux girişimlerinden kendisini haberdar etmesini ve hiç kinlenmemesini ondan rica etti. Kuşkusuz ortak bir noktada karşılaşacaklardı. Rambert birden aklı karışmış gibi durdu.

“Evet, buna inanıyorum,” dedi bir sessizlikten sonra, “kendi düşünceme ve sizin tüm bana söylediklerinize karşın buna inanıyorum.” Duraksadı, “Ama yine de sizin düşüncenize katılamıyorum,” dedi.

Şapkasını alnına indirdi ve hızlı adımlarla ayrıldı. Rieux onun Tarrou’nun oturduğu otele girdiğini gördü.

Bir süre sonra, Rieux başını salladı. Gazeteci mutluluk için sabırsızlanmakta haklıydı. Ama kendisini suçladığında haklı mıydı? “Siz soyutluklar dünyasında yaşıyorsunuz.” Vebanın iyice hız kazandığı, ortalama kurban sayısını beş yüze çıkardığı, kendi hastanesinde geçirdiği şu günler gerçekten soyutluk muydu? Evet, talihsizliğin soyut ve gerçekdışı bir yanı vardı. Ancak soyut olan sizi öldürmeye başlarsa, o zaman soyutluklarla ilgilenmek gerekir. Ve Rieux yalnızca bunun en kolay şey olmadığını biliyordu. Örneğin, sorumluluğunu yüklendiği şu ek hastaneyi (artık üç tane vardı) yönetmek kolay değildi. Hastanenin konsültasyon salonuna açılan bir odasını hasta kabul odası olarak düzenletmişti. Kazılmış yerde, ortasında tuğladan bir adacık bulunan, mikrop öldürücü su gölü oluşmuştu. Hasta adanın üzerine taşınıyor, çabucak soyuluyor ve giysileri ilaçlı suya atılıyordu. Yıkanıp kurulanmış, sırtında kaba

kumaştan hastane gömleğiyle Rieux'ye geliyordu, sonra onu odalardan birine taşıyorlardı. Bir okulun üstü kapalı teneffüs yerlerini kullanmak zorunda kalmışlardı; şimdi toplam olarak, yarısı dolu, beş yüz yatak vardı. Kendi yönetiminde gerçekleşen sabah muayenesinin ardından hastalar aşılanıp hıyarcıklar yarıldıktan sonra Rieux istatistikleri inceliyor ve öğleden sonraki konsültasyonlarının başına dönüyordu. Son olarak, akşam hastalarını geziyor ve gece geç saatte evine dönüyordu. Bir gece önce annesi, genç Madam Rieux'den gelen telgrafı ona uzatırken doktorun ellerinin titrediğini fark etmişti.

"Evet," diyordu, "ancak, sebatla daha az sinirli olurum."

Güçlü ve dayanıklıydı. Aslında henüz yorulmamıştı. Ancak örneğin ziyaretleri katlanılmaz olmaya başlamıştı. Salgın ateşini teşhis etmek, hemen hastayı hastaneye kaldırmak demekti. İşte o zaman, gerçekten soyutlama ve güçlük başlıyordu; çünkü hastanın ailesi onu ancak iyileşmiş ya da ölmüş olarak yeniden görebileceğini biliyordu. Tarrou'nun otelinde çalışan hizmetçi kadının annesi Madam Loret, "Acıyın doktor!" diyordu. Ne demekti bu? Tabii ki, acıyordu. Ancak bu kimseyi bir yere götürmüyordu. Telefon etmek gerekiyordu. Az sonra ambulansın sireni çınlıyordu. Başlangıçta, komşular pencerelerini açıp bakıyorlardı. Daha sonra, alelacele pencerelerini kapatır oldular. O zaman savaşımlar, gözyaşları, telkin, özetle soyutluk başlıyordu. Ateş ve kaygıyla iyice ısınan şu daireler çılgınlıklara sahne oluyordu. Ama hasta götürülüyordu. Rieux gidebilirdi.

İlk zamanlarda, telefon etmek ve ambulansı beklemeden başka hastalara koşmakla kendini sınırlamıştı. Ancak aileler, vebayla baş başa kalmayı artık sonunu bildikleri bir ayrılığa yeğ tutarak kapılarını örtmüşlerdi. Çığlıklar, buyruklar, önce polis müdahalesi, ardından silah zoruyla hasta götürülüyordu. İlk haftalarda, Rieux, ambulans gelinceye kadar beklemek zorunda kalmıştı. Sonra, hekimlerin hastaları dolaşmaları sırasında her birine gönüllü bir müfettiş eşlik

etmeye başlayınca, Rieux bir hastadan ötekine koşabildi. Ancak başlangıçta, her akşam, Madam Loret'nin yelpaze ve yapay çiçeklerle süslenmiş küçük dairesine girdiği o akşamı andırıyordu, onu karşılayan anne zoraki bir gülümsemeyle şöyle demişti:

"Umarım herkesin sözünü ettiği o ateşten değildir."

Ve o, örtüyü ve geceliği açıp karın ve bacaklardaki kırmızı lekeleri, boğumları sessizce inceliyordu. Anne, kızının bacaklarının arasına bakıyor ve kendini tutamadan bağırıyordu. Her akşam, bütün ölümcül belirtileri taşıyan karınlar karşısında, bir rüyadaymışçasına anneler işte böyle haykırıyordu; her akşam Rieux'nün kollarına kollar yapışıyor; yararsız sözler, vaatler veriliyor ve gözyaşları yağmur gibi dökülüyordu. Her akşam ambulans sirenleri acı kadar yararsız olan krizleri başlatıyordu. Ve birbirine benzeyen uzun gecelerin sonunda, Rieux durmadan yinelenen buna benzer uzun bir dizi sahneden başka bir şey umut edemiyordu. Evet, veba soyutluk gibi tekdüzeydi. Belki bir tek şey değişiyordu ve o da Rieux'nün kendisiydi. Bunu o akşam, Cumhuriyet Anıtı'nın dibinde, yalnızca içini doldurmaya başlayan o anlaşılması güç kayıtsızlığın bilinciyle, Rambert'in gözden yittiği otel kapısına bakarken hissediyordu.

Bu yorucu haftaların sonunda, kentin bir aşağı bir yukarı dolaşmak için sokaklara döküldüğü tüm o erken saatlerde Rieux acıma duygusuna karşı kendini artık korumasına gerek kalmadığını anlıyordu. Acıma yararsız olduğu zaman ondan bıkılır. Ve ağır ağır kendi içine kapanan bu yüreğin duyumsayışı doktor için şu ezici günlerin tek avuntusuydu. Böylece işinin kolaylaşacağını biliyordu. Bu nedenle bundan keyif duyuyordu. Annesi, onu sabahın ikisinde karşıladığında, kendisine oğlunun yönelttiği boş bakışla üzüntüye boğulduğunda, aslında Rieux'yü rahatlatabilecek tek şeyin bu olmasına da yeriniyordu. Soyutla mücadele edebilmek için biraz ona benzemek gerekir. Ama Rambert bunu nasıl hissedecekti? Rambert

için soyut, kendi mutluluğuna karşı olan her şeydi. Ve gerçekte, Rieux bir bakımdan gazetecinin haklı olduğunu biliyordu. Ancak bazen soyutluğun mutluluğa baskın çıkabileceğini ve o zaman yalnızca onu göz önünde bulundurmak gerektiğini de biliyordu. Rambert'in başına gelecek olan da buydu ve doktor bunu, Rambert'in sonradan kendisine içini açmasıyla ayrıntılı olarak öğrenebildi. Böylece ve yeni bir plana göre, bireyin mutluluğu ve vebanın soyutluğu arasında geçen bu uzun dönem boyunca kentimizin tüm yaşantısını dolduran şu tatsız mücadeleyi sürdürebildi.

Ancak, bazılarına soyut gibi gelen şeyler, bazılarına göre gerçekti. Vebanın ilk ayı, salgının önemli ölçüde hızlanması ve hastalığının başında yaşlı Michel'e yardım etmiş olan Cizvit Papazı Paneloux'nun ateşli vaazıyla gerçekten iç karartıcı bir hal aldı. Rahip Paneloux daha önceden Oran Coğrafya Derneği'nin bültenine sık sık katkıda bulunarak kendini göstermişti; eski yazıtları günümüze kazandırdığı çalışmaları onu burada söz sahibi yapmıştı. Ancak, bir uzmanın çevresinde oluşabilecek bir kitleden çok daha geniş bir topluluğun ilgisini modern bireycilik üzerine yaptığı bir dizi konferansla toplamıştı. Modern çağa özgü inançsızlıktan da, geçmiş yüzyılların yobazlığından da uzak, titiz bir Hıristiyanlığın ateşli savunucusu olarak ortaya çıkmıştı bu konferanslarda. Bu konudaki katı gerçeklerle dinleyicilerin aklını karıştırmamıştı. Ünü de buradan geliyordu.

Oysa bu ayın sonuna doğru, kentimizin ruhani liderleri kendi bildikleri yöntemlerle, bir haftalık ortak dua ayinleri düzenleyerek, vebayla savaşmaya karar verdiler. Halkın inancıyla ilgili bu toplantılar vebalı olan Aziz Roch'a yakardıkları görkemli bir ayinle sona erecekti. Bunu fırsat bilerek Rahip Paneloux'nun da söz almasını istemişlerdi. On beş gündür rahip, kendi tarikatında kazandığı özel yeri sağlayan Aziz Augustinus ve Afrika Kilisesi'yle ilgili çalışmalarına ara vermek zorunda kalmıştı. Coşkulu ve tutkulu yapısıyla ona verilen görevi kararlılıkla kabul etmişti. Bu vaaz daha yapılmadan uzun zaman öncesinden kentte konuşulmaya başlamıştı bile ve o dönem tarihine, kendi özellikleriyle, önemli bir an olarak geçti.

Dua haftasını çok kalabalık bir halk kitlesi izledi. Normal zamanlarda Oranlıların özellikle pek inançlı olmasından değil. Örneğin pazar sabahları deniz banyoları, ayinlerin ciddi bir rakibidir. Birden hidayete erdiklerinden de değil. Ancak, bir yandan kentin ve

limanın kapatılmasıyla deniz banyoları olanaksızlaşmıştı; öte yandan da, başlarına gelen inanılmaz olayları henüz içlerinde hissetmeseler bile, bir şeylerin değişmiş olduğunu kesinlikle bildiklerinden özel bir ruh hali içindeydiler. Öte yandan birçoğu, salgının duracağını ve aileleriyle bundan kurtulacaklarını umut ediyordu. Sonuçta, henüz hiçbir konuda bir zorunluluk duymuyorlardı. Onların gözünde veba, nasıl geldiyse bir gün öyle gidecek istenmeyen bir konuk gibiydi. Korkmuşlardı, ancak umutsuz değillerdi; vebaya kadar sürdürdükleri varoluşu unutacakları, vebanın onların yaşam biçimi olarak karşılarına çıkacağı o an daha gelmemişti. Sonuçta beklemedeydiler. Başka sorunlara karşı olduğu gibi, dine karşı da veba, kayıtsızlıktan olduğu kadar tutkudan da uzak, "nesnellik" sözcüğüyle tanımlayabileceğimiz bir tinsel nitelik kazandırmıştı onlara. Dua haftasını izleyenlerin çoğu, örneğin inanmışlardan birinin Doktor Rieux karşısında, "Olsun, bir zarar gelmez nasılsa," türünden ettiği sözlere katılabilirdi. Tarrou bile not defterine, Çinlilerin bu gibi durumlarda, veba tanrısı karşısında tef çalacaklarını yazdıktan sonra, gerçekte önlemlerin mi yoksa tefin mi etkili olduğunu bilmenin kesinlikle olanaksız olduğunu belirtiyordu. Soruyu kestirip atmak için de, bir veba tanrısının bulunup bulunmadığını araştırmak gerektiğini ve bu konudaki bilgisizliğimizin akla gelebilecek her tür düşünceyi kısırlaştırdığını eklemekle yetiniyordu.

Ne olursa olsun, kentimizin katedrali tüm hafta boyunca dindarlarla neredeyse doldu. İlk günlerde, birçok kentli içeri girmek yerine ana kapının önünde uzanan palmiye ve nar ağaçlarıyla dolu bahçede kalıp sokaklara taşan yakarma ve dua selini dinliyordu. Yavaş yavaş, birkaç kişinin de örnek olmasıyla, aynı dinleyiciler içeri girmeye ve topluluktan yükselen ilahilere çekingen sesleriyle katılmaya karar verdiler. Ve pazar günü, katedral büyük bir toplulukla dolup taştı. Bir gün öncesinden başlayarak hava kapamıştı, bardaktan boşanırcasına

yağmur yağıyordu. Dışarıda duranlar şemsiyelerini açmıştı. Rahip Paneloux kürsüye çıktığında, katedralin içinde buhur ve ıslak giysi kokusu yayılıyordu.

Rahip orta boylu, ancak topluydu. Kürsünün kenarına yaslanıp iri elleriyle ahşabı kavradığında, çelik çerçeveli gözlüğünün altında beliren iki kırmızımsı lekeyi andıran yanaklarıyla yoğun ve kara bir biçim gibi algılandı. Güçlü, coşkulu, insanı uzaklara taşıyan bir sesi vardı; dinleyenleri ateşli ve çekiç gibi inen bir tümceyle, "Kardeşlerim, felaketin içindesiniz, kardeşlerim bunu hak ettiniz," diyerek sarstığında dinleyici topluluğundan kilise avlusuna kadar taşan bir dalgalanma oldu.

Mantıksal açıdan, bunu izleyen bölüm, bu etkileyici giriş söylemine uymuyor gibiydi. Yurttaşlarımız ancak söylevin devamında rahibin, söz ustalığı sayesinde, tüm vaazının anafikrini yumruk gibi, bir kerede sunduğunu kavradı. Paneloux bu tümcenin hemen ardından, Mısır' daki vebayla ilgili, Kutsal Kitap'ın "Mısır'dan Çıkış" bölümüne gönderme yaparak şöyle dedi: "Tarihte bu felaketin ilk kez ortaya çıkışı, Tanrı düşmanlarının cezalandırılması nedeniyledir. Firavun sonsuz tasarılara karşı çıkıyordu ve veba ona diz çöktürdü. Tüm tarihin başından bu yana, Tanrı'nın bu felaketi, kibirlileri ve körleri dize getirmiştir. Bunu iyice düşünün ve diz çökün."

Dışarıda yağmur şiddetleniyordu ve katıksız bir sessizliğin tam ortasında söylenen, sağanağın da sesiyle daha derin bir anlam kazanan bu son tümce öyle bir tınıyla çınladı ki, birkaç dinleyici, bir saniyelik bir duraksamanın ardından, oturdukları yerden dua taburesine doğru kendilerini kayarcasına bıraktılar. Ötekiler bu örneği izlemek gerekir diye düşündüler, öyle ki birkaç sandalye çıtırtısı dışında hiçbir ses çıkmadan tüm dinleyici topluluğu çok geçmeden diz çöktü. O zaman Paneloux dikleşti, derin bir soluk aldı ve giderek ciddileşen bir tonlamayla devam etti: "Eğer bugün, veba sizi ilgilendiriyorsa, bunun

nedeni düşünme zamanının gelmiş olmasıdır. Dürüst insanların bundan korkmasına gerek yok, ancak kötüler titremekte haklı. Evrenin uçsuz bucaksız ambarında, karşı çıkılması olanaksız bu felaket, samanı tohumdan ayırıncaya kadar insanlık buğdayını dövüp duracak. Saman tohumdan çok; kurtulanlardan çok aramızdan ayrılanlar olacak ve bu felaketi Tanrı istemedi. Uzun zamandır, dünya kötülükle uzlaştı, uzun zamandır Tanrı'nın bağışlayıcılığına güvendi. Biraz pişmanlık yetiyordu, her şeye izin vardı. Ve pişmanlık konusunda herkes kendini güçlü hissediyordu. Zamanı gelince nasılsa pişmanlık duyulacaktı. O zamana kadar, en kolayı kendini sıkıntıya sokmamaktı, gerisini Tanrı'nın bağışlayıcılığı hallederdi nasılsa. Ama işte, bu böyle süremeyecekti. Uzun süredir bu kent halkına acıyan bakışını çevirmiş olan Tanrı beklemekten bıkarak, sonsuz umudunun boşa çıkmasıyla hayal kırıklığına uğrayarak, bakışını başka yana çevirdi. İşte şimdi, Tanrı'nın ışığından yoksun bir halde vebanın cehenneminde uzun süre kalacağız!"

Salonda oturanlardan biri, sabırsız bir at gibi hırıltılı bir ses çıkardı. Kısa bir aradan sonra rahip daha alçak bir tonla sözünü sürdürdü: "'*Altın Efsane*'de Lombardiya'da, Kral Humbert zamanında, vebanın İtalya'yı altüst etmesi anlatılır. Öyle şiddetliymiş ki, çok az sayıda hayatta kalanlar ölüleri toprağa vermekte yetersiz kalıyorlarmış ve bu veba özellikle Roma ve Pavia'yı kırıp geçiriyormuş. Ve bir iyilik meleği ortaya çıkmış, av mızrağı taşıyan kötülük meleğine emirler veriyor, evlerin kapısını çalmasını buyuruyormuş; kapı kaç kez çalınırsa, o evden o kadar ölü çıkıyormuş."

Sözün burasında Paneloux, sanki yağmurun etkisiyle kıpırdayan perdenin gerisinde bir şey göstermek istiyormuşçasına, kısa kollarını kilise girişine doğru uzattı. "Kardeşlerim," dedi güçlü bir sesle, "bugün sokaklarımızda meydana gelen aynı ölümcül av. Görün onu, şu veba meleğini, Lucifer gibi güzel ve kötülüğün kendisi gibi parlak;

çatılarınızın tepesinde dikilmiş, sağ eli başının seviyesinde mızrağı tutuyor, sol eli evlerinizden birini gösteriyor. Belki şu anda parmağı sizin kapınıza yöneliyor, mızrak ahşabın üzerinde tınlıyor ve aynı anda veba evinize giriyor, odanıza gidip oturuyor ve dönmenizi bekliyor. Orada, sabırlı ve dikkatli, sanki dünyanın kendi düzeni gibi kendinden emin. Yeryüzünün hiçbir gücü, hatta şunu iyi bilin, insanlığın işe yaramaz bilimi bile onun size uzattığı o elden kurtulmanızı sağlayamaz. Ve acının kanlı meydanında dövüldükten sonra, samanla birlikte siz de atılıp gideceksiniz."

Burada rahip felaketin dokunaklı imgesini daha da geniş ele aldı. Kentin üzerinde fırıl fırıl dönmekte olan, kime rast gelirse çarpıp yeniden kanlar içinde yükselen, insanlık acısını ve kanı "gerçeğin ekinini oluşturacak tohumları" olarak savuran büyük odun parçasını anlattı.

Uzun konuşma süresinin sonunda Rahip Paneloux durdu; alnına düşmüş saçları, ellerinden kürsüye doğru akan bir titremeyle gerilmiş bedeniyle, daha kısık ancak suçlayıcı bir tonla sözü sürdürdü: "Evet, düşünme zamanı geldi. Günün ağırlıklarından kurtulmak için pazar günleri Tanrı'yı ziyaret etmek yeterli sandınız. Diz çöküp birkaç yakarma bu canice kayıtsızlığın bedelini rahatça öder, diye düşündünüz. Ancak Tanrı tutku sever. Bu uzak ilişkiler onun ateşli şefkatine yetmez. Sizi daha uzun süre görmek ister, onun sizi sevme tarzı böyledir ve gerçeği söylemek gerekirse, onun tek sevme biçimi budur. İşte bu yüzden, sizin ziyaretinizi beklemekten sıkılıp insanların bir tarihi olduğundan beri, felaketin tüm günah kentlerini gezdiği gibi, sizi de ziyaret etmesine göz yumdu. Şimdi günah nedir biliyorsunuz, tıpkı Kabil'le oğullarının, tufan öncesi insanların, Sodom ve Gomorralıların, Firavun ve Eyüb'ün ve tüm lanetlenmişlerin bildiği gibi. Ve tüm bu insanların yaptığı gibi, kentin sizi ve felaketi duvarlarıyla çevirdiği günden beri insanlara ve nesnelere yeni bir bakış

yöneltiyorsunuz. Sonunda artık biliyorsunuz ki, her şeyin özüne inmek gerekli."

O anda kilise rutubetli bir rüzgârla doldu ve mumların alevi çıtırdayarak yana doğru yattı. Yoğun bir balmumu kokusu, öksürükler ve bir hapşırık, çok beğenilen bir incelikle konusuna dönen Rahip Paneloux'nun bulunduğu yere doğru yükseldi. Sakin bir sesle sözünü sürdürdü: "Aranızdan birçoğunuz, nereye varmak istediğimi merak ediyorsunuz, bunu biliyorum. Sizi gerçeğe yöneltmek ve tüm söylediklerime karşın, size neşelenmeyi öğretmek istiyorum. Artık öğütlerin ya da kardeşçe uzatılmış bir elin yardımıyla iyiliğe yönelme zamanı değil. Bugün gerçek bir buyruk oldu. Ve kurtuluşun yolunu size gösteren ve sizi ona iten kırmızı bir mızraktır. Kardeşlerim, her şeyin içine iyiyi ve kötüyü, öfkeyi ve acımayı, vebayı ve kurtuluşu katan ilahî bağışlayıcılık işte burada kendini gösteriyor. Sizi yaralayan, sizi yücelten ve size yol gösteren işte bu felaketin kendisidir. Çok uzun zaman önce, Hıristiyan Habeşler vebayı, sonsuzluğa ulaşmak için ilahî kaynaklı, etkili bir yol olarak görüyorlardı. Buna yakalanmamış olanlar kesinlikle ölmek için vebalı örtülere sarınıyorlardı. Kuşkusuz kurtuluşa ulaşmak için böyle çılgınca bir yolu öneremeyiz. Kibre çok yakın, gereksiz bir sabırsızlıktır bu. Tanrı'dan daha aceleci olmamak gerekir ve onun kurduğu değişmez düzeni hızlandırdığını ileri süren her şey sapkınlığa yol açar. Ama en azından, böyle bir örnekten alınacak ders vardır. Yalnızca daha bilinçli ruhların, her acının derininde yatmakta olan sonsuzluğun görkemli ışığını görmesini sağlar. Bu ışık kurtuluşa giden alacakaranlık yolları aydınlatır. Eksiksiz biçimde kötüyü iyiye dönüştüren ilahî iradeyi açıklar. Bugün bile, bu ölüme, acıya ve uğultuya doğru gidişin içinden bizi esas sessizliğe ve her yaşamın ilkesine doğru yöneltiyor. İşte kardeşlerim, buradan işkence eden sözlerle değil, huzur veren sözlerle çıkmanız için, size sunmak istediğim sonsuz teselli işte bu."

Paneloux'nun sözlerini bitirdiği anlaşılıyordu. Dışarıda yağmur dinmişti. Islak ve güneşli bir gökten meydana daha taze bir ışık yansıyordu. Sokaktan seslerin, kayarcasına giden arabaların gürültüsü, uyanmakta olan bir kentin sesi yükseliyordu. Sessiz bir telaş içinde dinleyiciler dalgın dalgın eşyalarını topluyorlardı. Ancak o sırada rahip yeniden söze başladı ve vebanın ilahî kaynağını ve bu felaketin ceza niteliğini gösterdikten sonra, böylesine trajik bir konuyla ilgili olarak sanatlı sözlerin gereksiz olacağından konuşmasını bitirdiğini söyledi. Her şeyin, herkes için açık seçik olduğunu düşünüyordu. Yalnızca, Marsilya vebasıyla ilgili olarak vakanüvis Mathieu Marais yardımsız ve umutsuz, cehennemin dibinde yaşamaktan yakınmıştı. Aman Tanrım! Mathieu Marais körmüş! Tersine, Rahip Paneloux herkese açık olan Tanrı'nın yardımını ve Hıristiyanlık umudunu hiç bugün olduğu gibi yoğun hissetmemişti. Yine de, şu günlerin korkunçluğuna ve can çekişenlerin haykırışlarına karşın, yurttaşlarımızın Hıristiyanlığa yakışan, sevgi dolu bir biçimde Tanrı'ya sesleneceklerini umut ediyordu. Gerisini Tanrı hallederdi.

Bu vaazın kentliler üzerinde bir etkisi oldu mu, bunu söylemek güç. Sorgu Yargıcı Mösyö Othon, Doktor Rieux'ye Rahip Paneloux'nun sunuşunu "kesinlikle çürütülemez" bulduğunu açıklamıştı. Ancak herkesin böyle kesin bir düşüncesi yoktu. Rahip yalnızca bazı insanları, o zamana kadar belirsiz bir düşünceden ileri gitmeyen, bilinmedik bir suçtan dolayı akla gelmeyecek bir hapis cezasına çarptırıldıkları konusunda daha duyarlı kılmıştı, o kadar. Ve kimileri sıradan yaşantılarını sürdürüp dört duvar arasında yaşamaya alışırken kimileri de bu andan başlayarak, tersine, bu hapishaneden kaçmaktan başka bir şey düşünmez olmuştu.

İnsanlar önce dış dünyadan kopuk yaşamayı kabul etmişlerdi, tıpkı yalnızca bazı alışkanlıklarından vazgeçmek zorunda kalacakları geçici herhangi bir sıkıntıyı kabullenir gibi. Ancak, bir tür işkencenin ansızın bilincine vararak, kızışmaya başlayan yaz göğünün altında, bu hapis duygusunun tüm yaşamlarını tehdit ettiğini hayal meyal hissediyorlardı ve akşam olduğunda, serinlikle gelen enerji onları bazen umutsuz edimlere itiyordu.

Her şeyden önce, bir rastlantı sonucu olsun ya da olmasın, o pazar gününden sonra, kentlilerin içinde bulundukları durumun gerçekten bilincine vardıkları konusunda kuşku uyandıracak denli genel ve derin bir korku yayıldı. Bu açıdan bakıldığında, kentimizde yaşadığımız hava biraz değişti. Ancak, gerçekte, bu değişiklik havada mıydı yoksa yüreklerde mi, işte sorun buydu.

Vaazdan birkaç gün sonra, Grand'la bu olayı yorumlayan Rieux, kent dışındaki mahallelerde gezinirken, her geçen gün daha geç saatte yakılan sokak lambaları birden parıldadı. Arkalarında kalan yüksek lamba, durduğu yerde sallanan gözleri kapalı, sessizce gülen bir adamı

aydınlattı. Sessiz bir kahkahayla gerilmiş, kâğıt gibi olmuş suratından iri iri damlalar halinde ter akıyordu. Geçip gitiler.

"Delinin teki," dedi Grand.

Onu oradan uzaklaştırmak için kolundan tutan Rieux memurun sinirden titrediğini fark etti.

"Yakında çevrede deliden başka kimse kalmayacak," dedi Rieux.

Yorgunluğun da etkisiyle, boğazının kuruduğunu hissetti. "Bir şeyler içelim," dedi.

Girdikleri kafe-barın üzerindeki tek lambayla aydınlanıyordu, kırmızımsı ve ağır bir havada, insanlar –belli bir nedeni olmaksızın– alçak sesle konuşuyordu. Barda Grand, Rieux'yü şaşırtarak alkollü bir şey istedi, bir dikişte bitirdi ve çok sert olduğunu belirtti. Sonra çıkmaya davrandı. Dışarı çıktıklarında Rieux'ye gece, inlemelerle dolu gibi geldi. Kara göğün bir yerlerinde, sokak lambalarının yukarısında kısık bir fısıltı ona durup usanmadan sıcak havayı yoğurmakta olan o gözle görünmez felaketi anımsattı.

"İyi ki, iyi ki," diyordu Grand.

Rieux ona ne demek istediğini sordu.

"İyi ki," diyordu beriki, "benim çalışmam var."

"Evet," dedi Rieux, "bu bir avantaj."

Ve fısıltıya kulaklarını tıkamaya niyetli, Grand'a bu işten memnun olup olmadığını sordu.

"Eh işte, doğru yolda olduğumu sanıyorum."

"Bu çalışma daha uzun sürecek mi?"

Grand canlanır gibi oldu, alkolün sıcaklığı sesine yansıdı.

"Bilmiyorum. Ama sorun bu değil doktor, sorun bu değil, hayır!"

Karanlığın içinde Rieux onun kollarını hareket ettirdiğini tahmin ediyordu. Grand bir şey demeye hazırlanıyordu ve işte o şey birden söze döküldü:

“Doktor, benim istediğim, yazının yayıncının eline geçtiği gün, yazıyı okuduktan sonra adamın yerinden kalkıp birlikte çalıştığı arkadaşlarına, ‘Baylar buna şapka çıkarılır!’ demesi.”

Bu beklenmedik açıklama Rieux’yü şaşırttı. Onun elini başına götürdüğünü ve kolunu yanlamasına uzattığını fark edince şapkasını çıkardığını sandı. Yukarıda, o tuhaf fısıltı giderek güçleniyor gibiydi.

“Evet,” diyordu Grand, “mükemmel olması gerek.”

Edebiyat yöntemleriyle pek içli dışlı olmasa da, Rieux işlerin o kadar basit olmadığı, örneğin yayıncıların bürolarında şapkasız olmaları gerektiği duygusuna kapılıyordu. Ama yine de belli olmazdı ve Rieux susmayı yeğledi. Vebanın gizemli fısıltılarına istemeden kulak kabartıyordu. Grand’ın mahallesine yaklaşıyorlardı, burası biraz yüksekte olduğundan hafif bir meltem ikisini de serinletiyor ve aynı zamanda kenti tüm seslerden arındırıyordu. Grand bu arada konuşmasını sürdürüyor ve Rieux adamcağızın her dediğini tam anlayamıyordu. Rieux söz konusu yapıtın şimdiden çok sayfa tuttuğunu, ancak yazarının onu mükemmel hale getirmek için gösterdiği çabanın çok ıstıraplı olduğunu anladı yalnızca. “Tek bir sözcük üzerinde geceler, haftalar geçiyor... hatta basit bir bağlaç için bile.” Sözün burasında Grand durdu ve doktoru paltosunun bir düğmesinden tuttu. Çarpık ağzından sözcükler zar zor çıkıyordu.

“Şunu iyi anlayın, doktor. AMA ile VE arasında gerektiğinde kolayca bir seçim yapabilirsiniz. VE ile SONRA arasında bir seçim yapmak daha zordur. SONRA ile ARDINDAN’a gelince iş daha güçleşir. Ancak kesin olarak en güç olan, VE’yi kullanmak gerekip gerekmediğine karar vermektir.”

“Evet,” dedi Rieux, “anlıyorum.”

Yeniden yola koyuldu. Öteki şaşkın gibiydi, yeniden ona yetişti.

“Özür dilerim,” diye kekeledi. “Bu akşam neyim var bilmiyorum!”

Rieux hafifçe omzuna vurdu; ona yardım etmek istediğini ve öyküsünün kendisini çok ilgilendirdiğini söyledi. Grand biraz rahatlamış gibi oldu; evin önüne geldiklerinde bir an duraksadıktan sonra doktoru yukarı davet etti. Rieux kabul etti.

Yemek odasında Grand onu, üzerinde minicik yazılarla düzeltmeler yapılmış kâğıtlarla dolu bir masanın önüne oturmaya davet etti.

"Evet, işte bu," dedi Grand gözleriyle sorular soran doktora. "Bir şey içmek ister miydiniz? Biraz şarabım var."

Rieux istemedi. Kâğıtlara bakıyordu.

"Bakmayın," dedi Grand. "Bu benim ilk tümcem. Beni uğraştırıyor, çok uğraştırıyor."

O da tüm bu kâğıtlara bakıyordu ve eli karşı konulmaz bir biçimde aralarından birine uzandı, çıplak ampule doğru saydamlaşmış kâğıdı kaldırdı. Kâğıt elinde titriyordu. Rieux memurun alnının terden ıslanmış olduğunu fark etti.

"Oturun," dedi, "okuyun onu bana."

Beriki ona baktı ve bir tür minnet duygusuyla gülümsedi.

"Evet," dedi, "sanırım bunu istiyorum."

Gözleri hâlâ kâğıdın üzerinde, biraz bekledi, sonra oturdu. Rieux o sırada felaketin fısıltısına karşılık veriyormuş gibi kulağa gelen kentteki karmaşık uğultuyu da dinliyordu. Tam o anda, ayaklarının altında uzayıp giden şu kenti, oluşturduğu kapalı evreni ve gecenin içinde boğduğu korkunç haykırışları keskin bir biçimde algılıyordu. Grand'ın sesi usulca yükseldi: "Güzel bir mayıs sabahı, zarif bir amazon, al renkli muhteşem bir kısrağın üzerinde Boulogne Ormanı'nın çiçek açmış yollarından geçiyordu." Yeniden sessizlik oldu ve sessizlikle birlikte acı çeken kentin zor duyulan uğultusu. Grand kâğıdı bırakmıştı ve ona bakmayı sürdürüyordu. Bir süre sonra, gözlerini kaldırdı:

“Ne düşünüyorsunuz?”

Rieux böyle bir başlangıcın, öykünün devamını öğrenmesi için merak uyandırdığını söyledi. Ancak öteki, heyecanla bu bakış açısının doğru olmadığını söyledi. Elinin içiyle kâğıtlarına vurdu.

“Bu benim istediğime yalnızca yaklaşıyor. Düşlerimdeki görüntüyü eksiksiz biçimde oluşturabildiğimde, benim tümcem bu tırıs tırıs yapılan gezintinin ritmini yakaladığında, bir, iki, üç, bir, iki, üç, o zaman gerisi daha kolay olacak ve bu düş öyle güçlü olacak ki daha kitabın başında ‘Şapka çıkarılır!’ sözü söylenebilecek.”

Ama bunun için daha yapacak işi vardı. Bu tümceyi o haliyle bir yayınevine vermeye asla razı olmayacaktı. Çünkü, bu tümce bazen onu memnun etse de, onun henüz tam olarak gerçekle örtüşmediğini ve belli bir ölçüde, uzaktan uzağa onu kalıplaşmış tümcelere benzeten, kolaycı bir niteliği olduğunu fark ediyordu. Pencerenin aşağısında insanların koşuştuğunu duyduklarında, Grand en azından bu anlamda bir şeyler söylüyordu. Rieux ayağa kalktı.

“Ne yapacağımı göreceksiniz,” diyordu Grand ve pencereye dönerek ekledi: “Tüm bunlar son bulduğunda.”

Ancak aceleci ayak sesleri yeniden duyulmaya başlıyordu. Rieux aşağı inmeye başlamıştı bile ve sokağa vardığında önünden iki adam geçti. Görünüşe bakılırsa, kent kapılarına doğru gidiyorlardı. Gerçekten de, yurttaşlarımızdan bazıları sıcağın ve vebanın etkisiyle akıllarını yitirerek işi şiddete vardırmış ve kentin dışına kaçmak için bentlerdeki nöbetçileri kandırmaya kalkışmıştı.

Rambert gibi, bazıları da, gün ışığına çıkmakta olan bu panik havasından kurtulmak istiyorlardı; ancak onlar, başarılı bir sona ulaşmasalar bile, daha büyük bir inat ve beceriyle bu işe girişiyorlardı. Rambert önce yasal girişimleri sürdürmüştü. Dediğine göre, inadın sonunda her şeyin üstesinden geleceğine hep inanmıştı ve bir bakıma işini bilir olmak onun mesleğiydi. Böylece çok sayıda memur ve genelde gücü tartışılmayan birçok insanı ziyaret etmişti. Ancak bu konuda güçleri onların bile işine yaramıyordu. Bunlar çoğunlukla banka ya da dışsatım, ya da narenciye ya da şarap ticaretiyle ilgili her konuda kesin düşünceleri ve üst düzey bilgileri olan; –kapı gibi diplomalarını ve iyi niyetlerini de unutmayalım– hukuk ya da sigorta işlerinde tartışılmaz bilgisi olan insanlardı. Hatta, hepsinde en çarpıcı olan şey, iyi niyetti. Ancak veba konusunda, bilgileri neredeyse bir hiçti.

Yine de, olabildiğince hepsinin karşısında Rambert kendi davasını savunmuştu. Savunmasının temelinde hep bu kentin yabancısı olduğu düşüncesi ve böylece durumunun yeniden incelenmesi gereği yatıyordu. Genelde, gazetecinin konuştuğu kişiler bu noktada anlayış gösteriyorlardı. Ancak belli sayıda başka kişilerin de aynı durumda bulunduğunu ve bunun sonucu olarak, durumunun sandığı kadar özel olmadığını ona belirtiyorlardı. Bunun üzerine Rambert, bunun kendi kanıtladığı görüşün özünü değiştirmeyeceğini söyleyerek karşılık veriyordu; bu kez de ona tiksinen bir ifadeyle, örnek oluşturur gerekçesiyle her tür göz yummanın yönetime güçlük çıkaracağını söylüyorlardı. Rambert'in Doktor Rieux'ye önerdiği sınıflandırmada bu tür mantık yürütenler biçimciler sınıfını oluşturuyordu. Onların yanında, güzel konuşanlar bulunuyordu; istek sahibini bunların hiçbirinin kalıcı olamayacağına inandırıyorlar ve kendilerinden bir

karar vermeleri istendiğinde bol miktarda iyi öğüt verip yalnızca anlık bir sıkıntının söz konusu olduğuna karar vererek Rambert'i avutuyorlardı. Bir de önemliler vardı, ziyaret sahibinden durumunu özetleyen bir not yazıp bırakmasını rica ediyorlar ve bu durumla ilgili bir karara varacaklarını bildiriyorlardı; gereksizler, ona kalacak yer belgesi ya da ucuz pansiyon adresleri öneriyorlardı; yöntemliler, fiş doldurtuyor ve ardından sınıflandırıyorlardı; bıkkınlar, kollarını havaya kaldırıyorlardı; tedirginler, gözlerini çeviriyorlardı; son olarak da gelenekçiler vardı; onlar en çok sayıdaydılar, Rambert'e başka bir büroyu ya da yapılacak yeni bir girişimi gösteriyorlardı.

Böylece gazeteci kapı kapı dolaşmaktan bitip tükenmişti ve vergiden muaf hazine bonosu almaya ya da sömürge ordusuna katılmaya çağıran ilanların önünde, deri taklidi bir sıranın üzerinde otura otura, telli dosyalar ve dosya rafları kadar kendini açığa vuran suratların bulunduğu bürolara gire çıka, bir belediyenin ya da bir valiliğin tam olarak ne olduğu konusunda kesin bir fikir edinmişti. İşin olumlu yanı, Rambert'in de Rieux'ye biraz acıyla belirttiği gibi, tüm bunlar onun gerçek durumu görmesini engelliyordu. Gerçek yaşamda vebanın kaydettiği ilerleme ondan uzaktı. Üstelik günlerin daha çabuk geçtiğini de göz ardı etmemek gerekirdi ve tüm kentin içinde bulunduğu durumda, geçen her günün, ölmemesi koşuluyla her insanı başarmak üzere giriştiği işlerin sonuna yaklaştırdığı da söylenebilirdi. Rieux bu noktanın doğruluğunu kabul etmek zorunda kaldı, ancak bununla birlikte biraz fazla genel bir durumun söz konusu olduğunu da ekledi.

Bir ara Rambert bir umuda kapıldı. Valilikten ona eksiksiz yanıtlanması istenen boş bir bilgi dosyası geldi. Belgede kimliği, aile durumu, eski ve şimdiki maddi kaynakları ve özgeçmişiyle ilgili bilgiler soruluyordu. Rambert oturdukları memlekete geri gönderilebilecek kişilerin durumunu saptamak üzere hazırlanmış bir

soruşturmanın söz konusu olduğu izlenimine kapıldı. Bir bürodan edindiği belirsiz bazı bilgiler de bu izlenimini doğruladı. Ancak, birkaç girişimden sonra ona dosyayı gönderen büroyu bulabildi ve bu bilgilerin "gereken durumlar" için toplanmış olduğunu öğrendi.

"Ne durumu için?" diye sordu Rambert.

Bunun üzerine, vebaya yakalanır ve ölürse bir yandan ailesine haber vermek için, öte yandan da hastane masraflarının belediye bütçesinden mi karşılanacağı, yoksa akrabaların ödeme yapmasını mı beklemek gerekeceği konusunda bir karara varmak için olduğunu ona anlattılar. Tabii ki bu, onu bekleyen kadından tam anlamıyla ayrı düşmediğini kanıtlıyordu, çünkü toplum vardı onlarla ilgilenecek. Ama bu da bir avuntu değildi. Daha da ilginç olan, Rambert de bunu sonunda fark etti; bir felaketin en yoğun ânında bir büronun görevini sürdürmesi ve normal zamanlarda başlatılması uygun girişimleri, çoğunlukla da yetkililerin haberi olmaksızın, salt görev gereği gerçekleştirebilmesiydi.

Bunu izleyen dönem Rambert için hem en kolay, hem de en güç dönem oldu. Bir gevşeklik dönemiydi bu. Tüm büroları ziyaret etmiş, tüm girişimlerde bulunmuştu, o yöndeki tüm yollar şimdilik tıkalıydı. O da o kafe senin bu kafe benim gezip duruyordu. Sabah bir kafenin terasında, ılık bir bira bardağının karşısında oturuyor, hastalığın son bulacağına ilişkin bir belirti bulma umuduyla gazetesini okuyor, sokaktan geçenlerin yüzlerine bakıyor, onların hüzünlü ifadelerinden tiksinerek baş çeviriyordu; karşısındaki dükkân levhalarını, artık bulunmayan ünlü aperitif reklamlarını yüzüncü kez okuyor, kalkıyor ve kentin sarı sokaklarında amaçsızca dolaşıyordu. Tek başına yaptığı gezintilerden kafelere, kafelerden lokantalara böylece akşamı ediyordu. Rieux ona bir gece, içeri girip girmemekte duraksadığı bir lokantanın kapısında rastlamıştı. Sonra gazeteci karar verir gibi oldu ve salonun dibinde bir yere gidip oturdu. Yukarıdan gelen bir emirle,

kafelerin ışıklarının olabildiğince geç yakıldığı şu saatlerdeydi. Alacakaranlık, gri bir su gibi salonu dolduruyor, göğün günbatımına özgü kızıllığı camlarda yansıyor ve masaların mermerleri, çökmeye başlayan karanlığın içinde cılız bir parıltıyla ışıldıyordu. Boş salonun ortasında Rambert yitik bir gölgeyi andırıyordu ve Rieux bu ânın onun artık kendini bıraktığı saat olduğunu hissetti. Ama bu aynı zamanda da bu kentin tüm tutuklularının bu duyguya kapıldıkları andı ve kurtulmaları için bir şeyler yapmaları gerekiyordu. Rieux dönüp gitmişti.

Rambert garda da böyle uzun süre kalıyordu. Peronlara giriş yasaklanmıştı. Ancak dışarıdan gelenler için bekleme salonları açıktı; arada sırada dilenciler, gölge ve serin oluşundan ötürü buralarda kalıyorlardı. Rambert buraya gelip eski tarifeleri, tükürmeyi yasaklayan afişleri ve trenlere ilişkin güvenlik yönetmeliğini okuyordu. Sonra bir köşeye oturuyordu. Salon karanlıktı. Eski bir döküm soba aylardan beri soğumuştu. Duvarda bazı afişler Bandol'de ya da Cannes'da mutlu ve özgür bir yaşamı savunuyordu. Rambert işte o zaman, yoksunluğun temelinde yatan o korkunç özgürlük türünden bir şeylere yaklaşıyordu. O zaman onun için en katlanılmaz görüntüler, Paris görüntüleriydi, en azından Rieux'ye böyle diyordu. Eski taşlar ve sulardan oluşmuş bir manzara, Palais Royal'in güvercinleri, Gare du Nord, Panthéon'un ıssız mahalleleri ve bir zamanlar sevmiş olduğunu bilmediği bir kentin başka görüntüleri o zaman Rambert'in yakasına yapışıyor ve elini kolunu bağlıyordu. Rieux bu görüntüleri onun aşkının imgelerine bağlıyordu yalnızca. Ve Rambert sabahın dördünde kalkmaktan ve yaşadığı kenti düşünmekten hoşlandığını söylediğinde, doktor kendi deneyimine dayanarak onun aslında geride bıraktığı kadını düşünmekten hoşlandığını hiç güçlük çekmeden anlamıştı. Gerçekten de, o kadını avucunda hissettiği saatti bu. Sabahın dördünde genellikle hiçbir şey

yapılmaz ve uyunur; gece, bir ihanet gecesi olmuş olsa bile. Evet, o saatte uyunur ve bu huzur vericidir, çünkü endişeli bir yüreğin en büyük arzusu, sevdiği kişiye sonsuza dek sahip olmak ya da ayrılık zamanı gelip çattığında, bu varlığın ancak buluşma günü gelince son bulacak düşsüz bir uykuya dalmasını sağlayabilmektir.

Vaazdan kısa bir süre sonra sıcaklar başladı. Haziran ayının sonuna gelinmişti. Vaazın verildiği pazar günü yağan ve bu mevsim için gecikmiş diyebileceğimiz yağmurların hemen ertesinde yaz, gökyüzünde ve evlerin tepesinde bir anda bastırıverdi. Önce yakıcı, büyük bir rüzgâr patladı; ardından iki gün boyunca esti ve duvarları kuruttu. Güneş gökyüzünde mıhlandı. Ardı arkası kesilmeyen dalgalar halinde sıcak ve ışık gün boyu kenti kapladı durdu. Kemerli yolların ve apartmanların dışında, kör edici yansımanın değmediği yer kalmamıştı sanki kentte. Kentin her köşesinde güneş yurttaşların yakasına yapışıyordu ve durdukları zaman da onları çarpıyordu. Haftada yaklaşık yedi yüze ulaşmış, ok gibi fırlayan kurban sayısı bu ilk sıcaklarla çakışınca, kente bir tür yıkım havası egemen oldu. Kenar mahallelerde, düzayak sokaklarda ve teraslı evlerde canlılık azaldı ve insanların hep kapı eşiğinde yaşadığı şu mahallede tüm kapılar kapanmış, tüm kepenkler örtülmüştü; vebadan mı, yoksa güneşten mi korunmak istediklerini kendileri de bilemiyordu. Bununla birlikte, bazı evlerden inlemeler yükseliyordu. Önceleri böyle bir şey olduğunda, sokakta durup kulak kabartan meraklılara rastlanırdı sıklıkla. Ancak, bu uzun uyarı işaretlerinden sonra, herkesin yüreği sanki sertleşmiş gibiydi ve sanki bu ilenmeler insanların doğal diliymiş gibi, herkes bunları duya duya yürüyor ya da yaşayıp gidiyordu.

Kent kapılarında kopan ve jandarmaların silaha başvurmak zorunda kaldıkları kavgalar sessiz bir tepki yarattı. Kuşkusuz yaralılar vardı, ama her şeyin sıcak ve korkunun etkisiyle abartıldığı kentte ölülerden söz ediliyordu. Gerçekten de, durum ne olursa olsun, hoşnutsuzluğun durmadan arttığı, yöneticilerin en kötü durumdan korktukları ve felaket altındaki halkın isyana kapılması durumunda alınacak önlemleri ciddi ciddi düşündükleri bir gerçekti. Gazeteler

sokağa çıkma yasağını yineleyen ve karşı gelenleri hapis cezasıyla tehdit eden kararnameler yayınlıyordu. Devriyeler kentte kol geziyordu. Çoğu kez, aşırı sıcağın bastırdığı ıssız sokaklarda, ilkin kaldırımlarda çınlayan nal sesiyle kendini duyuran sıra sıra atlı nöbetçilerin, kapalı pencerelerin altında ilerledikleri görülüyordu. Yeni bir emir uyarınca bit taşıması olası köpek ve kedileri vurmakla görevlendirilmiş özel ekiplerin silah sesleri arada sırada duyuluyordu. Bu kuru sesler kentteki tehlike havasını değiştiriyordu.

Sıcağın ve sessizliğin içinde ve yurttaşlarımızın ürkmüş yüreklerinde, her şey zaten daha büyük bir önem kazanıyordu. Mevsim değişimlerini gösteren göğün renkleri ve toprağın kokularına ilk kez olarak herkes duyarlıydı. Herkes korku içinde, sıcağın salgının yayılmasına yardım edeceğini düşünüyordu, aynı zamanda da herkes yaz mevsiminin iyice yerleştiğini görüyordu. Akşam göğünde keçisağan kuşlarının çığlığı, kentin üzerinde giderek daha cılızlaşıyordu; ülkemizin ufuklarını genişleten o haziran günbatımlarına artık ulaşamıyordu. Pazardaki çiçekler artık körpe körpe değil açılmış halde geliyordu, sabah mezatından sonra taçyaprakları tozlu kaldırımları kaplıyordu. İlkbaharın artık sona erdiği, dört bir yanda birbiri ardına açılan binlerce çiçekle saçılıp gittiği; şimdi veba ve sıcağın altında durulup ezileceği açıkça görülüyordu. Tüm yurttaşlarımızın gözünde şu yaz göğü, toz ve sıkıntının etkisiyle soluklaşmış şu sokaklar, her geçen gün kentte ağırlığını duyuran yüzlerce ölüyle aynı tehdit anlamını taşıyordu. Tükenmeyen güneş, uyku ve tatil tadındaki şu saatler, artık eskisi gibi eğlenceye davet etmiyordu. Tersine, kapalı ve sessiz kentte artık bir anlam taşımaz olmuştu. Esenlikli mevsimlerdeki bakırımsı ışıltılarını yitirmişti. Veba güneşi tüm renkleri soldurmuştu ve tüm keyfi kaçırıyordu.

Hastalığın getirdiği büyük devrimlerinden biri de buydu. Normal zamanlarda tüm kentliler yaz mevsimini neşeyle karşılardı. Kent denize koşar, gençlik kumsallara dökülürdü. Bu yaz, tersine, hemen yakındaki deniz yasaktı ve bedenin denizin tattıracağı zevklere artık hakkı yoktu. Bu koşullarda ne yapmalı? O zamanki yaşantımızın en doğru görüntüsünü bize yine Tarrou veriyor. Vebanın genelde kaydettiği ilerlemeyi izliyordu kuşkusuz, radyo haftada yüzlerce ölü değil de, günde doksan iki, yüz yedi, yüz yirmi ölüyü bildirmeye başladığında, Tarrou salgının bir dönüm noktasına gelindiğini not ediyordu. "Gazeteler ve yetkililer vebaya kurnazlık etmeye çalışıyorlar. Yüz otuz birin, dokuz yüz ondan daha az ufak sayı olmasıyla vebanın puanını düşüreceklerini sanıyorlar." Salgının dokunaklı ve çarpıcı görünümlerini de anıyordu; örneğin, kepenkleri kapatılmış, ıssız bir mahallede ansızın bir pencereyi açıp odanın koyu karanlığı üzerine kepenkleri yeniden kapatmadan önce iki kez haykıran şu kadın gibi. Ama bunlardan başka, eczanelerde naneli pastillerin tükendiğini, çünkü birçok insanın olası bir bulaşma tehlikesine karşı kendini korumak için bunları çiğnediğini de yazıyordu.

Gözdesi olmuş kişileri de gözlemlemeyi sürdürüyordu. Kedili yaşlı adamcağızın da bu trajedinin içinde yaşadığını öğreniyorduk. Gerçekten de, bir sabah silah sesleri duyulmuştu; Tarrou'nun yazdığına göre, tükürük gibi gelen birkaç kurşun, kedilerin çoğunu öldürmüş, ötekileri de korkudan kaçırmıştı. Aynı gün yaşlı adam her zamanki saatte balkonuna çıkmış, bir tuhaflık sezmiş, eğilip sokağın iki ucuna bakmış, çaresiz beklemeye başlamıştı. Elleriyle balkonun parmaklıklarına hafif hafif vuruyordu. Biraz daha beklemiş, biraz kâğıt ufalamış ve içeri girmişti, sonra yeniden dışarı çıkmış ve belli bir süre sonunda, balkon kapısını öfkeyle kapatarak kaybolmuştu. Sonraki günlerde aynı sahne yinelenmişti, ancak yaşlı adamın yüz hatlarında giderek belirginleşen bir hüzün ve karmaşa okunabiliyordu. Bir

haftanın sonunda, Tarrou gündelik balkon ziyaretini boşuna bekledi, pencereler anlaşılmaz bir hüznün üzerine sımsıkı kapalı kaldı. "Veba sırasında kedilere tükürmek yasaktır", not defterlerinde varılan sonuç buydu.

Öte yandan, Tarrou akşamları odasına dönerken holde bir aşağı bir yukarı dolaşan gece nöbetçisinin asık suratıyla karşılaşacağından emindi. Bu adam her önüne gelene bu olanları önceden bildiğini yineleyip duruyordu. Adamın uğursuzluğu önceden haber verdiğini kabullenmekle birlikte, bunun deprem olacağını söylediğini anımsatan Tarrou'ya yaşlı adam şöyle karşılık veriyordu: "Ah, keşke bir deprem olsaydı! Tam bir sarsıntı... ve bu iş biterdi. Ölüler, diriler sayılır ve oyun biterdi. Ama şu domuz hastalık! Hastalığa yakalanmamış olanlar bile onu içlerinde taşıyorlar."

Otel müdürü de az sıkıntıda değildi. Başlangıçta, ayrılmaları engellenen yolcular kentin kapatılmasıyla otelde kalmışlardı. Ama yavaş yavaş, salgının uzamasıyla birçoğu dostlarında kalmayı yeğlemişti. Ve kente artık yeni yolcu gelmediğinden, odaların dolmasını sağlayan aynı nedenler, şimdi onların boş kalmasını sağlıyordu. Tarrou buranın ender kiracılarından biri olarak kalmıştı ve müdür her fırsatta ona şu son müşterilerini memnun etme isteği olmasa uzun zaman önce burayı kapatmış olacağını belirtiyordu. Sık sık Tarrou'ya salgının yaklaşık ne kadar süreceği konusunda fikrini soruyordu. "Bu tür hastalıkların soğuğa gelmediği söylenir," diyordu Tarrou. Müdür afallıyordu: "Ama bayım, burada hiç gerçek soğuklar olmaz ki. Her halükârda bu iş aylarca sürecek gibi." Zaten yolcuların daha uzun bir süre kente uğramayacakları kesindi. Şu veba turizmin yıkımıydı.

Kısa bir süre ortadan kaybolduktan sonra Mösyö Othon, şu baykuş adam, lokantada yeniden ortaya çıktı, ancak bu kez peşinde yalnızca

iki sirk köpeği vardı. Bilgilere göre, karısı kendi annesine bakmış ve onu toprağa vermişti, şu sırada da kendisi karantina altındaydı.

“Bundan hoşlanmıyorum,” dedi müdür Tarrou’ya. “Karantina olsun ya da olmasın, kadının durumu kuşkulu, dolayısıyla onların da.”

Tarrou ona, bu açıdan bakınca, herkesin durumunun kuşkulu olduğunu söylüyordu. Ama öteki diretiyordu ve bu konuyla ilgili kesin görüşleri vardı:

“Hayır bayım, ne sizin ne de benim durumum kuşkulu, onlarınki öyle.”

Ama Mösyö Othon öyle kolay kolay değişmiyordu. Veba bu kez sert kayaya çarpmıştı. Lokantaya aynı şekilde giriyor, çocuklarından önce sofraya oturuyor ve onlara hep mesafeli ve düşmanca sözler ediyordu. Yalnız küçük oğlanın hali değişmişti. Kız kardeşi gibi siyahlar giymiş, biraz kendi içine çekilmiş, babasının gölgesini andırıyordu. Mösyö Othon’dan hoşlanmayan gece nöbetçisi Tarrou’ya şöyle demişti:

“Ah şu adam, tepeden tırnağa giyinik bir halde geberecek. Böylece cenaze töreni için bakıma gerek kalmayacak. Dosdoğru tabuta girecek.”

Paneloux’nun vaazını da deftere aktarmıştı, ancak şu yorumla: “Bu sevimli coşkuyu anlıyorum. Felaketlerin başlangıcında ve bunlar son bulduğunda hep biraz söz sanatı yapılır. Birinci durumda, alışkanlıklar henüz kaybolmamıştır, ikinci durumdaysa geri gelmiştir. Asıl felaket sırasında gerçeğe alışılır, yani sessizliğe. Bekleyelim.”

Tarrou son olarak Doktor Rieux’yle uzun bir konuşma yaptığını ve bunun olumlu sonuçlarını anımsadığını, konuyla ilgili olarak, anne Madam Rieux’nün açık kestane rengi gözleri olduğunu bildiriyor, içinde bunca iyiliğin okunduğu bir bakışın her zaman vebadan daha güçlü olacağını beklenmedik bir biçimde belirtiyor ve sonunda

Rieux'nün tedavi ettiği yaşlı astım hastasına oldukça uzun bölümler ayırıyordu.

Doktorla görüşmesinin ertesinde, onunla birlikte yaşlı adamı görmeye gitmişti. Yaşlı adam Tarrou'yu sırıtarak ve ellerini ovuşturarak karşılamıştı. Yastığına sırtını dayamış, kucağında iki bezelye tenceresiyle yatağında oturuyordu: "İşte bir tane daha!" demişti Tarrou'yu görünce. "Dünya tersine döndü, hastadan çok doktor var. Hızlı yayılıyor, ondan değil mi? Rahip haklı, iyice hak etmişiz." Ertesi gün, Tarrou haber vermeden gelmişti.

Tarrou'nun defterlerine bakarsak, işi manifaturacılık olan yaşlı astım hastası elli yaşındayken yeterince çalıştığına karar vermişti. Yatağına yatmış ve bir daha da ayağa kalkmamıştı. Oysa ayakta durmak astımına zarar veren bir şey değildi. Küçük bir gelirle yetmiş beş yaşına kadar neşe içinde yaşamıştı. Saat görmeye dayanamıyordu ve gerçekten evinde tek bir saat yoktu. "Bir saat pahalı ve aptalcadır," diyordu. Zamanı kendisi ölçüyordu; özellikle de, günün tek önemli zamanı olan öğle yemeğine sıra geldiğini, uyandığı zaman başucunda bulunan biri bezelye dolu iki tencere sayesinde anlıyordu. Aynı ciddi ve düzenli hareketlerle, bezelyeleri tek tek boş tencereye aktarıyordu. Böylece tencereyle ölçtüğü gün içinde belli anları saptıyordu. "Her on beş tencerede bir, bir şeyler yemem gerek," diyordu, "işte bu kadar basit."

Karısına bakılırsa, zaten daha çok gençken bu yönelişini belli etmişti. Gerçekten de, asla hiçbir şey onu ilgilendirmemişti: ne işi, ne dostları, ne kafeler, ne müzik, ne kadınlar ne de gezintiler... Kentinden dışarı hiç adım atmamıştı, yalnızca bir gün, bir aile işi için Cezayir'e gitmek zorunda kalmıştı; bu macerayı daha ileri götüremeyeceğini anlayınca Oran'a en yakın garda durmuştu. İlk trenle evine dönmüştü.

Onun bu dört duvar arasında sürdürdüğü yaşama şaşırmış gibi duran Tarrou'ya, dine göre, bir insanın yaşamının ilk yarısının bir

yükseliş, ikinci yarısının da bir iniş olduğunu, iniş dönemindeyse günlerin artık insana ait olmadığını, herhangi bir anda elinden alınabileceğini, böylece günlerle pek bir işi kalmadığını ve belki de en iyisinin pek bir şeye girişmemek olduğunu biraz olsun anlatmıştı. Buradaki çelişki zaten onu ürkütmüyordu; çünkü, aşağı yukarı Tarrou'ya söylediğine göre, Tanrı'nın kesinlikle olmadığını, tersi durumda rahiplerin bir işe yaramayacağını düşünüyordu. Ama bunu izleyen bazı düşüncelerden yola çıkarak Tarrou bu felsefenin, onun oturduğu çevredeki kilisenin onu sık sık para yardımı için aramasına kızmasından kaynaklandığı anladı. Tarrou'nun yaşlı adamı betimlediği bölüm, yaşlı adamın çok içten gibi duran ve karşısındakine sık sık belirttiği dileğiyle son buluyordu: Çok yaşlı ölmeyi umut ediyordu.

"O bir ermiş mi?" diye soruyordu Tarrou. Ve şöyle yanıtlıyordu: "Evet, ermişlik bir alışkanlıklar bütünüdür."

Ama aynı zamanda, Tarrou vebalı kentte geçirilen bir günün iyice ayrıntılı bir betimlemesine de girişiyor ve böylece o yaz boyunca kentlilerin nasıl zaman geçirdiği ve nasıl yaşadığı konusunda kesin bir fikir veriyordu: "Sarhoşlar dışında kimse gülmüyor," diyordu Tarrou, "onlar da çok fazla gülüyor." Sonra betimlemesine başlıyordu:

"Sabahın erken saatinde, henüz ıssızlığını koruyan kentte bir boydan diğerine hafif soluk sesleri duyuluyor. Gecenin ölümleriyle gündüzün can çekişmeleri arasındaki o saatte, sanki veba bir an çabasını durduruyor, soluk alıyor gibi. Tüm dükkânlar kapalı. Ama bazılarının üzerine asılmış 'Veba nedeniyle kapalı' duyurusu onların biraz sonra öteki dükkânlarla birlikte açılmayacağını gösteriyor. Hâlâ uyuklamakta olan gazete satıcıları bağırarak haberleri duyurmuyor, sokakların bir köşesine sırtlarını dayamış ellerindeki gazeteleri bir uyurgezer gibi sokak lambalarına sunuyorlar. Biraz sonra, ilk tramvayların sesiyle uyanıp 'Veba' sözcüğünün göze çarptığı kâğıtları sağa sola uzatıp duracaklar. 'Vebanın bir sonbaharı olacak mı?'

Profesör B... şöyle yanıtlıyor: 'Hayır. Yüz yirmi dört ölü, işte vebanın doksan dördüncü gün bilançosu.'"

Giderek ciddileşen ve bazı süreli yayınları sayfa sayısını azaltmaya zorlayan kâğıt sıkıntısına karşın bir başka gazete çıkarılmıştı: *Salgın Postası*. Gazete amacını şöyle belirliyordu: "Hastalığın kaydettiği ilerleme ya da gerilemeyi yurttaşlarımıza titiz bir nesnellik duygusuyla bildirmek; onlara salgının geleceğiyle ilgili en güvenilir yetkili ağızlardan kanıtlar sunmak; felakete karşı savaşacak durumda bildik bilmedik herkese sütunlarını açmak; halkın moralini yüksek tutmak, yetkililerin emirlerini iletmek ve kısaca, bizi vuran bu kötülüğe karşı tüm iyi niyetli insanları bir araya getirmek." Gerçekte, çok geçmeden bu gazete, vebanın önlenmesinde gerekli olan yeni ürünlerin duyurularını yayınlamaktan öteye geçemedi.

"Tüm bu gazeteler sabahın altısına doğru, daha dükkânlar açılmadan saatler önce önlerinde uzayan kuyruklarda, kenar mahallelerden tıklım tepiş gelen tramvaylarda satılmaya başlıyor. Tramvaylar tek ulaşım aracı oldu; basamakları ve korkulukları kırılacak denli yüklü olduğundan tramvaylar zar zor ilerliyor. Yine de tuhaf şey, içerideki herkes bulaşma korkusuyla birbirlerine sırtını dönüyor. Duraklarda birbirinden uzaklaşmak ve yalnız kalmak için acele eden bir erkek ve kadın yığınını boşaltıyor. Sık sık gidererek yaygınlaşan ve salt keyifsizlikten kaynaklanan kavgalar kopuyor.

İlk tramvaylar geçtikten sonra kent yavaş yavaş uyanıyor, ilk birahaneler üzerinde 'Kahve kalmadı', 'Şekerinizi yanınızda getirin' vb. duyurular asılı kapılarını açıyor. Sonra dükkânlar açılıyor, sokaklar canlanıyor. Aynı zamanda ışık yükseliyor ve sıcak yavaş yavaş temmuz göğünü kurşuni bir renge buluyor. İşsiz güçsüzlerin kendilerini bulvarlara attıkları saat bu. Çoğu, kendi pahalı eşyalarını sergileyerek vebayı kovmayı iş edinmiş gibi. Her gün saat on bire doğru, anayollarda, genç erkek ve genç kızlardan oluşan bir kalabalık geçit

yapıyor, işte o zaman büyük, felaketlerin ortasında büyüyüp duran şu yaşama tutkusu hissedilebiliyor. Eğer salgın yaygınlaşırsa moral de yaygınlaşacak. Mezarların yanı başında Milano usulü çılgın eğlencelere bile rastlayacağız neredeyse.

Öğlen olunca, göz açıp kapayana kadar lokantalar doluveriyor. Yer bulamayanlar hemen lokanta kapılarında birikmeye başlıyor. Aşırı sıcaktan gökyüzünün ışığı azalmaya yüz tutuyor. Güneş altında kavrulan sokakların kenarlarında, büyük tentelerin gölgesinde insanlar yiyecek için sıra bekliyorlar. Lokantaların böyle dolup taşması, birçok kişinin gözünde yiyecek işinin basitleşmesi anlamına geliyordu. Ama bulaşma sorunu da olduğu gibi duruyordu. Müşteriler dakikalarca çatal bıçaklarını temizleyerek zaman yitiriyorlardı. Kısa bir süre önce, bazı lokantalar şöyle duyurular asıyorlardı: 'Burada servis takımları kaynatılmıştır.' Ancak bir süre sonra her tür reklamı bir yana bıraktılar, çünkü müşteriler gelmeye zorunluydu. Zaten müşteri para harcamaktan çekinmiyor. Kaliteli şaraplar ya da öyle sanılan en pahalı mezeler, dizginlenen bir yarışın başlangıcı oluyordu. Bir de kopan panikler vardı; bir lokantada fenalık geçiren bir müşterinin rengi solmuş, ayağa kalkmış, sendelemiş ve hemen kendini çıkışa atmış olması insanları allak bullak etmişti.

Saat ikiye doğru, kent ağır ağır boşalıyor, artık sessizlik, toz, güneş ve vebanın sokakta buluştukları an bu. Gri renkli büyük binalar boyunca sıcak durmaksızın akıyor. Cıvıl cıvıl gevezelik eden kalabalık kentin üzerine inen alev gibi akşamlara dönüşerek son bulan o uzun tutsaklık saatleri bunlar. Sıcağın bastırdığı ilk günlerde, nedendir bilinmez, akşamlar giderek ıssızlaşmıştı. Ama şimdi, daha ilk serinlikle, umut olmasa bile bir ferahlık geliyor. O zaman herkes sokaklara dökülüyor, çılgın gibi gevezelik ediyor, kavgaya tutuşuyor ya da birbirlerini arzuluyor ve kızıl temmuz göğünün altında kent, çiftlerle ve uğultularla yüklü bir halde soluk soluğa bir geceye doğru kayıyor.

Her akşam bulvarlarda, fötr şapkası ve boyunbağıyla, dinsel bir esinlenişe kendini kaptırmış yaşlı bir adam: 'Tanrı büyüktür, ona yönelin', diye yineleyip dursa da, tersine herkes tam olarak tanımadıkları ve kendileri için Tanrı'dan daha gerekli olduğuna inandıkları bir şeylere doğru yöneliyor. Başlangıçta, bunun ötekiler gibi bir hastalık olduğuna inandıkları zaman, din yerli yerinde duruyordu. Ancak bunun ciddi olduğunu gördüklerinde, tat aldıkları şeyleri anımsadılar. Gün boyu yüzlerinde beliren tüm o keder, işte o zaman, ateşli ve tozlu günbatımında, bir tür ürkek bir coşkuya, tüm bir halkı coşturan beceriksiz bir özgürlüğe dönüşüyor.

Ben de onlar gibiyim. Ama işte, ölümün benim gibiler için bir anlamı yoktur. Onları haklı çıkaran bir olaydır."

Defterlerde sözü edilen görüşme için Rieux'den istekte bulunan Tarrou'ydu. Rieux onu beklediği akşam, yemek odasının bir köşesinde durmuş, bir sandalye üzerinde sakin sakin oturan annesine bakıyordu. Annesi ortalıkla ilgili işleri bitirdikten sonra gününü orada geçiriyordu. Ellerini dizlerinin üzerinde birleştirip bekliyordu. Rieux onun beklediğinin kendisi olup olmadığından emin değildi. Yine de, o geldiğinde, annesinin yüzünde bir şeyler değişiyordu. Çalışmayla geçmiş bir yaşamın bu yüze kattığı suskunluk türünden ne varsa o zaman canlanır gibi oluyordu. O gece de, artık ıssızlaşmış sokağa pencereden bakıyordu. Gece yanan lambaların ışığı azalmıştı. Ve yavaş yavaş, ışığı iyice cılızlaşmış bir lamba kentteki gölgeleri yansıtıyordu.

"Tüm veba süresince ışıklar böyle az mı yanacak?" dedi Madam Rieux.

"Muhtemelen."

"Umarım kışa kadar sürmez. O zaman iyice iç karartıcı olur."

"Evet," dedi Rieux.

Annesinin bakışının kendi alnına yöneldiğini gördü. Son günlerdeki endişe ve aşırı yorgunluktan yüzünde derin izler meydana geldiğini biliyordu.

"Bugün iyi geçmedi mi?"

"Yo, her zamanki gibi."

Her zamanki gibi! Yani Paris'ten gönderilen yeni serum ilk serumdan daha az etkili gibiydi ve istatistikler yükseliyordu. Önlem için olan serumları da hastalığa yakalanmış aileler dışındakilere vermek her zaman mümkün olmuyordu. Bu serumların genel kullanımı için gereken miktar ancak sanayiden sağlanabilirdi. Hıyarcıkların çoğunu yarmak olanaksızdı, sanki sertleşme mevsimine girmişlerdi ve hastalara işkence çektiriyorlardı. Bir gün öncesinden başlayarak kentte iki tane

yeni salgın vakasına rastlandı. Veba akciğerlere bulaşıyordu. Aynı gün, bir toplantı sırasında, yorgunluktan bitkin doktorlar akciğer vebasında ağız yoluyla olabilecek bulaşmayı engellemek için, artık iyice şaşkına dönmüş validen yeni önlemler istemişler ve elde etmişlerdi. Her zamanki gibi hâlâ hiçbir şey bilinmiyordu.

Annesine baktı. Aynı kestane rengi bakış onu şefkat dolu yıllar öncesine götürdü.

"Korkuyor musun, anne?"

"Benim yaşımda artık pek bir şeyden korkulmaz."

"Günler iyice uzadı ve ben artık hiç burada bulunamıyorum."

"Geleceğini bilince seni beklemek zor gelmiyor. Burada olmadığın zaman da, ne yaptığını düşünüyorum. Haber var mı?"

"Evet, son telgrafa bakarsak, her şey iyi. Ama onun bunu beni meraklandırmamak için söylediğini biliyorum."

Kapının zili çaldı. Doktor annesine gülümsedi ve gidip kapıyı açtı. Sahanlığın yarı aydınlığında duran Tarrou griler giymiş kocaman bir ayıyı andırıyordu. Rieux konuğunu çalışma masasının önüne oturttu. Kendisi de koltuğunun arkasında ayakta duruyordu. Odada yanan tek ışık, çalışma masasının üzerindeki lamba, ikisinin ortasında duruyordu.

"Sizinle sözü dolandırmadan konuşabileceğimi biliyorum," dedi Tarrou bir giriş sözüne gerek duymaksızın.

Rieux sessizce onayladı.

"On beş gün ya da bir aya kadar burada artık hiçbir işe yaramayacaksınız, olaylar sizi aşıyor."

"Doğru," dedi Rieux.

"Sağlık biriminin organizasyonu kötü. Gerekli sayıda adamınız ve zamanınız yok."

Rieux bunun doğru olduğunu gene onayladı.

"Valiliğin, sağlam insanların genel mücadeleye katılmasını zorunlu kılacak bir gönüllü hizmet birimi tasarladığını biliyorum."

“Bilgileriniz doğru. Ama büyük bir hoşnutsuzluk var ve vali tereddüt içinde.”

“Neden gönüllüler istenmesin?”

“Yapıldı bu, ama katılım çok düşük oldu.”

“Bunu resmî yoldan yaptılar, biraz da inanmadan. Onların eksiği hayal gücü. Asla felaketle boy ölçüşecek düzeyde değiller. Ve düşünebildikleri ilaçlar ancak bir beyin nezlesini tedavi edecek düzeyde. Eğer elimiz kolumuz bağlı, her şeyi onların yapmasına izin verirsek, onlar ölüp gidecek, biz de onlarla.”

“Olabilir,” dedi Rieux. “Yine de, kaba işler diye adlandırabileceğim işler için tutukluları düşündüklerini söylemeliyim.”

“Özgür kişilerin olmasını yeğlerdim.”

“Ben de. Ama sonuçta niçin?”

“Ölüme mahkûmiyetten nefret ederim.”

Rieux, Tarrou’ya baktı.

“Yani?”

“Yani, benim gönüllü sağlık hizmetlilerinin oluşturulması ve eğitimi için bir organizasyon planım var. Bununla ilgilenmem için bana yetki verin ve yönetimi bir kenara bırakalım. Kaldı ki, başlarını kaşıyacak halleri yok. Benim her tarafta dostlarım vardır ve onlar ilk çekirdeği oluşturacak. Ve doğal olarak, ben de bu işe katılacağım.”

“Tabii, bunu coşkuyla kabul edip etmeyeceğimden kuşku duyuyorsunuz,” dedi Rieux. “İnsanların yardıma gereksinimi vardır, hele bizim mesleğimizde. Bu fikrin valilikçe kabul edilmesiyle ilgili üstüme düşeni yapacağım. Zaten başka seçenekleri de yok. Ancak...”

Rieux düşündü.

“Ancak bu iş ölümcül olabilir, bunu iyi biliyorsunuz. Ve ne olursa olsun, bu konuda sizi uyarmam gerek. İyi düşündünüz mü?”

Tarrou gri gözleriyle ona bakıyordu.

“Paneloux’nun vaazıyla ilgili ne düşünüyorsunuz doktor?”

Soru doğallıkla sorulmuştu ve Rieux doğallıkla yanıt verdi:

"Toplumsal bir ceza düşüncesini kabullenmeyecek denli uzun süre hastanelerde yaşadım. Ama bilirsiniz, Hıristiyanlar bazen böyle konuşurlar, gerçekten hiç öyle düşünmeseler de. Göründüklerinden daha iyidirler."

"Yine de, Paneloux gibi, siz de vebanın yararlı olduğunu, insanların gözünü açmaya yaradığını, hatta zorladığını düşünüyorsunuz!"

Doktor sabırsızlıkla başını salladı.

"Bu dünyadaki tüm hastalıklar gibi. Bu dünyadaki tüm hastalıklar için doğru olan, veba için de doğru. Bazıların olgunlaşmasına yardımcı olabilir. Bununla birlikte, getirdiği sefalet ve acıyı düşünürsek, vebaya boyun eğmek için deli, kör ya da korkak olmak gerekir."

Rieux biraz ses tonunu yükseltmişti ki Tarrou sanki onu sakinleştirmek istercesine eliyle bir hareket yaptı. Gülümsüyordu.

"Evet," dedi Rieux omuz silkerek. "Ama siz bana yanıt vermediniz. İyi düşündünüz mü?"

Tarrou biraz koltuğuna yerleşti ve başını ışığa doğru yaklaştırdı.

"Tanrı'ya inanır mısınız doktor?"

Bu soru da doğallıkla sorulmuştu. Ama bu kez Rieux duraksadı.

"Hayır, ama ne ne demek bu? Bir gecenin içindeyim ve aydınlığı görmek istiyorum. Ben bu düşünceyi özgün bulmaktan vazgeçeli çok oluyor."

"Sizi Paneloux'dan ayıran bu değil mi?"

"Sanmıyorum. Paneloux bir incelemeci. Yeterince ölüm görmemiş ve bu nedenle bir gerçek adına konuşuyor. Çevre kilisesine bağlı dindarları yöneten ve ölen bir insanın son nefesini duyan en basit bir köy papazı bile benim gibi düşünür. Sefaletin ne yetkin bir şey olduğunu kanıtlamaya girişmeden önce, onu iyileştirmeye çalışır."

Rieux ayağa kalktı, şimdi yüzü karanlıktaydı.

"Madem yanıtlamak istemiyorsunuz, bunu bir yana bırakalım."

Tarrou koltuğunda kımıldamadan gülümsedi.

"Bir soruyla yanıt verebilir miyim?"

Bu kez doktor gülümsedi:

"Gizemden hoşlanıyorsunuz," dedi. "Haydi sorun."

"İşte," dedi Tarrou. "Eğer Tanrı'ya inanmıyorsanız niçin bunca özveride bulunuyorsunuz? Sizin yanıtınız belki benim kendi sorumu yanıtlamama yardımcı olur."

Karanlıkta kalarak doktor şöyle yanıtlamıştı:

"Eğer mutlak güçte bir Tanrı'ya inansaydı, insanları iyileştirmeyi sürdürmez, bu görevi ona bırakırdı. Ama dünyada kimse, hayır kimse, Tanrı'ya inandığını sanan Paneloux bile, böyle bir Tanrı'ya inanmıyordu, çünkü kimse kendini sonuna kadar Tanrı'nın ellerine bırakmıyordu ve bu açıdan Rieux, yaradılışla olduğu gibi mücadele ederek, en azından kendisinin gerçeğin yolunda olduğuna inanıyordu."

"Ah!" dedi Tarrou. "Mesleğinizle ilgili düşünceniz bu demek?"

"Aşağı yukarı," diye yanıtladı doktor ışığa yaklaşarak.

Tarrou yavaşça ıslık gibi bir ses çıkardı, doktor ona baktı.

"Evet," dedi, "gurur gerekir diye düşünüyorsunuz. Ama bende de tam gereken gurur var, fazlası değil, inanın bana. Beni bekleyenin ne olduğunu ne de tüm bundan sonra neler olacağını biliyorum. Şimdilik hastalar var ve onları iyileştirmek gerek. Sonra onlar bunu düşünecekler, ben de. Ama en acil olan onların iyileştirilmesi. Onları elimden geldiğince savunuyorum, işte hepsi bu."

"Kime karşı?"

Rieux pencereye doğru döndü. Denizin uzak bir noktasında ufkun daha kara bir yoğunluğa büründüğünü seziyordu. Yalnızca yorgunluğunu hissediyor ve aynı zamanda da, bu tuhaf ama kardeşçe duygular uyandıran adama biraz daha güvenmek için içinde doğan ani ve mantığa sığmayan bir isteğe karşı mücadele ediyordu.

“Bununla ilgili hiçbir şey bilmiyorum Tarrou, yemin ederim hiçbir şey bilmiyorum. Bu mesleğe girdiğimde, bir anlamda soyut olarak çalıştım, çünkü ona gereksinimim vardı, çünkü bu da gençlerin yapmak istediği, ötekiler gibi bir işti. Belki de, benim gibi bir işçi çocuğuna göre özellikle güç bir işti. Sonra ölümleri görmek gerekti. Ölmeyi reddeden insanlar olduğunu bilir misiniz? Bir kadının ölüm ânında, ‘Asla!’ diye haykırdığını hiç duydunuz mu? Ben duydum. Ve o zaman buna alışamayacağımı anladım. Gençtim ve nefretim dünyanın düzenine yönelmiş gibiydi. O zamandan bu yana, daha alçakgönüllü oldum. Yalnızca, hâlâ ölmekte olanları görmeye alışamadım. Bundan başka fazla bir şey bilmiyorum. Ama her şey bir yana...”

Rieux sustu ve yerine oturdu. Ağzının kuruduğunu hissediyordu.

“Her şey bir yana...” diye yineledi doktor ve yine duraksadı. Tarrou’ya dikkatle bakarak, “Bunu sizin gibi birisi anlayabilir ancak, değil mi, dünyanın düzeni ölümle sağlandığına göre belki de Tanrı için en iyisi ona inanmamak ve suskun suskun durduğu göğe gözlerimizi çevirmeksizin ölüme karşı tüm gücümüzle savaşmaktır.”

“Evet,” diye onayladı Tarrou, “anlayabiliyorum. Ama zaferleriniz hep geçici olacak, işte hepsi bu.”

Rieux’nün suratı asılır gibi oldu.

“Her zaman öyle olacak, bunu biliyorum. Mücadeleden vazgeçmek için bir neden değil bu.”

“Hayır, bu bir neden değil. Ama o zaman, şu vebanın sizin için ne anlama geldiğini merak ediyorum.”

“Evet,” dedi Rieux. “Sonu olmayan bir yıkım.”

Tarrou bir an gözlerini doktora dikti, sonra ayağa kalktı ve ağır ağır kapıya doğru yürüdü. Rieux de onu izledi. Ayaklarına bakmakta olan Tarrou’nun tam yanına varmıştı ki Tarrou, “Kim öğretti size bunları doktor?” diye sordu.

Yanıt hemen geldi:

“Sefalet.”

Rieux çalışma odasının kapısını açtı ve koridorda, Tarrou’ya kendisinin de aşağı indiğini, bir hastasını görmeye gideceğini söyledi. Tarrou onunla birlikte gitmeyi önerdi, doktor da kabul etti. Koridorun ucunda Madam Rieux’yle karşılaştılar, doktor ona Tarrou’yu tanıştırdı.

“Bir dost,” dedi.

“Sizi tanıdığıma memnun oldum,” dedi Madam Rieux.

O gidince, Tarrou arkasından baktı. Sahanlıkta doktor boşu boşuna otomatikle uğraştı. Merdivenler gece karanlığındaydı. Doktor bunun yeni bir tasarruf önlemi olup olmadığını düşünüyordu. Ama belli değildi. Bir süredir evlerde ve kentte her şey bozuluyordu. Belki de bu yalnızca, artık kapıcıların genelde pek bir şeyle ilgilenmemelerinin bir sonucuydu. Ama doktorun bu konuda daha fazla düşünecek zamanı olmadı, çünkü geride Tarrou’nun sesi çınlıyordu:

“Bir şey daha söyleyeyim, doktor, size gülünç gelse de, tümüyle haklısınız.”

Rieux karanlıkta kendi kendine omuz silkti.

“Bu konuda hiçbir şey bilmiyorum, gerçekten. Ama siz, siz ne biliyorsunuz?”

“Oo!” dedi öteki heyecanlanmadan. “Benim için öğrenecek az şey var.”

Doktor durdu ve arkasında Tarrou’nun ayağı taş basamakta kayıverdi. Tarrou Rieux’nün omzuna tutundu.

“Yaşamla ilgili her şeyi bildiğinize inanıyor musunuz?” diye sordu Rieux.

Yanıt aynı sakin sesle karanlığın içinden geldi:

“Evet.”

Sokağa çıktıklarında, iyice geç olduğunu anladılar, belki saat on birdi. Kent sessizliğe gömülmüştü, yalnızca hışırtılar kalabalık

ediyordu. Çok uzakta, bir ambulans sireni çınladı. Arabaya bindiler ve Rieux arabayı çalıştırdı

"Yarın önleyici aşıyla hastaneye gelmeniz gerek," dedi. "Ama bu işe girmeden ve son olarak, şunu söyleyeyim, bu işten sağ salim çıkmanız için üçte bir şansınız var."

"Bu değerlendirmelerin bir anlamı yok doktor, benim gibi siz de bunu biliyorsunuz. Yüz yıl önce bir İran kentinde veba tüm kent halkını öldürmüş, kendi işini yapmaktan vazgeçmeyen ölü yıkayıcısı dışında."

"O üçüncü şansını korumuş, işte hepsi bu," dedi Rieux birden daha boğuk bir sesle. "Ama şurası bir gerçek, hepimizin bu konuda daha öğreneceğimiz çok şey var."

Şimdi kenar mahallelere geliyorlardı artık. Farlar ıssız sokakları aydınlatıyordu. Durdular. Arabanın önünde, Rieux, Tarrou'ya içeri girmek isteyip istemediğini sordu, öteki evet, diye yanıtladı. Gökten yansıyan hafif bir ışık ikisinin yüzünü aydınlatıyordu. Rieux birden dostça gülümsedi.

"Haydi Tarrou," dedi "sizi bunlarla ilgilenmeye iten nedir?"

"Bilmiyorum. Belki ahlak görüşüm."

"Hangisi?"

"Anlayış."

Tarrou eve doğru döndü ve ikisi yaşlı astım hastasının evine girene kadar Rieux onun yüzünü görmedi.

Hemen ertesi gün Tarrou işe girişti ve ilk ekibi kurdu, bunu daha birçokları izleyecekti.

Öte yandan, anlatıcı bu sağlık kollarının oluşturulmasına gereğinden fazla önem vermek niyetinde değil. Şurası da bir gerçek, bugün yurttaşlarımızın birçoğu, onun yerinde olsalar, bu kolların rolünü abartmaktan kendilerini alamazlardı. Ancak anlatıcı, böyle olumlu eylemlere fazlasıyla önem vermekle, dolaylı yoldan ve büyük bir bağlılık duygusuyla, kötülüğün önünde saygıyla eğilmek gibi bir sonuca varıldığını düşünüyor daha çok. Çünkü o zaman, kötülük ve kayıtsızlık insanların eylemlerinde en sık karşılaşılan etmenler olduğu için, olumlu girişimler de az sayıda gerçekleştiğinden, bu olumlu eylemlerin bu denli değer kazandıkları düşünülebilir. Bu, anlatıcının paylaşmadığı bir düşünce. Dünyadaki kötülük neredeyse her zaman cehaletten kaynaklanır ve eğer aydınlatılmamışsa, iyi niyet de kötülük kadar zarar verebilir. İnsanlar kötü olmak yerine daha çok iyidir ve gerçekte sorun bu değildir. Ancak insanlar bir şeyin farkında değillerdir, şu erdem ya da kusur denilen şeyin; en umut kırıcı kusur, her şeyi bildiğini sanan ve böylece kendine öldürme hakkı tanıyan cehalettir. Katilin ruhu kördür ve insan her tür sağduyudan yoksunsa güzel aşk ve gerçek iyilik diye bir şey olamaz.

Bu nedenle, Tarrou sayesinde gerçekleştirilen bizim sağlık kolları nesnel bir hoşnutluk duygusuyla değerlendirilmelidir. Bu nedenle, anlatıcı yalnızca mantık çerçevesinde önemli gördüğü bir kahramanlığı ve iyi niyeti güzel sözlerle yüceltmeyecek. Ama veba yüzünden parça parça olmuş ve kılı kırk yaran yüreklerin tarihini yazmayı sürdürecektir.

Sağlık kollarına gönüllü katılanlar bunu yaparken büyük övgülere değer görülmüş değillerdi, çünkü gerçekte yapacakları tek şeyin bu

olduğunu biliyorlardı ve o zaman bu işe girişmeye karar vermemek inanılmaz olurdu. Bu kollar kentlilerin daha kalabalık sayıda veba olayına katılmasını sağladı ve ortada hastalık olduğuna göre onunla savaşmak için ne gerekiyorsa yapılması gerektiğine inanmalarına yol açtı. Çünkü bu yoldan veba bazı kişilerin görevi haline geldi, gerçekte ne ise o oldu, yani herkesin uğraşı oldu.

Bu iyi. Ama bir öğretmen iki kere ikinin dört ettiğini öğretiyor diye tebrik edilmez. Belki bu mesleği seçti diye tebrik edilir. Biz de Tarrou ve ötekilerinin, iki kere ikinin başka bir şey değil de dört ettiğini gösterdikleri için saygıya değer olduklarını belirtelim, ancak bu iyi niyetin öğretmenin iyi niyeti, öğretmenin yüreği gibi bir yürek taşıyan ve insanlık onuru uğruna sanılandan daha kalabalık gruplar halinde bir araya gelebilecek kişilerin iyi niyeti arasında ortak bir şey olduğunu da belirtelim; en azından anlatıcının inancı böyle. Kaldı ki, anlatıcı kendisine karşı çıkılacağının da farkında, çünkü bu insanlar yaşamlarını tehlikeye atıyorlardı. Ancak tarihte öyle bir an olmuştur ki, iki kere ikinin dört ettiğini söylemeye cüret edenler ölümle cezalandırılmıştır. Öğretmen bunu iyi bilir. Ve böyle bir mantık yürütmenin ödülle mi yoksa cezayla mı sonuçlanacağını bilmek değildir sorun. Sorun iki kere ikinin dört edip etmediğini bilmektir. İşte yurttaşlarımızdan yaşamlarını tehlikeye atanlar, vebanın içine girip girmemeye ve onunla savaşmak gerekip gerekmediğine karar vermek zorundaydılar.

O sıralar kentimizde türeyen birçok yeni ahlakçı hiçbir şeyin işe yaramayacağını ve diz çökmek gerektiğini söylüyorlardı. Ve Tarrou, ve Rieux, ve onların dostları bu kişilere şöyle ya da böyle karşılık verebilirlerdi, ama varılan sonuç hep o bildikleri şeydi: Şu ya da bu biçimde savaşmak ve diz çökmemek gerekiyordu. Tüm sorun ölü sayısını olabildiğince aza indirmek ve ayrılıkların sonsuza dek sürmesini engellemekti. Bunun için de tek bir yol vardı, vebayla savaşmak. Bu gerçek hoşa giden bir şey değildi, yalnızca tutarlıydı.

İşte bu nedenle yaşlı Castel'in tüm iyi niyetini ve tüm enerjisini elindeki malzemeyle hemen oracıkta serum üretmeye harcaması doğaldı. Rieux'yle ikisi kente bulaşmış mikroptan üretilmiş serumların dışarıdan gelen serumlara göre daha etkili olacağını düşünüyorlardı, çünkü bu mikrop geleneksel anlamda tanımlanan veba basiline oranla biraz farklılık gösteriyordu. Castel oldukça çabuk bir biçimde ilk serumu elde etmeyi umuyordu.

Yine bu nedenle, kahramanlıkla uzaktan yakından ilgisi olmayan Grand'ın da, o sıralar, sağlık kollarında bir tür sekreterliği üstlenmesi doğaldı. Tarrou'nun kurduğu ekiplerin bir bölümü, gerçekten de, aşırı kalabalık mahallelerde hastalığa karşı önleyici danışmanlık görevi üstleniyorlardı. Buralara, gerekli sağlık koşullarının getirilmesine çalışılıyor, dezenfekte edilmemiş tavan araları ve bodrumların dökümü yapılıyordu. Ekiplerin bir bölümü de doktorların evleri ziyareti sırasında onlara yardımcı oluyor, vebalıların taşınmasını sağlıyor, hatta, sonradan, uzman personel yoksa, hastaların ya da ölmüş kişilerin arabalarını kullanıyorlardı. Tüm bunlar bir kayıt ve istatistik işini gerektiriyordu ve Grand bunu yapmayı kabul etmişti.

Bu açıdan anlatıcı, sağlık kollarına yaşam veren bu alçakgönüllü erdemin tek gerçek temsilcisi olarak Rieux ve Tarrou'dan da çok, Grand'a saygı duyuyor. Hiç duraksamadan, tümüyle kendi içinden gelen bir iyi niyetle evet demişti. Yalnız, ufak tefek işlerde bir işe yaramak istediğini belirtmişti. Geri kalan işler için çok yaşlıydı. Saat on sekizden yirmiye kadar zaman ayırabilirdi. Ve Rieux içtenlikle ona teşekkür ederken, o şaşırıyordu: "Bu değil en güç olan. Veba var, kendimizi korumalıyız, orası kesin. Ah, keşke her şey böyle basit olsaydı!" Ve tümcesinin başına dönüyordu. Bazen, akşamları, fişleme işi bittiğinde, Rieux Grand'la konuşuyordu. Sonunda Tarrou'yu da söyleşilerine katmışlardı ve Grand giderek daha belirgin bir keyifle içini bu iki dosta döküyordu. Onlar da, Grand'ın vebanın tam

ortasında sürdürdüğü bu sabırlı çalışmayı ilgiyle izliyorlardı. Onlar da, sonunda bu sayede biraz gerginlikten sıyrılıyorlardı.

“Amazon nasıl?” diye soruyordu Tarrou sık sık. Ve Grand değişmez biçimde, “Tırıs tırıs gidiyor,” diye zoraki bir gülümsemeyle yanıtlıyordu. Bir akşam Grand, amazonu için “zarif” sıfatından kesin olarak vazgeçtiğini ve bundan böyle onu “incecik” diye nitelediğini söyledi. “Bu daha somut,” diye de eklemişti. Bir başka sefer de, iki dinleyicisine şu biçimi almış olan ilk tümcesini okumuştu: “Güzel bir mayıs sabahı, incecik bir amazon, muhteşem bir al kısrağın üzerinde Boulogne Ormanı’nın çiçek açmış yollarından geçiyordu.”

“Değil mi?” dedi Grand, “daha iyi seçiliyor, ve ‘bir mayıs sabahı’nı yeğledim çünkü ‘mayıs ayı’ biraz ritmi uzatıyordu.”

Sonra “muhteşem” sıfatına aklını taktı. Ona göre bu, istediğini tam olarak anlatmıyordu ve düşlediği ihtişamlı kısrağı bir kerede fotoğraf gibi sunmuyordu. “Besili” uymuyordu, somuttu, ama biraz küçültücü bir anlamı vardı. “Işıl ışıl” onu bir an için çekmişti, ama ritmi yoktu. Bir akşam, zafer edasıyla istediğini bulduğunu bildirdi: “Siyah bir al kısrak.” Siyah, yine ona göre, inceden inceye zarafeti gösteriyordu.

“Olamaz bu,” dedi Rieux.

“Yaa, niçin?”

“Al at, ırkı değil, rengi belirtir.”

“Hangi rengi?”

“Siyah olmayan bir rengi işte!”

Grand çok etkilenmiş gibiydi.

“Teşekkür ederim, iyi ki siz varsınız. Ama nasıl güç olduğunu görüyorsunuz işte.”

“‘Görkemli’ için ne düşünürsünüz?” dedi Tarrou.

Grand ona baktı. Düşünüyordu.

“Evet,” dedi, “evet!”

Ve yüzünde yavaş yavaş bir gülümseme beliriyordu.

Bundan bir süre sonra, "çiçek açmış" sözünün kendisini sıktığını açıkladı. Oran ve Montélimar dışında başka bir yer tanımadığından, bazen arkadaşlarına Boulogne Ormanı'nda yolların nasıl çiçeklendiğini soruyordu. Gerçeği söylemek gerekirse yollar Rieux'ye ya da Tarrou'ya hiçbir zaman Grand'ın düşündüğü gibi gelmemişti, ama memurun bu inancı onların başını döndürüyordu. O ise, dostlarının bir fikri olmayışına şaşırıp kalıyordu. "Yalnızca sanatçılar bakmayı bilir." Ama doktor onu bir kez büyük bir heyecan içinde buldu. "Çiçek açmış" yerine "çiçeklerle dolu" yazmıştı. Ellerini ovuşturuyordu. "Sonunda görülür hale geldiler, sonunda hissediliyorlar. Şapkaları çıkarın baylar!" Tümceyi zafer edasıyla okudu: "Güzel bir mayıs sabahı, incecik bir amazon, görkemli bir al kısrağın üzerinde, Boulogne Ormanı'nın çiçeklerle dolu yollarından geçiyordu." Ama yüksek sesle okununca tümcenin sonuna doğru üç tamlayanın art arda gelmesi kulağı tırmaladı ve Grand biraz kekeledi. Canı sıkkın, oturdu. Sonra doktordan gitmek için izin istedi. Biraz düşünmeye ihtiyacı vardı.

Sonradan öğrenildiğine göre, işte bu dönemde, dalgınlık belirtileri gösterdi, belediyenin ezici görevlerle yüz yüze geldiği bir anda bu belirtiler hoş karşılanmadı. Bağlı olduğu servis bundan rahatsız oldu ve büro şefi açıkça yapmadığı bir iş için kendisine para ödendiği yolunda ciddi ciddi onu uyardı. "İşinizin dışında, sağlık kollarında gönüllü olarak çalışıyormuşsunuz," demişti büro şefi. "Bu beni ilgilendirmez. Beni ilgilendiren sizin çalışmanız. Bu korkunç koşullar altında bir işe yaramak istiyorsanız, işinizi yapın. Yoksa gerisi bir şeye yaramaz."

"Haklı," dedi Grand, Rieux'ye.

"Evet haklı," diye onayladı doktor.

"Ama ben dalgınlaştım ve tümcemin sonunu nasıl getireceğimi bilmiyorum."

Herkesin anlayacağı umuduyla "orman" sözcüğünün önündeki "Boulogne"u atmayı düşünmüştü. Ama o zaman tümce "çiçekler"

sözcüğüne bağlanıyor gibi duruyordu, oysa aslında “çiçekler” “yollar”a bağlanıyordu. Şöyle yazma olanağı da vardı: “Ormanın çiçeklerle dolu yolları.” Ama bir adla bir sıfatın yanında “orman” içine sinmiyordu bir türlü. Bazı akşamlar, gerçekten de Rieux’ den daha yorgun görünüyordu.

Evet, onu tepeden tırnağa saran bu çalışmayla yoruluyordu, yine de sağlık kollarının gereksindiği istatistik ve hesap işlerini aksatmıyordu. Sabırla, her akşam, fişleri temize çekiyor, üzerlerine eğriler çiziyor ve olabildiğince açık bir biçimde durumları göstermeye çalışıyordu. Oldukça sık, hastanelerden birine, Rieux’yle buluşmaya gidiyordu ve ondan herhangi bir büroda ya da hemşire odasında bir masa istiyordu. Tıpkı belediyedeki masasına yerleştiği gibi, kâğıtlarıyla oraya yerleşiyordu; mikrop öldürücü ilaçlar ve hastalığın kendisiyle ağırlaşmış havada mürekkebi kurusun diye kâğıtlarını sallayıp duruyordu. İşte o anda, dürüst bir biçimde, amazonunu aklına getirmemeye ve yalnızca yaptığı işe kendini vermeye çalışıyordu.

Evet, insanların kendilerine, kahraman diye adlandırdıkları örnekler bulmaya önem verdikleri doğruysa ve bu öyküde mutlaka böyle birisinin bulunması gerekiyorsa, anlatıcı, yüreğinde birazcık iyilik ve açıkça budala işi bir ülküden başka bir şey barındırmayan bu anlamsız ve silik kahramanı önermektedir. Böyle bir şey, gerçeğin, iki kere ikinin dört ettiğinin hakkını verecektir, kahramanlığa da hak ettiği ikinci sırayı, ne bir eksik ne bir fazla, cömert bir mutluluk isteğiyle verecektir. Böyle bir şey, bu günlüğe iyi duygularla örülmüş, yani ne abartılı bir biçimde kötü ne de sahne gösterilerindeki gibi bayağı bir biçimde yüceltilen duygulardan ayrılan niteliğini de verecektir.

Gazeteleri okurken ya da radyoda dış dünyadan vebalı kente ulaşan çağrıları ve cesaret verici duyuruları dinlerken Doktor Rieux’nün kapıldığı fikir en azından böyle bir şeydi. Hava ya da karayoluyla gönderilen yardımlarla aynı anda, her akşam radyoda ya da

basında yer alan acıma dolu ya da yönetime ilişkin yorumlar, bundan böyle yalnızlığa mahkûm olmuş kentin üzerine yağmur gibi iniyordu. Ve her seferinde destanlara ya da ödül törenlerine yakışan vurgulamalar doktorun sabrını taşırıyordu. Kuşkusuz bu kaygının yapmacık olmadığını biliyordu. Ancak, insanların, kendilerini insanlığa bağlayan şeyi dile getirmeye çalıştıklarında kullandığı şu geleneksel dilden başka bir yoldan anlatılamıyordu bu kaygı. Ve bu dil, örneğin Grand'ın her gün harcadığı o küçük çabaları yansıtmak için uygun düşmüyordu, Grand'ın vebanın ortasında ne anlama geldiğini anlatmaya yetmiyordu.

Bazen, gece yarısı, o sıralar da boşalmış olan kentin sessizliğinde, kısacık bir uyku için yatağına yatmadan önce, doktor radyosunun düğmesini çeviriyordu. Ve dünyanın uzak noktalarından, binlerce kilometre ötelerden, sahibi bilinmeyen ve kardeşlik dolu sesler beceriksizce dayanışma duygularını dile getirmeye çalışıyorlardı, aslında bunu söylüyorlardı, ama aynı zamanda da, başına gelmesi olanaksız bir acıyı gerçekten paylaşma durumunda her insanın içinde bulunduğu o korkunç çaresizliği de kanıtlıyorlardı: "Oran! Oran!" Bu çağrı denizleri aşıyor, Rieux boşuna hazır bekliyordu, az sonra güzel sözler yükseliyor ve Grand'la konuşucuyu iki yabancıya dönüştüren temel ayrılığı daha açık bir biçimde ortaya koyuyordu. "Oran! Evet, Oran! Ama olmaz," diye düşünüyordu doktor, "sevmek ya da birlikte ölmek, başka yolu yok. Onlar çok uzaktalar."

Vebanın doruk noktasını anlatmaya geçmeden önce anımsanacak bir şey daha var, felaket kenti ele geçirip alt etmek üzere tüm gücünü toplarken, Rambert gibi insanların mutluluklarını yeniden yakalamak ve her tür saldırıya karşı korudukları, kendilerine ait olan o parçayı vebaya kaptırmamak için harcadıkları umutsuz ve tekdüze çabalardan söz etmek gerekir. İşte bu, kendilerini tehdit eden köleliği reddetme biçimiydi onların ve görünüşte bu reddediş bir başkası kadar etkili olmasa bile, anlatıcı bunun anlamlı olduğunu ve çelişkili de olsa, bunun içimizde barındırdığımız en gururlu şey sayılabileceğini düşünüyor.

Rambert vebanın kendisine bulaşmasını engellemek için mücadele ediyordu. Yasal yollardan kentten ayrılamayacağı kendine kanıtlanmış olduğundan, Rieux'ye dediğine bakılırsa, başka yollara başvurmaya karar vermişti. Gazeteci, kafe garsonlarından işe başlamıştı. Kafede çalışan bir garson her şeyden haberdardır. Ancak ilk sorguladıkları bu türden girişimlerin çok ağır cezası olduğunun özellikle farkındalardı. Hatta bir seferinde provokatör yerine bile kondu. Biraz ilerleme kaydetmek için Rieux'nün evinde Cottard'la buluşması gerekti. O gün, Rieux'yle ikisi yine gazetecinin yönetim katlarında boşuna yaptığı girişimlerden söz etmişlerdi. Birkaç gün sonra Cottard, Rambert'e yolda rastladı ve şimdilerde her ilişkisinde davrandığı gibi, onu açık sözlülükle karşıladı.

"Hâlâ hiçbir şey yok mu?" demişti.

"Hayır, hiçbir şey."

"Bürolara güvenilemez. Onlar anlayış için yaratılmamıştır."

"Doğru. Ama ben başka bir şey arıyorum. Zor bu."

"Ah anlıyorum!" dedi Cottard.

İşi bağlayacak bir yetkiliyi tanıyordu ve buna şaşıran Rambert'e, uzun süredir Oran'ın bütün kafelerine düzenli olarak gittiğini, oralarda dostları olduğunu ve bu tür işlemlerle ilgilenen bir örgütün varlığı üzerine bilgi edindiğini anlattı. Gerçek şuydu ki, harcamaları artık gelirini aşmaya başlayan Cottard karneyle dağıtılan maddelerle ilgili bir karaborsa işine karışmıştı. Böylece fiyatı sürekli artmakta olan sigara ve ucuz alkol satıyor ve bunlardan küçük bir servet elde ediyordu.

"Bu işe güveniyor musunuz?" diye sordu Rambert.

"Bana önerdiklerine göre, evet."

"Ve siz bundan yararlanmadınız."

"Kuşkucu olmayın," dedi iyiliksever bir tavırla Cottard, "bu fırsatı kullanmadım, çünkü benim gitmek için bir isteğim yok. Haklı nedenlerim var."

Bir sessizlikten sonra ekledi:

"Ne gibi nedenlerim olduğunu sormuyorsunuz."

"Sanıyorum bunlar beni ilgilendirmiyor," dedi Rambert.

"Bir bakıma gerçekten de sizi ilgilendirmiyor. Ama başka açıdan... Aslında vebayla yaşamaya başladığımızdan beri kendimi burada daha iyi hissediyorum."

Öteki onun sözlerini dinledi:

"Bu örgüte nasıl ulaşılabilir?"

"Ah bu kolay değil," dedi Cottard, "gelin benimle."

Saat akşamüstü dörttü. Ağır bir göğün altında kent usul usul kaynıyordu. Tüm mağazaların kepenkleri inmişti. Yollar ıssızdı. Cottard ve Rambert kemerli yollara saptılar ve konuşmadan uzun süre yürüdüler. Vebanın görünmez hale geldiği şu saatlerden biriydi. Bu sessizlik, renklerin ve hareketlerin bu ölümü, vebaya olduğu kadar yaz mevsimine de özgü olabilirdi. Tehditlerden mi, tozlardan mı, yoksa yakıcı sıcaktan mı hava ağırlaşmıştı, belli değildi. Vebaya ulaşmak için

gözlemlemek ve düşünmek gerekiyordu. Çünkü yalnızca olumsuz göstergelerle kendini ele veriyordu. Vebayla haşır neşir olmuş Cottard, örneğin, normal zamanda imkânsız bir serinliği arayarak, apartman girişlerinin eşiğinde bir yana devrilmiş, nefes nefese köpeklerin olması gerektiğini, oysa şimdi bunların olmadığına Rambert'in dikkatini çekiyordu.

Boulevard des Palmiers'ye saptılar, Place d'Armes'ı geçtiler ve Marine Mahallesi'ne doğru indiler. Solda yeşil boyalı bir kafe verev açılmış, sarı, kaba pamukludan tentenin altına sığınmış gibi duruyordu. İçeri girerken Cottard ve Rambert alınlarını sildiler. Yeşil sacdan masaların etrafındaki katlanan bahçe sandalyelerine oturdular. Salon tam olarak boştu. Sinekler havada vızıldıyordu. Ayakları eğrilmiş tezgâhın üzerine konmuş sarı bir kafesin içinde hiç tüyü kalmamış bir papağan tüneğinin üzerine çökmüştü. Kalın şeritler halindeki örümcek ağları ve kirle kaplı duvarda askerlikle ilgili eski tablolar asılıydı. Sacdan masaların hepsinin üstünde, hatta Rambert'in karşısında, nereden geldiği belli olmayan tavuk pislikleri kurumaktaydı, ancak sonunda karanlık bir köşeden, biraz patırtı gürültüden sonra bir horoz kanat çırparak ortaya çıkınca pisliklerin kaynağı anlaşıldı.

O sırada sıcak daha da artar gibi oldu. Cottard ceketini çıkardı ve eliyle sacın üzerine vurdu. Uzun mavi bir önlüğün içinde kaybolmuş ufak tefek bir adam dipte bir yerden çıktı, Cottard'ı uzaktan daha görür görmez selamladı, kuvvetli bir tekmeyle horozu yolun üzerinden çekerek ilerledi ve tavuk gıdaklamaları arasında beylere ne servis yapması gerektiğini sordu. Cottard biraz beyaz şarap istedi ve Garcia diye birisini sordu. Bodur adamın dediğine göre, birkaç günden beri kafede görülmemişti.

"Bu akşam gelir mi dersiniz?"

"Onun aklından geçeni bilemem ki," dedi öteki. "Ama siz onun gelme saatini biliyor musunuz?"

“Evet, ama çok önemli değil. Yalnızca bir dostu ona tanıştıracaktım.”

Garson ıslak ellerini önlüğüne siliyordu.

“Demek beyefendi de ticaretle ilgileniyor?”

“Evet,” dedi Cottard.

Bodur adam burnunu çekti.

“O zaman, bu akşam gelin buraya. Oğlanı yollarım ona.”

Oradan çıkarken, Rambert ne ticaretinden söz edildiğini sordu.

“Kaçakçılık tabii ki. Onlar kente mal sokuyorlar. Çok yüksek fiyatlara da satıyorlar.”

“İyi,” dedi Rambert. “Ortaklar mı?”

“Tam olarak öyle.”

Akşam tente kaldırılmıştı, papağan kafesinde gevezelik edip duruyordu, sac masaların etrafı gömleklerinin kollarını sıvamış erkeklerle çevrilmişti. Onlardan biri, hasır şapkasını geriye itmiş, yanmış toprak rengi göğsünü açıkta bırakan beyaz gömlekli bir adam, Cottard’ın içeri girmesiyle ayağa kalktı. Düzgün ve yanık tenli yüzü, siyah ve küçük gözleri, beyaz dişleri, parmağında iki-üç yüzük, otuz yaşlarında ya var ya yoktu.

“Selam,” dedi, “barda içelim.”

Fazla konuşmadan üç içki ısmarladılar.

“Çıkalım mı?” dedi sonra Garcia.

Limana doğru indiler ve Garcia kendisinden ne istendiğini sordu. Cottard onu Rambert’e tanıştırma nedeninin yalnızca iş için değil, kendi deyişiyle “dışarıya çıkmak” için olduğunu söyledi. Garcia sigara içerek onun önünde yürüyordu. Rambert’den, sanki yanlarında olduğunu fark etmiyormuşçasına, “o” diye söz ederek sorular sordu.

“Ne yapmak için?” diyordu.

“Fransa’da karısı var.”

“Yaa!”

Ve bir süre sonra:

"Ne iş yapıyor?"

"Gazeteci."

"Gevezelik mesleğidir."

Rambert susuyordu.

"Bir dost o," dedi Cottard.

Konuşmadan yürüdüler. Büyük parmaklıklarla girişi yasaklanmış rıhtımlara gelmişlerdi. Ama onlar kokusu kendilerine kadar gelen kızarmış sardalye satılan küçük bir büfeye yöneldiler.

"Ne olursa olsun, benim işim değil bu, Raoul'un işi," diye sözü bağladı Garcia. "Onu bulmam gerek. Kolay olmayacak bu."

"Yaa," diye sordu Cottard heyecanla, "saklanıyor mu?"

Garcia yanıt vermedi. Büfenin yanında durdu ve ilk kez olarak Rambert'e döndü.

"Öbür gün, saat on birde, gümrük binasının köşesinde, kentin tepesinde."

Gidiyor gibi davrandı, ama iki adamın yanına döndü.

"Masraflar olacak," dedi.

Bu bir saptamaydı.

"Tabii," diye onayladı Rambert.

Biraz sonra gazeteci Garcia'ya teşekkür etti.

"Yo hayır," dedi öteki neşeyle. "Size hizmet etmek benim hoşuma gider. Hem sonra siz gazetecisiniz, bunun karşılığını elbet bir gün bana ödersiniz."

Ertesi gün Rambert ve Cottard kentimizin tepesine giden, tek gölge düşmeyen geniş sokakları tırmanıyorlardı. Gümrük binasının bir bölümü hastaların bakımına ayrılmıştı ve büyük kapının önünde, izin verilmesi olanaksız bir ziyaret ya da geçerliği bir saatten fazla sürmeyecek bir bilgi edinme umuduyla gelmiş insanlar birikmişti. Durum ne olursa olsun, bu birikme sürekli gidiş gelişlere yol açıyordu

ve bu açıdan bakınca Garcia'yla Rambert'in neden burada sözleştikleri anlaşılabiliyordu.

"Tuhaf," dedi Cottard, "bu gitme saplantısı. Sonuçta olan biten çok ilginç."

"Benim için değil," diye yanıtladı Rambert.

"Aa tabii, bir şeyleri tehlikeye atıyorsunuz. Ama vebadan önce de, çok kalabalık dört yol ağzından geçerken aynı oranda bir tehlike vardı."

O sırada Rieux'nün arabası onların hizasında durdu. Arabayı Tarrou kullanıyordu ve Rieux yarı uyanık, yarı uyukluyor gibiydi. Tanıştırma faslı için uyandı.

"Tanışıyoruz biz," dedi Tarrou, "aynı otelde kalıyoruz."

Rambert'i kente götürmeyi önerdi.

"Hayır, burada randevumuz var."

Rieux, Rambert'e baktı.

"Evet," dedi.

"Aa," diye şaşırdı Cottard, "doktorun haberi var mı?"

Tarrou, Cottard'a bakarak uyarıda bulundu:

"İşte Sorgu Yargıcı."

Cottard'ın yüzü değişti. Gerçekten de Mösyö Othon sokaktan aşağı iniyor ve güçlü ama ölçülü adımlarla onlara doğru geliyordu. Küçük topluluğun önünden geçerken şapkasını çıkardı.

"Merhaba sayın yargıç!" dedi Tarrou.

Yargıç arabanın içindekilere selam verdi ve geride kalan Cottard ve Rambert'e bakarak, onları da başıyla ciddiyetle selamladı. Tarrou onu rantçı ve gazeteciyle tanıştırdı. Yargıç bir saniye göğe baktı ve bunun çok hüzünlü bir dönem olduğunu söyleyerek iç çekti.

"Mösyö Tarrou, sizin koruyucu önlemlerin uygulanmasıyla ilgilendiğinizi söylüyorlar. Size katıldığımı söylemeliyim. Doktor, hastalığın yayılacağını düşünüyor musunuz?"

Rieux yayılmayacağını umut etmek gerektiğini söyledi, yargıç da hep umut etmek gerektiğini yineledi, Tanrı'nın ne düşündüğü bilinemezdi. Tarrou olaylarla birlikte işlerinde bir artış olup olmadığını sordu.

"Tersine, kamu hukuku dediğimiz türden işler azalıyor. Artık yalnızca yeni düzenlemelerle ilgili ciddi suçların soruşturmalarıyla ilgileniyorum. Eski yasalara hiç bu denli uyulmamıştı."

"Bunun nedeni," dedi Tarrou, "yenilerle karşılaştırınca, ister istemez, eskiler daha iyi gibi duruyor."

Bakışları göğe dalıp gitmiş olan Yargıç dalgın halinden sıyrıldı. Ve Tarrou'yu soğuk bir tavırla inceledi.

"Ne olmuş yani?" dedi. "Önemli olan yasa değil, mahkûmiyet. Buna karşı elimizden hiçbir şey gelmez."

"Bu adam var ya," dedi Cottard, Yargıç gittikten sonra, "bir numaralı düşman işte o."

Araba hareket etti.

Biraz sonra Rambert ve Garcia'nın geldiğini gördüler. Onları gördüğünü belli etmeden yanlarına geldi ve merhaba yerine "Beklemek gerek," dedi.

Çevrelerinde, çoğunluğu kadınların oluşturduğu kalabalık tam bir sessizlik içinde bekleşiyordu. Neredeyse kadınların tümünün yanında sepetler vardı, boş bir umutla onları kapıdan geçirip hasta akrabalarına ulaştırmayı bekliyorlardı; kapıldıkları daha çılgın bir düşünce de, içeridekilerin onların yiyecek içeceklerini kullanabileceklerini sanmalarıydı. Kapıyı silahlı nöbetçiler bekliyordu ve zaman zaman, binayla kapı arasında kalan avluda tuhaf bir çığlık kopuyordu. O zaman topluluktaki kaygılı yüzler hastaların bakıldığı bölüme çevriliyordu.

Üç adam bu sahneyi izlerken geriden gelen net ve ciddi bir "günaydın" sesiyle arkalarına döndüler. Raoul uzun boylu ve yapılıydı,

sıcağa karşın koyu renk bir kruvaze takım elbise giymiş ve kenarları dışa doğru kıvrık bir fötr şapka takmıştı. Yüzü oldukça solgundu. Kahverengi gözleri ve sıkı ağzıyla, Raoul çabuk ve kesin bir biçimde konuşuyordu.

"Kente doğru gidelim," dedi. Garcia, "sen bizi bırakabilirsin."

Garcia bir sigara yaktı ve onların uzaklaşmasına izin verdi. Ortalarına geçen Raoul'un yürüyüşüne adımlarını uydurarak hızlı hızlı yürüdüler.

"Garcia bana anlattı," dedi. "Bu olabilir. Durum ne olursa olsun, bu size on bin franka patlar."

Rambert kabul ettiğini söyledi.

"Yarın, Marina'daki İspanyol lokantasında benimle öğle yemeği yiyin."

Rambert anlaştıklarını söyledi ve Raoul ilk kez gülümseyerek onun elini sıktı. O gittikten sonra Cottard özür diledi. Ertesi gün boş zamanı yoktu ve zaten Rambert'in de ona artık gereksinimi yoktu.

Ertesi gün gazeteci İspanyol lokantasına girdiğinde, herkes başını çevirip onun geçişine baktı. Sarı ve güneşten kavrulmuş küçük bir sokağın aşağısında bulunan bu loş mahzene çoğunlukla İspanyol tipli erkeklerden başkası gelmezdi. Ancak, dipte bir masada oturmuş olan Raoul'un gazeteciye bir işaret yapmasıyla ve Rambert'in ona yönelmesiyle yüzlerdeki merak kaybolup gitti, herkes tabağına döndü. Raoul'un masasında zayıf ve tıraşsız, son derece geniş omuzlu, at suratlı, seyrek saçlı, zayıf, uzun boylu bir adam oturuyordu. Siyah kıllarla kaplı ince uzun kolları, sıvanmış gömleğinden çıkıyordu. Rambert kendisine tanıştırılırken üç kez başını salladı. Adı söylenmemişti ve Raoul ondan söz ederken "dostumuz"dan başka bir şey demiyordu.

"Dostumuz size yardım edebileceğini söylüyor. Sizi..."

Raoul sözünü kesti, çünkü servis yapan kız Rambert'in siparişini almak için araya girmişti.

"Adamımız olan nöbetçilerle sizi tanıştıracak, iki dostumuzla sizi görüştürecek. İş bununla bitmiyor. Uygun zamanı nöbetçilerin kendileri belirlemeli. Bunun en basit yolu kent kapılarına yakın oturanlardan birinin evinde birkaç gece kalmanız. Ama önce, dostumuzun gerekli ilişkileri size sağlaması gerek... Her şey ayarlandığında ödemeleri ona yapacaksınız."

Dost mideye indirdiği domatesli biberli salatasını öğütüp dururken atı andıran kafasını bir kez daha salladı. Sonra hafifçe İspanyolcaya çalan bir vurguyla konuştu. Rambert'e ertesi gün için, katedralin girişinde randevu vermeyi öneriyordu.

"İki gün daha," dedi Rambert.

"Bu iş kolay değil de ondan," dedi Raoul. "Adamları bulmak gerek."

At bir kez daha kafasını öne doğru salladı ve Rambert fazla coşku göstermeden öneriyi kabul etti. Yemeğin geri kalan bölümü konuşmayı sürdürmek için bir konu aramakla geçti. Ama Rambert atın futbolcu olduğunu öğrenince her şey kolaylaştı. Kendisi de epey futbol oynamıştı. Böylece Fransa şampiyonasından, profesyonel İngiliz takımlarının öneminden ve WM taktiğinden söz ettiler. Yemeğin sonunda at iyice canlanmıştı ve bir takımda yarı sahadan daha iyi bir yer olmayacağı konusunda Rambert'i ikna etmek için senli benli konuşuyordu. "Bilirsin," diyordu, "yarı saha futbolcusu oyunu kurandır. Oyunu kurmak da futboldur." Hep geride oynamış olmasına karşın Rambert de böyle düşünüyordu. Konuşma yalnızca bir radyo sesiyle bölündü, radyoda alçak sesle duygusal ezgiler birbiri ardına çaldıktan sonra önceki gün vebanın yüz elli yedi kişiyi kurban ettiği bildirildi. Topluluktan kimse tepki göstermedi. At suratlı adam omuz silkti ve ayağa kalktı. Raoul ve Rambert de onun gibi yaptılar.

Çıkarlarken orta saha oyuncusu Rambert'in elini enerjik biçimde sıktı.

"Benim adım Gonzalès," dedi.

Bu iki gün Rambert'e bitmeyecek gibi geldi. Rieux' ye gitti ve girişimlerini ayrıntısıyla anlattı. Sonra bir hasta ziyaretine giden doktora eşlik etti. Durumu kuşkulu bir hastanın kendisini beklediği evin kapısında ona veda etti. Koridorda bir koşuşturma gürültüsü ve sesler doktorun geldiğini haber veriyorlardı.

"Umarım Tarrou gecikmez," diye mırıldandı Rieux.

Yorgun bir hali vardı.

"Salgın hızlı yayılıyor ha?" diye sordu Rambert.

Rieux sorunun bu olmadığını, hatta istatistik eğrisinin daha yavaş yükseldiğini söyledi. Yalnızca, vebayla mücadele olanakları çok fazla değildi.

"Malzememiz yok," dedi. "Dünyadaki tüm ordularda genellikle malzeme eksiğini insanla kapatırlar. Ama bizim elimizde insan da yok."

"Dışarıdan doktorlar ve sağlık personeli geldi."

"Evet," dedi Rieux. "On doktor ve yüz kadar insan. Görünüşte çok bu. Hastalığın şimdiki durumu için ancak yeter. Salgın yayılırsa yetersiz kalacak."

Rieux içeriden gelen seslere kulak kabarttı, sonra Rambert'e gülümsedi.

"Evet," dedi, "elinizi çabuk tutmalısınız."

Rambert'in yüzünde düşünceli bir ifade belirdi.

"Biliyorsunuz," dedi kısık bir sesle, "benim buradan gitmemin nedeni bu değil."

Rieux bunu bildiğini söyledi, ama Rambert sözünü sürdürüyordu:

"Sanırım ben korkak değilim, en azından çoğunlukla öyle değilim. Bu duyguya kapılma olanağım oldu. Yalnız, katlanamadığım bazı

düşünceler var.”

Doktor bakışlarını ona dikti.

“Ona kavuşacaksınız,” dedi.

“Belki, ama bunun sürmesi ve tüm bu süre içinde onun yaşlanması düşüncesine katlanamıyorum. Otuz yaşında insan yaşlanmaya başlıyor, her şeyden yararlanmak gerek. Bilmem anlayabiliyor musunuz?”

Rieux anladığını sandığını mırıldanırken, Tarrou büyük bir heyecanla geldi.

“Paneloux’dan bize katılmasını rica ettim.”

“Eee?” diye sordu doktor.

“Düşündü ve olur dedi.”

“Buna memnun oldum,” dedi doktor. “Kendisinin vaazından daha mükemmel olduğunu öğrendiğime memnun oldum.”

“Herkes böyledir,” dedi Tarrou. “Yalnızca onlara fırsat tanımak gerek.”

Gülümsedi ve Rieux’ye göz kırptı.

“Yaşamın içinde, benim işim bu, fırsatlar yaratmak.”

“Beni affedin,” dedi Rambert, “ama gitmem gerek.”

Randevunun olduğu perşembe günü Rambert sekize beş kala katedral girişine gitti. Sıcak henüz bastırmamıştı. Gökyüzünden küçük, yuvarlak bulutlar geçiyordu, az sonra sıcağın yükselmesiyle kaybolup gideceklerdi. Kurumuş çimenlerden belli belirsiz bir nem kokusu yükseliyordu yine de. Güneydeki evlerin ardındaki güneş, meydanı süsleyen Jeanne d’Arc’ın tümüyle altından olan miğferini ısıtıyordu yalnızca. Bir duvar saati sekizi vurdu. Rambert ıssız katedral girişinde birkaç adım attı. İçeriden belli belirsiz dinsel ezgiler, eskimiş mahzen ve tütsü kokuları geliyordu. Ansızın şarkılar sustu. On kadar ufak tefek gölge kiliseden çıktı ve küçük adımlarla kente doğru yola koyuldular. Rambert sabırsızlanmaya başladı. Başka gölgeler de büyük merdivenlerden tırmanıyor ve katedral girişine yöneliyorlardı.

Rambert bir sigara yaktı, sonra bu yerin belki de buna uygun olmadığı aklına geldi.

Saat sekizi çeyrek geçe kilisenin orgları kısık sesle çalmaya başladı. Rambert içeriye, karanlık kubbenin altına geçti. Bir süre sonra sağında önünden geçmiş olan kara gölgeleri fark etti. Bir köşede, üzerine kentimizin atölyelerinden birinde alelacele kotarılmış bir Aziz Roch heykeli konulmuş olan bir tür sunağın önünde, kendi kendilerine toplanmışlardı. Diz çökmüş bu insanlar, orada burada, içinde kayarcasına dolaştıkları pustan biraz daha yoğun gölge parçaları gibi, kül renginin içinde kaybolmuş, iki büklüm gibi duruyorlardı. Tepelerinde de orgların sonsuz çeşitlemeleri duyuluyordu.

Rambert çıktığında, Gonzalès merdivenleri inmiş, kente yönelmişti bile.

"Gittiğini sandım," dedi gazeteciye. "Olabilir böyle şeyler."

Oraya yakın bir yerde, saat sekize on kala bir başka randevu için arkadaşlarını beklediğini anlattı. Yirmi dakika boşu boşuna beklemişti.

"Bir engel var, orası kesin. Bizim işimizde her zaman her şey kolay olmaz."

Ertesi gün için aynı saatte Şehitler Anıtı önünde bir başka randevu öneriyordu. Rambert iç çekti ve fötr şapkasını geriye itti.

"Bu bir şey değil," diye sözü bağladı Gonzalès gülerek. "Tüm pozisyonları düşün biraz, gol atmadan önceki hücumları ve pasları."

"Tabii," dedi Rambert. "Ama oyun bir buçuk saatten fazla sürmüyor."

Oran'ın Şehitler Anıtı denizin görülebildiği tek yer olan, kısacık bir mesafede, limanı kuşatan yalıyarlar boyunca uzanan bir tür gezi yolundadır. Ertesi gün randevuya ilk giden Rambert savaşta ölenlerin listesini dikkatle okuyordu. Birkaç saniye sonra iki adam yaklaştı, kayıtsızca ona baktılar, sonra gezi yolunun korkuluk duvarına dayandılar ve sanki kendilerini kaptırmışçasına boş ve ıssız rıhtımları

izlemeye başladılar. İkisi de aynı boydaydı, ikisi de mavi bir pantolon ve kısa kollu denizci gömleği giymişlerdi. Gazeteci biraz uzaklaştı, sonra bir bankın üzerine oturdu ve dilediğince onlara bakabildi. O zaman taş çatlasa yirmi yaşından fazla olmadıklarını fark etti. O sırada, özür dileyerek kendisine doğru gelmekte olan Gonzalès'i gördü.

"İşte dostlarımız," dedi ve onu Marcel ile Louis diye tanıştırdığı gençlerden birinin yanına doğru götürdü. Yüzlerine bakılınca, birbirlerine çok benziyorlardı; Rambert onların kardeş olduğunu düşündü.

"İşte," dedi Gonzalès. "Şimdi tanıştırma işi bitti. İşin kendisini ayarlamak gerek."

Marcel ya da Louis nöbet sırasının iki gün sonra kendilerine geleceğini, bunun bir hafta süreceğini ve en uygun günün saptanması gerektiğini söyledi. Batı kapısını beklemek üzere dört kişi görevliydiler, öteki iki kişiyse askerlik mesleğindendi. Onları bu işe karıştırmak söz konusu olamazdı. Onlara güvenilmezdi; zaten böyle bir şey masrafların artması demekti. Ama bazı geceler o iki nöbetçinin bildikleri bir barın arka odasında bir süre kalmaya gittikleri oluyordu. Böylece Marcel ya da Louis, Rambert'e kent kapılarının yakınında bulunan evlerine gelip yerleşmesini ve kendisini almaya gelmeleri için beklemesini öneriyordu. O zaman geçiş tam anlamıyla kolay olacaktı. Ama acele etmek gerekiyordu, çünkü kısa bir süredir kent dışına çift nöbet vardiyası yerleştirilmesinden söz edilir olmuştu.

Rambert bunu onayladı ve son sigaralarından birkaçını onlara ikram etti. Bunun üzerine ikisinden hiç konuşmamış olanı Gonzalès'e para işinin ayarlanıp ayarlanmadığını ve peşin bir miktar alıp alamayacaklarını sordu.

"Hayır," dedi Gonzalès, "buna gerek yok, o bir ahbap. Masraflar çıkışta ödenecek."

Yeni bir randevu için anlaştılar. Gonzalès ertesi gün için bir İspanyol lokantasında akşam yemeği önerisinde bulundu. Oradan nöbetçilerin evine gidilecekti.

"İlk gece için senin yanında olacağım," dedi Rambert'e.

Ertesi gün Rambert odasına çıkarken, otel merdivenlerinde Tarrou'ya rastladı.

"Rieux'yle buluşacağım," dedi Tarrou, "siz de gelmek ister misiniz?"

"Onu rahatsız edip etmediğimden hiç emin değilim," dedi Rambert bir duraksamadan sonra.

"Sanmıyorum, bana sizden çok söz etti."

Gazeteci düşünüyordu.

"Dinleyin," dedi. "Geç bile olsa, akşam yemeğinden sonra biraz zamanınız varsa, ikiniz otelin barına gelin."

"Bu ona ve vebaya bağlı," dedi Tarrou.

Yine de akşam saat on birde Rieux ve Tarrou küçük ve daracık bara girdiler. Otuz kişi kadar, dirsek dirseğe oturmuş epey yüksek sesle konuşuyorlardı. Vebalı kentin sessizliğinden çıkıp gelen iki konuk biraz şaşkınlıkla durdular. Hâlâ alkollü içkilerin verildiğini görünce bu hareketliliğin nedenini anladılar. Rambert barın bir ucundaydı ve onlara taburesinin tepesinden işaret ediyordu. Tarrou yanda oturan gürültülü bir müşteriyi sakince itti ve Rambert'in çevresini aldılar.

"Alkol sizi korkutmuyor mu?"

"Hayır," dedi Tarrou, "tersine."

Rieux kadehindeki acı otların kokusunu içine çekti. Bu gürültü patırtının içinde konuşmak güçtü, ama Rambert özellikle içmekle meşgul gibiydi. Doktor onun sarhoş olup olmadığını henüz anlayamamıştı. Bulundukları daracık lokalin geri kalan kısmını dolduran iki masadan birinde, iki koluna iki kadın takmış bir deniz subayı, şişman ve yüzü kan kırmızı bir adama Kahire'deki tifüs

salgınını anlatıyordu: "Yerliler için kamplar yapılmıştı," diyordu, "hastalar için çadırlar vardı, nöbetçi kordonuyla çepeçevre kuşatılmıştı, el altından kocakarı ilacı ulaştırmaya çalışan hasta ailelerine ateş açıyorlardı. Kolay iş değildi, ama doğruydu." Zarif giyimli gençlerin oturduğu öteki masada anlaşılmayan bir konuşma tepeye asılmış bir pikaptan yayılan "*Saint James Infirmary*"nin ritmine karışıyordu.

"Memnun musunuz?" dedi Rieux sesini yükselterek.

"Yakında," dedi Rambert. "Belki hafta içi."

"Yazık!" diye bağırdı Tarrou.

"Niçin?"

Tarrou, Rieux'ye baktı.

"Aa," dedi beriki, "Tarrou sizin burada bize yararlı olabileceğinizi düşündüğü için böyle diyor. Ama ben sizin gitme isteğinizi çok iyi anlıyorum."

Tarrou içki ısmarlamayı önerdi. Rambert taburesinden indi ve ilk kez olarak Tarrou'nun gözlerinin içine baktı:

"Size nasıl yararlı olabilirmişim?"

"İşte," dedi Tarrou, acele etmeksizin elini kadehine uzatarak, "bizim sağlık kollarımızda."

Rambert o alışılmış dik kafalı düşünen havasına büründü ve yeniden taburesine çıktı.

"Şu sağlık kolları size yararlı gibi gelmiyor mu?" dedi Tarrou bir yudum içtikten sonra, dikkatle Rambert'e bakıyordu.

"Çok yararlı," dedi gazeteci ve içkisini içti.

Rieux elinin titrediğini fark etti. Evet, artık tam olarak onun sarhoş olduğunu düşündü.

Ertesi gün, Rambert ikinci kez olarak İspanyol lokantasına girdi; sandalyelerini lokanta girişinin önüne çıkarmış, yeşil ve altın rengine bürünmüş ve sıcağın biraz olsun azalmaya yüz tuttuğu bir akşamın

tadını çıkarmakta olan küçük bir topluluğun ortasından geçti. Lokantanın içerisi neredeyse bomboştu. Rambert oturmak için Gonzalès'le ilk kez karşılaştığı masaya gitti. Servis yapan kıza bekleyeceğini söyledi. Saat on dokuz otuzdu. Yavaş yavaş, insanlar yemek bölümüne geçtiler ve masalara yerleştiler. Yemek servisi başladı, aşırı alçak olan kubbeyi çatal bıçak gürültüsü ve anlaşılmaz konuşmalar doldurdu. Saat yirmide Rambert hâlâ bekliyordu. Işıkları yaktılar. Masasına yeni müşteriler oturdu. Yemeğini ısmarladı. Saat yirmi otuzda yemeğini bitirmiş, ne Gonzalès'i ne de iki genç adamı görmüştü. Birkaç sigara içti. Yemek salonu yavaş yavaş boşalıyordu. Dışarıda çok çabuk gece oluyordu. Denizden gelen ılık bir hava camlı kapıların perdelerini usul usul kaldırıyordu. Saat yirmi bir olduğunda Rambert salonun boşaldığını ve servis yapan kızın şaşkın şaşkın kendisine baktığını fark etti. Parayı ödedi ve çıktı. Lokantanın karşısında açık bir kafe vardı. Rambert bara yerleşti ve lokantanın girişini gözlemeye başladı. Saat yirmi bir otuzda oteline doğru yöneldi, adresini bile almadığı Gonzalès'e nasıl ulaşacağını boşu boşuna düşünüp duruyor, yeniden başlatılması gerekecek tüm girişimleri aklına getirerek yüreği allak bullak oluyordu.

Tam o sırada, ambulansların deli gibi geçtiği gecenin içinde, sonradan Doktor Rieux'ye de söyleyeceği gibi, tüm bu süre içinde karısını kendisinden ayıran duvarda bir kapı aralamak için tüm gücünü harcarken bir bakıma onu unuttuğunu fark etti. Ancak, yine o anda, tüm kapıların bir kez daha kapanmasıyla yeniden karısı onun asıl isteği oluvermişti ve bunu öyle ani bir acıyla hissetmişti ki, istese de içinden bir türlü atamadığı ve şakaklarını kemiren bu feci yürek yangınından kaçmak için oteline doğru koşmaya başlamıştı.

Bununla birlikte ertesi gün çok erken saatte Cottard'ı nasıl bulacağını sormak için Rieux'yü görmeye gitti:

"Yapacağım tek iş var," dedi, "o da tüm zinciri yeniden başlatmak."

“Yarın akşam gelin,” dedi Rieux, “Tarrou benden Cottard’ı davet etmemi istemişti, nedenini bilmiyorum. Saat onda gelecek. Saat on buçukta siz de gelin.”

Ertesi gün, Cottard doktorun evine geldiğinde Rieux, Tarrou’ya kendi servisinde meydana gelen beklenmedik bir iyileşmeden söz ediyordu.

“On kişide bir. Onun şansı varmış,” diyordu Tarrou.

“Eh, o zaman veba değilmiş,” dedi Cottard.

Aynı hastalığın söz konusu olduğuna onu ikna ettiler.

“İyileştiğine göre bu hastalık olamaz. Siz de benim kadar iyi biliyorsunuz, veba affetmez.”

“Genelde etmez, hayır,” dedi Rieux. “Ama biraz inatla sürprizler olabilir.”

Cottard gülüyordu.

“Pek öyle değil gibi. Bu akşam sayıları duydunuz mu?”

İyi niyetle Cottard’a bakan Tarrou sayılardan haberi olduğunu söyledi, durum ciddiydi, ama bu neyi kanıtlardı? Bu daha da özel önlemler gerektiğini kanıtlıyordu.

“Eh, o önlemleri siz aldınız zaten.”

“Evet, ama herkes üstüne düşeni yapmalı.”

Cottard bir şey anlamadan Tarrou’ya bakıyordu. Tarrou birçok insanın elini bir şeye sürmediğini, salgının herkesi ilgilendirdiğini ve herkesin görevini yerine getirmesi gerektiğini söyledi. Sağlık kolları herkese açıktı.

“Bu bir görüş,” dedi Cottard, “ama hiçbir işe yaramayacak. Veba çok daha güçlü.”

“Göreceğiz,” dedi Tarrou sabırlı bir tonla, her şeyi denedikten sonra.

Bu sırada Rieux çalışma masasında fişleri temize çekiyordu. Tarrou sandalyesinde kıpırdanmakta olan rantçıdan gözünü ayırmıyordu.

“Niçin bize katılmıyorsunuz Mösyö Cottard?”

Öteki hakarete uğramış bir havayla kalktı, yuvarlak şapkasını eline aldı:

“Benim işim değil bu.”

Sonra, meydan okur gibi bir tonla, “Hem ben vebanın yararını da görüyorum, niye onu durdurmak için işe karışacakmışım, anlamıyorum,” dedi.

Tarrou sanki ansızın bir gerçeği anlamış gibi eliyle alnına vurdu:

“Ah! Doğru unutuyordum, bu olmasaydı tutuklanacaktınız.”

Cottard irkildi ve düşecekmiş gibi sandalyesine tutundu. Rieux yazı yazmayı bıraktı, ciddi ve ilgili bir tavırla ona bakıyordu.

“Kim size bunu söyledi?” diye bağırdı rantçı.

Tarrou şaşırmış gibiydi ve şöyle dedi:

“Siz. Ya da en azından doktorla biz bunun böyle olduğunu sandık.”

Cottard ise kaldıramayacağı denli güçlü bir öfkeye kapıldığından anlaşılmaz sözler geveliyordu:

“Sinirlenmeyin,” diye ekledi Tarrou. “Ne doktor ne de ben sizi ele verecek değiliz. Sizin hikâyeniz bizi ilgilendirmez. Hem sonra biz polisten hiç hoşlanmayız. Haydi, oturun.”

Rantçı sandalyesine baktı ve biraz duraksadıktan sonra oturdu. Bir sürenin sonunda iç geçirdi.

“Birilerinin ortaya çıkardığı eski bir hikâyedir,” diye durumu kabul etti. “Unutulduğunu sanıyordum. Ama birisi bunu açıklamış olmalı. Bir gün beni çağırdılar ve soruşturma sonuçlanana kadar onların gözü önüne bulunmamı istediler. Sonunda beni tutuklayacaklarını anladım.”

“Ciddi mi?” diye sordu Tarrou.

“Ne demek istediğinize bağlı. Ne olursa olsun bir cinayet değil.”

“Hapis mi, zorunlu hizmet mi?”

Cottard bitkin gibi duruyordu.

“Hapis, talihim elverirse...”

Ama bir süre sonra ateşli bir tavırla sözü sürdürdü:

"Bu bir hata. Herkes hata yapar. Bu yüzden içeri tıkılma fikrine dayanamıyorum; evimden, alışkanlıklarımdan, tanıdığım herkesten ayrılma fikrine."

"Ah! Bu yüzden mi kendinizi asma işini çıkardınız?" diye sordu Tarrou.

"Evet, bir budalalık, kesinlikle."

Rieux ilk kez olarak konuştu ve Cottard'a kaygısını anlattığını, ama belki de her şeyin yoluna gireceğini söyledi.

"Oh! Şimdilik korkacak hiçbir şeyim yok biliyorum."

"Anlıyorum," dedi Tarrou, "bizim kuruluşlara katılmayacaksınız."

Şapkasını elinde çevirip duran ötekiyse kararsız bakışlarla Tarrou'ya doğru ayağa kalktı.

"Bana kızmamalısınız."

"Tabii ki hayır. Ama en azından," dedi Tarrou, "mikrobu gönüllü olarak yaymamayı deneyin."

Cottard vebayı istemediğini, öylesine başlarına geldiğini ve şimdilik işine gelmesinin kendi suçu olmadığını söyleyerek bu sözlere karşı çıktı. Rambert kapıya vardığında rantçı sesinde büyük bir coşkuyla şunları ekliyordu:

"Kaldı ki, hiçbir yere varamayacağınızı düşünüyorum."

Rambert, Cottard'ın Gonzalès'in adresini bilmediğini öğrendi, ancak her zaman için o küçük kafeye gidilebilirdi. Ertesi gün için sözleştiler. Rieux bu konuyla ilgili bilgi edinmek istediğini üsteleyerek belirtince Rambert, Tarrou'yla ikisini hafta sonu gecenin herhangi bir saatinde odasına davet etti.

Sabah olunca Cottard ve Rambert küçük kafeye gitttiler ve Garcia'ya akşam ya da bir engel çıkması durumunda ertesi gün için bir buluşma notu bıraktılar. Akşam onu boşu boşuna beklediler. Ertesi gün Garcia oradaydı. Konuşmadan Rambert'in hikâyesini dinledi.

Bundan haberi yoktu, ama ikametgâhların denetimi için yirmi dört saat süreyle mahallelere giriş çıkışın tümüyle kaldırıldığını biliyordu. Gonzalès ve iki genç adam engelleri aşamamış olabilirlerdi. Ama tüm yapabileceği onların yeniden Raoul'la ilişkiye geçmesini sağlamaktı. Tabii ki bu ertesi günden önce olmazdı.

"Anlıyorum," dedi Rambert, "her şeye yeni baştan başlamak gerekecek."

Ertesi gün bir sokak köşesinde Raoul, Garcia'nın varsayımını doğruladı; aşağı mahallelere giriş çıkışlar durdurulmuştu. Gonzalès'le ilişkiye geçmek gerekiyordu. İki gün sonra Rambert futbolcuyla yemek yiyordu.

"Aptalca bu," diyordu futbolcu. "Buluşmak için bir yol saptamalıydık."

Rambert de öyle düşünüyordu.

"Yarın sabah ufaklıklara gideriz, her şeyi ayarlamaya çalışacağız."

Ertesi gün ufaklıklar evde yoktu. Onlara ertesi gün Place du Lycée'de öğle saatinde buluşmak için haber bıraktılar. Rambert öğleden sonra karşılaştığı Tarrou'yu şaşkına çeviren bir yüz ifadesiyle odasına döndü.

"Keyifler iyi değil mi?" diye sordu Tarrou.

"Yeniden başlamak yüzünden," dedi Rambert.

Ve davetini yineledi:

"Bu akşam gelin."

Akşam iki adam Rambert'in odasına girdiğinde, onu yatağında uzanmış buldular. Kalktı, hazırlamış olduğu kadehleri doldurdu. Rieux kendisininkini alırken ona işlerin yolunda olup olmadığını sordu. Gazeteci yeni baştan her şeye başladığını, aynı noktaya döndüğünü ve yakında son buluşmaya gideceğini söyledi. İçkisinden içti ve şöyle dedi:

"Tabii ki gelmeyecekler."

“Bunu bir ilke haline getirmemek gerek,” dedi Tarrou.

“Henüz anlamadınız,” diye yanıtladı Rambert omuz silkerek.

“Neymiş o?”

“Veba.”

“Ah!” dedi Rieux.

“Hayır, bunun yeni baştan başlamak demek olduğunu anlamadınız.”

Rambert odasında bir köşeye gitti ve küçük bir pikabı açtı.

“Nedir bu plak?” diye sordu Tarrou. “Biliyorum bunu.”

Rambert “*Saint James Infirmary*” olduğunu söyledi.

Plağın ortasında uzakta patlayan iki el silah sesi duyuldu.

“Bir köpek ya da kaçan biri,” dedi Tarrou.

Bir süre sonra plak bitti ve bir ambulans sesi belirginleşti, çoğaldı, otel odasının pencerelerinin altından geçti, azaldı ve sonunda silinip gitti.

“Bu plak eğlenceli değil,” dedi Rambert. “Üstelik bugün onuncu kez dinliyorum.”

“Bu kadar çok mu seviyorsunuz?”

“Hayır, ama elimde başkası yok.”

Ve bir süre sonra:

“Size söylüyorum, yeni baştan başlamak demek,” dedi.

Rieux’ye kuruluşların nasıl gittiğini sordu. Çalışan beş ekip vardı. Başkalarını da oluşturmak istiyorlardı. Gazeteci yatağının üzerine oturmuş tırnaklarıyla ilgiliymiş gibi görünüyordu. Rieux onun yatağının kenarına toparlanarak ilişmiş, kısa ve güçlü bedeninin genel görünümünü inceliyordu. Birden Rambert’in kendisine baktığını fark etti.

“Biliyorsunuz, doktor,” dedi, “şu sizin kuruluş üzerinde çok düşündüm. Eğer sizin yanınızda değilsem, kendi nedenlerim var da

ondan. Kaldı ki, sanırım yine kelleyi koltuğa alabilirdim, ben İspanya savaşına katıldım."

"Hangi taraftaydınız?" diye sordu Tarrou.

"Yenilenlerin tarafında. Ama o zamandan beri biraz düşündüm."

"Neyi?" dedi Tarrou.

"Cesareti. Şimdi, insanın büyük eylemlere girişebileceğini biliyorum. Ama yüce bir duyguyu yaşayamıyorsa eğer, beni ilgilendirmiyor."

"Öyle görünüyor ki, insan her şeyi yapabilecek güçte," dedi Tarrou.

"Ama hayır, insan acı çekmeyi ya da uzun süre mutlu olmayı beceremiyor. Böylece, değecek hiçbir şeyi beceremiyor."

Onlara bakıyordu ve sonra, "Tarrou, bakalım siz bir aşk için ölebilir misiniz?" diye sordu.

"Bilmiyorum, ama bana öyle geliyor ki, şimdi olsa yapamazdım."

"İşte. Ama siz bir düşünce uğruna ölümü göze alabilecek güçtesiniz, bu açıkça görülüyor. Ben kahramanlığa inanmam, bunun kolay olduğunu ve ölümle sonuçlandığını bilirim. Beni ilgilendiren insanların yaşaması ve aşktan ölmesi."

Rieux gazeteciyi dikkatle dinlemişti. Ondan gözünü ayırmadan yumuşak bir sesle şöyle dedi:

"İnsan bir düşünce değildir, Rambert."

Öteki, yüzü tutkudan kızarmış, yatağından atlıyordu.

"O bir düşüncedir ve aşka sırtını çevirdiği andan itibaren, güdük bir düşüncedir. Ve işte, biz artık aşkı beceremiyoruz. Bunu kabullenelim doktor. Değişmeyi bekleyelim ve eğer bu olanaksızsa kahraman rolü oynamadan kurtuluşu bekleyelim. Benden bu kadar."

Rieux ayağa kalktı, ansızın yorgun düşmüş gibi bir hali vardı.

"Haklısınız Rambert, tümüyle haklısınız ve dünyada hiçbir şey adına sizi yapmak istediğinizden alıkoyamam, çünkü bu bana doğru ve iyi görünüyor. Ama yine de size şunu söylemeliyim: Tüm bunlarda

kahramanlık diye bir şey söz konusu değil. Dürüstlük söz konusu. Bu gülünç gelebilecek bir düşünce, ama vebayla savaşmanın tek yolu dürüstlük."

"Nedir dürüstlük?" dedi Rambert, ansızın ciddileşen bir tavırla.

"Bunun genelde ne olduğunu bilmiyorum. Ama benim durumumda, mesleğimi yapmaktır."

"Ah!" dedi Rambert öfkeyle. "Ben mesleğimin ne olduğunu bilmiyorum. Belki de, aşkı seçerek hata yapan benim gerçekte."

Rieux ona karşı çıktı.

"Hayır," dedi güçlü bir sesle, "hatalı değilsiniz."

Rambert onlara düşünceli düşünceli bakıyordu.

"Siz ikinizin, sanıyorum tüm bu karmaşada kaybedecek bir şeyiniz yok. İyilerin tarafında olmak daha kolaydır."

Rieux kadehini bitirdi.

"Haydi," dedi, "işimiz var."

Çıktı.

Tarrou onu izledi, ama çıkacağı sırada aklına bir şey gelir gibi oldu ve gazeteciye dönerek ona şöyle dedi:

"Rieux'nün karısının buradan yüzlerce kilometre uzakta bir sağlık yurdunda olduğunu biliyor musunuz?"

Rambert şaşkınlığını belirten bir hareket yaptı, ama Tarrou gitmişti bile.

Ertesi gün, Rambert ilk iş olarak doktora telefon ediyordu.

"Kentten ayrılmanın yolunu bulana kadar sizinle çalışmamı kabul eder misiniz?"

Hattın ucunda bir sessizlik oldu ve ardından:

"Evet Rambert. Teşekkür ederim."

III

Böylece hafta boyunca vebanın tutsakları ellerinden geldiğince çırpınıp durdular. Hatta Rambert gibi, aralarından bazılarının da, görüldüğü gibi, hâlâ özgür insanlar gibi hareket ettiğini, hâlâ seçme özgürlükleri olduğunu düşledikleri bile oluyordu. Ama, işin doğrusu, o anda, ağustosun ortasında, veba her şeyin üstüne çökmüştü. Böylece bireysel yazgı diye bir şey artık yoktu; veba ve herkesin paylaştığı duygulardan oluşmuş toplumsal bir tarih vardı. En önemli duygu ayrılık ve sürgündü, bir de bu duyguların içerdiği korku ve başkaldırı. İşte bu nedenle anlatıcı, sıcağın ve hastalığın bu doruk noktasında genel durumu anlatmayı uygun buluyor, örnek vermek gerekirse, hayattaki yurttaşların şiddetini, ölülerin gömülmesini ve ayrı düşmüş sevgililerin acısını.

İşte o yılın ortalarında rüzgâr çıktı ve vebalı kentin üzerinde günlerce esti. Oranlılar özellikle rüzgârdan çekinirlerdi, çünkü kentin kurulduğu yerde hiçbir şey bu rüzgârın karşısına çıkmaz, böylece tüm şiddetiyle sokakları doldururdu. Tek bir damla suyun kenti serinletmediği şu uzun ayların ardından kent sıva gibi gri bir tozla kaplanmıştı ve rüzgârın esmesiyle pul pul uçuştu tozlar. Böylece rüzgâr toz bulutlarını ve kâğıt yığınlarını havaya kaldırıyor, onları sayısı giderek azalmış gezinti yapan insanların bacaklarına çarpıyordu. Bu insanların sokaklarda iki büklüm, mendil ya da elleriyle ağızlarını kapamış, koşuşturdukları görülüyordu. Akşam, her biri son gün olabilecek şu günleri elden geldiğince uzatmaya çalışan, sokaklarda toplaşmış kalabalıklar yerine evlerine ya da kafelere dönmek için acele eden insanlara rastlanıyordu, öyle ki birkaç gün boyunca, o sıralarda epey erken çöken karanlıkta sokaklar ıssızlaşıyor ve yalnızca rüzgârın sürekli iniltisi duyuluyordu. Bir türlü seçilemeyen ve kabarmış denizden bir yosun ve tuz kokusu yükseliyordu. Tozdan beyaz renge

bürünmüş, deniz kokusuna doymuş, rüzgârın çığlıklarıyla çın çın öten bu ıssız kent o zaman uğursuz bir ada gibi inliyordu.

Şimdiye kadar daha kalabalık ve daha yoksul olan dış mahalleler kent merkezine oranla vebaya daha çok kurban vermişti. Ama birdenbire kente sokulur gibi oldu ve iş merkezlerine de yerleşiverdi. Kentliler rüzgârı mikrop taşımakla suçluyorlardı. Otel müdürü, "Rüzgâr işleri karıştırıyor," diyordu. Ancak ne olursa olsun, merkezdeki mahalleler sıranın kendilerine geldiğini biliyorlardı, çünkü gecenin bir vakti, pencerelerinin altında, vebanın donuk ve coşkusuz çağrısını çın çın duyuran ambulans sirenlerini giderek daha sık duyar olmuşlardı.

Kentin içinde de özellikle hastalık bulaşmış bazı semtlerin tecrit edilmesi ve buralardan yalnızca gerekli hizmetlerle yükümlülerden başka kimsenin çıkmasına izin verilmemesi düşünüldü. O zamana kadar buralarda yaşayanlar bu önlemi özellikle kendilerine yönelik üzücü bir işlem olarak görmekten kendini alamadılar ve her durumda, öteki semtlerde oturanları özgür insanlar olarak düşündüler. Buna karşılık, o mahallelerde oturanlar, yaşadıkları güç anlarda, başkalarının kendileri kadar özgür olmadığını düşünerek avunuyorlardı. "Her zaman benden daha tutsak birisi vardır," tümcesi o sıralar olanaklı tek umudu özetliyordu.

Yaklaşık o dönemde, özellikle eğlence semtlerinin bulunduğu kentin batı kapılarında yangın olaylarında bir artış oldu. Alınan bilgilere göre, karantinadan çıkmış, yas ve mutsuzlukla çılgına dönmüş kişiler vebayı kurutma hayaline kapılarak evlerini ateşe veriyorlardı. Şiddetli rüzgârın da etkisiyle mahalleleri sürekli bir tehlikeyle karşı karşıya bırakacak sıklıkta girişilen bu eylemlerle çok zor baş edildi. Belediyenin yaptığı mikroptan arındırma işleminin her tür bulaşma tehlikesini ortadan kaldırdığı gereksiz yere açıklandıktan sonra, bu saf kundakçılara karşı çok ağır cezaların yasallaşması gerekti. Ve şurası

kesin, bu bahtsız insanların geri çekilmesine neden olan, hapse atılma düşüncesi değildi; belediye hapishanesinde görülen aşırı orandaki ölümler sonucu, hapis cezasının ölüm cezasıyla eşdeğer olduğu inancı etkili olmuştu. Tabii ki bu inanç boş yere ortaya çıkmamıştı. Belli nedenlerle, vebanın özellikle gruplar halinde yaşama alışkanlığı edinmiş insanları, asker, din adamı ya da tutukluları ele geçirdiği görülüyordu. Bazı tutuklular tek başına da olsa bir hapishane bir topluluktur ve bunun iyi bir kanıtı da bizim belediye hapishanemizde gardiyanların da tutuklular gibi hastalığın bedelini ödüyor olmasıydı. Vebanın tepesinden bakınca, müdürden en son tutukluya kadar herkes mahkûmdu ve belki de ilk kez olarak hapishaneye mutlak bir adalet egemendi.

Yetkililer görev başında ölen gardiyanlara madalya vermeyi düşünerek bu herkesin eşit olduğu yere boşu boşuna bir hiyerarşi getirmeye çalıştılar. Sıkıyönetim ilan edildiğinden ve belli bir açıdan, hapishane gardiyanları da silah altına alındığından, kendilerine öldükten sonrası için bir askerlik madalyası verildi. Ancak tutuklulardan tek bir protesto gelmese de, askerî çevreler bunu iyi karşılamadılar ve haklı olarak, kamuoyunda üzücü bir karmaşa yaratabileceğine dikkat çektiler. Onların isteğine uyuldu ve en basit çözüm olarak, ölecek olan gardiyanlara salgın madalyası verilmesini düşündüler. Ama ilk gardiyanlar için olan olmuştu ve kendilerine takılan nişanı geri almak düşünülemezdi bile, askerî çevreler ise kendi görüşlerinde direttiler. Öte yandan, salgın madalyasıyla ilgili olarak, askerî bir nişanın verilmesinin getirdiği moral etkiyi sağlamamak gibi bir sakınca vardı, çünkü salgın döneminde bu türden bir nişan elde etmek sıradan bir şeydi. Kimse hoşnut değildi.

Üstelik, cezaevi yönetimi din yetkilileri ya da en azından askerî yetkililer gibi etkin olamadı. Gerçekten de kentte bulunan iki manastırın keşişleri geçici bir süre için dağıtılarak dindar ailelerin

yanına yerleştirilmişti. Aynı şekilde, her fırsatta küçük birlikler kışlalardan ayrılmış, okullarda ya da kamu binalarında karargâh kurmuşlardı. Böylece, görünüşte kentlileri kuşatılmış insanlara özgü bir dayanışmaya zorlayan hastalık, aynı zamanda geleneksel kurumları parçalıyor ve bireyleri kendi başlarına kalmaya itiyordu. Bu bir karmaşa yaratıyordu.

Rüzgârı da göz önüne alınca, tüm bu koşulların bazı insanların aklını ateşe verdiği düşünülebilir. Kentin kapıları gece yeniden baskına uğradı, ama bu kez saldıran küçük silahlı gruplardı. Nöbetçiler artırıldı ve bu girişimler oldukça çabuk bir biçimde kesildi. Bununla birlikte kentte, bazı şiddet olaylarına yol açacak olan bir devrim havasının esmesi için yeterli oldu. Yangına uğramış ya da sağlık nedenleriyle kapatılmış evler yağmalandı. Gerçeği söylemek gerekirse, bu eylemlerin önceden tasarlanmış olduğunu söylemek güç. Çoğunlukla, o âna kadar onuruyla yaşamış insanlar, birden ortaya çıkan bir fırsatla kınanacak eylemlere girişiyor ve bunlar hemen o anda başkalarınca taklit ediliyordu. Örneğin alevler içindeki evlere girmeye çalışan çılgınlar bile oldu, hem de acıdan şaşkına dönmüş ev sahibinin gözü önünde. Onun kayıtsızlığı karşısında saldırıyı ilk başlatanları başkaları da izledi ve o karanlık sokakta, yangının cılız ışığında, omuzlarda taşınan eşya ya da mobilyaların ağırlığı altında ya da sönmekte olan alevlerin etkisiyle çarpılmış gölgelerin her bir yandan dışarı fırladığı görüldü. İşte bu olaylar yetkilileri veba durumunu sıkıyönetime çevirmeye ve buna bağlı olarak yasaları uygulamaya zorladı. İki hırsız kurşuna dizildi, ama bunun başkaları üzerinde bir etki yapıp yapmadığı kuşku götürür, çünkü öyle çok sayıda ölü vardı ki, bu iki infaz fark edilmedi bile. Ve işin gerçeği, yetkililerin araya giriyormuş gibi yapmasına gerek kalmadan bu gibi olaylar yinelendi durdu. Tüm kentlileri etkileyen tek önlem sokağa çıkma yasağının konulmasıydı.

Saat on birden sonra kapkaranlık gecenin içine gömülen kent taş kesiliyordu.

Ayın parladığı göğün altında, üzerine tek bir ağaç gölgesi düşmeyen, ne gezinen birisinin ayak sesi ne de bir köpek bağırtısının duyulduğu kentin beyazımsı duvarları ve düz çizgi halinde uzanan sokakları sıra sıra duruyordu. O zaman büyük, sessiz kent kımıltısız ve kocaman küp şeklinde bir yığından başka bir şeye benzemiyordu; bu yığının arasında, unutulup gitmiş hayırsever kişilere ya da sonsuza dek bronzun içinde sıkışıp kalmış eski büyük adamlara ait sessiz sedasız duran anıtlar, taştan ya da demirden yapay suratlarıyla, bir zamanlar insanın ne olduğuna ilişkin artık değerden düşmüş bir görüntü uyandırmaya çalışıyorlardı kendi kendilerine. Bu vasat putlar koyu bir göğün altında yaşamdan yoksun köşe başlarında taht kurmuşlardı, bu duyarsız kaba biçimler içine girdiğimiz durağan evreni ya da en azından bu evrenin son durumunu, vebanın, taşın ve gecenin sonunda her sesi susturacağı bir mezarlığın düzenini simgeliyordu.

Gece bir yandan da insanların yüreğindeydi ve gömülmelerle ilgili aktarılan, söylenceyi andıran gerçekler yurttaşlarımızı rahatlatmaktan uzaktı. Burada gömülmelerden de söz edilmeli ve anlatıcı bu konuda özür diliyor. Bu açıdan ona yöneltilebilecek eleştirinin iyice farkında, ama onun tek dayanağı, tüm bu dönem boyunca cesetlerin gömülmüş olması ve bütün yurttaşlar gibi kendisinin de gömülme işiyle ilgilenmeye mecbur edilmesiydi. Yine de bunun nedeni, bu tür törenlerden zevk alması değildi, kendisi tam tersine yaşayanları tercih eder, örneğin deniz banyolarını. Ama sonuçta deniz banyoları da yasaklanmıştı ve yaşayan insanlar topluluğu ölüler topluluğunun üstünlüğünü kabul etmekten korkuyordu günler boyunca. Orası kesindi. Tabii ki her zaman için insan böyle bir şeyi görmezden gelmeye çalışabilirdi, gözlerini yumabilir ve bunu inkâr edebilirdi, ama kesinliğin öyle bir gücü vardır ki sonunda hep o üstün gelir. Örneğin

sevdiklerinizin gömülmeleri gerektiği gün bu işlemleri inkâr etmenin yolu nedir?

İşte, törenlerimizin en belirgin özelliği çabuk yapılmalarıydı! Tüm formaliteler basitleştirilmişti ve genelde cenaze alayı kaldırılmıştı. Hastalar ailelerinden uzakta ölüyorlardı ve geceyi ölü başında bekleyerek geçirme geleneği onlara yasaklanmıştı; şöyle ki, akşam ölmüş bir kişi gece tek başına bırakılıyor, gündüz ölense hiç beklemeden gündüz gömülüyordu. Tabii ki aileye haber veriliyordu, ama çoğunlukla, aile hastanın yanında yaşamışsa, karantina altında olduğundan evden çıkamıyordu. Aile ölenden ayrı yaşamışsa, ölü yıkanıp tabuta konduktan sonra, mezarlığa gidiş için belirtilen saatte orada bulunuyordu.

Bu formalitenin Doktor Rieux'nün ilgilendiği ek hastanede yapıldığını düşünelim. Okulun ana binanın gerisinde bulunan bir çıkış kapısı vardı. Koridora açılan büyük depo gibi bir yerde tabutlar bulunuyordu. Koridorun içinde aile, önceden kapatılmış tek bir tabut buluyordu. Hemen ardından en önemli işe geçiliyordu, aile reisine belgeler imzalatılıyordu. Daha sonra ölü gerçek bir cenaze arabasına ya da bu iş için ayrılmış büyük bir ambulansa yükleniyordu. Akrabalar yine özel izinle çalışan taksilerden birine biniyor, arabalar kent dışındaki sokaklardan mezarlığa varıyordu. Kapıda jandarmalar konvoyu durduruyor, yurttaşlarımızın son durak dedikleri yere gitmelerini sağlayan resmî geçiş belgesine bir mühür vuruyor ve ortadan kayboluyorlardı; arabalar doldurulmayı bekleyen çok sayıda çukurun bulunduğu dörtgen bir alanın yanına gidip duruyorlardı. Ölüyü bir rahip karşılıyordu, çünkü kilisenin cenaze hizmetleri kaldırılmıştı. Dualar eşliğinde tabut çıkarılıyor, iple bağlanıyor, sürükleniyor, kayıyor, dibe iniyordu. Rahip serpmeci sallıyor ve tabut kapağının üzerinde ilk topraklar saçılmaya başlıyordu bile. Dezenfekte edilmesi için ambulans biraz erken ayrılıyordu ve kürek kürek

toprağın sesi giderek daha yumuşarken aile taksinin içine doluşuyordu. Doktor, bir çeyrek saat sonra evine dönmüş oluyordu.

Böylece her şey gerçekten en hızlı biçimde ve en az riskle olup bitiyordu. Ve kuşkusuz, en azından başlangıçta, ailelerin içten gelen duygularının incindiği açıktı. Ama veba döneminde bu gibi düşüncelerin dikkate alınması artık olanaksızdı: Her şey etkili çözüm uğruna feda ediliyordu. Kaldı ki, eğer başlangıçta, halkın morali bu gibi işlemlerle bozulduysa da –çünkü usulünce gömülme isteği sanıldığından daha da yaygındır– çok geçmeden, şans eseri, erzak sorunu ciddileşti ve kentlilerin dikkati daha güncel uğraşlara çevrildi. Yemek yemek istiyorlarsa girilecek kuyruklar, yapılacak başvurular, doldurulacak kâğıtlarla işleri başından aşkın insanlar, çevrelerindeki başka insanların nasıl gömüldüğünü ve bir gün kendilerinin nasıl öleceğini düşünmez oldular. Böylece, acı olması gereken bu maddi sıkıntılar sonradan bir iyiliğe dönüştü. Ve daha önce gördüğümüz gibi, eğer salgın yaygınlaşmasaydı, her şey çok iyi olacaktı.

Çünkü hastalığın yayılmasıyla tabutlar azalmaya başladı, kefen bezi ve mezarlıktaki yerler yetmez oldu. Çare bulmak gerekti. En basiti, durumu kolaylaştırmak amacıyla, törenleri birleştirmek ve gerektiğinde hastaneyle mezarlık arasındaki seferleri çoğaltmaktı. Örneğin Rieux'nün servisiyle ilgili olarak, hastanenin o sıralar elinde beş tabut vardı. Hepsi dolunca ambulansa yükleniyordu. Mezarlıkta kutular boşaltılıyordu, demir rengine bürünmüş bedenler sedyelere yükleniyor ve bu iş için hazırlanmış bir hangarda bekletiliyordu. Tabutlar mikrop kırıcı bir sıvıyla sulanıyor, hastaneye geri gönderiliyordu ve gerektikçe işlem yeniden başlıyordu. Çok iyi bir örgütlenmeydi bu ve vali memnun kaldı. Hatta Rieux'ye bunun eski vebaları anlatan tarih kitaplarında karşılaşıldığı gibi Zencilerin ölüleri taşıdığı el arabalarından daha iyi bir şey olduğunu söyledi.

"Evet," dedi Rieux, "aynı türden gömme işlemi bu, ama biz fişler hazırlıyoruz. Tartışmasız bir ilerleme var."

Yönetimin bu başarılarına karşın, artık formalitelerin sevimsiz hale gelmesiyle valilik akrabaları törenden uzak tutmak zorunda kaldı. Yalnızca mezarlığın kapısına gelmelerine göz yumuluyordu, aslında bu da resmî bir şey değildi. Çünkü son törenle ilgili olarak, değişiklikler olmuştu. Mezarlığın ucunda, sakızağaçlarıyla kaplı üstü açık bir alanda iki kocaman çukur açılmıştı. Kadınlar ve erkekler için birer çukur vardı. Bu açıdan bakınca, yönetim geleneklere uyuyordu, ancak çok sonraları, olayların gelişmesi doğrultusunda, bu son saygı duygusunun da ortadan kaybolduğu ve hiç utanma duygusuna kapılmadan, kadın ve erkekleri üst üste karmakarışık gömdükleri anlaşıldı. Neyse ki bu son karmaşa felaketin yalnızca son bölümüne denk geldi. Bizi ilgilendiren dönemde çukurlar ayrı ayrıydı ve valilik bu konuda çok titiz davranıyordu. Her çukurun dibinde kalın bir tabaka kireç dumanlar içinde kaynıyordu. Çukurun kenarlarında aynı kireç yığınından kabarcıklar havaya yükselip patlıyordu. Ambulansların seferleri sona erdiğinde sedyeleri peş peşe getiriyorlar, çıplak ve hafifçe bükülmüş bedenleri yan yana çukurun içine bırakıyorlardı; o sırada onları önce kireçle sonra toprakla sıvıyorlar, gelecek konuklara yer kalması amacıyla bu işlemi belli bir yükseklikte yapıyorlardı. Ertesi gün akrabalar bir kayıt defterini imzalamak üzere çağrılıyordu, bu da insanlarla örneğin, köpekler arasında olabilecek farkı gösteriyordu: Denetim her zaman için yapılabilirdi.

Tüm bu işlemler için personel gerekliydi ve hep personel eksikliğiyle karşı karşıya kalınıyordu. İlkin resmî sıfatı olan, sonradan da hiçbir şeyi göz önüne almadan görevlendirilen bu hastabakıcı ve mezarcıların çoğu vebadan öldüler. Ne önlem alınırsa alınsın hastalık er ya da geç ortaya çıkıyordu. Ama iyi düşününce, en şaşırtıcı olan, tüm salgın boyunca bu işi yerine getirenlerin eksik olmamasıydı. Kritik

dönem vebanın doruk noktaya tırmanmasından az önce yaşandı ve o zaman Doktor Rieux'nün kaygıları haklı çıktı. Kadrolar için de, onun ağır işler dediği görevler için de insan gücü yetmez oldu. Ancak vebanın gerçek anlamda tüm kenti ele geçirdiği andan başlayarak, hastalığın bu uç noktaya ulaşması epey elverişli koşulları da beraberinde getirdi, çünkü bu koşullar tüm ekonomik yaşamı altüst etti ve böylece önemli sayıda insanın işsiz kalmasına yol açtı. Çoğu durumda, işsizler kadroları doldurmuyordu ama kaba işler için kolaylık sağlıyorlardı. O andan başlayarak, gerçekten de sefaletin korkudan baskın çıktığı görüldü, çünkü işe ödenen para risk oranına göre saptanıyordu. Sağlık hizmet birimlerinin elinde bir başvuru listesi oluşmuştu ve herhangi bir kişiye gerek duyulur duyulmaz listenin başındakilere haber veriliyordu, onlar da eğer o arada görev alacak durumdalarsa, koşa koşa işbaşı yapıyorlardı. Böylece, müebbet ya da belli bir süreye mahkûm olmuş tutukluları bu işte kullanmak konusunda uzun süre kararsız kalan vali o son çözüme varılmasını engellemiş oldu. İşsizler oldukça, beklenmesinden yanaydı.

Böylece olanaklar elverdiğince, ağustos ayı sonuna kadar yurttaşlarımız son istirahatgâhlarına saygı sınırları içinde olmasa da, en azından, yöneticilerin görevlerini tamamladığı duygusunu sağlayacak bir düzen içinde gönderilebildiler. Ancak, yerine getirilmesi gerekecek son işlemleri de önceden belirtmekte yarar var. Ağustostan başlayarak vebanın ulaştığı son basamakta, kurbanların sayısı bizim küçük mezarlığımızın sunabildiği olanakları kat kat aştı. Duvarların bir bölümü yıkılarak ölülere çevre arazilerde bir yer açmak için uğraşıldı, ama boşunaydı, hemen başka çözümler bulmak gerekiyordu. Önce, gömme işlemlerinin geceye alınmasına karar verildi, böyle bir uygulamayla bazı şeylere dikkat etmeye gerek kalmıyordu. Ambulansların içine giderek çok sayıda ceset tıkmak mümkün oldu. Ve, her tür kurala karşı, karartmadan sonra geç saatte dış mahallelerde

dolaşanlar (ya da işleri gereği buralarda bulunanlar) coşkusuz sirenlerini çukur sokaklarda çınlatarak uzun, beyaz ambulansların sıra sıra gidişini görüyorlardı arada sırada. Alelacele cesetler çukurlara atılıyordu. Daha çukura inmeden bedenlerin yüzlerinde kürek kürek kireçler yayılıyordu ve giderek daha derin açılan çukurların içinde toprak hiçbirini ayırt etmeksizin onların üstünü örtüyordu.

Yine de daha sonra, başka çözümler bulmak ve işi daha geniş tutmak gerekti. Bir valilik emriyle devletin süresiz olarak halka verdiği topraklara el kondu ve ölülerden kalan ne varsa büyük fırınlara doğru yola çıktı. Bir süre sonra da vebadan ölenlerin de yakılması gerekti. Ama bu iş için kentin doğusunda, sınırların dışında kalan çöp yakma fırınının kullanılması gerekti. Gözcü nöbetçiler daha uzağa yerleştirildi ve bir belediye görevlisi şimdi kullanılmayan, bir zamanlar kıyıya ulaşımı sağlayan tramvayları kullanmayı önererek yetkililerin işini büyük ölçüde kolaylaştırdı. Bunun için, yedek ve çekici arabaların oturma yerleri kaldırılarak içleri hazırlandı ve tramvay yolunu fırına çevirerek yeni hattın merkezi oluşturuldu.

Ve tüm yaz sonu boyunca, tıpkı sonbahar yağmurlarının ortasında olduğu gibi, kıyı şeridinde, her gece yarısı yolcusuz garip tramvay konvoylarının denizin üzerine doğru sarsıla sarsıla geçtiğine tanık olundu. Kentliler bunun ne olduğunu sonunda öğrendiler. Kıyı şeridine geçişi yasaklayan polis güçlerine karşın insanlar sık sık, grup halinde dalgaların üzerine doğru inen kayalıklara gizlice tırmanmayı ve tramvaylar geçerken arabaların içine çiçekler atmayı başardılar. Yaz gecesinde çiçek ve ölülerle yüklü araçların sarsıla sarsıla gittiği duyuluyordu böylece.

Ama her durumda, ilk günler sabaha karşı, yoğun ve mide bulandırıcı bir duman kentin doğu semtleri üzerinde dolaşıyordu. Doktorların düşüncesine göre, ne kadar berbat da olsalar bu kokular kimseye zarar veremezdi. Ancak bu semtlerde oturanlar, bu yoldan

vebanın gökten üzerlerine çöktüğü inancıyla çok geçmeden buraları bırakıp gideceklerini söyleyerek tehditte bulundular, sonunda dumanlar çok karmaşık bir kanal sistemiyle başka yöne çevirmek zorunda kalındı ve burada oturanlar sakinleşti. Yalnızca şiddetli rüzgârlar sırasında doğudan gelen belli belirsiz bir koku onlara yeni bir düzen içinde yaşadıklarını ve veba alevlerinin her akşam onların haracını yuttuğunu anımsatıyordu.

Bunlar salgının en uç noktadaki sonuçlarıydı. Ama sonradan vebanın hiç artmamış olması sevindiricidir, çünkü devlet dairelerimizin becerikliliği, valiliğin yaklaşımları ve hatta fırınların emme kapasitesi belki de yetersiz kalacaktı. O sıralar Rieux, cesetlerin denize atılması gibi umutsuz çözümler önerildiğini biliyor ve cesetlerin mavi suyun üzerinde belirecek korkunç köpüklerini kolayca hayal edebiliyordu. İstatistiklerin artmaya devam ettiği sürece ne kadar mükemmel olsa da hiçbir örgütlenmenin buna karşı koyamayacağını, insanların yığınlar halinde öleceğini, valiliğe karşın sokaklarda çürüyeceğini de biliyordu; kentin, ölmekte olanların haklı bir nefret ve budalaca bir umutla canlı kalanlara meydanlarda sımsıkı sarılmaya çalıştığına tanık olacağını da biliyordu.

İşte ne olursa olsun, kesinliği ya da çekinilecek yanı olan bu tür şeyler yurttaşlarımızda sürgün ve ayrılık duygusunu besliyordu. Bu bakımdan, anlatıcı buraya gerçekten olağanüstü sayılacak bir şeyler aktaramamanın ne kadar üzücü olduğunu çok iyi biliyor; örneğin, eski anlatılarda bulunan türden huzur getiren herhangi bir kahraman ya da göz kamaştırıcı bir eylem gibi. Bunun nedeni de, hiçbir şeyin bir felaketten daha az olağanüstü olmamasıdır ve sürelerine bakarsak büyük felaketler tekdüzedir. Onu yaşayanların anılarında, korkunç veba günleri görkemli ve zalim alevler gibi değildi; ancak, karşısına çıkan her şeyi sonu gelmez bir biçimde ezip geçiyordu.

Hayır, salgının başında Doktor Rieux'nün aklından çıkmayan o heyecan uyandırıcı önemli görüntülerle vebanın pek ilgisi yoktu. Veba öncelikle özenli ve eksiksiz, iyi işleyen bir yönetim işiydi. İşte böylece, hiçbir şeye ihanet etmemek özellikle de kendi kendine ihanet etmemek için anlatıcının nesnelliği amaçladığını parantez içinde belirtelim. Yalnızca aşağı yukarı tutarlı bir ilişkinin temel gereksinimlerini ilgilendiren şeyler dışında, neredeyse hiçbir şeyi sanatsal etkiler uğruna değiştirmeye yanaşmadı. Ve şimdi ona, o dönemin en büyük, en genel ve en derin acısının ayrılık olduğunu söyleten nesnelliğin ta kendisidir; açık söylemek gerekirse, vebanın o döneminde ayrılıkla ilgili yeni bir betimlemeye girişmek kaçınılmaz da olsa, bu ayrılığın o zaman dokunaklılığını yitireceği de bir gerçektir.

Yurttaşlarımız ya da en azından bu ayrılıktan en çok acı çekmiş olanlar, duruma alıştılar mı? Buna evet demek çok da doğru olmaz. Fiziksel düzlemde olduğu gibi moral düzlemde de güçsüz kalmanın acısını çektiklerini söylemek daha doğru olur. Vebanın başında, yitirdikleri varlığı gayet iyi anımsıyorlar ve üzüntü duyuyorlardı. Ancak, sevilen kişinin yüzü, gülüşü, sonradan mutlu olduklarını anladıkları herhangi bir günü kesin biçimiyle anımsasalar bile, tam bunları düşündükleri anda ve bundan böyle, iyice uzak yerlerde o kişinin ne yapıyor olabileceğini çok zor hayal ediyorlardı. Sonuçta, o sırada bellekleri yerinde duruyor, ama hayal güçleri yetersiz kalıyordu. Vebanın ikinci döneminde belleklerini de yitirdiler. O yüzü unuttuklarından değil, onun tenini yitirmişlerdi, onu artık içlerinde hissetmiyorlardı, bu da unutmak anlamına geliyordu. Ve ilk haftalarda, aşklarıyla ilgili ellerinde gölgelerden başka bir şey kalmamasından yakınmaya eğilimliyken, sonradan, anılarda kalmış en ince renkleri bile kaybolunca bu gölgelerin daha da uçucu olabileceğini fark ettiler. Tüm bu ayrılık döneminde bir zamanlar kendilerine ait olan bu yakınlığı artık hayal edemiyorlar, her an elinin

altında olabilen bir varlığın hemen yanı başlarında bir zamanlar nasıl yaşayabildiğini de düşünemiyorlardı artık.

Bu açıdan bakıldığında, onlar da vebanın düzenine ayak uydurmuşlardı, veba etkili olduğu oranda vasatlığı da artıyordu. Aramızdan hiç kimsenin artık öyle coşkulu duyguları yoktu. Herkes tekdüze duygular içindeydi. “Artık bunun sonu gelmeli,” diyordu yurttaşlarımız, çünkü felaket zamanında ortak acıların son bulmasını dilemek normaldir ve onlar gerçekten de bunun son bulmasını diliyorlardı. Ama tüm bunları abartısız ya da başlangıçtaki burukluk duygusuyla ve hâlâ bizim için kesinliği bulunan tek tük bazı nedenlerle söylüyorlardı. İlk haftaların deli coşkusu, yerini bir çöküntüye bırakmıştı, ama bunu boyun eğiş olarak görmek doğru olmaz, geçici bir razı olma durumundan çok başka bir şey değildi.

Yurttaşlarımız yola gelmişti, uyum sağlamışlardı, öyle denir ya, çünkü başka türlü yapacak bir şey yoktu. Doğal olarak talihsizlik ve acının getirdiği bir tutum içindeydiler, ama bıçağın sivri ucunu artık hissetmiyorlardı. Kaldı ki, örneğin Doktor Rieux talihsizliğin asıl bu olduğunu, umutsuzluğa alışmanın umutsuzluktan beter olduğunu düşünüyordu. Önceleri, birbirinden ayrı düşenler gerçek anlamda talihsiz değillerdi, onların acısında bir aydınlanış vardı, ama o da sönüvermişti. Şimdi onları sokak köşelerinde, kafelerde ya da arkadaş evlerinde telaşsız ve dalgın görüyorduk; bakışları öyle bıkkındı ki onlar sayesinde kent bir bekleme salonuna benzemişti. Bir mesleği olanlar işlerini vebanın gidişine uygun yapıyorlardı, titizlikle ve abartısızca. Herkes alçakgönüllüydü. İlk kez olarak, sevdiğinden ayrı düşmüş olanlar, uzaktaki kişiden söz etmekten, herkesin kullandığı dili kullanmaktan, ayrılıklarını veba istatistiklerini andıran bir açıdan değerlendirmekten kaçınmıyorlardı. O zamana kadar, çılgınlar gibi acılarını toplumsal felaketten ayrı tutmuşken şimdi duygusal karmaşayı kabulleniyorlardı. Belleksiz ve umutsuz, şimdiki zamanın

içinde yerlerini alıyorlardı. Gerçekte, onlar için her şey şimdiye dönüşüyordu. Şunu belirtmek gerekir, veba sevme gücünü ve hatta dostluk duygusunu herkesin elinden almıştı. Çünkü aşkın biraz olsun geleceğe gereksinimi vardır ve bizler için kısa anlardan başka bir şey yoktu artık.

Tabii ki bunların hiçbiri mutlak değildi. Çünkü bütün ayrı düşmüş olanların bu duruma düştükleri doğruysa eğer, hepsinin bu duruma aynı anda gelmediğini ve bu yeni tutum içine girdikten sonra şimşek gibi ani aydınlanmalarla geri dönüşlerin hastaları daha genç ve daha acı veren bir duyarlığa ittiğini de eklemek yerinde olur. Vebanın durmuş olmasıyla ilgili herhangi bir tasarı oluşturdukları şu eğlence anları gerekiyordu. Durup durduk yerde ve herhangi bir rastlantı sonucu nedensiz bir kıskançlığın ısırığını hissetmeleri gerekiyordu. Başkaları da ansızın yeniden doğmuş gibi oluyor, haftanın bazı günlerine, doğallıkla pazara ve cumartesi öğleden sonrasına özgü uyuşukluktan sıyrılıyordu, çünkü bu günler uzaktaki kişinin olduğu dönemde yapılan bazı törenlere ayrılmıştı. Ya da gün bitiminde kendilerini saran bir melankoli her zaman doğru çıkmasa da, belleklerinin geri döneceğini onlara duyuruyordu. İnananların vicdanlarıyla hesaplaştıkları saat olan akşamın bu saati, boşluktan başka sorgulayacak hiçbir şeyi olmayan tutsak ya da sürgün kişiye zor gelirdi. Onları kısa bir süre kendine bağlardı, sonra bu insanlar yeniden uyuşukluğun içine geri döner, vebanın dört duvarı arasında sıkışıp kalırlardı.

Bunun insanın en kişisel olan şeylerini reddetmesine dayandığı böylece anlaşılıyor. Vebanın ilk zamanlarında, başkaları için hiçbir şey ifade etmeyen, yalnız kendileri için çok önemli bazı ufak tefek şeyler, onların aklını başından alıyor, onlar da bu yoldan meslek yaşantılarında deneyim kazanıyordu; şimdiyse salt başkalarını ilgilendiren şeylere ilgi duyuyorlardı, salt genel düşüncelere sahiptiler, hatta aşkları bile

onların gözünde en soyut biçime bürünmüştü. Vebaya öylesine kendilerini bırakmışlardı ki, bazen yalnızca uykuda umut ettikleri ve "Bitsin artık şu hıyarcıklar!" diye düşündükleri oluyordu. Aslında zaten uyuyorlardı ve tüm bu zaman uzun sürmüş bir uykudan başka bir şey değildi. Kent ayakta uyuyanlarla dolmuştu, görünüşte kapanmış olan yaralarının açıldığı gecelerde, seyrek de olsa gerçek anlamda yazgılarından kaçıyorlardı. İrkilerek uyandıklarındaysa bir tür dalgınlıkla bir an için o yarayı yokluyorlar, ansızın canlanan acılarıyla yeniden yüz yüze geliyorlar ve acının yanı sıra aşklarının allak bullak olmuş çehresi yeniden gözlerinin önünde canlanıveriyordu. Sabah olunca felakete, yani alışılmış düzene geri dönülüyordu.

Peki bu sevdiğinden ayrı düşmüş insanlar neye benziyordu, diye sorulabilir. Eh, bunun yanıtı basit; hiçbir şeye benzemiyorlardı. Ya da, şöyle de diyebiliriz, herkes gibiydiler, tümüyle genele uygun bir havaları vardı. Kentin sessizliğini ve çocuksu heyecanlarını paylaşıyorlardı. Soğukkanlı görünüme bürünerek, eleştirel bakışlarını yitiriyorlardı. Örneğin, aralarında en zeki olanların, herkes gibi gazetelerde ya da radyo programlarında vebanın çabuk bir sona ulaştığına inanma nedenleri arıyormuş gibi yapmalarına ve görünüşte düşsel umutlara kapılmalarına ya da bir gazetecinin can sıkıntısıyla biraz çalakalem yazdığı düşünceleri okurken gereksiz korkular hissetmelerine tanık olunuyordu. Bunun dışında, tıpkı başkaları gibi, biralarını içiyor ya da hastalarını tedavi ediyorlar; tembellik ediyor ya da tükeniyorlar; fişleri sınıflandırıyor ya da plak çalıp duruyorlardı. Veba değer yargılarını ortadan kaldırmıştı. Bu da kimsenin giysilerin ya da satın alınan yiyeceklerin kalitesiyle ilgilenmemesinden anlaşılıyordu.

Son olarak, sevdiğinden ayrı düşmüş kişilerin başlangıçta kendilerini koruyan o tuhaf ayrıcalıkları artık yoktu denilebilir. Aşka özgü bencillik ve bundan sağladıkları yarar ellerinden gitmişti. En

azından, şimdi durum açık seçikti, felaket herkesi ilgilendiriyordu. Kent kapılarında çınlayan bozuk seslerin, yaşamımızın ya da ölülerimizin üzerlerine inen damgaların ortasında, aşağılık ama kaydedilen bir ölüme yazgılı, yangınların ve fişlerin, terörün ve formalitelerin ortasında, ürkütücü dumanlar ve sakin ambulans sirenleri arasında hepimiz aynı sürgün ekmeğiyle besleniyor, farkına varmadan, aynı sarsıcı birlik ve barışı bekliyorduk. Kuşkusuz aşkımız yerinde duruyordu; ama yalnızca artık kullanılmaz durumdaydı; taşınması güç, içimizde bir taş gibi kımıltısız, cinayet ya da mahkûmiyet gibi kısırdı. Geleceği olmayan bir sabırdan ve inatçı bir bekleyişten başka bir şey değildi artık. Ve bu açıdan bakınca, yurttaşlarımızdan bazılarının tutumu kentin dört bir yanında, yiyecek dükkânlarının önünde uzayan şu kuyrukları düşündürüyordu. Hem sınır tanımayan, hem de ayağı yere basan aynı kabulleniş ve aynı katlanıştı. Yalnız, ayrılıkla ilgili olarak, böyle bir duyguyu çok daha büyük bir ölçekte düşünmek gerekiyordu, çünkü bu durumda her şeyi yutabilecek, başka bir açlık söz konusu olabilirdi.

Hangi durum olursa olsun, kentimizde yakınlarından ayrı düşmüş kişilerin içinde bulunduğu durumla ilgili kesin bir fikir edinmek istendiğini düşünürsek, erkekler ve kadınlar sokaklara dökülürken, ağaçsız kentin üzerine inen şu altın renkli ve toza bulanmış sonsuz geceleri yeniden anmak gerekir. Çünkü, tuhaf bir biçimde, tüm kentlerin dili olan araç ve makine gürültülerinin yokluğunda, güneşin henüz çekilmediği teraslara doğru yalnızca sessiz adımlardan ve fısıltılardan oluşmuş bir uğultu, ağırlaşmış göğün altında felaketin ıslığına adımlarını uydurmuş binlerce sancılı ayak sürüme ve son olarak, boğucu ve bitmek bilmez bir gidiş gelişin sesi yükseliyordu; bu uğultular, kentimizi yavaş yavaş dolduruyor ve o sırada yüreklerimizde aşkın yerini tutan kör inadın en gerçeğe bağlı ve en hüzünlü sesi oluyordu.

IV

Eylül ve ekim ayları boyunca veba kentin üzerine çöktü. Binlerce insan bitip tükenmek bilmeyen haftalar boyunca oradan oraya gidip gelmeyi sürdürdüler. Buhar, sıcak ve yağmur gökyüzünde birbirini izledi. Güneyden gelen sığırcık ve ardıç kuşları sessiz sürüler halinde çok yükseklerden geçtiler, sanki Paneloux'nun felaketi anlatırken sözünü ettiği o evlerin üzerinde tiz bir ses çıkararak dönen garip tahta parçası onların kente yaklaşmalarını engelliyormuşçasına şöyle bir dolanıp gittiler. Ekim başında şiddetli yağmurlar kenti yıkadı. Ve tüm bu süre boyunca, bu sonsuz gidip gelmelerin dışında önemli hiçbir şey olmadı.

Rieux ve arkadaşları o sırada ne kadar yorulmuş olduklarını anladılar. Gerçekten de sağlık kollarında çalışanlar bu yorgunluğu bir türlü kaldıramıyorlardı artık. Doktor Rieux arkadaşlarını ve kendini düşündüğünde tuhaf bir kayıtsızlığın gelişmekte olduğunu fark ediyordu. Örneğin şimdiye kadar vebayla ilgili tüm haberleri çok içten bir ilgiyle izlerken, artık bunlarla hiç ilgilenmiyorlardı. Kısa bir süre önce kendi otelinde kurulan karantina merkezlerinden birini yönetmekle geçici olarak görevlendirilen Rambert gözlem altında tuttuğu kişilerin sayısını gayet iyi biliyordu. Ansızın hastalık belirtileri göstermeye başlayanlar için kendi oluşturduğu acil tahliye sisteminin en ufak ayrıntısını biliyordu. Karantinadakiler üzerinde serumun gösterdiği etkilerin istatistik değerleri belleğine yerleşmişti. Ama vebaya verilen kurbanların haftalık sayısını söyleyemiyordu, hastalığın ilerleyip ilerlemediğini, gerileyip gerilemediğini gerçekten bilmiyordu. Ve her şeye karşın yalnızca o yakın gelecekte bir kurtuluşun umudunu içinde taşıyordu.

Başkalarıysa, gece gündüz kendilerini işlerine kaptırmış, ne gazete okuyor ne de radyo dinliyorlardı. Onlara bir sonuç bildirildiğinde

ilgileniyormuş gibi yapıyorlardı, ama aslında, çalışmaktan yorulmuş, yalnızca gündelik görevlerini eksiksiz yerine getirmekten başka bir şey düşünmeyen ve ne son harekâtı ne de ateşkes gününü umut eden büyük savaşların muhariplerine yakıştırılan o dalgın kayıtsızlık içinde bu sonuca kulak veriyorlardı.

Vebanın gerekli kıldığı hesapları sürdüren Grand hastalıkla ilgili genel sonuçları belirtemezdi kuşkusuz. Gözle görülür biçimde yorgunluğa dayanıklı olan Tarrou, Rambert ve Rieux'nün tersine onun sağlığı hiçbir zaman iyi olmamıştı. Oysa belediyedeki yardımcı kadrosundaki görevleri, Rieux'nün sekreterliği ve gece sürdürdüğü çalışmaları üst üste yüklenmişti. Onu sürekli bir bitkinlik içinde görebilirdiniz; vebadan sonra en azından bir hafta tam bir tatil yapmak ve o zaman işinde, "şapka çıkarttırma"yı başarmak için çalışmak gibi iki-üç sabit fikirle ayakta duruyordu. Ansızın duygusallaştığı oluyor ve böyle zamanlarda hiç çekinmeden Rieux'ye Jeanne'ı anlatıyor, onun tam o anda nerede olabileceğini ve gazeteleri okuyorsa eğer kendisini merak edip etmediğini merak ediyordu. İşte bir gün onunlayken Rieux, en sıradan bir ses tonuyla kendi karısından söz ettiğini görünce şaşırıp kaldı, o zamana kadar hiç böyle bir şey yapmamıştı. Karısından gelen hep aynı rahatlatıcı telgraflara güvenmek gerektiğinden emin olmadığı için karısının bakım gördüğü başhekime kablolu telgraf çekmeye karar vermişti. Yanıt olarak hastanın durumunun ağırlaştığı bildiriliyor ve hastalığın ilerlemesini engellemek için her şeyin yapılacağı konusunda güvence veriliyordu. Rieux bu haberi kimseye duyurmamıştı ve yorgunluk dışında hangi nedenle bu konuyu Grand'a açtığını anlayamıyordu. Belediye memuru ona Jeanne'dan söz ettikten sonra ona karısıyla ilgili sorular sormuştu. Rieux de yanıtlamıştı. "Biliyorsunuz," demişti Grand, "artık çok iyi tedavi ediliyor bu hastalık." Rieux'yse bunu onaylamıştı, yalnız ayrılığın uzun gelmeye başladığını söylemişti, hastalığını yenmekte karısına yardım

edebilecekken bugün karısı kendini yapayalnız hissediyor olmalıydı. Sonra susmuştu ve Grand'ın sorularına kaçamak yanıtlar vermekle yetinmişti.

Ötekiler de aynı durumdaydı. Tarrou daha iyi direniyordu ancak, onun derin merakı azalmadıysa da zenginliğini yitirdiği defterlerden anlaşılıyor. Gerçekten de tüm bu süre içinde, görünüşte Cottard'dan başkasıyla ilgilenmiyordu. Hotel karantina merkezine dönüştürüldükten sonra evine yerleştiği Rieux'de akşamları Grand'ın ya da doktorun verdiği sonuçları pek dinlemiyordu bile. Konuşmayı hemen Oran yaşantısına ilişkin ufak ayrıntılara çekiyor, genelde bunlarla ilgileniyordu.

Castel'e gelince; serumun hazır olduğunu doktora haber vermeye geldiği gün, hastaneye yeni kaldırılan ve Rieux'ye göre durumu umutsuz olan Mösyö Othon'un oğlu üzerinde ilk denemenin yapılmasını kararlaştırdıktan sonra, doktor eski dostuna son istatistikleri veriyordu ki karşısındakinin koltuğuna gömülüp derin bir uykuya dalmış olduğunu fark etti. Ansızın bastıran uykunun etkisiyle, aralanmış dudaklarının kenarında birikmiş ince bir tükürük çizgisinin yıpranmışlığı ve yaşlılığı açığa vurduğu bu her zaman yumuşak ve alaycı bir ifadeyle sürekli bir gençlik taşıyan suratın karşısında Rieux boğazının düğümlendiğini hissetti.

İşte böyle zayıflıklar karşısında Rieux kendi yorgunluğunu değerlendirebiliyordu. Duyarlılığını yitirmişti. Çoğu zaman düğümlenmiş, katılaşmış ve kurumuş duyarlılığı zaman zaman çatlayıp açılıyor ve onu artık denetleyemediği duygulara terk ediyordu. Onun tek savunması bu katılaşmaya sığınmak ve içinde oluşmuş o düğümü yeniden sıkmaktı. Devam etmek için doğru yolun bu olduğunu iyi biliyordu. Bunun dışında çok fazla hayali yoktu ve yorgunluk onun hâlâ koruduğu hayallerini elinden alıyordu. Çünkü sonunu göremediği bir dönem boyunca kendi rolünün artık insanları

iyileştirmek olmadığını biliyordu. Onun rolü tanı koymaktı. Bulgulamak, görmek, betimlemek, kaydetmek, sonra mahkûm etmek, işi buydu. Erkeklerin eşleri onu bileğinden tutup haykırıyorlardı: "Onu yaşatın!" Ama o yaşatmak için orada değildi, tecrit işlemini buyurmak için oradaydı. O zaman bu yüzlerde okuduğu nefret ne işe yarardı ki? "Kalpsizsiniz," denmişti bir gün kendisine. Ama hayır, onun bir kalbi vardı. Onun, yaşamak için dünyaya gelmiş insanların her gün ölümünü gördüğü yirmi saate katlanmasına yarıyordu. Onun, her gün her şeye yeni baştan başlamasına yarıyordu. Bundan böyle yalnızca bu kadarlık bir yüreği vardı. Bu yürek nasıl olur da yaşam verebilirdi?

Hayır, gün boyu dağıttığı yardım değil, bilgiydi. Böyle bir şey insanlık mesleği diye adlandırılamazdı tabii ki. Ama, her şey bir yana, korku içinde ve hastalığın kırıp geçirdiği bu insanlar arasında kimin insanlık mesleğini yapmasına izin verilmişti ki? İyi ki yorgunluk vardı. Rieux daha az yorgun olsa, kentte her yere yayılmış şu ölüm kokusu onu duygusallığa itebilirdi. Ama insan yalnızca dört saat uyku uyursa duygusal olamaz. Olayları olduğu gibi görür, yani adaletin, o iğrenç ve gülünç adaletin gözüyle görür. Ötekilerse, mahkûm olanlar, onlar da bunu hissediyorlardı. Vebadan önce onu bir kurtarıcı gibi görmüşlerdi. Üç hap ve bir şırıngayla her şeyi düzeltecekti; koridorlar boyunca onun yanında yürürken kolunu sıkıca tutuyorlardı. Bu, insanı şımartan bir şeydi, ama tehlikeliydi de. Şimdiyse, tersine, yanında askerlerle onların karşısına çıkıyordu ve ailenin kapıyı açmaya karar vermesi için dipçik darbeleri gerekiyordu. Onu da, tüm insanlığı da yanlarında ölüme sürüklemek isterlerdi. Ah! İnsanın insandan vazgeçemediği nasıl da doğruydu; onun da şu talihsiz insanlar kadar çaresiz olduğu ve yanlarından ayrılırken içini titreten o acıma duygusunu kendisinin de hak ettiği bir gerçekti.

O sonu gelmez haftalar boyunca, kendi ayrılık durumuyla ilgili düşündüklerinin yanı sıra, Doktor Rieux'nün aklını karıştıran

düşünceler işte en azından bunlardı. Bir de arkadaşlarının yüzünde okuduğu düşünceler. Ama bu felakete karşı savaşanları yavaş yavaş ele geçiren yıpranmanın en tehlikeli etkisi, dış olaylara karşı kayıtsızlık duymaları değil, kendilerini bir boş vermişliğe bırakmalarıydı. Çünkü hepsi kesinlikle zorunlu olan ve onlara hep güçlerinin üzerinde gibi gelen eylemlerden kaçınma eğilimi taşıyordu. Böylece insanlar kendi önerdikleri sağlık koşullarını giderek daha fazla ihmal etmeye, kendi kendilerine uygulamaları gereken çok sayıda mikrop öldürücü işlemden bazılarını unutmaya başladılar; akciğer vebasına yakalanmış hastaların yanına bazen hiç önlem almaksızın koşuyorlardı, çünkü mikrop bulaşmış evlere gitmeleri gerektiği son anda kendilerine bildirildiğinden, gereken temizlik işlemleri için herhangi bir yere geri dönmek onlara daha başından yorucu görünüyordu. İşte, gerçek tehlike buradaydı, çünkü vebaya karşı olan bu mücadele onları vebaya karşı daha dirençsiz hale getiriyordu. Sonuçta rastlantıyla oyun oynuyorlardı, ama rastlantı kimseye ait değildi.

Yine de kentte rahatlık duygusunun canlı görüntüsü olarak beliren bir adam vardı, ne yorgunluktan tükenmiş ne de cesaretini yitirmişti. Cottard'dı bu. Bir kenarda kalmayı sürdürüyor, bir yandan da ötekilerle ilişkilerini yürütüyordu. Ancak Tarrou'nun işi elverdiğince onu görmeye geliyordu, çünkü Tarrou bir yandan onun durumunu iyi biliyordu, öte yandan da, bu küçük rant sahibine değişmez bir içtenlikle davranıyordu. Bu sonsuz bir mucizeydi, ama çok çalışmasına karşın Tarrou hep iyilik dolu ve özenli davranıyordu. Hatta bazı geceler yorgunluğun ağırlığı altında ezilse bile ertesi gün yeni bir enerji buluyordu. "Onunla konuşulabilir," demişti Cottard, Rambert'e, "çünkü o bir insan. Sizi hep anlıyor." İşte bu nedenlerle, bu dönemde Tarrou'nun notları yavaş yavaş Cottard'ın kişiliği üzerinde yoğunlaşıyor. Tarrou, Cottard'ın tepkileri ve düşünceleriyle ilgili, onların kendisine anlatıldığı ya da kendisinin yorumladığı biçimiyle bir

betimleme sunmaya çalıştı. "Cottard'la Vebanın Raporu" başlığı altında yaptığı bu betimleme not defterinin birkaç sayfasını kapsıyor ve anlatıcı burada bunun bir özetini vermenin yararlı olacağını düşünüyor. Tarrou'nun küçük rant sahibiyle ilgili genel düşüncesi şu yargıda özetleniyor: "Büyüme içinde bir kişilik." Kaldı ki, görünüşte keyif içinde büyümekteydi. Olayların aldığı halden hoşnutsuzluk duymuyordu. Bazen Tarrou'nun karşısında şu türden sözlerle asıl düşündüğünü dile getiriyordu: "Tabii, durum iyiye gitmiyor. Ama en azından herkes bu işe bulaşmış durumda."

"Kuşkusuz o da herkes gibi tehdit altında, ama bu durumu herkesle birlikte yaşıyor. Hem sonra, ciddi biçimde vebaya yakalanabileceğini düşünmüyor, bundan eminim. Önemli bir hastalığın ya da derin bir acının pençesindeki bir insanın başta tüm hastalık ve acılardan korunduğu düşüncesiyle yaşıyor gibi, aslında çok da saçma değil. 'İnsan hastalıkların hepsini toplayamaz, bunu fark ettiniz mi?' dedi bana. 'Varsayalım sizin ağır ya da tedavi edilemez bir hastalığınız, ciddi bir kanser ya da sıkı bir vereminiz var, asla vebaya ya da tifüse yakalanamazsınız, bu olanaksız. Kaldı ki, bunun daha da ötesi var, çünkü bir kanserlinin araba kazasından öldüğünü hiç görmemişsinizdir.' Doğru ya da yanlış, bu fikir Cottard'ın keyfini yerine getiriyor. İstemediği tek şey başkalarından ayrı olmak. Tek başına tutsak olmaktansa herkesle birlikte kuşatma altında olmayı yeğliyor. Veba varken, gizli soruşturmalar, dosyalar, fişler ya da eli kulağında tutuklamalar yoktu artık. Açıkçası, artık polis yoktu, artık eski ya da yeni cinayet yoktu, artık suçlu yoktu; yalnızca Tanrı lütuflarının en keyfi olanını bekleyen mahkûmlar vardı, bir de onların arasındaki polisler." Böylece Cottard, yine Tarrou'nun yorumuna göre, yurttaşlarımızın gösterdiği acı ve şaşkınlık belirtilerini şu türden hoşgörülü ve anlayışlı bir rahatlık içinde ele almakta haklıydı:

"'Siz konuşup durun, ben sizden önce bunları yaşadım.'

Başkalarından ayrılmamanın tek yolu her şeyden öte, iyi bir bilince sahip olmaktır, dedim ama boşuna, bana kötü kötü baktı ve şöyle dedi: 'O zaman, bu hesaba göre, kimse kimsenin yanında değildir.' Sonra: 'Haydi, ben böyle söylüyorum. İnsanları bir araya getirmenin tek yolu onlara veba yollamaktır. Şöyle bir bakın çevrenize.' Ve gerçekte, ne söylemek istediğini ve şimdiki yaşantının ona ne kadar rahat gelebileceğini tam olarak anlayamıyorum. O zaman, nasıl olur da bir zamanlar kendi gösterdiği tepkileri görmezden gelebilir; her kişinin herkesi yanında tutma girişimini; yolunu şaşırmış bir kişiye bazen yardım etme zorunluluğu ve eskiden ona gösterilen kabalığı; insanların lüks lokantalara koşuşturmalarını, orada bulunmaktan ve orada oyalanmaktan duydukları doygunluk duygusunu; her gün sinemada kuyruğa giren, tüm gösteri salonlarını, hatta dans salonlarını dolduran, halka açık her yere kabarmış deli bir dalga gibi yayılan o dağınık kalabalığı; her tür temasta geri kaçmayı, yine de dirsek dirseğe insanları, cinsleri birbirine iten o insan sıcaklığına duyulan açlığı? Cottard onlardan önce bunları yaşadı, orası kesin. Kadınlar dışında, çünkü o suratla... Üstelik kendini sokak kadınlarına gitmeye hazır hissettiğinde bunu yapmaktan vazgeçtiğini sanıyorum, çünkü böyle uygunsuz bir davranışın sonradan kendisine zarar vereceğini düşünmüş olabilir.

Sonuç olarak veba ona iyi geldi. Yalnız ve yalnızlığı istemeyen bir adamken onu kendine suç ortağı yapmıştı. Çünkü gözle görünür biçimde o bir suç ortağı ve bunun keyfini çıkaran bir ortak. Gördüğü her şeye suç ortaklığı ediyordu: boş inançlara, boş korkulara, şu diken üstünde yaşayan ruhların alınganlıklarına; onların vebadan olabildiğince az söz etme saplantısına ve buna karşı koyamayışlarına; hastalığın baş ağrılarıyla başladığını öğrendiklerinden beri en ufak bir baş ağrısında dehşetle şaşkınlığa düşmelerine ve renklerinin solmasına; unutkanlıkları hakaret gibi gören ve bir pantolon düğmesinin

kaybolmasıyla yasa bürünen bu insanların gerilmiş, alıngan, değişken duyarlılıklarına."

Akşamları Tarrou'nun sık sık Cottard'la çıktığı oluyordu. Sonra not defterlerinde, günbatımlarının ya da gecelerin o karanlık kalabalığına, lambaların ara ara seyrek parıltılarla aydınlattığı beyaz ve kara bir kütlenin içine, omuz omuza vererek nasıl daldıklarını ve insanların sürü halinde, vebanın soğukluğuna yakalanmamak için uzak durmaları gereken sıcak zevklere kendilerinin de eşlik etmelerini anlatıyordu. Birkaç ay önce, Cottard'ın halka açık yerlerde aradığı lüks ve rahat yaşam, bir doygunluğa ulaşmaksızın düşlediği, yani sınırsız keyif, işte tüm bir halk şimdi bunlara kapılıyordu. Tüm bunların fiyatı karşı konmaz biçimde artadursun, asla böylesine para boşa harcanmamış, çoğunluğun en gerekli şeyleri bulamadığı bir sırada gereksiz şeyler asla böylesine saçılıp savrulmamıştı. Her tür oyunun aylaklığı çağrıştırır biçimde çoğaldığı görülüyordu, aslında aylaklık gibi görünen şey işsizlikten başka bir şey değildi. Eskiden aralarındaki bağı gizli tutmaya özen gösteren, şimdiyse, çevrelerindeki kalabalığı görmeksizin, büyük tutkulara özgü o değişmez umursamazlıkla, birbirlerine sımsıkı sarılmış, başka hiçbir şey düşünmeden kentin içinde yürüyen şu çiftlerden birini Tarrou ve Cottard bazen dakikalarca izliyorlardı. Cottard duygulanıyordu: "Ah şu neşeli insanlar!" diyordu. Ve yüksek sesle konuşuyordu, topluca yaşanan bu hummanın ortasında, çevrelerinde şıngır şıngır öten krallara layık bahşişlerin ve gözleri önünde çevrilen entrikaların ortasında Cottard açıldıkça açılıyordu.

Öte yandan Cottard'ın davranışında fazla kötülük olmadığını düşünüyordu. Onun, "Ben onlardan önce bunları yaşadım," sözü, zaferden çok mutsuzluğu vurguluyordu. "Gökyüzüyle kent duvarlarının arasında hapsedilmiş bu insanları sevmeye başladığını sanıyorum," diyordu Tarrou. Örneğin, elinden gelse tüm bunların o kadar da korkunç olmadığını onlara seve seve anlatabilirdi: "Onları

duyuyorsunuz, dedi bana: Vebadan sonra bunu yapacağım, şunu yapacağım... Sakin duracakları yerde varoluşlarını zehirliyorlar. Ve ellerindeki avantajların farkında değiller. Acaba ben, tutuklanmamdan sonra şunu yapacağım, diyebilir miydim? Tutuklanma bir başlangıçtır, bir son değil. Oysa veba... Ne düşündüğümü bilmek ister misiniz? Onlar talihsiz, çünkü kendilerini olayların akışına bırakmıyorlar. Ve ben ne dediğimi biliyorum."

"Gerçekten de ne dediğini biliyor," diye ekliyordu Tarrou. Bir yandan kendilerini başkalarıyla yakınlaştıracak bir sıcaklık gereksinimini en derinlerinde duyarken, öte yandan da birbirlerinden uzak durmalarını sağlayan kuşku yüzünden bu duyguya kendilerini kapıp koyvermeyen Oranlıların çelişkilerini doğru tartabiliyor. Kimse artık komşusuna bile güvenemeyeceğini çok iyi biliyor, çünkü siz farkına varmadan size veba taşıyabilir ya da sizin kendinizi bırakmışlığınızdan yararlanıp size hastalık bulaştırabilir. İnsan Cottard gibi, zamanının çoğunu, birlikte olmak istediği herkeste bazı işaretler aramakla geçirmişse, bu duyguyu anlayabilir. Akşamdan sabaha vebanın yakalarına yapışabileceği ve belki de tam sağ salim yaşıyor olmanın keyfine vardıkları sırada vebanın böyle bir hazırlık içinde olabileceği düşüncesiyle yaşayan insanları anlamak kolaydır. Cottard bu korku ortamında olabildiğince rahat. Tüm bunları onlardan önce hissetmiş olsa da bu belirsiz durumun acımasızlığını tümüyle onlarla hissettiğini sanmıyorum. Sonuçta, bizlerle, henüz vebanın öldürmediği bizlerle, özgürlüğünün ve yaşamının her gün yıkılabileceğini de hissediyor. Ancak kendisi bir korku ortamında yaşadığına göre, başkalarının da bunu yaşamasını normal buluyor. Daha doğrusu, korkuyu başkalarıyla birlikte taşımak, onu tek başına yüklenmekten daha iyi geliyor ona. İşte bu noktada yanılıyor ve başkalarına oranla onu anlamak güçleşiyor. Ama her şey bir yana, yine bu noktada, başkalarından daha çok anlaşılmayı hak ediyor." Son olarak,

Tarrou'nun yazdıkları, hem Cottard'da hem de vebalılarda ortaya çıkan bu özel bilinçle ilgili bir anlatıyla sona eriyor. Bu anlatıda o dönemdeki güç ortam, üç aşağı beş yukarı yeniden ele alınıyor ve bu nedenle anlatıcı bunu önemsiyor.

Orpheus ile Eurydike'yi izlemeye Belediye Operası'na gitmişlerdi. Cottard, Tarrou'yu davet etmişti. Vebanın başladığı ilkbaharda, bir dizi gösteri için kentimize gelmiş bir topluluktu. Hastalık yüzünden burada kalınca, Operamızla anlaşarak gösterisini haftada bir kez yinelemek zorunda kaldı. Böylece, aylardır, her cuma bizim belediye tiyatrosu Orpheus'un ezgili yakarmaları ve Eurydike'nin çaresiz çağrılarıyla çınlıyordu. Öte yandan halk bu gösteriye yoğun ilgi göstermeyi sürdürüyor ve oyun büyük başarı kazanıyordu. En pahalı yerlere oturan Cottard ve Tarrou en şık yurttaşlarımızın üst üste oturduğu partere bakıyordu. Gelenler oyuncuların sahnede yer almalarını kaçırmamak için gözle görülür bir çaba gösteriyorlardı. Perdenin önündeki göz kamaştırıcı ışık altında, müzisyenler sessizce enstrümanlarını akort ederken gölgeler birbirinden ayrılıyor, bir sıradan ötekine geçiyor ve nezaketle eğiliyorlardı. Uygun tonda bir uğultunun içinde insanlar birkaç saat önce kentin karanlık sokaklarında bulamadıkları bir güven duygusuna kavuşuyorlardı yeniden. Smokin vebayı kovuyordu.

Tüm ilk perde boyunca Orpheus zorlanmadan yakındı durdu, tunikli birkaç kadın onun talihsizliğini incelikle yorumladı ve ariettalarla aşkın şarkısı söylendi. Salon ölçülü bir sıcaklıkla karşılık verdi. İkinci perdede Orpheus' un, oyunda yer almayan titremeli bir tonu şarkısına katması ve Cehennem'in efendisine gözyaşlarına kayıtsız kalmaması için yalvarması pek de fark edilmedi. Elinde olmadan yaptığı bazı ani hareketler uyanık izleyicilere sanatçının yorumuna kattığı bir üslup özelliği gibi geldi.

Salonda belli bir şaşkınlık havasının esmesi için, üçüncü perdedeki Orpheus'la Eurydike'nin o ünlü düeti gerekti (Eurydike'nin sevgilisinden kaçtığı an). Ve sanki Orpheus'u oynayan sanatçı halktan yalnızca bu tepkiyi bekliyormuş ve sanki parterden gelen uğultu onun hissettiklerini doğruluyormuş gibi, antik kostümü içinde kollarıyla bacaklarını açarak gülünç bir biçimde sahnedeki rampayı çıkmak ve dekordaki çoban yaşantısına ilişkin ayrıntıların ortasında yere yığılmak için bu ânı seçti, baştan beri oyunun geçtiği dönemi yansıtmayan o dekor parçaları ilk kez izleyicinin gözünde, ilk kez ve korkunç bir biçimde, o tarihe aykırı niteliğine bürünüverdi. Çünkü aynı anda orkestra sustu, parterdeki izleyiciler ağır ağır yerlerinden kalkmaya ve salonu boşaltmaya başladılar, önceleri bir cenaze duasından sonra kiliseden ya da bir ölü odasından çıkar gibi sessizce çıkıyorlardı, çıkarken başlarını eğmiş kadınlar eteklerini topluyor, erkeklerse katlanır koltukların eşlerine çarpmasını engellemek için onları dirseklerinden tutarak eşlik ediyorlardı. Ama yavaş yavaş hareket hızlandı, fısıltılar haykırışlara dönüştü ve kalabalık çıkışlara koşmaya ve son olarak, çıkışta bağıra çağıra kapıya doğru itişip kakışmaya başladı. Yalnızca yerlerinden kalkmış olan Cottard ve Tarrou, bir zamanlar kendilerinin de yaşadıkları bir görüntü karşısında yapayalnız duruyorlardı: sahne üzerinde, her yana eğilip bükülen kötü bir oyuncu görünümüne bürünmüş veba; salondaysa kırmızı koltukların üzerinde unutulmuş yelpazeler ve dantel parçalarının yansıttığı, artık gereksiz olmuş bir lüks.

Eylül ayının ilk günlerinde Rambert ciddi ciddi Rieux' nün yanında çalışmıştı. Place du Lycée'nin önünde Gonzalès ve iki gençle buluşacağı gün izin istemişti yalnızca.

O gün öğlen on ikide Gonzalès ve gazeteci iki çocuğun gülerek geldiklerini gördü. Geçen sefer bir talihsizlik olduğunu, ama böyle bir şeyi beklediklerini söylediler. O hafta nöbet sırası kendilerinde değildi zaten. Gelecek haftaya kadar sabretmek gerekiyordu. O zaman yeniden işe başlayacaklardı. Rambert bunun doğru olduğunu söyledi. Böylece Gonzalès gelecek pazartesi buluşmalarını önerdi. Ama bu kez Rambert'i Marcel'le Louis'nin evine yerleştireceklerdi: "Seninle bir buluşma saati saptayacağız. Eğer ben yoksam, sen doğrudan onların evine gideceksin. Onların nerede oturduklarını sana anlatacağız." Ama o sırada Marcel, ya da Louis, dostlarını şimdi oraya götürmenin en iyisi olacağını söyledi. Eğer fazla yemek seçen biri değilse, dört kişilik yemekleri vardı. Böylece durumu görebilecekti. Gonzalès bunun iyi bir fikir olduğunu söyledi ve limana doğru indiler.

Marcel ve Louis, Marina Mahallesi'nin bir ucunda, kentin sahile açılan kapılarına yakın bir yerde oturuyorlardı. Kalın duvarlı, boyalı ahşaptan kepenkleri, çıplak ve güneşsiz odaları olan küçük bir İspanyol eviydi. *Paella* vardı, çocukların annesi servis yapıyordu, güler yüzlü ve yüzü kırışıklarla dolu yaşlı bir İspanyoldu. Gonzalès şaşırdı, çünkü kentte pirinç bulunmuyordu. "Kent kapılarında bu işleri ayarlıyoruz," dedi Marcel. Rambert yiyip içiyordu, Gonzalès onun gerçek bir dost olduğunu söylerken gazeteci burada geçireceği haftadan başka bir şey düşünmüyordu.

Gerçekte iki hafta beklemesi gerekti, çünkü ekiplerin sayısını azaltmak için nöbet sırası iki haftaya çıkarıldı. Ve on beş gün boyunca Rambert kendini sakınmaksızın, hiç durmadan, sabahın ilk ışıklarından

akşama kadar, bir bakıma gözü kapalı çalıştı durdu. Gece geç saatte yatıyor ve derin bir uykuya dalıyordu. Tembellikten insanı tüketen bir didinmeye böyle ani bir geçiş onu hemen hemen hayalsiz ve güçsüz bırakıyordu. Yakında gerçekleşecek olan kaçışından fazla söz etmiyordu. Tek bir önemli olay: Bir haftanın sonunda, ilk kez doktora bir gece önce sarhoş olduğunu açıkladı. Bardan çıktıktan sonra, kasıklarının şiştiği ve kollarını koltuk altlarından yukarıya zor kaldırdığı hissine kapılmıştı. Aklına veba gelmişti. İşte o zaman tek bir tepki, Rieux'yle birlikte kendisine de mantıksız gelen o tepkiyi duymuştu: Kentin tepesine doğru koşmuş, orada denizin her zaman seçilemediği ancak göğün biraz daha iyi görüldüğü küçük bir meydandan, kenti çevreleyen duvarların üstünden karısına büyük bir haykırışla seslenmişti. Eve döndükten sonra, bedeninde hiçbir belirti kalmadığını görünce bu beklenmedik krizden pek gurur duymamıştı. Rieux böyle bir davranışı çok iyi anladığını söyledi: "Durum ne olursa olsun, insanın canı böyle şeyler yapmak ister."

Rambert ayrılırken Rieux birden, "Mösyö Othon bana sabah sizden söz etti," dedi. "Sizi tanıyıp tanımadığımı sordu. 'Kaçakçıların bulunduğu yerlere sık sık gitmemesini öğütleyin, dedi bana. Uyarıda bulundu.'"

"Ne demek bu?"

"Acele etmeniz gerek."

"Teşekkür ederim," dedi Rambert, doktorun elini sıkarken.

Kapıda birden geri döndü. Rieux onun vebanın başlangıcından beri ilk kez gülümsediğini gördü.

"Niçin gitmemi engellemiyorsunuz? Elinizde bu."

Rieux alışılmış bir hareketle başını salladı ve bunun Rambert'in işi olduğunu, onun mutluluğu seçtiğini, Rieux'nün ise ona karşı ileri sürecek savları olmadığını söyledi. Bu konuda neyin iyi, neyin kötü olduğuna karar veremeyeceğini söyledi.

“Bu koşullarda, niçin bana elimi çabuk tutmam gerektiğini söylüyorsunuz?”

Bu kez Rieux gülümsedi.

“Kim bilir, belki ben de mutluluk için bir şeyler yapmak istiyorum.”

Ertesi gün, başka bir şeyden artık söz etmediler, ancak birlikte çalıştılar. Ertesi hafta, Rambert küçük İspanyol evine yerleşmişti. Ortak oturma odasında ona bir yatak yapmışlardı. Gençler yemeğe dönmediklerinden ve ondan evden olabildiğince az çıkmasını rica ettiklerinden çoğunlukla orada tek başına yaşıyor ya da yaşlı anneyle sohbet ediyordu. Kuru ve hareketli bir kadındı, siyahlar giyiyordu, tertemiz beyaz saçlarının altında esmer ve kırış kırış bir yüzü vardı. Sessiz sedasız duruyor, Rambert’e baktığında gözlerinin içiyle gülümsüyordu.

Bazen ona, karısına veba taşımaktan korkup korkmadığını soruyordu. O ise bunun, ufacık bile olsa denenmesi gereken bir şans olduğunu, oysa kentte kalmakla ikisinin de sonsuza kadar ayrı kalma riskini göze aldıklarını söylüyordu.

“Kibar mı?” diyordu yaşlı kadın gülümseyerek.

“Çok kibar.”

“Güzel mi?”

“Sanıyorum.”

“Ah,” diyordu, “işte bu nedenle...”

Rambert düşünüyordu. Tabii ki nedeni buydu, ama tek neden bu olamazdı.

“Tanrı’ya inanmıyor musunuz?” diyordu her sabah ayine giden yaşlı kadın.

Rambert inanmadığını söyledi ve yaşlı kadın yine, “bu nedenle,” dedi.

“Haklısınız, ona kavuşmanız gerek. Yoksa elinizde ne kalır?”

Kalan zamanda Rambert odalar arasındaki bölmelere asılmış yelpazeleri okşayarak çıplak ve kaba sıvalı duvarlar arasında dört dönüyor ya da masa örtüsünü çevreleyen iplikten topları sayıyordu. Akşam gençler dönüyordu. Çok konuşmuyorlardı, yalnızca henüz zamanın gelmediğini söylüyorlardı. Akşam yemeğinden sonra, Marcel gitar çalıyor, anasonlu bir likör içiyorlardı. Rambert'in düşünüyor gibi bir hali vardı.

Çarşamba günü Marcel, "Yarın akşam, gece yarısı. Hazır ol!" diyerek döndü. Onlarla birlikte nöbet tutan iki adamdan birisi vebaya yakalanmış ve onunla aynı odayı paylaşan ötekisi gözlem altına alınmıştı. Böylece iki-üç gün Marcel ve Louis yalnız kalacaklardı. Gece boyunca son ayrıntıları yoluna koyacaklardı. Ertesi gün iş hallolabilecekti. Rambert teşekkür etti. "Memnun musunuz?" diye sordu yaşlı kadın. Memnun olduğunu düşündü, ama başka bir şey düşünüyordu.

Ertesi gün, ağır bir göğün altında nemli ve boğucu bir sıcak vardı. Vebayla ilgili haberler kötüydü. Yine de yaşlı İspanyol kadın soğukkanlılığını koruyordu. "Dünyada günah var," diyordu. "O zaman, böyle olur işte!" Marcel ve Louis gibi Rambert'in de üstü çıplaktı. Ama ne yaparsa yapsın, omuzlarının arasından ve göğsünden ter akıyordu. Kepenkleri kapalı evin yarı gölgesinde esmer ve parlak erkek gövdeleri görülüyordu. Rambert konuşmadan dört dönüyordu. Birden, akşamüstü saat dörtte giyindi ve dışarı çıkacağını söyledi.

"Dikkat," dedi Marcel, "bu gece yarısı iş tamam. Her şey yolunda."

Rambert doktorun evine gitti. Rieux'nün annesi, onu kentin yukarı bölgesindeki hastanede bulacağını söyledi. Nöbetçi birliğinin önünde aynı kalabalık dönüp duruyordu. "Dağılın!" diyordu patlak gözlü bir çavuş. Ötekiler de dağılıyordu, ama daireyi bozmadan. "Bekleyecek hiçbir şey yok," diyordu ceketinden ter fışkıran çavuş. Ötekiler de bu

düşüncedeydi, ama öldürücü sıcağa karşın yine de bir yere ayrılmıyorlardı.

Rambert geçiş belgesini çavuşa gösterdi, o da Tarrou' nun bürosunu işaret etti. Büronun kapısı avluya bakıyordu. Bürodan çıkan Rahip Paneloux'yla karşılaştı.

İlaç ve ıslak çarşaf kokan, küçük, beyaz, pis bir odada Tarrou siyah ahşap çalışma masasının başında, gömleğinin kollarını sıvamış, bir mendille dirseğinin içinde birikmiş teri kuruluyordu.

"Hâlâ burada mısınız?"

"Evet, Rieux'yle konuşmak istiyordum."

"Odada. Ama onu karıştırmadan işinizi hallederseniz daha iyi olur."

"Niçin?"

"Aşırı yorgun. Elimden geldiğince işini hafifletmeye çalışıyorum."

Rambert, Tarrou'ya bakıyordu. Zayıflamıştı Tarrou. Yorgunluktan gözleri donuklaşmış, yüzü çizgi çizgi olmuştu. Güçlü omuzları büzülmüştü. Kapı vuruldu ve beyaz maske takmış bir hastabakıcı içeri girdi. Tarrou'nun çalışma masasına bir tomar fiş bıraktı ve bezin boğuklaştırdığı bir sesle yalnızca "Altı," dedi ve dışarı çıktı. Tarrou gazeteciye baktı ve yelpaze gibi yaydığı fişleri ona gösterdi.

"Güzel fişler, değil mi? Yoo, bunlar gece ölenler."

Alnı çukurlaşmıştı. Fiş tomarını topladı.

"Artık yapabildiğimiz tek şey var, kayıt tutmak."

Tarrou masadan destek alarak ayağa kalktı.

"Gidiyor musunuz yakında?"

"Bu akşam, gece yarısı."

Tarrou bunun hoşuna gittiğini ve Rambert'in kendisine dikkat etmesini söyledi.

"Bunu içtenlikle mi söylüyorsunuz?"

Tarrou omuz silkti:

“Benim yaşımda ister istemez içtenlik oluyor. Yalan söylemek çok yorucu.”

“Tarrou,” dedi gazeteci, “doktoru görmek istiyorum. Özür dilerim.”

“Biliyorum. O benden daha insancıl. Değil mi?”

“Sorun bu değil,” dedi Rambert sıkıntıyla. Ve durdu.

Tarrou ona baktı ve birdenbire ona gülümsedi.

Bir akvaryum ışığının yayıldığı, açık yeşile boyanmış duvarlı küçük koridoru izlediler. Gerisinde tuhaf hareketler eden karaltıların seçildiği camlı kapıya gelmeden tam önce Tarrou Rambert’i tüm duvarları dolaplarla kaplı, küçük bir odaya soktu. Dolaplardan birini açtı, bir sterilizatörden iki gazlı bezli maske çıkardı, birini Rambert’e uzattı ve ağzını örtmesini istedi. Gazeteci bunun bir işe yarayıp yaramadığını sordu, Tarrou işe yaramadığını ancak başkalarına güven verdiğini söyledi.

Camlı kapıyı ittiler. Mevsime karşın pencereleri sımsıkı kapalı, geniş bir koğuştu. Duvarların tepesinde, havayı tazeleyen aletler vınlıyordu, eğik pervaneler iki sıra halinde dizili gri yatakların üzerinde basık ve iyice sıcak havayı karıştırıyordu. Her taraftan boğuk ve tiz iniltiler tekdüze bir sızlanma halinde yükseliyordu. Beyazlar giymiş insanlar parmaklıklarla çevrili yüksek pencerelerden dökülen acımasız ışığın içinde ağır ağır hareket ediyorlardı. Rambert koğuşun korkunç sıcağında kendini rahatsız hissetti ve inleyen bir karaltının üzerine eğilmiş Rieux’yü tanımakta güçlük çekti. Doktor yatağın yanında iki hastabakıcının, kollarından ve bacaklarından tuttuğu hastanın kasıklarını yarıyordu. Doğrulduğunda bir yardımcının ona uzattığı tasa aletlerini bıraktı ve pansumanı yapılmakta olan hastaya bakarak bir an kımıldamadan durdu.

“Yeni haber var mı?” dedi yaklaşan Tarrou’ya.

“Paneloux karantina merkezinde Rambert’in yerini almayı kabul etti. Zaten çok çalıştı. Rambert’siz üçüncü denetim ekibini toplamak

gerekecek."

Rieux başıyla onayladı.

"Castel hazırlıklarını tamamladı. Bir deneme öneriyor."

"Ah bu iyi!" dedi Rieux.

"Son olarak, Rambert burada."

Rieux arkasına döndü. Gazeteciyi görünce maskenin üzerinden gözleri kısıldı.

"Ne yapıyorsunuz burada?" dedi. "Başka yerde olmalıydınız."

Tarrou gidişin bu akşam gece yarısı olacağını söyledi Rambert de ekledi: "İlkece."

Aralarından biri her konuştuğunda gazlı bezden maske şişiyor ve ağız bölgesinde ıslanıyordu. Bu, söyleşiyi biraz gerçekdışı kılıyordu, sanki heykellerin diyaloğu gibi.

"Sizinle konuşmak istiyordum," dedi Rambert.

"Birlikte çıkalım, eğer isterseniz. Beni Tarrou'nun bürosunda bekleyin."

Bir süre sonra Rambert ve Rieux doktorun arabasının arka koltuğunda oturuyorlardı. Arabayı Tarrou sürüyordu.

"Benzin bitti," dedi arabayı çalıştırırken. "Yarın yürüyerek gideceğiz."

"Doktor," dedi Rambert, "gitmiyorum ve sizinle kalmak istiyorum."

Tarrou ses çıkarmadı. Arabayı sürüyordu. Rieux yorgunluktan sıyrılacak gibi değildi.

"Ya o?" dedi kısık bir sesle.

Rambert yine bu konuyu düşündüğünü, inandığı şeye inanmayı sürdürdüğünü, ama eğer giderse bundan utanç duyacağını söyledi. Uzaklarda bıraktığı kişiyi severken böyle bir şey onu rahatsız edecekti. Ama Rieux yerinde doğruldu; bunun saçma olduğunu ve mutluluğu seçmenin utanılacak bir yanı olmadığını söyledi.

“Evet,” dedi Rambert, “ama tek başına mutlu olmakta utanılacak bir yan vardır.”

O âna kadar susmuş olan Tarrou başını onlara çevirmeden, eğer Rambert insanların mutsuzluğunu paylaşmak istiyorsa, artık mutluluğa zaman bulamayacağına dikkati çekti. Bir seçim yapmak gerekiyordu.

“Sorun bu değil,” dedi Rambert. “Her zaman bu kentin yabancısı olduğumu ve sizlerle yapabileceğim hiçbir şeyin olmadığını düşündüm. Ama şimdi göreceğimi gördüm, buralı olduğumu biliyorum, istesem de istemesem de. Bu olay hepimizi ilgilendiriyor.”

Kimseden bir yanıt gelmedi ve Rambert sabırsızlanır gibi oldu.

“Siz zaten bunu biliyorsunuz! Yoksa şu hastanede ne yapardınız? Peki siz seçim mi yaptınız, mutluluğu mu reddettiniz?”

Tarrou da, Rieux de yine yanıt vermedi. Uzun bir sessizlik oldu, doktorun evine yaklaşana değin sürdü. Ve Rambert yine son sorusunu, daha da güçlü bir biçimde sordu. Ve yalnızca Rieux ona doğru döndü. Bir çabayla yerinde doğruldu.

“Beni affedin Rambert,” dedi, “ama bilmiyorum. Eğer istiyorsanız, kalın bizimle.”

Arabanın birden yön değiştirmesiyle sustular. Sonra önüne bakarak yeniden sözü sürdürdü:

“Dünyada hiçbir şey insanın sevdiğinden vazgeçmesine değmez. Oysa nedenini bilmeden ben de bundan vazgeçtim.”

Kendini yeniden koltuğa bıraktı.

“Oldu işte, hepsi bu,” dedi bezginlikle. “Kayda geçirelim ve sonuçlar çıkaralım.”

“Hangi sonuçlar?” diye sordu Rambert.

“Ah, aynı zamanda hem iyileştirip hem de bilgiye ulaşamıyoruz. O halde olabildiğince çabuk iyileştirelim. En acil olan bu.”

Gece yarısı Tarrou ve Rieux, Rambert'in denetlemekle sorumlu olduğu semtin planını yapıyorlardı, Tarrou birden saatine baktı. Başını kaldırınca Rambert'in bakışıyla karşılaştı.

"Onlara haber verdiniz mi?"

Gazeteci gözlerini kaçırdı.

"Sizi görmeye gelmeden önce bir not yollamıştım," dedi bir gayretle.

Ekim ayının ancak son günlerinde Castel'in serumu denendi. Pratikte bu, Rieux'nün son umuduydu. Rieux yeni bir başarısızlığın kenti hastalığın kaprislerine teslim edeceğine inanıyordu, ya salgın daha aylarca etkisini sürdürecek ya da bir neden olmaksızın duracaktı.

Castel'in Rieux'yü ziyarete gelmesinden bir gün önce Mösyö Othon'un oğlu hastalanmış ve tüm aile karantinaya alınmak zorunda kalmıştı. Kısa bir süre önce karantinadan çıkmış olan anne böylece ikinci kez tecrit ediliyordu. Saptanan kurallara saygılı olan Yargıç, çocuğun vücudunda hastalık belirtileri görür görmez Doktor Rieux'yü çağırmıştı. Rieux geldiğinde babayla anne yatağın ayakucunda ayakta duruyorlardı. Küçük kız uzaklaştırılmıştı. Çocuk umutsuz durumdaydı, muayeneye ses çıkarmadı. Doktor başını kaldırdığında, Yargıç'ın gerisinde duran, ağzını mendille kapatmış ve açılmış gözlerle doktorun hareketlerini izleyen annenin solgun yüzü ve yargıcın bakışıyla karşılaştı. "Ondan değil mi?" dedi Yargıç soğuk bir sesle.

"Evet," diye yanıtladı Rieux yeniden çocuğa bakarak.

Annenin gözleri büyüdü, ancak suskunluğunu bozmuyordu. Yargıç da susuyordu, sonra daha alçak bir sesle:

"Peki doktor, yönergeye göre ne yapılması gerekiyorsa onu yapmalıyız."

Rieux mendilini ağzında tutan anneye bakmamaya çalışıyordu.

"Çabuk olacak bu," dedi duraksayarak, "bir telefon edebilirsem."

Mösyö Othon onu arabayla götüreceğini söyledi. Ama doktor, kadına doğru döndü:

"Üzgünüm. Birkaç eşya hazırlamalısınız. Ne olduğunu biliyorsunuz."

Madam Othon şaşkın gibiydi. Yere bakıyordu.

"Evet," dedi başını sallayarak, "ben de bunu yapacaktım."

Onlardan ayrılmadan önce, Rieux bir şeye gereksinimleri olup olmadığını sormaktan kendini alamadı. Kadın sessizliğini bozmadan ona bakıyordu. Ancak bu kez Yargıç bakışlarını kaçırdı.

"Hayır," dedi sonra yutkundu, "ama çocuğumu kurtarın."

Başlangıçta basit bir formaliteden başka bir şey olmayan karantinayı Rieux ve Rambert son derece ciddi bir biçimde yürütüyordu. Özellikle de bir ailenin üyelerinin birbirlerinden ayrı olarak tecrit edilmesine özen gösteriyorlardı. Eğer ailenin bir üyesi bilmeden mikrop kapmışsa, hastalığın yayılma olasılığını artırmamak gerekiyordu. Rieux bu gerekçeleri Yargıç'a anlattı, o da bunları doğru buldu. Öte yandan, karısıyla birbirlerine öyle bir bakıyorlardı ki, doktor bu ayrılığın onları ne derece zorda bıraktığını hissetti. Madam Othon ve küçük kızı, Rambert'in yönettiği karantinaya ayrılan otele yerleştirilebildiler. Ama karayollarının sağladığı çadırlar sayesinde valiliğin belediye stadında kurmakta olduğu tecrit kampı dışında Sorgu Yargıcı'na yer yoktu. Rieux bu durumdan ötürü özür dilerdi ama Mösyö Othon herkes için tek bir kuralın geçerli olduğunu ve buna uymanın doğru olacağını söyledi.

Çocuğa gelince; ek hastaneye, on tane yatağın yerleştirildiği eski bir sınıfa götürüldü. Yirmi saat kadar sonra Rieux durumunun umutsuz olduğu sonucuna vardı. Enfeksiyon, hiç tepki göstermeyen küçük bedeni kemiriyordu. Yeni yeni beliren küçücük ağrılı hıyarcıklar çocuğun güçsüz kol ve bacak eklemlerinin kımıldamasını engelliyordu. Şimdiden yenik durumdaydı. Bu nedenle Rieux'nün aklına Castel'in serumunu çocukta deneme fikri geldi. O akşam yemekten sonra ilk aşıyı yaptılar, çocuktan hiçbir tepki gelmedi. Gün ağarırken, ertesi gün hepsi bu önemli deneyin sonucunu değerlendirmek üzere çocuğun yanına koştular.

Çocuk uyuşukluktan sıyrılmış, çarşafların içinde kasılmalarla dönüp duruyordu. Doktor, Castel ve Tarrou sabahın dördünden beri

çocuğun yanında duruyorlar, hastalığın aşamalarını adım adım izliyorlardı. Yatağın başucunda Tarrou'nun yapılı vücudu biraz kamburlaşmıştı. Yatağın ayakucunda ayakta duran Rieux'nün yanında oturmakta olan Castel son derece sakin görünerek eski bir yapıtı okuyordu. Eski ilkokul sınıfının içinde gün ışığı yayıldıkça, yavaş yavaş ötekiler de geliyordu. Önce Paneloux geldi Tarrou'nun karşısına, yatağın öteki yanına gidip sırtını duvara dayadı. Yüzünde acılı bir ifade okunuyordu ve kişiliğinden vererek yaşadığı tüm bu sürenin yorgunluğuyla kırmızı alnında çizgiler belirmişti. Sonra Joseph Grand geldi. Saat yediydi ve soluk soluğa geldiği için özür diledi. Çok kalamayacaktı, belki kesin bir şeyler biliyorlardı. Tek söz etmeden Rieux ona çocuğu gösterdi; darmadağın olmuş yüzü, kapalı gözleri, sımsıkı kenetlenmiş dişleri, hareketsiz bedeniyle yüz takılmamış yastığın üzerinde başını sağa sola çevirip duruyordu. Sonunda, sınıfın dibinde duran yerinden kımıldatılmamış karatahtanın üzerindeki eski denklem izleri seçilecek denli gün ağarınca Rambert geldi. Komşu yatağın ayakucuna yaslandı ve bir paket sigara çıkardı. Ama çocuğa bir kez bakınca paketi yeniden cebine koydu.

Castel hep oturuyor, gözlüğünün üzerinden Rieux' ye bakıyordu.

"Babadan haber var mı?"

"Yok," dedi Rieux, "tecrit kampında."

Doktor çocuğun inlediği yatağın kenarını güçlü bir biçimde sıkıyordu. Küçük hastadan gözlerini ayırmıyordu, ansızın çocuk kaskatı kesildi, dişleri yeniden kenetlendi, vücudu biraz belden büküldü, ağır ağır kol ve bacakları iki yana açıldı. Asker battaniyesi altındaki küçük bedenden yün ve ekşi bir ter kokusu yükseliyordu. Çocuk yavaş yavaş gevşedi, kol ve bacakları yatağın ortasına doğru uzadı, her zamanki kör ve dilsiz haliyle daha sık nefes alır gibi oldu. Rieux'nün gözleri başını çeviren Tarrou'nun bakışıyla karşılaştı.

Aylardır çocukların ölümünü görüyorlardı, çünkü bu şiddetli olay seçim yapmıyordu, ancak çocukların çektikleri acıyı bu sabahtan beri yaptıkları gibi dakikası dakikasına izlememişlerdi. Ve tabii ki, bu masum çocukların uğradığı acı gerçekte ne idiyse, onlara hep öyle, yani utanç verici bir kötülük gibi gelmişti. Ama en azından şimdiye kadar soyut olarak bu utancı yaşıyorlardı, çünkü masum bir çocuğun çektiği acıyı hiç bu kadar yakından izlememişlerdi.

Tam o sırada sanki karnından ısırılmış gibi, ince bir inlemeyle çocuk yeniden iki büklüm oluyordu. Saniyeler boyunca, nöbet titremeleri ve ürpermelerle böyle iki büklüm kaldı, sanki zayıf gövdesi vebanın korkunç rüzgârı altında bükülüyor ve ateşin yinelenen nefesi altında kırılıp dökülüyordu. Fırtına geçince, biraz gevşedi, ateşi düşer gibi oldu, dinlenmenin ölümü andırdığı ıslak ve zehirli bir kumsalda soluk soluğaydı. Üçüncü kez ateş dalgası çocuğu sarıp onu doğrultuyordu, o sırada cayır cayır yakan korkunç alev onu yatağın dibine doğru itti, çocuk çılgın gibi başını sağa sola çeviriyor, üstündeki örtüyü atıyordu. Alev alev gözkapaklarından kocaman gözyaşları fışkırarak, kireç gibi beyaz yüzüne akmaya başladı, krizin sonunda bitkin bir halde, çocuk bir deri bir kemik kalmış bacaklarıyla kırk sekiz saatte etleri erimiş kollarını büzüştürdü ve darmadağın yatağın içinde çarmıha gerilmiş gibi gülünç ve acıklı bir durumda kaldı.

Tarrou eğilerek iri eliyle çocuğun yüzünde biriken teri ve gözyaşlarını sildi. Bir süredir Castel kitabını kapatmıştı ve hastayı izliyordu. Bir tümceye başladı, ama sonunu getirmek için öksürmek zorunda kaldı, çünkü sesi birden çatallaşmıştı:

“Sabah durumda hafifleme olmadı değil mi Rieux?”

Rieux hafifleme olmadığını ancak çocuğun normalden daha uzun süre dayandığını söyledi. Bunun üzerine sırtını duvara dayamış, çökmüş gibi duran Paneloux sessizce, “Eğer ölecekse, daha uzun acı çekmiş olacak,” dedi.

Rieux birden ona döndü ve konuşmak üzere ağzını açtı ama sustu, kendini tutmak için gözle görülür bir çaba harcadı ve bakışını yeniden çocuğa çevirdi.

Odada ışık artıyordu. Öteki beş yatakta karaltılar sanki tasarlanmışçasına ölçülü biçimde kıpırdanıyor ve inliyordu. Odanın öteki ucunda, tek bağıran hasta düzenli aralıklarla acıdan çok şaşkınlığı dışa vuran çığlıklar atıyordu. Sanki hastalar için bile başlangıçtaki korku artık azalmıştı. Şimdi hastalığı kabullenirken bir tür rıza gösteriyorlardı. Yalnız çocuk tüm gücüyle savaşıyordu. Arada sırada Rieux onun nabzını tutuyordu, aslında buna gerek yoktu, daha çok içinde bulunduğu bu çaresizlikten kurtulmak içindi; gözlerini kapayınca bu çırpınışın kendi kanının gümbürtüsüne karıştığını hissediyordu. O zaman işkence altındaki çocukla bir oluyor ve saf olan tüm gücüyle ona destek olmaya çalışıyordu. Ancak, yürekleri bir dakikalığına buluşsa da, ayrı ayrı atıyordu, çocuğu elinden kaçırıyordu ve çabası boşluğa gömülüyordu. O zaman çocuğun incecik bileğini bırakıyor ve yerine dönüyordu.

Kireçle boyanmış duvarlarda ışık pembeden sarıya dönüyordu. Camın gerisinde sıcak bir sabah cayır cayır kendini duyurmaya başlıyordu. Grand'ın geri geleceğini söyleyerek ayrılması zor fark edildi. Hepsi bekliyordu. Hâlâ gözleri kapalı olan çocuk biraz sakinleşiyor gibiydi. Elleri tırmık gibi yatağın kenarlarını hafifçe çiziyordu. Eller havaya kalktı, dizlerin yakınındaki battaniyeyi kazıdı ve birden çocuk bacaklarını büktü, karnına çekti ve hareketsiz kaldı. İlk kez olarak gözlerini açtı ve önünde duran Rieux'ye baktı. Şimdi gri bir kile dökülmüş gibi duran yüzünün ortasında ağzı açıldı, hemen ardından soluk sesinin de karıştığı tek ve kesintisiz bir çığlık yükseldi; tekdüze ve ahenksiz bir itiraz sesi ansızın odayı doldurdu; çığlık öylesine insansı olmaktan uzaktı ki sanki tüm insanlardan geliyor gibiydi. Rieux dişlerini sıkıyordu, Tarrou arkasını döndü. Rambert

yatağa, dizleri üzerinde açık kalmış kitabını kapatan Castel'in yanına yaklaştı. Paneloux hastalığın kirlettiği, tüm çağlara ait o çığlıkla dolu şu çocuksu ağza baktı. Ve kendini bırakarak dizleri üzerine çöktü; herkes onun biraz boğuk, ama durmak bilmeyen o çoğul yakarışın gerisinde belirgin bir biçimde yükselen bir sesle "Tanrım, kurtar şu çocuğu!" demesini doğal karşıladı.

Ama çocuk haykırmayı sürdürüyordu ve çevresindeki tüm hastalar kımıldandılar. Odanın öteki ucunda durmadan şaşkınlıkla bağıran hasta, sızlanmasını hızlandırdı ve sonunda onu gerçek bir çığlığa dönüştürdü; o sırada öteki hastalar da giderek daha yüksek sesle inliyorlardı. Odayı bir hıçkırık dalgası kapladı, Paneloux'nun duasını bastırdı; yatağın ucuna yapışmış duran Rieux yorgunluk ve tiksintiden başı dönmüş halde gözlerini kapadı.

Gözlerini açtığında yanında Tarrou'yu buldu.

"Gitmem gerek," dedi Rieux. "Bunlara artık dayanamıyorum."

Ama birden öteki hastalar sustu. O zaman doktor çocuğun çığlığının hafiflediğini fark etti, hafifledi ve durdu. Etrafta öteki inlemeler sürüyordu, ama daha sessiz biçimde ve henüz sona eren şu mücadelenin uzaktan gelen bir yankısı gibiydi. Çünkü mücadele sona ermişti artık. Castel yatağın öteki tarafına geçmişti; artık bitti, dedi. Ağzı açık ama artık ses çıkarmayan çocuk darmadağın olmuş örtülerin ortasında ansızın ufalmış, yüzünde gözyaşları izleriyle uzanıyordu.

Paneloux yatağa yaklaştı ve çocuğu kutsadı. Sonra eteklerini topladı ve ana girişten çıktı.

"Her şeye yeniden mi başlanacak?" diye sordu Tarrou, Castel'e.

Yaşlı doktor başını sallıyordu.

"Belki," dedi zorlama bir gülümsemeyle. "Her şeyden öte çok direndi."

Ama Rieux odadan ayrılmıştı bile, öyle hızlı adımlarla ve öyle bir tavırla çıkmıştı ki, Paneloux'nun yanından geçerken rahip onu tutmak

için kolunu uzattı.

"Haydi doktor," dedi.

Aynı öfkeli tavırla Rieux döndü ve ona şu sözleri savurdu:

"Ah şu çocuk, en azından masumdu, bunu siz iyi bilirsiniz!"

Sonra arkasını döndü ve Paneloux'nun önünde kapıdan geçerek okulun avlusunun dibine doğru yürüdü. Ufak, tozlu ağaçlar arasındaki bir bankın üzerine oturdu ve gözlerine inen teri sildi. Yüreğini ezen şu feci düğümü çözmek için daha haykırmak istiyordu. Sıcaklık incir ağaçlarının dalları arasına iniyordu. Sabahın mavi göğü, havayı daha da boğucu kılan beyazımsı bir örtüyle kaplıyordu. Rieux bankın üzerinde kendini iyice bıraktı. Dallara, göğe bakıyor, azar azar yorgunluğunu bastırarak, yavaş yavaş soluklanıyordu.

"Niye benimle böyle öfkeli konuştunuz?" dedi arkasında bir ses. "Benim için de bu görüntü dayanılmazdı."

Rieux, Paneloux'ya doğru döndü.

"Doğru," dedi. "Beni affedin. Ama yorgunluk bir delilik. İçimdeki isyandan hiçbir şey hissetmediğim saatler var bu kentte."

"Anlıyorum," diye mırıldandı Paneloux. "Bu isyan ettiriyor, çünkü bizim sınırımızı aşıyor. Ama belki de anlayamadığımız şeyleri de sevmeliyiz."

Rieux birden dikleşti. Hissedebildiği tüm güç ve tutkuyla Paneloux'ya bakıyor ve başını sallıyordu.

"Hayır peder," dedi. "Sevgi deyince başka bir şey anlıyorum ben. Ve ölünceye kadar çocukların işkenceden geçtiği şu yaradılışı reddedeceğim."

Paneloux'nun yüzünü bir gölge kapladı.

"Ah doktor!" dedi üzüntüyle, "Tanrı'nın lütfu denilen şeyi şimdi anladım."

Ama Rieux yeniden kendini banka bırakmıştı. Yeniden onu saran yorgunluğun derininden gelen, daha yumuşak bir sesle yanıtladı:

“İşte bende bu yok, biliyorum. Ama bunu sizinle tartışamam. Bizi lanetlerin ve duaların ötesinde bir araya getiren bir şey uğruna çalışıyoruz. Yalnızca bu önemli.”

Paneloux, Rieux’nün yanına oturdu. Heyecanlı bir hali vardı.

“Evet,” dedi, “evet, siz de insanın selameti için çalışıyorsunuz.”

Rieux gülümsemeye çalıştı.

“İnsanın selameti benim için fazla iddialı bir laf. O kadar uzağa gitmiyorum ben. Beni ilgilendiren onun sağlığı, öncelikle sağlığı.”

Paneloux duraksadı.

“Doktor,” dedi.

Ama durdu. Onun alnından da ter akmaya başlamıştı. “Hoşça kalın,” diye mırıldandı ve kalktığında gözleri parlıyordu. Tam gidecekken düşünmekte olan Rieux de kalktı ve ona doğru bir adım attı.

“Bir kez daha özür dilerim,” dedi. “Bir daha böyle bir parlama olmayacak.”

Paneloux elini uzattı ve üzüntüyle, “Ama sizi inandıramadım!” dedi.

“Ne fark eder?” dedi Rieux. “Benim nefret ettiğim, ölüm ve kötülük; bunu iyi biliyorsunuz. Ve siz isteseniz de istemeseniz de, bunlara katlanmak ve bunlarla savaşmak için birlikteyiz.”

Rieux, Paneloux’nun elini tutuyordu.

“Görüyor musunuz,” dedi gözlerini kaçırarak, “Tanrı bile şimdi bizi ayıramaz.”

Paneloux sağlık kollarına katıldığından beri hastanelerden ve vebanın olduğu yerlerden ayrılmamıştı. Kurtarıcıların arasında, kendine ait olduğunu düşündüğü yerde, yani ilk sırada yer almıştı. Ölümlere tanık olmaktan geri kalmamıştı. Ve ilkece serumla korunmasına karşın, kendi ölümüyle ilgili bir kuşku da ona yabancı değildi artık. Görünüşte dinginliğini hep korumuştu. Ama bir çocuğun ölümünü uzun uzadıya izlediği o günden sonra değişmiş gibiydi. Giderek artan bir gerilim yüzünden okunuyordu. Bir gün gülümseyerek Rieux'ye, "Bir rahip bir doktora danışabilir mi?" konulu bir deneme üzerinde çalıştığını söylediğinde doktor, Paneloux'nun dediğinden daha ciddi bir şeyin söz konusu olduğu izlenimine kapılmıştı. Doktor bu çalışmayla ilgili bir şeyler öğrenmek için istekli davranınca Paneloux ona ayinde bir vaaz vermesi gerektiğini ve bu fırsatla en azından görüşlerinden bazılarını sunabileceğini söyledi.

"Gelmenizi isterdim doktor, konu ilginizi çekecektir."

Deli gibi rüzgârın estiği bir gün rahip ikinci vaazını verdi. Doğruyu söylemek gerekirse, dinleyici topluluğu ilk vaaza oranla daha azdı. Bunun nedeni de artık bu tür olayların yurttaşlarımızın gözünde bir yenilik olmaktan çıkması, çekiciliğini yitirmesiydi. Kentin geçirdiği bu güç dönemin koşullarında "yenilik" sözcüğü bile anlamını yitirmişti. Zaten insanların çoğu tümüyle dinsel görevlerini bırakmasa ya da bu görevleri iyice ahlaksız bir özel yaşamla rastlaştırmasa da, sıradan dinsel edimlerin yerine pek mantığa uymayan boş inançları getirmişlerdi. Ayine gitmekten çok nazarlık ya da Aziz Roch muskalarını seve seve takıyorlardı.

Buna bir örnek olarak, yurttaşlarımızın aşırı biçimde kehanetlere başvurması verilebilir. Gerçekten de ilkbaharda her an hastalığın sona ermesini beklemişlerdi ve bir üçüncü kişiye salgının süresiyle ilgili

kesin bilgiler sormak kimsenin aklına gelmiyordu, çünkü herkes bunun son bulacağına inanmıştı. Ama günler geçtikçe bu uğursuzluğun gerçekten bir sonu olmamasından korkulmaya başlandı ve aynı anda tüm umutlar salgının bitmesine bağlandı. Böylece kâhinlerden ya da Katolik Kilisesi'nin azizlerinden tevatür kehanetler ağızdan ağıza dolaşır oldu. Kentteki basımevleri bu coşkudan sağlayabilecekleri yararı hemen görüverdiler ve çok sayıda elden ele dolaşan metinler yayınladılar. Halkın doymak bilmeyen merakını görünce, kısacık tarihin sunabildiği bu türden tüm tanıklıklarla ilgili olarak belediye kütüphanelerinde araştırmalara giriştiler ve bunları kente yaydılar. Tarihin elindeki kehanetler tükenince gazetecilere yenilerini ısmarladılar; onların da, en azından bu konuda, geçmiş yüzyıllardaki meslektaşları kadar uzman oldukları anlaşıldı.

Hatta bu kehanetlerden bazıları gazetelerde yazı dizisi olarak yayınlandı ve sağlık zamanında, gazete sayfalarında karşılaştıkları aşk dizilerini okur gibi büyük bir iştahla bunları da okuyorlardı. Burada kestirilen sonuçların bazıları tuhaf hesaplara dayanıyordu; paraların üzerindeki yıl sayısı, ölü sayısı ve vebanın egemenliğinde geçirilen aylar işin içine giriyordu. Başkaları tarihteki büyük vebalarla bir karşılaştırma yapıyor, benzerlikler ortaya koyuyor (kehanetlerde bunlara "değişmez"ler deniyordu) ve daha az tuhaf olmayan hesaplarla, şimdiki olaya ilişkin öğretiler elde etmeye çalışıyorlardı. Ama halkın en çok takdir ettiği kehanetler, kuşkusuz, kıyameti anlatan bir dille, kenti böyle bir sınavdan geçirebilecek ve her tür yoruma açık bir karmaşıklık içerebilecek bir olaylar dizisini haber veren kehanetlerdi. Böylece Nostradamus ve Azize Odile'e her gün başvuruluyor ve karşılığı alınıyordu. Zaten tüm kehanetlerin ortak yanı olarak beliren şey, sonuçta bunların rahatlatıcı olmasıydı. Yalnızca vebaydı rahatlatmayan.

İşte bu boş inançlar yurttaşlarımızda dinin yerini tutuyordu ve bu nedenle Paneloux'nun vaazı ancak dörtte üçü dolmuş bir kilisede yapıldı. Vaaz akşamı, Rieux geldiğinde, yaylı giriş kapısından içeri ince ince süzülen rüzgâr dinleyenler arasında rahat rahat geziniyordu. İşte böyle soğuk ve sessiz bir kilisede, tümüyle erkeklerden oluşmuş bir topluluğun ortasında Rieux kendine bir yer buldu ve rahibin kürsüye çıkışını izledi. Rahip ilk vaaza oranla daha yumuşak ve daha düşünceli bir ses tonuyla konuştu; ayine katılanlar sık sık onun duraksadığını fark ettiler. İşin daha da ilginç yanı, artık "siz" değil, "biz" diyordu.

Yine de sesi yavaş yavaş yükseldi. Bize aylardır vebanın aramızda olduğunu anımsattı ve soframıza ya da sevdiklerimizin başucuna defalarca oturmuş olduğundan, yanı başımızda yürüdüğünden ve iş dönüşünde yolumuzu gözlediğinden, şimdi onu daha iyi tanıyorduk. İlk şaşkınlığın etkisiyle daha önce belki de iyi dinlemediğimiz, ama onun bıkıp usanmadan bize söylediği şeyi şimdi daha iyi kavrayabilirdik. Aynı yerde Rahip Paneloux'nun vaazında söylediği şey böylece doğru olarak beliriyordu, "en azından o buna inanıyordu." Ancak belki de, hepimizin başına geldiği gibi, bunu Tanrı sevgisi olmadan düşünmüş ve dile getirmişti, şimdi buna pişmandı. Öte yandan gerçek olan, her şeyde unutulmayacak bir yan olmasıydı. En güç sınama bile bir Hıristiyan için yarar demekti. Ve işte o Hıristiyanın araması gereken, kendi yararına olandı, o yararın nasıl bir şey olduğu ve onun nasıl bulunacağıydı.

O sırada Rieux'nün çevresindeki insanlar, sıraların dirsek koyma yerleri arasında kımıldanarak, olabildiğince rahat edecek biçimde yerlerine yerleştiler. Girişteki kumaş kaplı kapılardan biri hafif hafif çarpıyordu. Birisi onu tutmak için yerinden kalktı. Bu kımıldanmalarla dikkati dağılan Rieux yeniden söze başlayan Paneloux'yu zor duyuyordu. Vebanın sahnelediği bu gösteriye kendi başına bir açıklama bulmak yerine bundan öğrenilebilecek şeyleri öğrenmeye

çalışmak gerektiğini söylüyordu. Rieux rahibe göre açıklanacak hiçbir şey olmadığını az çok sezinledi. Paneloux güçlü bir biçimde Tanrı açısından açıklanabilecek şeyler olduğunu, ama bazı şeylerinse açıklanamayacağını söylediğinde Rieux dikkat kesildi. İyilik ve kötülük kuşkusuz vardı ve genelde onları birbirinden ayıran şeyler kolayca açıklanırdı. Ama sorun kötülükte başlıyordu. Örneğin, görünüşte gerekli olan kötülük ve görünüşte gereksiz olan kötülük vardı. Cehenneme düşmüş Don Juan vardı ve bir çocuğun ölümü vardı. Çapkının cezaya çarptırılması ne kadar adilse, çocuğun acısını anlamak o kadar zordu. Ve gerçekte, yeryüzünde bir çocuğun acısından, o acının beraberinde getirdiği nefretten ve bunu açıklamak için aranacak nedenlerden daha önemli hiçbir şey yoktu. Yaşamın geri kalan bölümünde Tanrı bizim için her şeyi kolaylaştırıyordu ve o âna kadar dinin takdir edilecek bir yanı yoktu. Oysa şimdi, Tanrı bizi duvarın dibine koyuyordu. Böylece vebanın duvarları dibindeydik ve onların ölümcül gölgesinde bizim yararımıza olanı bulmamız gerekiyordu. Rahip Paneloux kendisinin duvara tırmanmasını sağlayacak kolaylıkları bile reddediyordu. Çocuğu bekleyen güzelliklerin sonsuzluğu onun acısını telafi edecektir, demek onun için kolay olurdu, ama gerçekte bu konuda hiçbir şey bilmiyordu. Bir keyfin sonsuzluğunun insan acısını bir an telafi edebileceğini kim ileri sürebilirdi? Bu bir Hıristiyan olamazdı; kollarında, bacaklarında ve ruhunda acıyı tanımış bir efendisi olan bir Hıristiyan olamazdı bu kesinlikle. Hayır, çarmıhın simgelediği bu parçalanışa sadık olarak ve bir çocuğun acısıyla yüz yüze kalarak rahip duvarın dibinden ayrılmayacaktı. Ve kendisini o gün dinleyenlere hiç korkmadan şöyle diyecekti: “Kardeşlerim, o an geldi. Ya her şeye inanmalı ya da her şeyi yadsımalı. Ve aranızda kim her şeyi yadsımayı göze alabilir?”

Rieux, rahibin sözü dinsizliğe getirdiğini bir anda fark etti, o ise bu buyruğun, bu isteğin Hıristiyanların yararına olacağını belirtmek için

büyük bir kuvvetle sözünü sürdürüyordu. Bu aynı zamanda Hıristiyanların erdemiydi de. Rahip, birazdan sözünü edeceği erdemin fazlasının, daha hoşgörülü ve daha klasik bir ahlak anlayışına alışmış bazı kişileri şaşkınlığa düşüreceğini biliyordu. Ama veba sırasındaki din anlayışı her zamanki din anlayışıyla bir olamazdı; Tanrı mutlu zamanlarda ruhun huzur içinde ve neşeli olmasını kabul etse de, hatta bunu arzu etse bile, mutsuzluğun en ileri noktasında ruhun da ılımlılıktan uzaklaşmasını isteyebilirdi. Bugün Tanrı yarattığı insanlara bir iyilikte bulunup onları öyle bir mutsuzluk içine itmişti ki, insanlar en büyük erdem olan, ya her şey ya da hiç ilkesini yeniden keşfetmek ve üstlenmek zorundaydılar.

Geçen yüzyıldan inançsız bir yazar, günahlardan arınma yeri diye bir şey olmadığını söyleyerek Hıristiyan kilisesinin sırrını açıkladığını ileri sürmüştü. Böyle bir şeyi söylerken cennet ve cehennem dışında ara bir yer olmadığını ve insanın kendi seçimine göre, kurtuluşu ya da laneti bulacağını anlatmak istiyordu. Paneloux'ya bakılırsa bu, ancak dinsiz bir ruhun içinde filizlenecek türden bir dinden sapmaydı. Çünkü günahlardan arınılan bir yer vardı. Ama kuşkusuz bu yere çok fazla umut bağlanmaması gereken bazı dönemler olmuştu; bağışlanabilir türden hafif günahlardan söz bile edilemeyeceği bazı dönemler olmuştu. Her günah ölümcüldü ve her kayıtsızlık suçtu. Ya her şeydi ya da hiç.

Paneloux durdu ve o sırada Rieux kapının altından, dışarıda şiddetini artırmakta olduğu anlaşılan rüzgârın inleyen sesini daha iyi duydu. Tam o sırada rahip sözünü ettiği her şeyi kabullenme erdeminin her zaman ona yüklediğimiz dar anlamda anlaşılamayacağını, sıradan bir boyun eğişin, hatta zor gelen bir alçakgönüllülüğün söz konusu olmadığını söylüyordu. Alçakgönüllülüğün de rızasıyla onurun kırılması söz konusuydu. Kuşkusuz bir çocuğun acısı ruh için de yürek için de onur kırıcı bir

şeydi. Ama bu nedenle bunu yaşamak, bu nedenle bunu istemek gerekliydi; Paneloux söyleyeceği şeyin kolay olmadığı konusunda dinleyicilerine güvence verdi; bunu istemek gerekiyordu, çünkü Tanrı bunu istiyordu. İşte böylece yalnız Hıristiyan hiçbir şeyden kaçınmayacak ve tüm çıkış yolları kapalıyken bile temel seçim hakkını sonuna kadar kullanacaktı. Her şeyi yadsıma durumuna düşmemek için her şeye inanmayı yeğleyecekti. Vücutta oluşan şişliklerin enfeksiyonu doğal yoldan dışarı atma biçimi olduğunu öğrenen kadıncağızların şu sıralar kiliselere gelip "Tanrım ona şişlikler nasip et!" demeleri gibi, Hıristiyan da, anlaşılmaz bile olsa, Tanrı'nın isteğine boyun eğmeyi öğrenecekti. "Şunu anlıyorum; ama bu kabul edilemez," denilebilirdi, işte bizim seçimimizi yapabilmemiz için de, bize sunulmuş bu kabul edilemeyen şeyin tam içine dalmak gerekiyordu. Çocukların acısı bizim acı ekmeğimizdi, ama bu ekmek olmaksızın ruhumuz kendi ruhsal açlığının içinde ölüp gidecekti.

Bu sırada, genelde Paneloux'nun sözüne ara vermesiyle başlayan sessiz kıpırdanışlar yeniden duyulmaya başlamıştı ki, vaiz ansızın, sonuçta nasıl bir tavır almak gerektiğini dinleyicilerin yerine soruyormuş gibi yaparak güçlü bir biçimde yeniden söze başladı. Kuşku duyduğu bir şey vardı; o korkunç "yazgısallık" sözcüğünü kullanacaklardı. Eh o da eğer "etkin" sıfatını da eklerlerse, bu terim karşısında geri çekilmeyecekti. Kuşkusuz, sözünü ettiği Habeşistan Hıristiyanlarına öykünmemek gerekiyordu. Hıristiyan sağlık kuvvetlerinin üzerlerine eski püskü giysilerini atan, bir yandan da Tanrı tarafından yollanan kötülükle savaşmak isteyen bu kâfirlere veba bulaşması için dualar eden şu vebalı İranlılar gibi davranmayı akla bile getirmemek gerekiyordu. Ama bunun tersine, geçen yüzyıllardaki salgınlarda, Kudas ayinini yaparken sıcak ve nemli ağızlara enfeksiyon sinmiştir diye el değdirmemek için maşayla kutsal ekmeği tutan Kahireli keşişlere de öykünmemek gerekiyordu. Hem İranlı vebalılar

hem de keşişler günah işliyorlardı. Çünkü İranlılar için bir çocuğun acısının önemi yoktu; keşişler içinse tersine, acıdan son derece insana özgü kaygılarla korkmak her şeyden üstündü. İki durumda da, sorun bir kenara itilmişti. Hepsi Tanrı'nın sesine kulaklarını tıkamıştı. Ama Paneloux'nun anımsatmak istediği başka örnekler de vardı. Büyük Marsilya vebasının vakanüvisine göre Mercy'deki manastırda yaşayan seksen bir dindardan yalnızca dördü sağlam kalmıştı. Ve bu dördünün üçü kaçmıştı. Vakanüvisler böyle diyordu ve daha fazlasını söylemek onların görevini aşıyordu. Ama Paneloux'un bunu okurken, yetmiş yedi ceset ve özellikle üç din kardeşinin örneğine karşın yalnız kalan dindar aklından çıkmıyordu. Ve rahip kürsünün kenarına yumruğuyla vurarak haykırdı: "Kardeşlerim, kalan kişi biz olmalıyız!"

Önlemlere, bir felaketin dağınıklığına bir toplumun getirdiği zekice düzenlemelere karşı çıkmamak gerekliydi. Diz çöküp her şeyi terk etmek gerektiğini söyleyen şu ahlakçılara kulak asmamak gerekiyordu. Karanlığın içinde, biraz da körlemesine, ileriye doğru yürümeye başlamak ve iyilik etmeye çalışmak gerekiyordu yalnızca. Bunun dışında sakin olmak ve kişisel bir yardım aramadan, çocuk ölümlerinde bile Tanrı'ya güvenmek gerekiyordu.

Sözün burasında Rahip Paneloux Marsilya vebasında adı geçen ünlü sima, Piskopos Belzunce'u andı. Salgının sonuna doğru, gereken her şeyi yapmış olan piskopos, artık hiçbir çare kalmadığını görünce yiyeceklerle birlikte evine kapanmış, evin çevresine duvar ördürmüştü; onu yüceltmiş olan kentliler, ancak çok büyük acılarda rastlayabileceğimiz türden bir dönüş yaparak ona öfkelenmişler ve enfeksiyon bulaştırmak için evinin çevresini cesetlerle çevirmişler, hatta ölmesini kesinleştirmek için duvarların üzerinden cesetler atmışlardı. Böylece piskopos, son bir zayıflıkla, kendisini ölümün dünyasından uzak tutacağını sanmıştı, ancak ölüler gökten başına düşüyordu. İşte, vebada kurtarılmış bir ada olmayacağına inanmamız

gerekirken, bizler de böyle yapıyoruz. Hayır, orta nokta yoktu. Bu utanç verici durumu kabullenmek gerekiyordu, çünkü Tanrı'dan nefret etmek ve onu sevmek arasında seçim yapmamamız gerekiyordu. Peki kim Tanrı nefretini seçmeyi göze alabilirdi?

"Kardeşlerim," dedi Paneloux sonuca geldiğini bildirerek, "Tanrı sevgisi zor bir sevgidir. İnsanın kendinden vazgeçmesini ve kendini hor görmesini gerektirir. Ama yalnızca o çocukların acısını ve ölümünü silebilir, yalnızca o bu acıyı gerekli kılabilir, çünkü bunu anlamak olanaksızdır ve insan böyle bir şeyi tabii ki ister. İşte sizinle paylaşmak istediğim zor ders bu. İşte, insanların gözünde zalim, Tanrı'nın gözünde kesin olan imana yaklaşmamız gerek. Bu korkunç imge karşısında hepimiz eşit bir noktaya gelmeliyiz. O doruğun tepesinde her şey birbirine karışacak ve eşitlenecek, görünüşteki adaletsizlikten doğruluk fışkıracak. Fransa'nın güneyindeki birçok kilisede vebalılar koronun bulunduğu yerdeki taş döşemelerin altında yüzyıllardır uyuyor ve papazlar onların mezarlarının üzerinde konuşuyor ve yaydıkları düşünce çocukların da katkıda bulunduğu şu küllerden fışkırıyor."

Rieux dışarı çıktığında aralık kapıdan sert bir rüzgâr içeriyi doldurdu ve dindarların yüzüne çarptı. Kilisenin içine bir yağmur kokusu, ıslak kaldırım kokusu getiriyor, onlar da dışarı çıkmadan kentin nasıl olduğunu tahmin ediyorlardı. Doktor Rieux'nün önünden çıkmakta olan yaşlı bir rahiple genç bir papaz çömezi o anda şapkalarını zor tuttular. Daha yaşlı olan yine de vaizi yorumlamaktan geri kalmadı. Paneloux'nun hitabetinden övgüyle söz ediyor, ama rahibin sergilediği düşüncelerdeki cüretten endişe duyuyordu. Bu vaizin güçlü olmaktan çok, endişe sergilediğini düşünüyordu ve Paneloux yaşında bir rahibin endişe duymaya hakkı yoktu. Rüzgârdan korunmak için başını eğen papaz çömezi, rahibe sık sık gittiğini, onun geçirdiği değişimin farkında olduğunu, sözlerinin daha da cüretli

olabileceğini ve kuşkusuz yayım için basılma izni alamayacağını belirtti.

"Nedir düşündüğü?" dedi yaşlı rahip. Kilisenin önüne gelmişlerdi, rüzgâr uğuldayarak ve genç olanın sözünü keserek onları sarmalıyordu. Konuşabilecek duruma geldiğinde yalnızca şunu söyledi:

"Bir rahip bir doktora danışırsa, çelişki olur."

Tarrou, Paneloux'nun sözlerini aktaran Rieux'ye savaş sırasında gözleri oyulmuş bir gencin yüzünü görünce inancını yitirmiş bir rahip tanıdığını söyledi.

"Paneloux haklı," dedi Tarrou. "Masumiyetin gözleri oyulunca Hıristiyan ya inancını yitirmeli ya da gözleri oyulmalı. Paneloux inancını yitirmek istemiyor, sonuna kadar gidecek. Söylemek istediği bu."

Tarrou'nun bu gözlemi, Paneloux'nun tavrının çevresindekilere anlaşılmaz geldiği, bundan sonraki talihsiz olayları açıklamak için yeterli mi? Bu konu değerlendirilecektir.

Vaazdan birkaç gün sonra Paneloux taşınma işiyle uğraştı. Hastalığın gelişmesinin neden olduğu taşınmaların yoğunlaştığı dönemdi. Tarrou'nun otelinden ayrılıp Rieux'ye taşınması gibi, rahip de bağlı olduğu tarikatın kendisini yerleştirdiği daireden ayrılıp kilisenin müdavimlerinden ve henüz vebaya yakalanmamış yaşlı bir kadının evine taşındı. Taşınma sırasında rahip yorgunluğunun ve kaygısının arttığını hissetti. Ve böylece ona evini açan kadının gözünde saygısını yitirdi. Çünkü kadın ona, Azize Odile'in kehanetlerini büyük bir coşkuyla anlatırken, rahip kuşkusuz bıkkınlıktan, hafif bir sabırsızlık göstermişti. Sonradan yaşlı kadının en azından iyilikle karışık yansız bir tavır göstermesi için ne kadar çaba harcadıysa da başarıya ulaşamamıştı. Kötü izlenim uyandırmıştı. Ve her akşam, ağzına kadar tığ işi dantellerle dolu odasına dönmeden, salonda oturan ev sahibesinin sırtını seyretmek zorunda kalıyor, aynı zamanda da

yüzünü bile çevirmeden kuru kuruya söylenmiş bir "İyi akşamlar peder"i bir hatıra eşyası gibi odasına götürüyordu. İşte böyle bir akşam, kafası kazan gibi, tam yatarken günlerdir içinde birikmekte olan bir ateşin zincirinden boşanmış dalgalarının bileklerine ve şakaklarına aktığını hissetti.

Bundan sonra olanlar ancak ev sahibesinin anlattıkları aracılığıyla öğrenilebildi. Sabah yaşlı kadın her zamanki alışkanlığıyla erken kalkmıştı. Bir süre sonra rahibin odasından çıkmamasına şaşırarak epey duraksamadan sonra kapısını tıklatmaya karar vermişti. Uykusuz bir gecenin ardından, onu hâlâ yatarken bulmuştu. Bir baskıyla sıkışmıştı ve yüzü her zamankinden daha da kırmızı gibiydi. Kendi dediğine göre, yaşlı kadın ona nazikçe bir doktor çağırmayı önermişti, ama ona üzücü gelen bir sertlikle önerisi geri çevrilmişti. Oradan çekilmekten başka bir şey yapamamıştı. Bir süre sonra rahip zili çalmış ve onu yanına çağırmıştı. Bu anlık parlamadan dolayı özür dilemiş ve ona vebanın söz konusu olamayacağını, kendisinde hastalıkla ilgili hiçbir belirti olmadığını ve bunun geçici bir yorgunluk olduğunu söylemişti. Yaşlı kadın onu yanıtlarken, önerisinin bu türden bir kaygıdan kaynaklanmadığını, Tanrı'nın elinde olan kendi güvenliğini düşünmediğini, kendisini bir parça sorumlu hissettiği rahibin sağlığından başka bir kaygısı olmadığını onurlu bir biçimde dile getirmişti. Ama rahip başka bir şey söylemediğinden ev sahibesinin dediğine bakılırsa, görevini eksiksiz yerine getirmek arzusuyla, yeniden ona doktorunu çağırmayı önermişti. Rahip yaşlı kadına çok karmaşık gelen açıklamalarla öneriyi yine geri çevirmişti. Yaşlı kadın yalnızca anladığını sanıyordu, ama rahibin ilkelerine uymadığından konsültasyonu reddetmesi ona anlaşılmaz geliyordu. Kiracısının aklını ateşin karıştırdığı sonucuna varmıştı ve ona bitki çayı getirmekle yetinmişti.

Yaşlı kadın durumundan ileri gelen zorunlulukları tamı tamına yerine getirmeye kararlı, hastayı iki saatte bir düzenli olarak yoklamıştı. Onu en çok çarpan şey rahibin bütün günü çırpınarak geçirmesiydi. Örtüleri bir atıyor, bir kendine çekiyor, elini sürekli ıslak alnında gezdiriyor, boğuk, kısık ve nezleli bir sesle içinden sökülürcesine gelen bir öksürüğü atmak için doğruluyordu. Sanki onun soluğunu kesen pamuk parçalarını boğazının dibinden kazıyıp atmanın olanaksızlığı içindeymiş gibiydi. Bu krizlerin sonunda, bitkinliğin tüm belirtileriyle kendini geriye doğru bırakıyordu. Son olarak, bir daha hafifçe doğruluyor ve kısa bir süre önceki bütün o çırpınmadan daha ateşli bir biçimde gözlerini önüne dikiyordu. Ama yaşlı kadın bir doktor çağırmak ve hastanın isteğine karşı çıkıp çıkmamakta duraksıyordu. Ne kadar heyecan verici gibi gelse de, basit bir ateş nöbeti olabilirdi bu.

Yine de, öğleden sonra yaşlı kadın rahiple konuşmaya çalıştı ve yanıt olarak birkaç karmaşık sözden başka bir şey elde edemedi. Önerisini yineledi. Ama o sırada rahip kalktı ve neredeyse boğulurcasına bir doktor istemediğini açıkça söyledi. O anda ev sahibesi ertesi sabaha kadar beklemeye ve rahibin durumunda düzelme olmazsa radyoda Ransdoc Ajansı'nın günde onlarca kez yinelediği numaraya telefon etmeye karar verdi. Görevlerini hep önemseyerek gece boyunca kiracısını yoklamayı ve başucunda beklemeyi düşünüyordu. Ama akşam, ona yeni demlenmiş bitki çayını verdikten sonra biraz uzanmak istedi ve ancak ertesi sabah uyandı. Odaya koştu.

Rahip uzanmıştı, tek bir hareket yoktu. Önceki gün aşırı kırmızı olan yüzde şimdi bir tür solgunluk vardı, yüz hatları gerginleşmişti. Rahibin gözleri yatağın üzerinde asılı olan rengârenk incilerle bezeli küçük avizeye dikilmişti. Yaşlı kadının girmesiyle başını ona çevirdi. Ev sahibesinin dediğine göre, o sırada tüm gece dayak yemiş ve

kımıldayacak hiç gücü kalmamış gibiydi. Yaşlı kadın ona nasıl olduğunu sormuştu. Kadının tuhaf bir biçimde kayıtsız olduğunu fark ettiği bir sesle iyi olmadığını, doktora gerek olmadığını ve her şeyin kurallara uygun olması için hastaneye kaldırılmasının yeterli olacağını söylemişti. Yaşlı kadın korku içinde telefona koşmuştu.

Rieux öğle saatinde geldi. Ev sahibesinin anlattığına göre, Paneloux'nun haklı olduğunu ve artık çok geç olacağını söyledi yalnızca. Rahip onu aynı kayıtsız tavırla karşıladı. Rieux onu muayene etti; tıkanıklık ve akciğerlerdeki baskı dışında şişliklerle beliren hıyarcıklı vebaya ya da akciğer vebasına özgü hiçbir temel belirti görmeyince çok şaşırdı. Durum ne olursa olsun nabız öyle düşük ve genel durum öyle kaygı vericiydi ki, fazla umut yoktu.

"Hastalığın temel belirtilerinden hiçbiri sizde yok," dedi Paneloux'ya. "Ama işin gerçeği, durum kuşkulu ve sizi tecrit etmek zorundayım."

Rahip sanki nezaketle, tuhaf bir biçimde güldü, ama konuşmadı.

Rieux, "Yanınızda kalacağım," dedi yavaşça ona.

Rahip canlanır gibi oldu ve yeniden bir sıcaklığa kavuşan bakışlarla doktora baktı. Sonra, üzüntüyle mi söylediği anlaşılmayan bir biçimde, güçlükle konuştu.

"Teşekkür ederim," dedi. "Ama din adamlarının dostları yoktur. Her şeylerini Tanrı'ya bağlamışlardır."

Yatağın başucunda duran haçı istedi, eline alınca ona bakmak için başını çevirdi, arkasını döndü.

Hastanede Paneloux'nun ağzından tek söz çıkmadı. Ona yapılan tüm tedavilere kendini bir eşya gibi bıraktı ama elinden haçı hiç bırakmadı. Bu arada rahibin durumundaki karışıklık sürüyordu. Rieux'nün aklını kurcalayan kuşku hafiflemiyordu. Hem vebaydı hem değildi. Zaten birkaç zamandır hastalık, tanıları şaşırtmaktan zevk alır

olmuştu. Ama Paneloux'nun durumunda gelişmeler bu belirsizliğin önemsiz olduğunu gösterecekti.

Ateş yükseldi. Öksürük daha da boğuklaştı ve hastayı gün boyu kıvrandırdı durdu. Sonunda akşam rahip onu boğmakta olan şu pamuğu öksürerek attı. Kırmızıydı. Ateşin kargaşasında Paneloux'nun bakışı kayıtsızlığını yitirmiyordu ve ertesi sabah, bedeninin yarısı yatağından sarkmış, ölü olarak bulunduğunda bakışı hiçbir şeyi dile getirmiyordu. Fişinin üzerine "Kuşkulu durum" yazıldı.

O yıl kasım ayındaki Azizler Yortusu her zamanki gibi geçmedi. Kuşkusuz havanın bunda payı vardı. Aniden değişmiş ve uzayan sıcaklar birden yerini serinliğe bırakmıştı. Öteki yıllarda olduğu gibi, şimdi soğuk bir rüzgâr esip duruyordu. Koca koca bulutlar ufukta bir uçtan ötekine koşturup duruyor, evleri gölgeliyor, geçip gittikten sonra da, evlerin üzerine kasım göğünün soğuk ve altınsı ışığı düşüyordu. İlk yağmurluklar ortaya çıkmıştı. Ama kauçuklu ve parlak kumaşların çok sayıda oluşu dikkat çekiyordu. Aslında gazeteler, iki yüzyıl önce büyük Güney vebaları sırasında hekimlerin kendilerini korumak için yağlanmış bezlerden giysiler giydiklerini bildirmişti. Dükkânlar da modası geçmiş giysi stoklarını eritmek için bunu fırsat bilmişlerdi, bunlar sayesinde herkeste bir bağışıklık umudu doğmuştu.

Ama mevsimin getirdiği tüm bu işaretler mezarlıkların bomboş kalmasını unutturamazdı. Eski yıllarda tramvaylar kasımpatlarının buruk kokusuyla yüklü olur ve kadınlar mezarları çiçeklendirmek üzere kafileler halinde yakınlarının gömülü olduğu yerlere giderlerdi. Vefat edeni aylar boyunca yalnız bırakmış ve unutmuş olmanın telafi edilmeye çalışıldığı gündü bu. Ancak o yıl, kimse ölüleri düşünmek istemiyordu. Zaten onlar fazlasıyla düşünülüyordu. Biraz üzüntü ve çokça da melankoliyle onların yanına gitmek söz konusu değildi artık. Kendini rahatlatmak için yılda bir kez yanlarına uğranacak terk edilmiş kişiler değildi artık onlar. Onlar unutulmak istenen keyif kaçırıcı kişilerdi. İşte bu nedenle o yıl Ölüler Günü bir anlamda es geçildi. Cottard'ın deyişiyle, zaten her gün Ölüler Günü'ydü. Tarrou onun konuşmasında giderek acı bir mizah kullandığını fark ediyordu.

Gerçekten de vebanın tutuşturduğu keyif ateşleri büyük fırınlarda her gün artan bir coşkuyla yanıp duruyordu. Şurası gerçek, ölü sayısı her geçen gün bir artış göstermiyordu. Ama vebanın son derece rahat

bir biçimde doruk noktaya yerleştiği ve günlük cinayetlerine iyi bir memura yakışacak bir düzenlilik ve güvenilirlik kazandırdığı düşünülebilirdi. İlkece ve uzmanların görüşüne göre, bu iyiye işaretti. Durmadan yükselen artış eğrisini uzun bir doğrunun izlediği vebanın gelişim grafiği örneğin Doktor Richard'a tümüyle avutucu geliyordu. "Bu iyi, harika bir grafik!" diyordu. Hastalığın, istikrar dönemi diye adlandırdığı bir noktaya ulaştığını düşünüyordu. Bundan böyle hastalık ancak inişe geçebilirdi. Bunda Castel'in serumunun katkısı olduğuna inanıyordu, gerçekten de serum son zamanlarda umulmadık başarılar kazanmaya başlamıştı. Yaşlı Castel buna karşı çıkmıyordu, ama aslında hiçbir şeyin öngörülemeyeceğini, salgınlar tarihinin beklenmedik iniş çıkışlarla dolu olduğunu düşünüyordu. Uzun süredir kamuoyunu rahatlatmak isteyen, ancak veba yüzünden böyle bir işe girişemeyen valilik, doktorları bu konuda düşüncelerini almak üzere bir araya getirmeyi amaçlıyordu ki, veba, hem de istikrar döneminde Doktor Richard'ı da ortadan kaldırıverdi.

Kuşkusuz etkileyici, ancak her şey bir yana, hiçbir şey kanıtlamayan bu örnek karşısında yöneticiler iyimserliğe nasıl gönüllerini açtılarsa, aynı kayıtsızlıkla kötümserliğe dönüş yaptılar. Castel ise elinden geldiğince özenli bir biçimde serumunu hazırlamakla ilgileniyordu yalnızca. Zaten hastane ya da karantina yerine dönüştürülmemiş kamu binası kalmamıştı; eğer valilik hâlâ yerinde duruyorsa, insanların bir araya gelecek bir yerleri olması içindi. Ama aslında genelde ve o dönemde vebanın göreceli durgunluğu nedeniyle Rieux'nün öngördüğü düzenlemenin dışına çıkmaya hiç gerek kalmadı. Yıpratıcı bir çaba gösteren doktorlar ve hastabakıcılar daha da büyük çabaları akıllarına getirmek zorunda kalmıyorlardı. Bu insanüstü diyebileceğimiz çalışmayı düzenli bir biçimde yürütmek zorundaydılar yalnızca. Daha önceden ortaya çıkmış olan akciğere bağlı enfeksiyon türü şimdi kentin dört köşesinde

çoğalıp duruyordu, sanki rüzgâr ciğerlerde yangınlar tutuşturup körüklüyordu. Hastalar kan tüküre tüküre hızla ölüyordu. Şimdi salgının bu yeni biçimiyle, bulaşıcılığın daha da artma tehlikesi belirmişti. İşin gerçeği, uzmanların görüşleri bu noktada hep çelişkiliydi. Yine de daha güvende olmak için sağlık personeli gazlı bezlerin altında solumayı sürdürüyordu. Aslında ilk bakışta hastalığın yayılması gerekirdi. Ama hıyarcıklı veba vakalarının azalmasıyla terazi dengede duruyordu.

Öte yandan, giderek artan yiyecek sıkıntısına bağlı başka sıkıntılar da oluyordu. Spekülasyonlar işe karışmıştı ve çarşıda pazarda bulunmayan temel gereksinim maddelerine inanılmaz fiyatlar ödeniyordu. Böylece zengin ailelerin neredeyse hiçbir eksiği yokken, yoksul aileler çok güç durumda kalıyorlardı. Veba kendi yönetim merkezinde o etkin yansızlığıyla yurttaşlarımız arasında eşitliği güçlendirecekken, tersine, o normal bencillik oyunuyla, insanların yüreğinde adaletsizlik duygusunu daha da keskin hale getiriyordu. Tabii ki ölümün o mükemmel eşitliği yerinde duruyordu, ama böyle bir eşitliği de kimse istemiyordu. Böyle açlık çeken yoksullar, yaşamın özgür, ekmeğin ucuz olduğu komşu kentleri ve kasabaları daha büyük bir özlemle düşünüyordu. Kendilerine yeterince gıda sağlanamıyorsa, gitmelerine izin verilmeli diye pek de mantıklı olmayan bir duyguya kapılmışlardı. Öyle ki sonunda bazen duvarlara yazılan, bazen de valinin geçtiği sırada bağırılan bir slogan ortaya çıkmıştı: “Ya ekmek ya özgürlük!” Bu alaycı söz bazı gösteri yürüyüşlerine bir işaret olduysa da bunlar çabucak bastırılmıştı, ama durumun ciddiliği de kimsenin gözünden kaçmıyordu.

Doğal olarak gazeteler, kendilerine yollanan o iyimserlik yönergesine ne olursa olsun uyuyorlardı. Gazeteleri okurken durumu belirgin kılan, halkın “sakinlik ve soğukkanlılık konusunda etkileyici bir örnek” sunmasıydı. Ama kendi içine kapanmış, hiçbir şeyin gizli

kalamayacağı bir kentte kimse toplumun sunduğu "örnek" konusunda bir yanılgıya düşemezdi. Ve sözü geçen sakinlik ve soğukkanlılığın ne olduğu konusunda doğru bir fikir edinmek için yönetimce oluşturulmuş bir karantina merkezine ya da tecrit kamplarından birine girmek yeterliydi. Başka yerlerde görevi olan anlatıcı buraları tanımamıştır. Bu nedenle burada yalnızca Tarrou'nun tanıklığına başvurmak durumunda.

Tarrou gerçekten de not defterlerinde belediye stadına kurulmuş bir kampı Rambert'le ziyaret edişini anlatır. Stat hemen hemen kent kapılarında bulunmaktadır ve bir yanı tramvayların geçtiği sokağa, öteki yanı da kentin kurulmuş olduğu ovanın sınırına kadar uzanan boş arazilere bakar. Genelde olduğu gibi, büyük çimentodan duvarlarla çevrilidir ve kaçışları zorlaştırmak üzere dört giriş kapısına nöbetçiler dikilmiştir. Aynı biçimde, duvarlar, dışarıdakilerin karantinaya alınmış talihsizleri meraklarıyla rahatsız etmelerini engelliyordu. Buna karşılık, karantinadakiler gün boyu görmedikleri trenlerin geçtiğini duyuyor ve trenlerin taşıdığı uğultunun artmasından eve dönüş ve işyerlerinden çıkış saatinin geldiğini tahmin ediyorlardı. Böylece dışlandıkları yaşamın kendilerinden birkaç metre ötede sürdüğünü ve çimentodan duvarların sanki başka başka gezegendenmiş gibi birbirine yabancı iki dünyayı ayırdığını biliyorlardı.

Tarrou ve Rambert stada doğru yola çıkmak için bir pazar akşamüstünü seçtiler. Yanlarında Rambert'in yeniden bulduğu futbolcu Gonzalès de vardı, dönüşümlü olarak stadın gözetiminde görev almayı kabul etmişti. Rambert onu kamp yöneticisiyle tanıştıracaktı. Gonzalès buluştukları sırada, Tarrou ve Rambert'e, bunun vebadan önce maça başlamak üzere formasını giydiği saat olduğunu söyledi. Şimdi statlara el konduğundan artık böyle bir şey olanaksızdı ve Gonzalès kendini işsiz güçsüz hissediyor, öyle de

görünüyordu. İşte bu gözetim işinde çalışmayı kabul etmesinin nedenlerinden birisi de buydu, yalnızca hafta sonları çalışmak koşuluyla. Gökyüzü yarı bulutlu yarı açıktı, Gonzalès burnunu havaya dikti, ne yağışlı ne de sıcak olan bu havanın iyi bir oyun için en uygun hava olduğunu üzülerek belirtti. Soyunma odalarına sinmiş kâfuru kokusunu, yıkılan tribünleri, pas rengine çalan sahanın üzerindeki canlı renkli formaları, devre arasında yenen limonu ya da kurumuş boğazları binlerce serinletici iğneyle yakan limonatayı anlatıyordu elinden geldiğince. Zaten Tarrou da, yol boyunca semtin eğri büğrü sokakları boyunca futbolcunun karşısına çıkan küçük taşlara durmadan tekme attığını yazıyor. Onları kanalizasyon mazgallarına atmaya çalışıyor, başarınca da, "Bir sıfır," diyordu. Sigarasını bitirince izmaritini ileriye doğru tükürüyor ve yere düşmeden ayağıyla yakalamaya çalışıyordu. Stadın yakınında top oynayan çocuklar geçmekte olan gruba topu yolladılar ve Gonzalès topu tam isabette onlara geri yollamak üzere yolunu değiştirdi.

Sonunda stada girdiler. Tribünler insanlarla doluydu. Ama saha yüzlerce kırmızı çadırla kaplanmıştı, uzaktan çadırların içindeki yatak yorganlar ve denkler görülüyordu. Sıcaklarda ya da yağmurlu havalarda burada kalanların sığınabilmeleri için tribünlere dokunulmamıştı. Yalnızca günbatımında çadırlarına geri dönmek zorundaydılar. Tribünlerin altında duşlarla oyuncuların eski soyunma odaları bulunuyordu; duşların bulunduğu yere yeni bir düzen verilmiş, soyunma odaları da büro ve revirlere dönüştürülmüştü. Burada kalanların çoğu tribünleri doldurmuştu. Ötekiler saha kenarlarında dolaşıyorlardı. Bazıları çadırlarının girişinde çömelmiş, her şeye dalgın dalgın bakıyordu. Tribünlerdekilerin çoğu çökmüş, bir şeyler bekliyor gibiydiler.

Tarrou, "Gün içinde ne yapıyorlar?" diye Tarrou Rambert'e sordu.

"Hiçbir şey."

Gerçekten de hemen hemen hepsinin elleri kolları boş boş sallanıp duruyordu. Bu büyük insan topluluğu tuhaf bir biçimde sessizdi.

“İlk günler burada insan neredeyse kendi sesini duyamıyordu,” dedi Rambert. “Ama günler geçtikçe, daha az konuşur oldular.”

Notlara bakılırsa, Tarrou onları anlıyordu ve önceleri onları çadırlarında yığılmış, sinekleri dinlerken ya da kaşınırken, kendilerini dinleyen birisini bulunca öfkelerini ve korkularını haykırırken görüyordu. Ama kampın dolup taşmaya başlamasıyla onları dinleyecek anlayışlı insanların sayısı da azalmıştı. Gerçekten de gri gökyüzünden kızıl kampın üzerine inen bir kuşku havası vardı, yine de aydınlık bir havaydı bu.

Evet, hepsinde o kuşkulu hava vardı. Onları ötekilerden ayırdıklarına göre, nedensiz değildi bu ve nedenler arayan ve korkan insanların çehresini taşıyorlardı. Tarrou’nun gördüğü herkesin bakışları boştu; yaşamlarını oluşturan bir şeyden genel bir anlamda ayrı düşmenin acısını çekiyor gibiydi hepsi. Ve hep ölümü düşünemeyeceklerine göre, hiçbir şey düşünmez olmuşlardı. Tatildeydiler. “Ama en kötüsü, unutulmuş olmaları ve bunu bilmeleriydi,” diye yazıyordu Tarrou. “Onları tanıyanlar buradakileri unutmuştu, çünkü başka şeyler düşünüyorlardı ve bu da anlaşılabilir bir şeydi. Onları unutmuşlardı, çünkü onları buradan çıkarmak için girişimlerle ve tasarılarla kendilerini tüketiyorlardı. Çıkış için yollar düşünmekten çıkarılması gereken kişiyi düşünemiyorlardı. Bu da normaldi. Ve son olarak, en büyük talihsizliklerde bile olsa, kimsenin kimseyi gerçekten düşünecek hali kalmamıştı. Çünkü birisini gerçekten düşünmek, başka hiçbir şeyle, ne temizlik, ne uçan sinek, ne yemekler, ne kaşıntılar, hiçbir şeyle ilgilenmeden onu her dakika düşünmektir. Ama sinekler ve kaşıntılar hep vardır. İşte bu nedenle yaşamak zordur. Onlar bunu iyi bilirler.”

Onlara doğru gelen kamp yöneticisi Mösyö Othon'un kendilerini görmek istediğini söyledi. Gonzalès'i bürosuna götürdü, sonra Rambert'le Tarrou'yu tribünlerin bir köşesine, herkesten uzak oturan Mösyö Othon'un yanına götürdü; Mösyö Othon onları karşılamak üzere ayağa kalktı. Yine her zamanki gibi giyinmişti ve her zamanki yakalığını takmıştı. Tarrou yalnızca şakaklarındaki saçların daha da kabardığını ve ayakkabı bağlarından birinin çözülmüş olduğunu fark etti. Yargıç yorgun gibi duruyordu ve bir kez olsun konuşurken onların yüzüne bakmadı. Onları görmekten mutlu olduğunu söyledi ve Doktor Rieux'ye yaptıklarından ötürü kendi adına teşekkür etmelerini rica etti.

Tarrou ile Rambert sustu.

Yargıç bir süre sonra, "Philippe'in çok acı çekmemiş olduğunu umarım," dedi.

Tarrou ilk kez onun oğlunun adını söylediğini duyuyordu ve bir şeylerin değişmiş olduğunu anladı. Güneş ufukta kayboluyordu, iki bulut arasından güneş ışınları tribünlere yanlamasına giriyor, üçünün yüzüne altınsı bir renk veriyordu.

"Hayır," dedi Tarrou, "hayır, gerçekten acı çekmedi."

Onlar oradan ayrılırken, Yargıç güneşin geldiği yöne dalıp gitmişti.

Dönüşümlü nöbet çizelgesini inceleyen Gonzalès'e veda etmeye gittiler. Futbolcu ellerini sıkarken güldü.

"En azından soyunma odalarını buldum," diyordu, "hep aynı."

Az sonra, kamp yöneticisi Tarrou ve Rambert'i geri götürüyordu ki tribünlerin arasında korkunç bir cızırtı duyuldu. Mutlu zamanlarda maç sonuçlarını duyurmaya ya da takımları sunmaya yarayan hoparlörlerden boğuk, genizden gelen bir sesle, akşam yemeğinin dağıtılabilmesi için kampta kalanların çadırlarına dönmeleri gerektiği duyuruldu. İnsanlar ağır ağır tribünlerden indiler ve ayaklarını sürükleyerek çadırlarına döndüler. Hepsi çadırlarına yerleştiklerinde

garlarda bulunan türden iki elektrikli araba kocaman kazan taşıyarak çadırların arasından geçti. İnsanlar kollarını uzatıyor, iki kepçe iki kazana dalıyor, sonra iki sefertasının içine dönüyordu. Araba yeniden çalışıyordu. Bir sonraki çadırda aynı işlem yeniden başlıyordu.

"Bilimsel bu," dedi Tarrou yöneticiye.

"Evet," dedi o da memnuniyetle ellerini sıkarken, "bilimsel bu."

Günbatımıydı ve gökyüzü açıktı. Kamp tatlı ve serin bir ışıkla yıkanıyordu. Gecenin dinginliğinde dört bir yandan kaşık ve tabak gürültüleri yükseliyordu. Çadırların üzerinden yarasalar uçuştu ve hemen kayboldu. Duvarların ötesinde, bir tramvay makaslarda çığlık çığlığaydı.

"Zavallı Yargıç," diye mırıldandı Tarrou kapılardan geçerken. "Onun için bir şeyler yapmalı. Ama bir yargıca nasıl yardım edilir ki?"

Kentte böyle daha birçok kamp vardı, anlatıcı bunlar hakkında, doğrudan bir bilgi edinmediği ve titizlik gösterdiği için, fazla bir şey söyleyemiyor. Ama söyleyebildiği tek şey, bu kampların varlığı, buralardan gelen insan kokusu, günbatımında duyulan hoparlör sesleri, duvarların gizi, bu toplum dışına itilmiş yerlerin uyandırdığı korkunun yurttaşlarımızın moralini fazlasıyla etkilediği ve hepimizin içinde bulunduğu karmaşa ve rahatsızlığı artırdığıydı. Yönetimle yurttaşlar arasında geçen olaylar ve çatışmalar çoğalıyordu.

Öte yandan kasım sonunda sabahlar iyice serinledi. Sağanaklar taş döşeli yolları bol suyla yıkadı, göğü temizledi ve pırıl pırıl sokakların üzerinde parlayan göğü bulutlardan arındırdı. Güçsüz bir güneş, her sabah kentin üzerinde parıldayan, buz gibi bir ışık gezdirdi. Oysa akşama doğru hava yeniden ılınıyordu. İşte Tarrou, Doktor Rieux'ye açılmak için böyle bir ânı seçti.

Bir gün, saat gece ona doğru, uzun ve yorucu bir günün ardından Tarrou yaşlı astım hastasına akşam muayenesine giden Rieux'ye eşlik etti. Eski semtin evleri üzerinde gök yumuşak bir ışıkla parlıyordu. Hafif bir rüzgâr sessiz sedasız, karanlık kavşaklarda esiyordu. Sakin sokaklardan gelen iki adam, yaşlı astımlının gevezeliğiyle karşılaştı. Bazı kişilerin anlaşamadığını, tabaktaki yiyeceğin hep aynı insanlar için olduğunu, su testisinin su yolunda kırılacağını ve büyük olasılıkla, işte burada ellerini ovuşturdu, kavganın kopacağını onlara söyledi. O yorumlarını sürdüredursun doktor onun tedavisini yaptı.

Yukarıda birilerinin yürüdüğünü duyuyorlardı. Yaşlı kadın Tarrou'nun ilgilendiğini görünce, komşu kadınların terasta olduğunu söyledi. Yukarıdan güzel bir manzaranın görüldüğünü ve çoğunlukla evlerin teraslarının bir cepheden birbirine bitişik olduğunu, böylece

kadınların evlerinden çıkmadan birbirlerini ziyaret edebildiğini öğrendiler.

“Evet,” dedi yaşlı adam, “çıkın bakın. Yukarıda güzel hava var.”

Terası boş buldular, üç sandalye vardı. Bir taraftan bakıldığında, göz alabildiğine uzakta, karanlık ve taştan bir kütleye gelip dayanan teraslar görülüyordu yalnızca; bu kütlenin ilk tepe olduğunu fark ettiler. Öteki taraftan bakıldığında da, birkaç sokağın ve karanlık limanın üzerinde göğün ve denizin belli belirsiz titreşen bir noktada buluştuğu ufuk, insanın bakışını içine alıyordu. Yalıyar olduğunu bildikleri yerin ötesinde nereden geldiğini göremedikleri hafif bir ışık düzenli aralıklarla beliriyordu: İlkbahardan beri boğazdaki fener başka limanlara doğru giden gemileri aydınlatıyordu. Rüzgârın silip süpürdüğü ve parlattığı gökyüzünde, pürüzsüz yıldızlar ışıldıyordu, fenerin uzaktan gelen zayıf ışığı gökyüzüne zaman zaman geçici bir kül rengi pırıltı katıyordu. Esinti baharat ve taş kokusu getiriyordu. Tam bir sessizlik vardı.

“Hava güzel,” dedi Rieux, otururken. “Sanki veba hiç yukarılara çıkmamış gibi.”

Tarrou ona sırtını dönmüş denize bakıyordu.

“Evet,” dedi bir süre sonra, “hava güzel.”

Gelip doktorun yanına oturdu ve ona dikkatle baktı. Fenerin ışığı üç kez gökyüzünde belirdi. Bir tabak çanak şangırtısı sokağın derinliklerinden kendilerine ulaştı. Evin içinde bir kapı çarptı.

“Rieux ,” dedi Tarrou son derece doğal bir ses tonuyla, “benim kim olduğumu hiç merak etmediniz mi? Bana karşı dostluk duyuyor musunuz?”

“Evet,” diye yanıtladı doktor, “size karşı dostluk duyuyorum. Ama şimdiye kadar zamanımız olmadı.”

“İyi, bu beni rahatlattı. Şu saatin dostluk saati olmasını ister misiniz?”

Yanıt olarak Rieux gülümsedi.

"Evet, işte..."

Birkaç sokak ötede bir araba sanki uzun uzun ıslak yolda kaydı. Sonra uzaklaştı, arabadan sonra, uzaktan gelen ne olduğu anlaşılmaz bağrışmalarla sessizlik yine bozuldu. Sonra sessizlik sanki tüm göğün ve yıldızların ağırlıyla iki adamın üzerine çöktü yeniden. Tarrou, sandalyesine gömülmüş oturan Rieux'nün karşısında, terasın korkuluğuna dayanmak üzere ayağa kalkmıştı. Tarrou'yla ilgili olarak göğün üzerinde çizilmiş gibi duran bir biçimden başka bir şey görülmüyordu. Uzun süre konuştu ve söyledikleri aşağı yukarı şöyleydi:

"Basitçe söylemek gerekirse, Rieux, diyebilirim ki ben bu kenti ve bu salgını tanımadan önce de vebayı çekiyordum. Bu da benim diğerlerinden farkım olmadığını gösterir. Ama bazı insanlar bunu bilmezler, bazıları sonuna kadar bu durumun içindedir, bazıları da bunu bilirler ve bundan kurtulmak isterler. Ben hep bundan kurtulmak istedim.

Gençken suçsuz olduğum düşüncesiyle yaşardım, yani hiçbir düşüncem olmaksızın. Benim öyle aman aman bir yaşantım olmadı, nasıl uygun geldiyse öyle başladım. Her şey bana uyuyordu, zekiydim, kadınlarla aram iyiydi, bazı endişelerim olsa da geldiği gibi geçiyordu. Bir gün düşünmeye başladım. Şimdi...

Sizin gibi yoksul olmadığımı söylemeliyim. Babam savcı yardımcısıydı, bu da yüksek düzey bir görevdi. Yine de öyle görünmezdi, içten gelen bir dürüstlüğü vardı. Annem basit ve silik bir kadındı, onu hep sevdim, ama ondan söz etmemeyi yeğlerim. Babam sevgiyle ilgilenirdi benimle, hatta beni anlamaya çalıştığını da sanıyorum. Ev dışında serüvenleri oluyordu, şimdi bundan eminim, tabii bu yüzden öfkelenecek de değilim. Tüm bu işleri yaparken nasıl davranması gerekiyorsa öyle davrandı, kimseyi incitmeden. Kısaca

söylemek gerekirse, çok ilginç biri değildi ve bugün artık yaşamadığına göre, bir aziz gibi yaşamış olmadığını, ama kötü bir adam da olmadığını anlıyorum. Orta çizgideydi, hepsi bu; ilişkiyi kopartmadan, ölçülü bir sevgi duyulabilecek türden bir adamdı.

Oysa bir özelliği vardı: O koca Chaix tren tarifesi onun başucu kitabıydı. Öyle yolculuk ettiğinden değil, yalnızca tatillerde Bretagne'da bulunan küçük mülkünü görmeye giderdi o kadar. Ama Paris-Berlin arası kalkış ve varış saatlerini, Lyon-Varşova arasında hangi saatlerde tren bulunabileceğini ve dilediğiniz başkentler arasında tam olarak kaç kilometre olduğunu size söyleyebilirdi. Briançon'dan Chamonix'ye nasıl gidilebileceğini siz bilebilir misiniz? Bir istasyon şefi bile şaşırırdı da babam şaşırmazdı. Neredeyse her akşam bu konuda bilgisini zenginleştirmeye çalışır ve bundan bir bakıma gurur duyardı. Bu beni çok eğlendirirdi; sık sık ona sorular sorar, yanıtlarını tarifeden doğrulamaktan ve onun yanılmamış olduğunu görmekten hoşlanırdım. Bu küçük alıştırmalar bizi birbirimize çok bağlamıştır, çünkü ben, iyi niyetini takdir ettiği izleyici kitlesini oluşturuyordum babamın. Bana gelince, demiryolları konusundaki bu üstünlüğün bir başkası kadar değerli olduğunu düşünüyordum.

Ama kendimi bıraktım ve bu dürüst adama çok fazla önem vermiş oldum. Çünkü, sözü bağlamak gerekirse, benim kararlarımda yalnızca dolaylı bir etkisi olmuştur. En fazla, bana bir fırsat vermiştir. Gerçekten de, on yedi yaşıma geldiğimde, babam kendisini dinlemem için beni davet etti. Ceza mahkemesinde görülen önemli bir davaydı ve kuşkusuz kendisi için iyi bir gün olacağına inanıyordu. Gençlerin hayal gücüne çarpıcı gelecek olan bu törensi havanın beni kendisiyle aynı mesleği seçmeye yönelteceğine de inandığını sanıyorum. Gitmeyi kabul etmiştim, çünkü bu babamın hoşuna gidecekti; onu aramızda oynadığı rolün dışında bir rolde görmek ve duymak benim de ilgimi çekiyordu. Başka hiçbir şeyi düşünmüyordum. Bir mahkemede olan

bitenler bana hep bir 14 Temmuz gösterisi ya da bir ödül töreni kadar doğal ve kaçınılmaz görünmüştü. Bu konuda iyice soyut ve beni hiç rahatsız etmeyen bir düşünceye sahiptim.

Oysa o günle ilgili aklımda tek bir görüntü kaldı, suçlunun görüntüsü. Aslında onun suçlu olduğunu sanıyorum, nedeninin ne olduğu pek önemli değil. Ama kızıl saçlı ve yoksul, otuz yaşlarındaki adamcağız her şeyi kabullenmeye öyle kararlı, yaptığından ve kendisine yapılacak olandan öyle içtenlikle korkmuş görünüyordu ki, birkaç dakikanın sonunda artık ondan başka hiçbir şey göremez olmuştum. Çok fazla çiğ bir ışıkla diken diken olmuş bir baykuşa benziyordu. Kravatının düğümü yakasının orta yerinden yana kaymıştı. Tek bir elinin, sağ elinin tırnaklarını kemiriyordu. Uzatmayayım, onun canlı olduğunu anladınız.

Ama ben o âna kadar onu yalnızca o alışılmış ‘suçlu’ kategorisi çerçevesinde düşündüğümü ansızın fark ediyordum. O sırada babamı unuttuğumu söyleyemem, ama bir şeyler midemi sıkıştırıyor, tutukluya yönelttiğim dikkati yok ediyordu. Neredeyse hiçbir şeyi dinlemiyordum, bu canlı adamı vurmak istediklerini hissediyordum ve dalga gibi olağanüstü bir içgüdü, beraberindeki inatçı bir körleşmeyle beni sarıp sarmalıyordu. Ancak babamın iddianamesiyle kendime geldim.

Kırmızı cüppesinin içinde değişime uğramış, ne o sevecen kişi ne de o saf adamdı; ağzından yılan gibi durmadan çıkıp duran koca koca tümceleri yine ağzıyla eziyordu. Ve toplum adına bu adamın ölümünü, hatta kafasının kesilmesini talep etti. Yalnızca şöyle diyordu: ‘Bu baş düşmeli’, gerçek bu. Ama sonuçta arada ne fark vardı ki? Ve sonuç değişmedi, çünkü o başı elde etti. Yalnızca o işi gerçekleştiren kendisi değildi. Ve ben, başından sonuna kadar bu davayı eksiksiz izlemiş bir kişi olarak babamın hissedemeyeceği türden baş döndürücü bir yakınlık duydum o talihsiz adama. Öte yandan babam, nazikçe

denildiği gibi suçlunun son anlarına katılmak zorundaydı usul gereği, aslında buna cinayetlerin en iğrenci demek gerekir.

O günden sonra Chaix rehberine bakarken hep bir mide bulantısı duydum. O günden sonra iğrenerek adaletle, ölüm cezalarıyla, infazlarla ilgilendim ve babamın cinayete birçok kez katılmış olması gerektiğini aynı baş dönmesiyle anladım, özellikle çok erken kalktığı günlerde. Evet, çalar saatini kurardı böyle durumlarda. Anneme bundan söz etmeye cesaret edemiyordum, ama o zaman annemi daha dikkatle inceledim; aralarında hiçbir şey olmadığını ve onun her şeye sırt çevirerek bir yaşam sürdürdüğünü anladım. O zamanlar dediğim gibi, bu benim onu bağışlamamı sağladı. Daha sonra onun bağışlanacak hiçbir şeyi olmadığını öğrendim, çünkü evleninceye değin tüm yaşamı boyunca yoksul olmuştu ve yoksulluk ona boyun eğmeyi öğretmişti.

Hemen evden ayrıldığımı söylememi bekliyorsunuz kuşkusuz. Hayır, aylarca orada kaldım, neredeyse bir yıl kadar. Ama içim rahat değildi. Bir gün babam çalar saatini istedi, çünkü sabah erken kalkması gerekti. O gece uyumadım. Ertesi gün o eve döndüğünde, ben ayrılmıştım. Hemen söyleyeyim, babam beni her yerde arattı, onu görmeye gittim ve hiçbir açıklama yapmadan, eğer beni geri dönmeye zorlarsa kendimi öldüreceğimi ona sakin sakin söyledim. Sonunda kabul etti, çünkü yumuşak mizaçlıydı; kendi hayatını yaşamak istemenin saçmalığı üzerine bir nutuk çekti (benim davranışımı böyle açıklıyordu, ben de buna karşı çıkmadım), binlerce öğütte bulundu ve içtenlikle gözlerine dolan yaşları bastırdı. Sonradan, epey sonra, düzenli olarak annemi görmeye gittim, o zaman onunla da karşılaştım. Sanırım bu ilişkiler ona yetiyordu. Kendi açımdan ona düşmanlık duymuyordum, yalnızca yüreğimde bir parça üzüntü. Öldüğünde annemi yanıma aldım ve sırası gelince o da ölmeseydi hâlâ yanımda olacaktı.

Bu başlangıç üzerinde fazlasıyla durdum, çünkü her şeyin başlangıcı bu oldu. Şimdi hızlanacağım. On sekiz yaşımda rahat bir yaşamdan çıkıp yoksulluğu tanıdım. Yaşamımı kazanmak için binlerce iş yaptım. Yararını da görmedim değil. Ama beni asıl ilgilendiren ölüm mahkûmiyetiydi. Kızıl baykuşla hesabı kapatmak istiyordum. Sonuçta siyaset yaptım, öyle denir ya. Bir vebalı olmak istemiyordum, hepsi bu. İçinde yaşadığım toplumun ölüme mahkûmiyet üzerine kurulu olduğunu biliyordum ve onunla mücadele etmekle cinayetle de mücadele edeceğime inandım. Buna inandım, başkaları da bunu bana söyledi ve son olarak büyük ölçüde bunun doğru olduğunu söylemeliyim. Böylece sevdiğim ve her zaman seveceğim kişilerin yanında yer aldım. Orada uzun süre kaldım ve Avrupa'da mücadelelerine katılmadığım ülke yoktur. Geçelim.

"Tabii ki bizlerin de fırsat bulunca mahkûmiyetleri ağzımıza aldığımızı biliyordum. Ama bu birkaç ölünün kimsenin öldürülmediği bir dünyaya ulaşmak için gerekli olduğu söyleniyordu bana. Bir bakıma bu doğruydu ve her şeyden öte, belki de ben bu tür gerçeklerin içinde yer alacak durumda değildim. Kesin olan, benim tereddüt ettiğimdi. Ama baykuşu düşünüyordum. Bir infaza tanık olduğum (Macaristan'daydı) güne ve çocukken beni saran o baş dönmesinin benim kocaman adam gözlerimi kararttığı güne kadar böyle sürebilirdi bu.

Bir insanın kurşuna dizildiğini hiç gördünüz mü? Hayır, tabii, genellikle davetli olmak gerekir ve izleyiciler önceden seçilir. Sonuçta siz resimlerde ve kitaplarda kalmışsınız. Bir bant, bir direk ve uzakta birkaç asker. Hiç öyle değil! Tetikçi birliğinin, tam tersine, mahkûmun bir buçuk metre yakınında durduğunu bilir misiniz? Mahkûmun iki adım atsa göğsüyle silahlara çarpabileceğini bilir misiniz? Bu kısacık mesafede tetiği çekenlerin kalbe nişan aldığını ve hep birlikte orada bir yumruğun girebileceği büyüklükte bir delik açtıklarını bilir misiniz?

Hayır, bunu bilmezsiniz, çünkü bunlar konuşulmayan ayrıntılardır. İnsanların uykusu vebalıların yaşamından daha kutsaldır. İyi insanların uyumasına engel olmamak gerekir. Kötü bir tat bırakırdı böyle bir şey ve tadın yerinde olması için ısrara yer yoktur, herkes bilir bunu. Ama ben, o zamandan bu yana iyi uyuyamadım. Kötü tat ağzımda kaldı ve ısrar etmekten yani bunu düşünmekten vazgeçmedim.

O zaman anladım ki, en azından ben, vebayla mücadele ettiğimi sandığım o uzun yıllar boyunca bir vebalı olmaktan öteye gidememişim. O zaman anladım ki, dolaylı yoldan binlerce insanın ölümüne göz yummuşum, hatta o ölümü kaçınılmaz biçimde getiren eylem ve ilkeleri doğru bularak buna kendim yol açmışım. Başkaları bundan rahatsızlık duymuyor gibi ya da en azından asla bu konuyu kendiliğinden açmıyorlardı. Benim boğazım düğüm düğümdü. Ben onların arasındaydım, ama yalnızdım. Kaygılarımı dile getirdiğim zamanlarda olan biteni düşünmem gerektiğini bana söylüyorlar ve bir türlü yutamadığım şeyi bana yutturmak için çoğu kez önüme etkileyici nedenler sürüyorlardı. Ama ben karşılık olarak, o büyük vebalıların, kırmızı cüppelilerin de bu gibi durumlar için harika nedenleri olduğunu ve küçük vebalıların sözünü ettiği önemli nedenleri ve gereklilikleri kabul edersem büyük vebalıların nedenlerini reddedemeyeceğimi söylüyordum. Bana diyorlardı ki, kırmızı cüppelilere hak vermenin en iyi yolu mahkûmiyetleri onların tekeline bırakmaktır. Ama o zaman ben de diyordum ki, bir kez göz yumuldu mu, vazgeçmek için bir neden kalmaz. Bana öyle geliyor ki, tarih beni haklı çıkardı; bugün kim daha fazla öldürürse o en büyük. Herkes öldürme çılgınlığına kapılmış ve ellerinden başka türlüsü gelmiyor.

Ne olursa olsun benim derdim akıl yürütmek değildi. O kızıl baykuştu, o berbat hikâyeydi, o pis vebalı ağızların zincirler içindeki bir adama öleceğini söylediği ve o geceler boyu gözleri açık ölüme gideceği günü neredeyse bir can çekişmesiyle beklerken ötekilerin

onun ölmesi için her şeyi yola koyduğu o pis hikâyeydi. Benim derdim o göğüste açılan delikti. O arada ben de en azından kendi adıma, bu iğrenç kasaplık için tek bir neden bile ileri sürmeyeceğimi kendi kendime söylüyordum. Evet, daha açık görmeyi beklerken bu inatçı körleşmeyi seçtim.

O zamandan beri değişmedim. Uzun süredir utanıyorum, uzaktan bile olsa, iyi niyetle bile olsa ben de bir katil olmaktan ölesiye utanç duyuyorum. Zamanla başkalarından çok daha iyi olanların bile bugün öldürmekten ya da ölüme göz yummaktan kendilerini alamadıklarını görüyorum, çünkü içinde yaşadıkları mantık böyle gerektiriyordu ve ölüme neden olmaksızın şu dünyada tek bir hareket bile yapamıyorduk. Evet, utanç duymaya devam ettim, hepimizin vebanın içinde olduğunu öğrendim ve iç huzurumu yitirdim. Onları anlamaya ve kimsenin can düşmanı olmamaya çalışarak bugün hâlâ onu arıyorum. Artık bir vebalı olmamak için ne yapmak gerektiğini ve huzuru ya da huzur yoksa eğer, iyi bir ölümü umut etmemizi sağlayacak şeyin yalnızca bu olduğunu biliyorum. İşte insanları kurtarmasa da avutabilecek, ya da en azından onlara en az zarar verecek, hatta bazen de iyilik yapabilecek şey bu. İşte bu nedenle, uzaktan ya da yakından, haklı ya da haksız nedenlerle insanları öldüren ya da öldürmeyi haklı çıkaran ne varsa hepsini reddetmeye karar verdim.

İşte, yine bu nedenle bu salgının bana öğrettiği hiçbir şey yok, onunla sizin yanınızda mücadele etmekten başka. Sağlam bilgilere dayanarak (görüyorsunuz ya Rieux, yaşamla ilgili her şeyi biliyorum) herkesin vebayı kendi içinde taşıdığını çünkü kimsenin, hayır kimsenin bundan kurtuluşu olmadığını biliyorum. Bir dikkatsizlik sırasında başkasının yüzüne doğru soluk vererek ve ona hastalık bulaştırmamak için hep dikkatli olmak gerektiğini de biliyorum. Doğal olan, mikroptur. Gerisi, sağlık, dürüstlük, saflık; bunlar iradenin, hiç

susmaması gereken bir iradenin bir sonucudur diyebiliriz. Dürüst insan, kimseye mikrop bulaştırmayan insan, en az dalgınlık yapandır. Ve hiç dalgınlık yapmamak için irade ve çelik gibi gergin olmak gerekir! Evet Rieux, bir vebalı olmak çok yorucudur. Vebalı olmamayı istemekse daha da yorucudur. İşte bu nedenle herkes yorgun gibi duruyor, çünkü bugün herkes biraz vebalı. Ama işte bu nedenle, artık vebalı olmak istemeyen bazı kişiler sonsuz bir yorgunlukla karşı karşıya ve bundan onları ancak ölüm kurtarabilir.

Bu dünya için hiçbir değerim olmadığını ve öldürmeyi reddettiğim andan başlayarak kendimi belirli bir sürgüne mahkûm ettiğimi biliyorum. Tarihi başkaları yapacak. Başkalarını yargılayamayacağımı da biliyorum kesinlikle. Sağduyulu bir katil olmak için gereken bir özellik eksik bende. Bu da bir üstünlük değil. Ama şimdi, gerçekte olduğum kişi olmaya razı geliyorum, alçakgönüllülüğü öğrendim. Yeryüzünde felaketler ve kurbanlar olduğunu ve elden geldiğince felaketin yanında yer almamak gerektiğini söylüyorum yalnızca. Belki size basit gelecektir bu ve ben basit olup olmadığını da bilmiyorum, ama gerçek olduğunu biliyorum. Başımı döndürecek ve başkalarını cinayete razı edecek denli baş döndürmüş öyle çok kanıt duydum ki, insanların tüm mutsuzluğunun açık konuşmamalarından kaynaklandığını anladım. O zaman, doğru yolda olmak için açık konuşmak ve açık davranmayı seçtim. Sonuçta, felaketlerin ve kurbanların olduğunu söylüyorum, başka da bir şey demiyorum. Eğer bunu söylerken kendim bir felakete dönüşüyorsam, en azından gönül rızamla değildir bu. Masum bir katil olmaya çalışıyorum. Görüyorsunuz ya, büyük bir hırs değil bu.

Tabii ki bir üçüncü kategorinin, gerçek doktorların da olması gerekirdi, ama bunun çok karşılaşılan bir şey olmadığı ve güç bir şey olduğu bir gerçek. İşte bu nedenle, her fırsatta zararı azaltmak amacıyla, kurbanların yanında yer almaya karar verdim. Kurbanların

ortasında üçüncü kategoriye, yani huzura nasıl ulaşılır, en azından bunu araştırabiliyorum."

Tarrou sözlerini bitirirken bacağını sallıyor ve ayağıyla hafifçe yere vuruyordu. Bir sessizlikten sonra doktor biraz doğruldu ve Tarrou'nun huzura ulaşmak için nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusunda bir fikri olup olmadığını sordu.

"Evet, anlayışla."

Uzaktan iki ambulans sireni çınladı. Az önce anlaşılmaz olan bağırmalar kent sınırlarında, taşlı tepenin yakınlarında yoğunlaştı. Aynı anda patlamayı andıran bir ses duyuldu. Sonra sessizlik çöktü yine. Rieux fenerin iki kez yanıp sönmesini izledi. Rüzgâr artar gibi oldu ve aynı anda denizden gelen bir esinti tuz kokusu getirdi. Şimdi yalıyara çarpan dalgaların sessiz soluk alıp verişleri belirgin bir biçimde duyuluyordu.

"Sonuçta, beni ilgilendiren nasıl aziz olunduğu," dedi Tarrou doğal bir tavırla.

"Ama siz Tanrı'ya inanmıyorsunuz ki."

"Tabii. Tanrısız bir aziz olunabilir mi, şimdi aklımdaki en somut soru bu."

Birdenbire çığlıkların geldiği yönde büyük bir ışık parladı ve rüzgârın akışıyla anlaşılmaz bir uğultu ikisine doğru yükseldi. Hemen ardından uzakta ışık söndü ve terasların kıyısında bir kızıllık kaldı yalnızca. Rüzgârın bir ara kesilmesiyle belirgin biçimde insanların çığlıkları duyuldu, sonra bir yaylım ateşi ve kalabalığın uğultusu. Tarrou ayağa kalkmıştı ve dinliyordu. Artık bir şey duyulmuyordu.

"Yine kapılarda çatışma oldu."

"Artık bitti," dedi Rieux.

Tarrou bunun hiçbir zaman bitmeyeceğini, her zaman kurbanların olacağını, çünkü düzenin böyle olduğunu mırıldandı.

“Belki de,” diye karşılık verdi doktor, “ama biliyorsunuz, azizlerden çok yenilmişlere karşı bir dayanışma duygusu içindeyim. Sanırım yiğitlik ve azizliğe karşı eğilimim yok. Beni ilgilendiren, bir insan olmak.”

“Evet, ikimiz de aynı şeyin peşindeyiz, ama ben daha az hırslıyım.”

Rieux, Tarrou’nun şaka yaptığını sandı ve ona baktı. Ama gökyüzünden inen belli belirsiz ışıkta hüzünlü ve ciddi bir yüz gördü. Rüzgâr yeniden esmeye başlıyordu ve Rieux bedeninin ılık olduğunu hissetti. Tarrou silkindi, “Dostluk için ne yapabilirdik, biliyor musunuz,” dedi.

“Neyi isterseniz,” dedi Rieux.

“Denize girmek. Müstakbel bir aziz için bile onurlu bir zevk.”

Rieux gülümsüyordu.

“Geçiş belgelerimizle dalgakırana gidebiliriz. Sonuçta, yalnızca vebanın içinde yaşamak çok saçma. Tabii ki insan kurbanlar için mücadele etmeli. Ama başka hiçbir şeyden hoşlanmaz hale gelmişse, ne işe yarar mücadelesi?”

“Evet,” dedi Rieux, “haydi gidelim.”

Bir süre sonra araba limanın demir parmaklıkları yakınlarında duruyordu. Ay yükselmişti. Süt gibi bir gökyüzünden her yere solgun gölgeler saçılıyordu. Arkalarında kent uzayıp gidiyordu; oradan gelen sıcak ve hastalıklı bir esinti ikisini denize doğru itiyordu. Belgelerini bir nöbetçiye gösterdiler, adam onları uzun uzun inceledi. Geçtiler, şarap ve balık kokuları arasında fıçıların yayıldığı dolgu sahayı geçerek dalgakırana yöneldiler. Oraya varmalarına az kala, iyot ve yosun kokusu onlara denize yaklaştıklarını duyurdu. Sonra denizin sesini duydular.

Deniz dalgakıranın büyük kayalarının eteklerinde fısıl fısıl oynaşıyordu; onlar kayalara tırmanırken deniz kadife gibi yoğun, bir hayvan gibi esnek ve kaygandı. Açık denize bakan kayaların üzerine

yerleştiler. Sular ağır ağır kabarıyor ve çekiliyordu. Denizin bu dingin soluklarıyla suların yüzeyinde yağ tabakaları bir beliriyor bir kayboluyordu. Önlerinde, gece sınırsızca uzanıyordu. Parmaklarının altında kayaların pütürlü yüzeyini hisseden Rieux'nün içini tuhaf bir mutluluk doldurmuştu. Tarrou'ya doğru dönerek arkadaşının da sakin ve ciddi yüzünde, hiçbir şeyi, cinayeti bile unutmayan aynı mutluluğu gördü.

Soyundular. İlk Rieux denize daldı. Önce soğuk gelen sular yüzeye çıkınca ona ılık gibi geldi. Birkaç kulaç attıktan sonra o gece denizin ılık olduğunu biliyordu artık, aylar boyunca yeryüzünde biriken sıcağı çeken o sonbahar denizlerinin ılıklığındaydı bu gece. Durmadan yüzüyordu. Ayaklarını çırpmasıyla ardında köpükler bırakıyordu, su kollarını sıyırıp bacaklarına dolanıyordu. Ağır bir su şapırtısıyla Tarrou'nun da denize daldığını anladı. Rieux sırtüstü döndü, yüzünü ay ve yıldızlarla dolu göğe vererek hareketsiz kaldı. Uzun uzun soludu. Sonra giderek daha belirgin biçimde, suya inen vuruşların gürültüsü duyuldu, gecenin sessizliğinde ve yalnızlığında tuhaf bir biçimde, açık seçik duyuluyordu. Tarrou yaklaşıyordu, az sonra soluk alıp verişleri duyuldu. Rieux geri döndü, arkadaşının yanına geldi ve onunla aynı ritimle yüzmeye başladı. Tarrou ondan daha kuvvetli bir biçimde ilerliyordu ve Rieux hızlanmak zorunda kaldı. Birkaç dakika boyunca, aynı hızla ve aynı canlılıkla, yalnız başlarına, dünyadan uzak, sonunda kentten ve vebadan kurtulmuş, yüzdüler. İlk olarak Rieux durdu ve ağır ağır geri döndüler, yalnız soğuk bir akıntıya girdikleri sırada hızlandılar. Denizin bu şaşırtmacasıyla kamçılanmış gibi, hiçbir şey söylemeden ikisi de hareketlerini hızlandırdı.

Yeniden giyindikten sonra tek söz söylemeden yola çıktılar. Ama ikisinin de içinde aynı duygular vardı ve bu gecenin anısı ikisi için de hoştu. Uzaktan vebanın nöbetçisini gördüklerinde, Rieux kendisi gibi Tarrou'nun da, hastalığın onları bir süreliğine unuttuğunu, bunun da

iyi bir şey olduğunu ve şimdi yeniden başlamak gerektiğini düşündüğünü biliyordu.

Evet, her şeye yeniden başlamak gerekiyordu ve veba kimseyi uzun süreliğine unutmuyordu. Aralık ayı boyunca yurttaşlarımızın göğüslerinde alev alev yandı, yüksek fırınları aydınlattı, kampları eli boş gölgelerle doldurdu, sonuç olarak o sabırlı ve sarsıntılı yürüyüşünü kesmedi. Yetkililer bu ilerleyişin durması için soğuk günlere güvenmişti; ama o, mevsimin ilk sert günlerine karşın yoluna şaşmadan devam ediyordu. Daha beklemek gerekiyordu. Ama bekleye bekleye insan artık bekleyemez duruma gelir ve kentimiz geleceği olmadan yaşıyordu.

Doktora gelince; kendisine sunulan o ufacık huzur ve dostluk ânı uzun sürmedi. Bir hastane daha açılmıştı ve Rieux hastalar dışında kimseyi görmüyordu. Öte yandan, bu aşamada salgının giderek akciğer vebası biçimini aldığını gördü, hastalar bir bakıma doktora yardımcı oluyordu. Başlangıçtaki derin üzüntüye ya da çılgınlıklara kapılmak yerine, kendi yararına olan şeyler konusunda daha doğru düşünüyor gibi bir halleri vardı ve kendileri için en uygun olabilecek şeyleri kendiliğinden istiyorlardı. Durmadan su içmek istediklerini belirtiyor, hepsi ısınmak istiyorlardı. Doktorun yorgunluğunda bir azalma olmasa da, bu gibi durumlarda kendini daha az yalnız hissediyordu.

Aralık sonuna doğru, hâlâ kampta bulunan Sorgu Yargıcı Mösyö Othon'dan, kendi karantina süresinin dolduğunu, yöneticilerin buraya giriş tarihini bulamadıklarını ve kendisini kesinlikle yanlışlıkla burada tutmaya devam ettiklerini belirten bir mektup aldı. Bir süre önce çıkmış olan karısı valiliğe gidip bu duruma karşı çıkmıştı, ona orada iyi davranmamışlar ve hiçbir zaman yanlışlık olamayacağını söylemişlerdi. Rieux araya Rambert'i soktu ve Mösyö Othon kendisini görmeye geldi. Gerçekten de bir yanlışlık olmuştu ve Rieux buna biraz kızdı. Ama zayıflamış olan Mösyö Othon güçsüz elini ona doğru kaldırıp

sözlerini tartarak herkesin yanlışlık yapabileceğini söylemişti. Doktor bir şeylerin değişmiş olduğunu düşündü yalnızca.

"Neler yapacaksınız, Yargıç Bey? Dosyalarınız sizi bekliyor," dedi Rieux.

"Yo hayır," dedi Yargıç. "Tatile çıkmak istiyorum."

"Doğru, dinlenmeniz gerek."

"Ondan değil, kampa geri dönmek istiyorum."

Rieux şaşırdı, "Ama yeni çıktınız!" dedi.

"İyi anlatamadım. Bu kampta yönetime gönüllü olarak yardım edenlerin bulunduğunu söylediler bana."

Yargıç yuvarlak gözlerini biraz ovuşturuyor, şakaklarındaki tutamı yatıştırmaya çalışıyordu...

"Anlıyorsunuz, böylece bir uğraşım olur. Sonra, bunu söylemek budalaca ama, oğlumun ayrılığını daha az hissederim böylece."

Rieux ona bakıyordu. Onun sert ve duygusuz gözlerine ansızın bir yumuşaklığın yerleşmesi olanaksızdı. Ama bakışlardaki keskinlik gitmiş, gözlerin madensi saflığı kaybolmuştu.

"Tabii," dedi Rieux, "bununla ilgilenirim, madem böyle istiyorsunuz."

Gerçekten de doktor bu işle ilgilendi ve vebalı kent Noel'e kadar her zamanki yaşamını sürdürdü. Rambert iki nöbetçi çocuk aracılığıyla karısıyla gizli bir haberleşme yöntemi geliştirdiğini doktora açıkladı. Arada sırada ondan bir mektup alıyordu. Bundan yararlanması için Rieux'ye öneride bulundu, o da kabul etti.

Uzun aylar sonunda ilk kez olarak ve bin bir zorlukla bir mektup yazdı. Yitirmiş olduğu bir dil vardı. Mektup yollandı. Yanıt gelmekte gecikiyordu. Öte yandan Cottard varlık içindeydi ve küçük spekülasyonları onu zengin ediyordu. Grand'a gelince; kutlama günleri ona pek iyi gelmeyecekti.

O yılın Noel kutlaması İncil'de belirtilenden çok, cehennem kutlaması oldu. Boş ve ışıksız dükkânlar, vitrinlerdeki yalancı çikolatalar ya da içi boş kutular, asık yüzlerle dolu tramvaylar, hiçbir şey eski Noelleri anımsatmıyordu. Bir zamanlar yoksul zengin herkesin bir araya geldiği bu bayramda, tek başına yapılan ve utanç verici bazı keyifler dışında hiçbir şeye yer yoktu; bir dükkânın pislik içindeki deposunda inanılmaz paralar karşılığı ayrıcalıklı kişilere sağlanıyordu bunlar. Kiliseler yardımdan çok yakarışlarla dolmuştu. Cansız ve buz kesen kentte, kendilerini tehdit eden şeyin henüz farkına varmamış birkaç çocuk koşuşturuyordu. İnsanlığın acısı kadar yaşlı, ama taze bir umut kadar genç bir Tanrı'dan, armağanlarla yüklü o eski günlerin Tanrısından onlara söz edecek cesareti kimse bulamıyordu. Kimsenin yüreğinde çok eski ve neşesiz bir umuttan başka bir şeye yer yoktu, insanların ölümü seçmesine engel olan ve yaşamak için duydukları basit bir saplantıdan başka bir şey olmayan şu umut vardı yalnızca yüreklerde.

Önceki gün, Grand randevusuna gelmemişti. Rieux sabah ona uğramış, ama bulamamıştı. Herkese haber bırakmıştı. Saat on bire doğru, Rambert Grand'ı uzaktan, keyifsiz bir yüzle sokak sokak gezerken gördüğünü doktora haber vermek üzere hastaneye geldi. Sonra onu kaybetmişti. Doktorla Tarrou onu aramaya çıktılar.

Öğleyin on ikide, buz gibi bir saatte, Rieux arabasından çıkmış, uzaktan Grand'a bakıyordu, Grand ahşaptan kabaca yontulmuş oyuncaklarla dolu bir vitrine neredeyse yapışmıştı. Yaşlı memurun yüzünden durmadan yaşlar akıyordu. Ve bu gözyaşları Rieux'yü altüst etti, çünkü bunları anlıyor ve kendi boğazında düğüm düğüm hissediyordu. O da bir Noel vitrini karşısında bu talihsiz adamın nişanını, memnun olduğunu söylemek için başını ona doğru eğmiş Jeanne'ı anımsıyordu. Çok uzaklarda kalmış yılların içinden, bu çılgınlığın içinden, Jeanne'ın pürüzsüz sesi Grand'a ulaşıyordu, orası

kesindi. Ağlayan yaşlı adamın şu dakika ne hissettiğini Rieux biliyordu ve Grand gibi kendisi de, sevgisiz bir dünyanın ölü bir dünya gibi olduğunu ve bir an gelip insanın hapishanelerden, çalışmadan ve cesaretten usanıp bir varlığın yüzünü ve şefkatle aydınlanmış bir yürek dilediğini biliyordu.

Ama Grand camda onu gördü. Ağlamasını kesmeden, geriye döndü ve onun gelişini görmek için sırtını vitrine dayadı.

"Ah doktor, ah!" diyordu.

Rieux söyleyecek söz bulamıyor, onu başıyla onaylıyordu. Onun bu üzüntüsü aynı zamanda kendi üzüntüsüydü ve o anda yüreğini burkan, insanların paylaştığı acı karşısında insanın kapıldığı o sonsuz öfkeydi.

"Evet Grand," dedi.

"Ona mektup yazacak zamanım olmasını isterdim... Bilsin diye... ve pişmanlığa kapılmadan mutlu olabilsin diye..."

Bir tür zorlamayla Rieux, Grand'ı götürmeye çalıştı. Ötekiyse kırık dökük tümceler gevelemeyi sürdürüyor, neredeyse kendisini bırakmış sürüklenerek yürüyordu.

"Uzun zamandır sürüyor bu. İnsan kendini bırakmak istiyor, zorunlu bu. Ah doktor! Böyle, huzurlu gibi duruyorum. Ama yalnızca normal olmak için hep çok büyük çaba harcamak zorunda kaldım. Oysa şimdi, çok fazla bu."

Tepeden tırnağa titreyerek durdu, gözleri deli gibiydi. Rieux elini tuttu, alev alev yanıyordu.

"Dönmemiz gerek."

Ama Grand ondan uzaklaştı ve birkaç adım koştu, sonra durdu, kollarını açtı ve bir ileri bir geri sallanmaya başladı. Kendi çevresinde döndü ve buz gibi kaldırımın üzerine düştü, yüzü durmadan akan gözyaşlarıyla kirlenmişti. Yoldan geçenler yerlerinde çakılmış gibi

durup yaklaşmaya cesaret edemeden uzaktan baktılar. Rieux'nün yaşlı adamı kollarına alması gerekti.

Şimdi Grand yatağında boğulur gibi nefes alıyordu: Ciğerler hastalık kapmıştı. Rieux düşünüyordu. Memurun ailesi yoktu. Onu götürmeye ne gerek vardı? Ona tek başına, Tarrou'yla bakacaktı.

Yeşile dönmüş rengi ve feri sönmüş gözleriyle Grand yastığına gömülmüştü. Bir kasanın artık tahtalarıyla şöminede ateş yakan Tarrou'ya gözlerini dikmiş bakıyordu. "Kötüyüm," diyordu. Alev alev ciğerlerinin derininden tuhaf bir hışırtı yükseliyor, söylediği her şeye eşlik ediyordu. Rieux ona susmasını ve yine geleceğini söyledi. Hastanın yüzünde tuhaf bir gülümseme belirdi ve gülümsemeyle birlikte yüzünü bir yumuşaklık kapladı. Bir çabayla göz kırptı. "Bunu atlatırsam, doktor, şapka çıkarılır!" Ama hemen ardından derin bir üzüntüye boğuldu.

Birkaç saat sonra, Rieux ve Tarrou hastayı yatağında doğrulmuş bir halde buldular, onu için için kavuran hastalığın ilerlediğini yüzünden okuyan Rieux korkuya kapıldı. Ama Grand daha aklı başında gibi duruyordu ve hemen, tuhaf bir biçimde derinden gelen bir sesle, çekmecesine koyduğu elyazmasını getirmelerini rica etti. Tarrou kâğıtları ona verdi, Grand onlara bakmadan sıkıca sarıldı, sonra doktora geri verdi. Elli sayfalık kısa bir elyazmasıydı. Doktor sayfaları karıştırdı ve tüm bu sayfalarda tek bir tümcenin, sonsuz sayıda yeniden yazılmış, değiştirilmiş, zenginleştirilmiş ya da kısaltılmış o hep aynı tümceden başka bir şeyin yazılı olmadığını gördü. Mayıs ayı, amazon ve Boulogne Ormanı'nın yolları durmadan karşı karşıya ve türlü türlü bir araya geliyordu. Çalışmada bazen son derece uzun açıklamalar ve değişkeler de yer alıyordu. Ama sonuncu sayfanın sonunda özenli bir el şöyle yazmıştı: "Sevgili Jeanne'ım, bugün Noel..." ve mürekkebi daha kurumamıştı. Yukarıda, özenli bir el

yazısıyla tümcenin son biçimi yer alıyordu. “Okuyun,” diyordu Grand. Rieux de okudu.

“Güzel bir mayıs sabahı, incecik bir amazon görkemli bir al kısrağın üzerine binmiş, çiçeklerin arasında, Boulogne Ormanı’nın yollarından geçiyordu...”

“Böyle mi?” dedi yaşlı adam ateşli bir sesle.

Riex ona bakmadı.

Öteki heyecanla, “Ah,” dedi biliyorum. “Güzel, güzel, uygun sözcük bu değil.”

Rieux battaniyenin üzerindeki eli tuttu.

“Bırakın doktor. Zamanım kalmadı.”

Göğsü güçlükle inip kalkıyordu ve birden bağırdı:

“Yakın onu!”

Doktor duraksadı, ama Grand öyle korkunç bir tonla ve sesinde öyle büyük bir acıyla yineledi ki, Rieux neredeyse sönmüş olan ateşe kâğıtları atıverdi. Oda bir anda aydınlandı ve kısacık bir sıcaklıkla yeniden ısındı. Doktor hastanın yanına döndüğünde, sırtını dönmüştü ve yüzü neredeyse duvara değiyordu. Tarrou sanki bu sahneyi izlemiyormuş gibi pencereden bakıyordu. Serum iğnesini yaptıktan sonra Rieux arkadaşına Grand’ın geceyi çıkaramayacağını söyledi, Tarrou da kalmayı önerdi. Doktor kabul etti.

Grand’ın öleceği düşüncesi tüm gece aklından çıkmadı. Ancak ertesi gün Rieux, Grand’ı yatağında oturmuş, Tarrou’yla konuşurken buldu. Ateş kaybolmuştu. Genel bir yorgunluktan başka bir iz kalmamıştı.

“Ah doktor!” diyordu memur. “Yanılmışım. Ama yeniden başlayacağım. Her şey aklımda, göreceksiniz.”

“Bekleyelim,” dedi Rieux, Tarrou’ya.

Ama öğle zamanı da bir değişiklik olmadı. Akşam Grand’a kurtulmuş gözüyle bakılabilirdi. Rieux bu dirilişe hiçbir anlam

veremiyordu.

Oysa hemen hemen yine o dönemde Rieux'ye bir hasta getirildi, doktor durumunun ümitsiz olduğuna ve tecrit edilmesi gerektiğine karar verdi. Genç kız sayıklamalar içindeydi ve akciğer vebasına ilişkin tüm belirtileri gösteriyordu. Ancak ertesi gün, ateş düşmüştü. Doktor, Grand'ın durumunda olduğu gibi, bunu basit bir sabah iyileşmesi olarak gördü, deneyimlerine dayanarak sabah saatlerindeki düzelmeleri kötüye işaret olarak görmeye alışmıştı. Oysa öğle saatinde ateş yükselmedi. Akşam yalnızca biraz oynadı ve ertesi sabah ateş bitmişti. Zayıf olmasına karşın genç kız yatağında rahat rahat soluk alıp veriyordu. Rieux, Tarrou'ya kızın tüm kurallara karşı kurtulduğunu söyledi. Ancak hafta içi Rieux'nün servisinde benzer vakalar ortaya çıktı.

Aynı haftanın sonunda yaşlı astım hastası doktorla Tarrou'yu çok büyük bir heyecan içinde karşıladı.

"Tamam," diyordu, "yeniden ortaya çıkıyorlar."

"Kimler?"

"Fareler tabii ki!"

Nisan ayından beri hiçbir fare ölüsü bulunmamıştı.

"Yeniden mi başlıyor?" dedi Tarrou Rieux'ye.

Yaşlı adam ellerini ovuşturuyordu.

"Nasıl koşuştuklarını görmek gerek! Bir zevk bu."

Sokak kapısından evine iki farenin girdiğini görmüştü. Komşular, kendi evlerinde de hayvanların yeniden ortaya çıktıklarını ona bildirmişti. Bazı doğramaların içinde, aylardır unutulmuş olan hummalı çalışma yeniden duyulur olmuştu. Rieux her hafta başı yayınlanan genel istatistikleri bekledi. Sayılar hastalıkta bir gerilemeyi gösteriyordu.

V

Hastalığın bu beklenmedik gerilemesi umulanın dışında bir şey olsa da, kentliler sevinmek için acele etmediler. Geçen aylar, bir yandan içlerindeki kurtulma isteğini çoğaltmış, bir yandan da onlara sakınımlı olmayı öğretmiş, onları salgının yakın bir gelecekte son bulması düşüncesine fazla kapılmamaya alıştırmıştı. Öte yandan, bu yeni olay herkesin dilindeydi ve yüreklerin ta derininde gizli, büyük bir heyecan dalgalanıyordu. Geri kalan ne varsa, ikinci plana atılıyordu. Vebanın yeni kurbanları bu kuralları altüst eden olay karşısında pek önemsenmez olmuştu: İstatistikler düşüşe geçmişti. Açıkça umut edilmese de, sağlık döneminin yine de gizliden gizliye beklendiğinin göstergelerinden biri de, kentlilerin o andan başlayarak umursamaz bir havayla da olsa, vebadan sonra yaşamın yeni bir düzene nasıl gireceği konusunda istekli konuşmalar yapmalarıydı.

Herkes eski yaşantısına kolay kolay dönemeyeceklerini ve yıkmanın yapmaktan daha kolay olacağını düşünüyordu. Yalnızca yiyeceğin daha kolay sağlanabileceği ve böylece en acil sıkıntıdan kurtulunabileceği sanılıyordu. Aslında bu saf sözlerin altında, aynı zamanda çılgın bir umut dizginlerinden kurtuluyordu ve bu öyle bir noktada oluyordu ki, kentliler bazen bunun bilincine varıyor ve o zaman, her ne olursa olsun, kurtuluşun hemen ertesi gün gerçekleşmeyeceğini hemen sözlerine ekliyorlardı.

Gerçekten de veba, hemen ertesi gün durmadı, ama görünüşe bakılırsa, mantık çerçevesinde umut edilenden daha hızlı bir biçimde geriliyordu. Ocak ayının ilk günlerinde soğuklar alışılmadık bir ısrarla bastırdı ve kentin üzerinde buz kristalleri gibi asılı kaldı. Bununla birlikte, gökyüzü hiç bu kadar mavi olmamıştı. Günler boyunca, değişmeyen ve buz gibi muhteşem bir hava kenti tükenmek bilmeyen bir ışıkla donattı. Bu temizlenen havada, veba birbirini izleyen

düşüşler göstererek üç haftada giderek azalan sayıda cesetler dizerek kaybolmaya yüz tuttu. Kısa bir süre içinde aylarca biriktirdiği gücün neredeyse hepsini yitirdi. Vebanın, Grand ya da Rieux'nün hastası genç kız gibi belirlenmiş kurbanlarını elinden kaçırmasına, başka semtlerde tümüyle ortadan kalkarken bazı mahallelerde iki-üç gün boyunca deli gibi ortalığı kavurmasına, pazartesi kurbanlarının sayısını artırıp çarşamba hepsini elinden kaçırmasına, onun böyle soluk soluğa kalışına ya da acele edişine bakarak sinirden ve yorgunluktan dağıldığı, kendi imparatorluğuyla birlikte, gücünü oluşturan sayısal üstünlüğünü ve egemenliğini yitirdiği söylenebilir. O zamana kadar başarısı tartışılan Castel'in serumu, birdenbire bir dizi başarı kazanıyordu. Doktorların aldığı ve önceleri hiçbir sonuç vermeyen önlemlerin her biri birden etkili oluyor gibiydi. Sanki vurulma sırası vebaya gelmişti ve onun ansızın güçsüzleşmesi o zamana kadar karşısına çıkarılan paslanmış silahlara güç kazandırıyordu. Yalnızca, zaman zaman hastalık etkisini sertleştiriyor ve bir tür körlemesine atlayışla iyileşeceği umulan üç-dört hastayı alıveriyordu. Onlar, umudun tam orta yerinde ölenler, vebanın talihsizleriydi. Karantina kampından çıkarılan Mösyö Othon'un durumu da böyle oldu; Tarrou onun gerçekten de talihsiz olduğunu, ölümü mü yoksa yargıç yaşantısını mı düşündüğünün anlaşılamadığını söylüyor.

Ama genelde, enfeksiyon bir çizgi boyunca geriliyordu; ilk önce çekingen ve gizli bir umut uyandırmış olan valilik bildirileri kamuoyunda zaferin kazanıldığı ve hastalığın geri çekildiği inancını sonunda doğruladı. Gerçekte, bir zaferin söz konusu olup olmadığına karar vermek kolay değildi. Hastalığın geldiği gibi gittiği söylenmeliydi yalnızca. Ona karşı sürülen stratejiler değişmemişti, dün bir işe yaramıyordu, bugünse görünüşte olumluydu. Hastalığın kendiliğinden tükendiği ya da belki tüm hedefine ulaştıktan sonra çekildiği izlenimi vardı yalnızca. Bir bakıma görevi sona ermişti.

Yine de kentte hiçbir şeyin değişmediği söylenebilir. Gündüz her zamanki gibi sessiz sokaklar gece pardösülü ve eşarplı bir kalabalıkla dolup taşıyordu. Sinema ve kafeler hep aynı işi yapıyordu. Ama daha yakından bakınca, yüzlerin daha rahatlamış olduğu, hatta bazen gülümsediği görülüyordu. Böylece, o zamana kadar sokaklarda kimsenin gülümsemediği de fark ediliyordu. Gerçekte, aylardır kenti sarmalayan kalın örtü bir yerinden yırtılmıştı ve pazartesileri radyo haberinden anlaşıldığı kadarıyla, bu yırtık büyüyordu ve sonunda insanlar soluk alabilecekti. Bu da olumsuzluk içeren bir avuntuydu ve iç açıcı bir ifadeye ulaşamıyordu bir türlü. Ama, bir zamanlar bir trenin gittiği ya da bir geminin geldiği ya da arabalara tekrar yola çıkma izni verileceği inanılmaz gelirken, tersine, ocak ortasında bunlarla ilgili yapılan duyuru hiçbir şaşkınlık uyandırmadı. Kuşkusuz az bir şeydi bu. Ama bu incecik fark yurttaşlarımızın umut yolunda nasıl bir ilerleme kaydettiğini gösteriyordu aslında. Zaten en ufak umudun tüm bir halk için olanaklı hale geldiği anda vebanın kesin egemenliği sona erdi denilebilir.

Bununla birlikte, tüm ocak ayı boyunca kentliler çelişkili davranışlarda bulundu. Aslında tam olarak, aşırı heyecanla depresyon arasında gidip geldiler. Örneğin, istatistiklerde en olumlu sayıların ortaya çıktığı anda yeni kaçma girişimleri saptandı. Bu, yetkilileri çok şaşırttı, kaçışların çoğunun başarılı olduğuna bakılırsa nöbetçiler de büyük bir şaşkınlığa düşmüştü. Ama aslında, o sıralarda kaçan insanlar doğal duygulara boyun eğiyorlardı. Veba bazı insanlarda derin kuşku tohumları ekmişti, bundan kurtulamıyorlardı. Umudun sözü geçmiyordu onlara. Veba dönemi geçmiş olsa da hâlâ onun kurallarına göre yaşıyorlardı. Olan biteni geriden izliyorlardı. Başka insanlardaysa, tersine bir durum söz konusuydu, evlere ya da kamplara kapatılarak ve ruhsal çöküntülerle geçen bir süreden sonra, sevdikleri ancak o zamana kadar ayrı yaşadıkları insanları özellikle evlerinde

ağırlıyorlardı; yükselen umut rüzgârı, bu insanları, kendilerini tutmalarını engelleyen bir ateş ve bir sabırsızlıkla tutuşturmuştu. Sonucun bu kadar yakınındayken, belki de ölebilecekleri, sevdikleri insanları göremeyecekleri ve bu uzun sürmüş acıların karşılığını alamayacakları düşüncesiyle bir tür paniğe kapılıyorlardı. Aylarca nereye varacağı belirsiz bir inatla, tutsaklık ve sürgüne karşın, sebatla beklemişler, korku ve umutsuzluğun yıkamadığını ilk umut yerle bir etmeye yetmişti. Son dakikaya kadar onun yürüyüşüne ayak uyduracak durumda değillerdi, ama vebanın önüne geçmek için çılgın gibi acele ediyorlardı.

Aynı zamanda iyimserlik belirtileri de kendiliğinden ortaya çıkmaya başladı. İşte böylece fiyatlarda hissedilir bir düşüş kaydedildi. Salt ekonomi açısından bakınca, bu hareketin açıklaması yoktu. Sıkıntılar hep aynı sıkıntılardı, kapılarda karantina formaliteleri sürdürülüyordu ve yiyecek sağlanması hâlâ çözümsüzdü. Böylece tümüyle moral bir olguyla karşı karşıyaydık, sanki vebanın gerilemesi her yerde kendini duyuruyordu. Aynı zamanda önceleri toplu halde yaşayan ve hastalık yüzünden ayrılmak zorunda kalan insanlar da iyimserliğe kapılmaya başlamıştı. Kentin iki manastırı yeniden düzenlendi ve ortak yaşama başlanabildi. Askerler için de aynı şey söz konusuydu, boşaltılan kışlalarda askerler yeniden bir araya geldi: Yeniden normal bir garnizon yaşantısına başladılar. Bu olaylar önemli göstergelerdi.

Halk 15 Ocak'a kadar bu gizli coşku içinde yaşadı. O hafta istatistikler öylesine düştü ki, doktorlar kuruluna danıştıktan sonra valilik salgının sona ermiş olarak görülebileceğini duyurdu. Gerçek şu ki, halkın benimsemezlik edemeyeceği bir sakınım düşüncesiyle yazıda, kent kapılarının iki hafta daha kapalı kalacağı, önleyici kuralların da bir ay sürdürüleceği ekleniyordu. Bu dönem boyunca

tehlikenin yeniden belireceğine ilişkin en ufak belirtide, “Statüko” korunacak ve önlemler sürdürülecekti.

Öte yandan, herkes bu eklemeleri biçemsel kaygılarla eklenmiş maddeler olarak gördü ve 25 Ocak akşamı kenti neşeli bir coşku kapladı. Valilik bu genel canlılıkta bir payı bulunsun diye sağlık dönemindeki aydınlatmanın yeniden kurulması emrini verdi. Bunun üzerine soğuk ve duru bir göğün altında, kentliler gürültülü ve kahkahalar atan topluluklar halinde aydınlatılmış sokaklara döküldü.

Kuşkusuz, birçok evin kepenkleri kapalı durdu ve başkalarının çığlıklarla doldurduğu bu geceyi sessizlik içinde geçirdi. Öte yandan, yas tutan bu varlıkların çoğu için derin bir teselli de vardı; bunun nedeni de, ya başka yakınların ölmesinden duyulan korkunun sonunda yatışması ya da kişisel korunma duygusunu artık bir yana bırakmalarıydı. Ama genel neşeye en yabancı kalan aileler, kuşkusuz tam o sırada bir hastanede vebayla cebelleşen bir hastası olan ve karantina merkezlerinde ya da kendi evlerinde vebanın başkalarının yakasını bıraktığı gibi, kendi yakalarını da gerçek anlamda bırakmasını bekleyen ailelerdi. Onlar da bir umut duyuyorlardı kuşkusuz, ama bunu yedekte tutmayı yeğliyorlar ve gerçekten hak kazanmadan bu umudu tüketmekten çekiniyorlardı. Ve bu bekleyiş, acıyla neşenin tam ortasında geçen bu sessiz gece genel coşkunun arasında onlara daha da korkunç geliyordu.

Ama bu istisnalar öteki insanların doygunluk duygusuna gölge düşürmüyordu. Kuşkusuz veba henüz bitmiş değildi ve bunu kanıtlayacaktı. Yine de, haftalar öncesinden, herkesin düşüncesinde trenler sonsuza giden rayların üzerinde düdük çalarak yola koyuluyor, gemiler ışıl ışıl denizlere doğru süzülüyordu. Ertesi gün düşünceler durulacak ve kuşkular yeniden baş verecekti. Ama şimdilik tüm kent sarsılıyor, sağlam kökler saldığı şu kapalı, karanlık ve hareketsiz yerleri terk ediyor ve sağ kalanları sırtlayarak yeniden yaşama geri dönüyordu

sonunda. O akşam Tarrou ve Rieux, Rambert ve ötekiler, kalabalığın ortasında yürüyor ve ayaklarının yerden kesildiğini hissediyorlardı. Bulvarlardan ayrıldıktan uzun bir süre sonra Tarrou ve Rieux, kepenkleri kapalı pencereler boyunca yürüdükleri o saatte, o neşenin hâlâ peşlerinden geldiğini duyuyorlardı. Ve yorgunlukları yüzünden, kepenklerin ardında süren o acıyla az ötede sokakları dolduran neşeyi birbirinden ayıramıyorlardı. Yaklaşan kurtuluşun kahkaha ve gözyaşı karışmış bir çehresi vardı.

Uğultunun en yüksek ve en neşeli ânında Tarrou durdu. Karanlık kaldırımın üzerinde, hafif adımlarla bir gölge koşuyordu. Bir kediydi bu, ilkbahardan beri görülen ilk kedi. Yolun ortasında bir an hareketsiz kaldı, duraksadı, ayağını yaladı, sonra çabucak sağ kulağında gezdirdi, yeniden sessiz koşuşturmasına döndü ve gecenin içinde kayboldu gitti. Tarrou gülümsedi. Yaşlı adam da memnun olacaktı.

Veba sessizce çıktığı o nerede olduğu bilinmeyen inine geri dönmek üzere uzaklaşadursun, Tarrou'nun notlarına göre, kentte bu gidişe derin derin üzülen en azından bir kişi vardı, Cottard'dı bu.

Gerçeği söylemek gerekirse, istatistiklerin düşüş göstermeye başladığı andan itibaren bu defterler oldukça tuhaflaşıyor. Yorgunluktan mı acaba, iyice okunaksız el yazısını çözmek güçleşiyor ve sık sık bir konudan ötekine atlanıyor. Üstelik, ilk kez olarak, defterlerdeki nesnellik de bir yana bırakılıp kişisel saptamalara yer veriliyor. Örneğin Cottard'ın durumuyla ilgili uzun bir bölümün ortasında kedili yaşlı adamla ilgili küçük bir yazı yer alıyor. Tarrou'ya bakılırsa, veba onun bu kişiye duyduğu saygıyı bir an olsun azaltmamıştı, önceden nasıl onun ilgisini çektiyse, yaşlı adam vebadan sonra da ilgisini çekmişti, ancak ne yazık ki, Tarrou'nun iyi niyetine karşın artık ilgisini çekemeyecekti. Çünkü Tarrou onu yeniden görmek için epey uğraşmıştı. O 25 Ocak akşamından birkaç gün sonra, küçük sokağın köşesinde nöbet tutmaya başlamıştı. Kediler oradaydı, randevuya sadık, güneşte ısınıyorlardı. Ancak her zamanki saatte, kepenkler ısrarlı biçimde kapalı kaldı. Bunu izleyen günlerde de Tarrou açıldıklarını görmedi. Merak içinde, yaşlı adamın alınmış ya da ölmüş olabileceğini düşündü, alınmış olabilirdi, çünkü yaşlı adam haklı olduğunu düşünüyordu ve veba ona haksızlık etmişti; ama eğer ölmüşse, tıpkı yaşlı astım hastası gibi onun da bir aziz olup olmadığını düşünmek gerekiyordu. Tarrou öyle olduğunu sanmıyordu, ama yaşlı adamın durumunda bir "işaret" bulunduğunu düşünüyordu. "Belki de azizlikle ilgili yalnızca yaklaşık bir düşünceye varılabilir," diye gözlemde bulunuyordu, "bu durumda alçakgönüllü ve iyiliksever bir şeytana taparlıkla yetinilebilir."

Defterlerde Cottard'la ilgili düşüncelerin arasında, hiçbir şeyi olmamış gibi çalışmasına koyulan, o sıralar nekahet dönemindeki Grand'la, doktorun annesine ilişkin gözlemler de dağınık bir biçimde yer alıyordu. Birlikte oturmanın izin verdiği ölçüde, Tarrou'yla anne arasında geçen sohbetler sırasında, yaşlı kadının tavırları, gülümseyişi, veba üzerine gözlemleri özenle not edilmişti. Tarrou özellikle Madam Rieux'nün kendini öne çıkarmaktan kaçınması, her şeyi yalın tümcelerle anlatma biçimi, sessiz sokağa bakan belli bir pencereye karşı duyduğu özel zevk üzerinde duruyordu yaşlı kadın akşamları bu pencere önünde biraz dik, huzurlu elleri ve dikkatli bakışlarıyla odaya karanlık basıncaya ve ağır ağır koyulan gri ışığın içinde kara bir gölgeye dönüşüp sonra ışığın içinde eriyinceye kadar otururdu. Tarrou başka şeyler üzerinde de duruyordu: Onun bir odadan öbür odaya nasıl hafif adımlarla geçtiğinden; onun iyiliğinden de söz ediyordu, bunu Tarrou'nun önünde hiç açığa vurmazdı, ancak her söylediği ve her yaptığı şeyde bu iyiliğin belli belirsiz ışığını yakalardı Tarrou; son olarak onun düşünmeden her şeyi bildiği üzerinde duruyordu Tarrou ve ona göre, bunu öyle sessiz, öyle gölgede kalarak yapıyordu ki, ne olursa olsun, veba bile olsa, her türlü ışık düzeyinde kalabiliyordu. Burada Tarrou'nun el yazısı tuhaf yumuşama izleri taşıyordu. Sanki bu yumuşamayı kanıtlarcasına bundan sonraki satırlar çok zor okunuyordu ve son sözcüklerde ilk kez olarak kişisellik görülüyordu: "Annem de böyleydi, kendini öne çıkarmayışını severdim ve hep onunla olmak isterdim. Sekiz yıl oluyor, öldü diyemiyorum. Her zamankinden biraz daha silikleşti ve geri dönüp baktığımda artık yoktu."

Ama sözü Cottard'a getirmek gerek. İstatistikler düşmeye başladığından beri Cottard çeşitli bahanelerle Rieux'yü birçok kez ziyaret etmişti. Aslında her seferinde Rieux'den vebanın gidişiyle ilgili bir tahminde bulunmasını istiyordu. "Böyle bir anda, hiç işaret

vermeksizin durabileceğine inanıyor musunuz?" Bu noktada kuşkuluydu, ya da en azından öyle olduğunu söylüyordu. Ama yineleyerek sorduğu sorular çok sağlam olmayan bir inancı gösteriyor gibiydi. Ocak ortasında Rieux oldukça iyimser bir biçimde yanıt vermişti. Ve bu yanıtlar Cottard'ı neşelendireceği yerde, her seferinde, gününe göre değişen, keyif kaçırmaktan yıkıma kadar uzanan tepkiler uyandırmıştı onda. Sonradan doktor ona, istatistiklerdeki olumlu göstergelere karşın zafer ilan etmemenin uygun olacağını söylemişti:

"Bir başka deyişle, hiçbir şey bilinmiyor, bir gün kaldığı yerden başlayabilir!" diye gözlemde bulunmuştu Cottard.

"Evet, iyileşme hızının artması gibi, bu da olası."

Herkes için endişe verici olan bu belirsizlik, gözle görülür biçimde Cottard'ı rahatlatmıştı ve Tarrou'nun önünde, Rieux'nün düşüncesini yaymaya çalışarak, oturduğu semtteki tüccarlarla söyleşilere girişmişti. Bunu yapmaktan çekinmiyordu, orası doğru. Çünkü ilk zaferlerin coşkusundan sonra birçok kişinin aklına bir kuşku düşmüştü; valilik açıklamasının yol açtığı heyecandan sonra da varlığını sürdürecekti. Cottard'ın bu endişe tablosu karşısında içi rahatlıyordu. Ama başka zamanlar cesaretini yitirdiği de oluyordu. "Evet," diyor Tarrou'ya, "sonunda kapılar açılacak. Ve göreceksiniz, hepsi beni yüzüstü bırakacak!"

25 Ocak'a kadar herkes onun kişiliğindeki bu ani değişiklikleri fark etti. Günler boyu semttekilerle ve görüştüğü insanlarla uzun uzun anlaşmaya çalıştıktan sonra, onlara verip veriştiriyordu. O zaman en azından görünüşte, dünyadan el etek çekiyor ve bir anda kendini yabanıl bir yaşamın içine atıyordu. Kimse onu ne lokantada, ne tiyatroda ne de o sevdiği kafelerde görüyordu. Öte yandan, vebadan önce sürdürdüğü ölçülü ve karanlık yaşama geri dönmüyordu. Tümüyle dairesine kapanarak yaşıyor ve komşu lokantadan yemek getirtiyordu. Yalnız akşamları kaçamak olarak dışarı çıkıyor,

gereksinim duyduğu şeyleri alıyor, mağazalardan çıkıp kendini ıssız sokaklara atıyordu. O zaman Tarrou onunla karşılaşırsa eğer, ağzından cımbızla tek tük laf çıkıyordu, o kadar. Sonra birdenbire, insanların arasında, bol bol vebadan söz ederken, herkesin fikrini sorarken ve her gece dalga dalga kalabalığın içinde keyifle salınırken onu görebiliyordunuz.

Valilik açıklamasının yapıldığı gün, Cottard tümüyle ortadan yok oldu. İki gün sonra, Tarrou onu işsiz güçsüz, sokak sokak gezerken gördü. Cottard ona mahallesine kadar eşlik etmeyi önerdi. Özellikle o günün yoğunluğunu fazlasıyla hisseden Tarrou duraksadı. Ama öteki üsteledi. Çok heyecanlı gibiydi, elleri kollarıyla karmakarışık hareketler yapıyor, hızlı ve yüksek sesle konuşuyordu. Valilik açıklamasının gerçekten vebaya bir nokta koyduğunu düşünüp düşünmediğini sordu dostuna. Tabii ki, Tarrou yetkililerin yaptığı bir açıklamanın bir felaketi durdurmak için yeterli olmayacağını düşünüyordu; ama beklenmedik bir durum dışında, yakında salgının duracağının akla uygun gelebileceğini söyledi.

“Evet,” dedi Cottard, “beklenmedik bir durum dışında. Ve her zaman beklenmedik bir durum vardır.”

Tarrou kapılar açılmadan iki haftalık bir süreye uyulmasını isteyen valiliğin zaten beklenmedik bir gelişmeyi bir anlamda öngördüğüne dikkati çekti.

“İyi de etti,” dedi Cottard, hâlâ düşünceli ve heyecanlıydı, çünkü valilik olayların gidişine bakarak, boş yere konuşmuş olabilirdi.

Tarrou böyle bir şeyin olabileceğine inanıyordu, ama kapıların açılmasını ve normal bir yaşama dönülmesini düşünmenin daha uygun olacağını söyledi.

“Tamam, öyle kabul edelim,” dedi Cottard, “ama normal yaşama dönüş derken neyi kastediyorsunuz?”

“Sinemada yeni filmler,” dedi Tarrou gülümseyerek.

Ancak Cottard gülmüyordu. Vebanın kentte hiçbir şeyi değiştirmeyeceği ve her şeyin eskisi gibi, yani hiçbir şey olmamış gibi yeniden başlayacağı düşünülebilir mi, onu öğrenmek istiyordu. Tarrou vebanın değişeceğini, kenti değiştirmeyeceğini düşünüyordu ve tabii ki, kentlilerin en güçlü isteği hiçbir şey değişmemiş gibi davranmaktı ve öyle olacaktı; bundan dolayı, bir yönden hiçbir şey değişmeyecekti, ama başka bir yönden, yeterli derecede istense de hiçbir şey unutulmayacak ve veba en azından yüreklerde bir iz bırakacaktı. Küçük rantçı insanların yüreğiyle ilgilenmediğini, bunun en son sırada yer alan bir kaygı olduğunu açık açık söyledi. Onu ilgilendiren, kentteki düzenlemenin değiştirilip değiştirilmeyeceğiydi, örneğin tüm hizmetler eskisi gibi mi yürütülecekti? Tarrou bu konuda hiçbir şey bilmiyordu. Salgın sırasında aksayan tüm hizmetlerin yeniden başlatılabilmesinde biraz güçlük çıkacağını düşünüyordu. En azından eski hizmetlerin yeniden düzenlenmesi sırasında yeni sorunların çıkabileceği düşünülebilirdi.

“Ah!” dedi Cottard. “Bu olabilir, gerçekten de, herkes her şeye yeniden başlayacak.”

İki yürüyüşçü Cottard’ın evinin yakınlarına gelmişti. Cottard canlanmıştı, kendini iyimser olmaya zorluyordu. Sıfırdan başlamak üzere geçmişini silip yeniden yaşamaya koyulan kenti hayal ediyordu.

“İyi,” dedi Tarrou. “Her şey bir yana, sizin için de işler yoluna girecektir. Bir bakıma, yeniden başlayacak bir yaşam var.”

Kapının önündeydiler ve birbirlerinin elini sıkıyorlardı.

“Haklısınız,” diyordu Cottard, giderek artan bir heyecanla, “sıfırdan başlamak, bu iyi bir şey olur.”

Ama koridorun karanlığında iki adam belirmişti. Tarrou yanındakinin bu iki adama ne istediklerini sorduğunu duydu. Bayramlıklarını giymiş memurları andıran adamlar Cottard’a adının Cottard olup olmadığını soruyorlardı, o ise, sessiz bir şaşkınlık çığlığı

atarak arkasını döndü ve karanlığa dalıp kaçmaya başladı; ne adamlar ne de Tarrou, yerlerinden kımıldayacak zaman bulabildi. Şaşkınlık geçtikten sonra, Tarrou adamlara ne istediklerini sordu. Mesafeli ve terbiyeli bir tavır takınarak, bazı bilgilerin söz konusu olduğunu söylediler ve ağır adımlarla Cottard'ın gittiği yöne doğru yürüyerek ayrıldılar.

Evine dönen Tarrou bu sahneyi yazıyor ve hemen ardından yorgun olduğunu belirtiyordu (yazısı da bunu kanıtlıyordu). Daha yapacak çok işi olduğunu, ama bunun hazır durumda beklememesi için bir neden olmadığını ekliyor ve kendi kendine hazır olup olmadığını da soruyordu. Son olarak işte defterler de burada bitiyor, Tarrou şöyle bir yanıt veriyordu: Gündüz ya da gece olsun, öyle bir saat vardır ki, insan korkaklaşır, işte Tarrou yalnızca bu andan korkuyordu.

Sonraki gün, kapıların açılmasından birkaç saat önce, Doktor Rieux kendisini bekleyen bir mektup olup olmadığını merak ederek, öğlen evine dönüyordu. Günleri vebanın en yoğun dönemindeki kadar yorucu geçmekle birlikte, kesin kurtuluş beklentisi her tür yorgunluğu unutturuyordu. Şimdi umut ediyordu ve bunun keyfine varıyordu. İnsan her zaman çelik gibi iradeli olamaz, her zaman dimdik duramaz ve sonunda mücadele için örülmüş o güç yumağını coşku içinde çözmek de bir mutluluktur. Beklenen telgraf da olumlu olsaydı, Rieux de yeni bir başlangıç yapabilirdi. Herkesin yeni bir başlangıç yapması gerektiği düşüncesindeydi.

Kapıcı dairesinin önünden geçiyordu. Yüzü karoya yapışmış yeni kapıcı ona gülümsüyordu. Merdivenlerden çıkarken Rieux onun yorgunluklarla ve yoksunluklarla solgunlaşmış yüzünü görüyordu.

Evet, soyutlama sona erince, o da yeniden başlayacaktı ve biraz da talihi varsa eğer... Ama kapıyı açtığı sırada annesi gelerek Mösyö Tarrou'nun iyi olmadığını haber verdi. Sabah kalkmıştı ancak, dışarı çıkamamıştı ve az önce yeniden yatmıştı. Madam Rieux endişeliydi.

"Belki önemli bir şey değildir," dedi oğlu.

Tarrou boylu boyunca uzanmış, ağır kafası yastığa gömülmüş, kat kat örtülerin altında güçlü göğsünün biçimi beliriyordu. Ateşi vardı, başı ağrıyordu. Vebayı da düşündürecek belli belirsiz belirtiler olduğunu söyledi Rieux'ye.

"Hayır, henüz hiçbir şey belli değil," dedi Rieux onu muayene ettikten sonra.

Ama Tarrou susuzluktan kavruluyordu. Koridorda doktor, annesine bunun veba başlangıcı olabileceğini söyledi.

"Oh hayır, olamaz bu, şimdi olamaz!" dedi anne.

Hemen ardından, "Evde tutalım onu Bernard!" dedi.

Rieux düşünüyordu.

"Buna yetkim yok," dedi. "Ama kapılar açılacak. Sanıyorum sen olmasaydın kendi üzerime alacağım ilk yetki bu olacak."

"Bernard," dedi, "ikimizi de burada tut. Biliyorsun, kısa süre önce yeni bir aşı daha oldum."

Doktor, Tarrou'nun da aşı olduğunu ama belki de yorgunluktan son serum iğnesini atlamış ya da bazı önlemleri unutmuş olabileceğini söyledi.

Rieux muayene odasına gidiyordu. Odaya geri döndüğünde, Tarrou elinde koca koca serum ampulleri tuttuğunu gördü.

"Ah işte o!" dedi.

"Hayır, bu bir önlem."

Tarrou yanıt olarak kolunu uzattı ve kendisinin başka hastalara uyguladığı o sonu gelmez iğneyi oldu.

"Bu akşam duruma bakacağız," dedi Rieux ve Tarrou' nun karşısına geçip yüzüne baktı.

"Ya tecrit, Rieux?"

"Veba olduğunuz kesin değil ki!"

Tarrou bir çabayla güldü.

"İlk kez tecrit önerisi olmadan bir serum iğnesi yapıldığını görüyorum."

Rieux arkasını döndü:

"Annemle sizi tedavi edeceğiz. Burada daha rahat edersiniz."

Tarrou sustu ve ampulleri dizen doktor yeniden ona dönmek için konuşmasını bekledi. Sonunda yatağa yöneldi. Hasta ona bakıyordu. Yüzü yorgundu, ama gri gözleri sakindi. Rieux ona gülümsedi.

"Uyuyabilirseniz uyuyun. Biraz sonra yine geleceğim."

Kapıya geldiğinde Tarrou'nun onu çağıran sesini duydu. Ona doğru döndü.

Ama Tarrou sanki söylemek istediği şeye karşı savaş veriyordu:

"Rieux," diyebildi sonunda, "bana her şeyi söylemeniz gerek, buna ihtiyacım var."

"Bunun için size söz veriyorum."

Öteki gülümsemeden, iri yüzünü biraz buruşturdu.

"Teşekkür ederim. Ölmek istemiyorum ve savaşacağım. Ama savaşı kaybedersem, iyi bir son olsun istiyorum."

Rieux eğildi ve onun omzunu sıktı.

"Hayır," dedi. "Bir aziz olmak için yaşamak gerek. Savaşın."

Keskin soğuk gün içinde biraz azalarak akşamüstü yerini büyük bir yağmur ve dolu sağanağına bıraktı. Gün batarken gökyüzü biraz yükselir gibi oldu ve daha da içe işleyen bir soğuk bastırdı. Rieux akşam evine döndü. Pardösüsünü çıkarmadan arkadaşının odasına girdi. Annesi örgü örüyordu. Tarrou yerinden kımıldamamış gibiydi, ama ateşten bembeyaz olmuş dudakları onun giriştiği mücadeleyi anlatıyordu.

"Ya şimdi?" dedi doktor.

Tarrou yatağın dışına doğru güçlü omuzlarını kaldırdı.

"Şimdi," dedi, "mücadeleyi kaybediyorum."

Doktor, Tarrou'nun üzerine eğildi. Alev alev yanan derinin altında bezeler düğüm düğüm olmuştu, göğsü bir yeraltı demirhanesinin çıkarabileceği tüm seslerle sarsılıyordu. Tarrou tuhaf bir biçimde, iki tür belirtiyi de taşıyordu. Rieux doğrulurken serumun henüz tam etkisini göstermediğini söyledi. Ama Tarrou'nun söylemeye çalıştığı birkaç sözcüğü de, boğazından aşağı doğru akan bir ateş dalgası boğuverdi.

Akşam yemeğinden sonra, Rieux ve annesi hastanın yanına yerleştiler. Onun için mücadele içinde bir gece başlıyordu ve Rieux veba meleğiyle arasındaki bu sert mücadelenin şafağa kadar süreceğini biliyordu. Tarrou' nun en güçlü silahı sağlam omuzları ve geniş göğsü değil, daha çok kanıydı, az önce Rieux'nün iğnenin ucundan fışkırttığı

kanı; bu kanın içinde, hiçbir bilim dalının gün ışığına çıkaramadığı, ruhtan da derin olan şeydi onun silahı. Ve o, arkadaşının mücadelesini izlemek zorundaydı yalnızca. Yapabilecekleri, apseleri hafifletmeye çalışmak, yara kapayıcı ilaçlar sürmekti; üst üste gelen başarısızlıklarla dolu aylar boyunca bunların etkisini takdir etmeyi öğrenmişti. Aslında, onun tek görevi, çoğunlukla kışkırtılmadıkça rahatını bozmayan şu talihe fırsatlar vermekti. Ve talihin rahatının kaçması gerekiyordu. Çünkü Rieux onu şaşkınlığa iten bir veba çehresiyle karşı karşıyaydı. Bir kez daha veba kendisine karşı oluşturulmuş stratejileri altüst etmeye hazırlanıyor, içine yerleşmiş gibi durduğu mekânlardan çekilerek insanların beklemediği mekânlarda ortaya çıkıyordu. Bir kez daha şaşırtmaya çalışıyordu.

Tarrou savaşıyordu, hareketsizdi. Gece boyunca bir kez olsun acıya heyecanla karşılık vermedi, tüm ağırlığı ve tüm sessizliğiyle savaşıyordu yalnızca. Yine bir kez olsun konuşmadı, böylece, başka bir şey düşünmenin artık elinden gelmediğini kendince belli ediyordu. Rieux mücadelenin aşamalarını arkadaşının bir açılıp bir kapanan gözlerinden izliyordu yalnızca, gözkapakları, gözyuvarlağına sımsıkı yapışıyordu ya da tersine, gevşiyor, bakışlar bir eşyaya dikiliyor ya da doktora ve annesine çevriliyordu. Doktor bu bakışla her karşılaştığında Tarrou büyük bir çabayla ona gülümsüyordu.

Bir an sokakta aceleci ayak sesleri duyuldu. Önce uzaktan gelen yavaş yavaş yaklaşan ve akışıyla sokağı dolduran bir gümbürtüden kaçıyor gibiydiler: Yeniden başlayan yağmura, çok geçmeden kaldırımlarda çınlayan dolular karışıyordu. Pencerelerin önündeki büyük tenteler dalgalandı. Odanın karanlığında, bir an yağmurla dikkati dağılan Rieux, bir başucu lambasının aydınlattığı Tarrou'yu izliyordu yeniden. Annesi örgü örüyordu, zaman zaman başını kaldırarak hastaya bakıyordu. Doktor yapılacak her şeyi yapmıştı şimdi. Yağmurdan sonra, yalnızca görünmez bir savaşın sessiz

gürültüsüyle dolu odadaki sessizlik yoğunlaştı. Uykusuzluktan olduğu yerde büzülen doktor sessizlik elverdiğince, tüm salgın boyunca ona eşlik etmiş olan tatlı ve düzenli ıslık sesini duymayı hayal ediyordu. Annesine yatması için bir işaret yaptı. Anne başını hayır anlamında salladı, gözleri parıldadı, sonra şişlerin ucunda emin olmadığı bir ilmeği dikkatle inceledi. Rieux hastaya su içirmek üzere kalktı, sonra gelip yerine oturdu.

Sokaktan geçenler yağmurun yatışmasından yararlanarak kaldırımda hızlı hızlı yürüyordu. Adım sesleri azalıyor ve uzaklaşıyordu. İlk kez olarak doktor, geç saate kalmış gezginlerle dolu, ambulans seslerinin çınlamadığı bu gecenin eskilere benzediğini fark etti. Bu gece vebadan kurtulmuştu. Soğuğun, ışıklar ve kalabalığın kovduğu hastalık kentin karanlık kuytularından çıkarak, son darbesini Tarrou'nun hareketsiz bedenine indirmek üzere bu sıcak odaya sığınmıştı sanki. Felaket artık kentin göğünü karıştırmıyordu. Ama odanın ağır havasında usul usul ıslık çalıyordu. Saatlerdir Rieux'nün duyduğu ses, işte onun sesiydi Ve burada da son bulmasını, vebanın yenik düşmesini beklemek gerekiyordu.

Şafaktan az önce Rieux annesine doğru eğildi:

"Saat sekizde yerimi almak için yatmalısın. Yatmadan önce damlatma işlemini yap."

Madam Rieux kalktı, örgüsünü katladı ve yatağa doğru ilerledi. Bir süredir Tarrou gözlerini kapamıştı. Sert alnında terden saçları kıvırcıklaşmıştı. Madam Rieux iç geçirdi ve hasta, gözlerini açtı. Üzerine eğilmiş tatlı yüzü gördü ve ateşin oynaşan dalgaları altından sebatlı bir gülümseme yeniden belirdi. Ama hemen ardından gözler kapandı. Yalnız kalınca Rieux annesinin koltuğuna oturdu. Sokaktan tek ses gelmiyordu ve şimdi tam bir sessizlik vardı. Sabahın soğuğu odada kendini hissettirmeye başlamıştı.

Doktor biraz kestirdi, ama şafakta geçen ilk araba onu uykudan uyandırdı. Ürpedi ve Tarrou'ya bakınca, bir sürelik rahatlama olduğunu ve hastanın uyuduğunu gördü. Atlı arabanın odun ve demirden tekerlekleri dönerek uzaklaşıyordu. Pencerede gün henüz ağarmamıştı. Doktor yatağa doğru ilerlediğinde Tarrou sanki hâlâ uykudaymış gibi, ona ifadesiz gözlerle bakıyordu.

"Uyudunuz değil mi?" diye sordu Rieux.

"Evet."

"Daha rahat soluk alıyorsunuz değil mi?"

"Biraz. Bunun bir anlamı var mı?"

Rieux sustu ve bir süre sonra:

"Hayır Tarrou, hiçbir anlamı yok. Sabah düzelmelerini benim gibi siz de biliyorsunuz."

Tarrou onayladı.

"Teşekkür ederim," dedi. "Bana hep doğruyu söyleyin."

Rieux yatağın ayakucuna oturmuştu. Hastanın, ölülerin kol ve bacaklarını andıran uzun ve katı bacaklarını hissediyordu. Tarrou daha kuvvetle soluk alıp veriyordu.

"Ateş yeniden çıkacak, değil mi Rieux," dedi soluğu kesilircesine.

"Evet, ama öğlen kesin bir karara varacağız."

Tarrou gücünü toplamak istercesine gözlerini kapadı. Yüzünden bir bıkkınlık okunuyordu. İçinde bir yerlerde kıpır kıpır olmaya başlamış ateşin yükselmesini bekliyordu. Gözlerini açtığında, bakışları sönükleşmişti. Yalnızca Rieux'nün yanı başında eğilmiş olduğunu görünce yeniden ışıldadı.

"İçin," diyordu doktor.

Öteki suyu içti ve başını yeniden yastığa bıraktı.

"Ne kadar uzun sürüyor," dedi.

Rieux onun kolunu tuttu, ama Tarrou bakışlarını başka yana çevirmiş, artık tepki vermiyordu. Ve birden ateş, sanki Tarrou'nun

içinde bir bendi yerle bir ederek alnına doğru gözle görünür şekilde yükseldi. Bakışını Rieux'ye çevirdiğinde, onun gergin yüzüyle cesaret vermeye çalıştığını gördü. Tarrou'nun bir çabayla göndermek istediği gülümseme sıkılmış çene kemikleri ve beyazımsı bir köpükle mıhlanmış dudaklarından öteye gidemedi. Ama bu katılaşmış yüzde gözler pırıl pırıl bir cesaretle yeniden parladı.

Saat yedide, Madam Rieux odaya girdi. Doktor hastaneye telefon etmek ve yerine birisini bulmak için çalışma odasına geçti. Muayenelerini de ertelemeye karar verdi, muayene odasındaki divana bir süre uzandı, ama hemen kalktı ve odaya döndü. Tarrou başını Madam Rieux'ye çevirmişti. Yanı başında bir sandalyenin üzerine yerleşmiş, ellerini bacakları üzerinde birleştirmiş o ufak tefek gölgeye bakıyordu; onu öyle bir yoğunlukla izliyordu ki, Madam Rieux parmağını dudaklarına götürdü ve başucu lambasını söndürmek üzere ayağa kalktı. Ama perdelerin gerisinden gün ışığı hızla süzülüyordu ve az sonra hastanın yüz hatları karanlığın içinde seçilmeye başlayınca, Madam Rieux onun hâlâ kendisine bakmakta olduğunu görebildi. Ona doğru eğildi, yastığını düzeltti, ayağa kalkarken bir an onun ıslak ve kıvırcıklaşmış saçlarına elini koydu. O zaman boğuk ve uzaktan gelen bir sesin kendisine teşekkür ettiğini ve şimdi her şeyin iyi olduğunu söylediğini duydu. Yeniden yerine oturduğunda, Tarrou gözlerini kapamıştı ve bitkin yüzü, mühürlenmiş ağzına karşın, yeniden gülümsüyor gibiydi.

Öğlen ateş doruk noktasındaydı. Ciğerlerinden sökülürcesine gelen bir öksürük, artık kan tükürmeye başlayan hastanın bedenini sarsıyordu. Bezeler artık şişmiyordu. Eklemlerin içine çakılmış çivi gibi, hep oradaydılar. Ateş ve öksürük nöbetlerinin arasında Tarrou arada sırada arkadaşlarına bakıyordu. Ama çok geçmeden gözleri daha seyrek olarak açılmaya başladı ve harap olmuş suratını aydınlatan ışık her seferinde daha da soluklaşıyordu. Çırpınmalarla bu bedeni sarsan

fırtına, giderek azalan şimşeklerle onu aydınlatıyor ve Tarrou bu fırtınanın içinde sürüklenip gidiyordu. Rieux'nün karşısında artık kımıldamayan, gülümsemesi kaybolmuş bir maskeden başka bir şey yoktu. Ona bu kadar yakın olmuş, şimdi mızrak darbeleriyle delik deşik, insanüstü bir acıyla kavrulan, gökyüzünün tüm nefret rüzgârlarıyla kıvranan insan görüntüsü, Rieux'nün gözünde vebanın suları altında kalıyor ve bu batma karşısında elinden hiçbir şey gelmiyordu. Kendisiyse eli boş, yüreği burulmuş, bir kez daha bu felakete karşı savunmasız ve çaresiz, kıyıda durup bakıyordu. Ve sonunda, Rieux'nün, birden duvara dönerek sanki içinde bir yerlerden yaşamsal bir tel kopuyormuşçasına derin bir iniltiyle can veren Tarrou'yu görmesini engelleyen, çaresizlik gözyaşları oldu.

Bunu izleyen gece mücadelenin değil, sessizliğin gecesi oldu. Dünyadan el etek çekmiş bu odada, şimdi giydirilmiş bu ölü bedeninin üzerinde şaşırtıcı bir huzurun gezindiğini hissetti; geceler önce, vebaya tepeden bakan teraslarda kent kapılarındaki saldırının ardından duyulan huzurdu bu. Zaten o dönemde, eli kolu bağlı, insanların ölmesini izlediği yataklardan yükselen o sessizliği düşünmüştü. Her yerde aynı duraklama, aynı görkemli süre, mücadeleyi izleyen hep o aynı yatışma; bu, bozgunun sessizliğiydi. Ama şimdi arkadaşını örten adam için, bu sessizlik öyle yoğundu, sokakların ve vebadan kurtulmuş kentin sessizliğine öyle uyuyordu ki, Rieux bu kez, savaşlara son veren ve barışı iyileşme umudu olmayan bir acıya dönüştüren kesin bir yenilginin söz konusu olduğunu iyi biliyordu. Son olarak doktor, Tarrou'nun huzura kavuşup kavuşmadığını bilmiyordu; ancak en azından o anda, tıpkı oğlundan koparılmış bir anne, ya da arkadaşını gömen bir insan için nasıl ateşkes diye bir şey yoksa, kendisi için de artık olanaklı bir huzur bulunmadığını biliyordu.

Dışarıda hep aynı soğuk gece, açık ve buz gibi bir gökte buz tutmuş yıldızlar vardı. Yarı karanlık odada cama çökmüş soğuk, bir kutup gecesinin renksiz soluk alıp verişi hissediliyordu. Yatağın yanında Madam Rieux alışılmış duruşuyla, sağ tarafı başucu lambasıyla aydınlanmış, oturmaktaydı. Odanın tam ortasında ışığın uzağında Rieux koltuğunda beklemekteydi. Karısı aklına geliyordu, ama her seferinde bu düşünceyi uzaklaştırıyordu.

Gece başlarken sokaktan geçenlerin topuk sesleri soğuk gecenin içinde çınlamıştı.

"Her şeyle ilgilendin mi?" demişti Madam Rieux.

"Evet, telefon ettim."

Sonra ölünün başındaki sessiz bekleyişlerini sürdürmüşlerdi. Madam Rieux arada sırada oğluna bakıyordu. Bu bakışlardan biriyle karşılaşınca Rieux ona gülümsüyordu. Geceye özgü bildik gürültüler sokakta birbirini izlemişti. Henüz izin verilmese de, birçok araba yeniden sokaklardan geçiyordu. Yolları yutuyor, yok olup yeniden ortaya çıkıyorlardı. Sesler, bağırmalar, geri gelen sessizlik, bir nal sesi, bir dönemeçte gıcırdayan iki tramvay, belirsiz uğultular ve yeniden gecenin soluk alıp verişi...

"Bernard?"

"Efendim."

"Yorgun değil misin?"

"Hayır."

Annesinin ne düşündüğünü ve kendisini sevdiğini biliyordu o anda. Ama bir varlığı sevmenin çok büyük bir şey olmadığını ya da en azından asla bir sevginin dile getirilecek kadar güçlü olmayacağını da biliyordu. Örneğin, annesiyle birbirlerini hep sessizce seveceklerdi. Ve yaşamları boyunca duygularını birbirlerine daha rahat açıklayamadan; sırası gelince annesi ya da kendisi ölecekti. Aynı biçimde, Tarrou'nun yanı başında yaşayıp gitmişti ve dostlukları gerçek anlamda yaşamaya

zaman bulamadan bu akşam ölmüştü Tarrou. Dediği gibi oyunu kaybetmişti. Ama Rieux, o ne kazanmıştı? Yalnızca vebayı tanımış olmak ve bunu anımsamak, dostluğu tanımış olmak ve bunu anımsamak, şefkati tanımak ve bir gün bunu anımsamak, buydu işte kazandığı. İnsanın veba ve yaşam oyunundan elde edeceği tek şey bilgi ve bellekti. Belki de Tarrou'nun oyunu kazanmak dediği buydu!

Yine bir araba geçti ve Madam Rieux sandalyesinin üzerinde biraz kımıldadı. Rieux ona gülümsedi. Annesi ona yorgun olmadığını söyledi ve hemen ardından:

"Oraya, dağa dinlenmeye gitmelisin."

"Tabii anne."

Evet, orada dinlenebilirdi. Neden olmasın? Anımsamak için de bir bahane olurdu bu. Ama oyunu kazanmak bu idiyse, insanın umuttan yoksun, yalnızca bildiği ve anımsadığı şeyle yaşaması güç olmalıydı. İşte, kuşkusuz Tarrou da böyle yaşamıştı ve düşlere kapılmadan sürdürülen bir yaşamın içinde kuruluk adına ne varsa hepsinin bilincindeydi. Umutsuz huzur olmaz ve insanların kimseyi mahkûm etme hakkı olmadığına inanan ama yine de kimsenin başkalarını mahkûm etmekten kendini alıkoyamadığını ve hatta kurbanların bazen cellada dönüştüğünü de bilen Tarrou ikilem ve çelişkinin içinde yaşamıştı, asla umut nedir bilmemişti. Acaba bu nedenle mi aziz olmayı istemiş ve huzuru insanlara hizmet ederek aramıştı? Gerçekte Rieux bu konuda hiçbir şey bilmiyordu, bunun da pek önemi yoktu. Tarrou'yla ilgili aklından silinmeyen tek görüntü, kendisini götürmek üzere arabanın direksiyonuna sımsıkı sarılan bir adam ya da şimdi hareketsiz yatan şu kalın bedenin görüntüsüydü. Bir yaşam sıcaklığı ve bir ölüm görüntüsü, işte buydu bilinen.

İşte kuşkusuz bu nedenle, Doktor Rieux, sabah karısının ölüm haberini sakinlikle karşıladı. Çalışma odasındaydı. Annesi neredeyse koşarak ona telgrafı getirmiş, sonra postacıya bahşiş vermek üzere

çıkmıştı. Geri döndüğünde oğlu açılmış telgrafı elinde tutuyordu. Ona baktı, pencereden limanın üzerinde yükselmekte olan inanılmaz bir sabahı izlemeye kaptırmıştı kendini.

“Bernard,” dedi Madam Rieux.

Doktor dalgın dalgın ona baktı.

“Şu telgraf?” diye sordu.

“İşte bu,” dedi doktor, “sekiz gün olmuş.”

Madam Rieux başını pencereye çevirdi. Doktor susuyordu. Sonra annesine ağlamamasını, bunu beklediğini, ama yine de güç bir şey olduğunu söyledi. Bunları söylerken, acısında bir şaşkınlık bulunmadığını biliyordu yalnızca. Aylardır ve iki gündür, sürüp giden o aynı acıydı.

Güzel bir şubat sabahı gün doğarken, halkın, gazetelerin, radyo ve valilik duyurularının selamlamasıyla kentin kapıları sonunda açıldı. Böylece anlatıcıya, kapıların açılmasını izleyen coşkuya başından sonuna kadar katılabilme özgürlüğü olmamakla birlikte, bu neşe dolu saatlerin vakanüvisi olmak kalıyor. Gündüz ve gece için büyük eğlenceler düzenlenmişti. Aynı zamanda, uzak denizlerden gelen gemiler limanımıza yönelirken, garlarda trenlerin dumanları tütmeye başlamıştı bile, böylece her biri kendince, bugünün, ayrı düşmekten ötürü acı çekenler için büyük buluşma günü olduğunu belirtiyordu.

Burada, onca yurttaşımızın içine yerleşmiş olan ayrılık duygusunun ne olabileceği kolayca hayal edilebilir. Gün boyu kente giriş yapan trenler kentten ayrılanlar kadar doluydu. İki haftalık bekleme süresinde, son âna kadar valilik kararının iptal edilmesinden korkarak herkes o gün için yer tutmuştu. Kente yaklaşan yolcuların bazıları gerginlikten tam anlamıyla kurtulamamıştı zaten, çünkü yakınlarında bulunan insanların sonlarını biliyorlardı genelde; ötekilere ve kente ne olduğu konusundaysa hiçbir şey bilmiyorlardı, akıllarında kentin kuşkulu bir çehresi vardı. Ancak bu, tüm bu süre içinde tutku ateşiyle yanmamış kişiler için doğruydu yalnızca.

Gerçekten de, tutkulular kendilerini bir sabit fikre kaptırmışlardı. Onlar için tek bir şey değişmişti: Aylarca süren sürgünleri boyunca çabuk geçmesine uğraştıkları, deli gibi hızlandırmaya çalıştıkları o zamanı şimdi kente yaklaştıkları bir anda, trenin duraktan önce fren yapmaya başlamasıyla yavaşlatmayı dilemişlerdi. Aşklarının tüm o kaybolmuş ayları, içlerine belirsiz ve keskin bir duygu salıyor ve buna bağlı olarak, bu neşeli zamanın bekleyiş dönemine oranla iki kat daha yavaş geçmesini bir tür telafi olarak görüyor ve belli belirsiz bunu istiyorlardı. Haftalar önce haber iletilen karısının buraya gelmesi için

elinden geleni yapan Rambert gibi, sevdiklerini bir odada ya da peronda bekleyenler aynı sabırsızlık ve aynı karmaşa içindeydiler. Çünkü veba ayları boyunca bir soyutlamaya dönüşmüş bu aşk ya da sevgiye destek olan etten kemikten kişiyle bu duyguları karşılaştırmayı Rambert bir ürperişle bekliyordu.

Salgının başında bir solukta kentin dışına kaçmayı ve koşarcasına sevdiğiyle buluşmak için buradan ayrılmayı isteyen kişi olmak isterdi yeniden. Ama artık bunun olanaksızlığını biliyordu. Değişmişti o, ama veba onun dikkatini başka yöne çekmişti, o ise tüm gücüyle bunu yadsımaya çalışmış, ancak yine de içinde sessiz bir acı gibi yaşayadurmuştu bu duygu. Bir anlamda, vebanın çok ani biçimde bittiği duygusuna kapılıyordu, sanki bunu düşünmeye hazır değildi. Mutluluk tüm hızıyla geliyordu, olay bekleyişten çok daha hızlı gelişiyordu. Rambert her şeye bir anda kavuşacağını, neşenin tadı çıkarılmayan bir yanık gibi olduğunu anlıyordu.

Kaldı ki, hepsi az ya da çok, belli bir bilinçle onun gibiydi ve aslında hepsinden söz etmek gerek. Özel yaşamlarına yeniden başlayacakları bu istasyon peronunda, birbirlerine bakışlar atarken ya da gülümserken, paylaştıkları ortaklığı hissediyorlardı hâlâ. Ama trenin dumanı görünür görünmez sürgün duygusu, karmaşık ve sarhoş edici bir neşe sağanağı altında bir anda sönüp gitti. Tren durunca çoğunlukla yine bu peronda başlamış olan sonu gelmez ayrılıklar burada son buldu; bir saniye içinde, canlı biçimlerini unuttukları bedenlere büyük bir sevincin eşlik ettiği bir cimrilikle kolların sarıldığı anda. Rambert'in kendisine koşan ve göğsüne kapanan o bedene bakacak zamanı olmadı. Kolları arasında onu tutarken, gövdesine yumulmuş o tanıdık saçlı başı sıkarken gözyaşlarına engel olamadı, bunların o anki mutluluktan mı, yoksa çok uzun süredir bastırılmış bir acıdan mı olduğunu bilmiyordu; en azından bu yaşların, şu anda omzuna gömülmüş duran bu yüzün, onca düşlediği yüz mü, yoksa

tersine, bir yabancının yüzü mü olduğunu bilmesini engellediğinden ötürü bir rahatlık içindeydi. Bu kuşkunun doğru çıkıp çıkmayacağını sonradan öğrenecekti. Şimdilik, vebanın geri gelebileceğine ve insanların yüreğinde hiçbir değişiklik yapmadan gidebileceğine inanıyor gibi bir hali olan çevresindekiler gibi davranmak istiyordu.

Birbirlerine sıkı sıkı sarılmış insanlar, dünyada geri kalan her şeye gözlerini yummuş, görünüşte vebayı alt etmiş, tüm sefaleti ve aynı trenle gelip karşılarında kimseyi bulamamış herkesi unutmuş olarak evlerine döndüler; peronda yalnız kalanlarsa eve dönünce uzun sürmüş suskunlukların yüreklerine saldığı korkuyu doğrulayan bir şey bulmaya hazırlanıyorlardı. Artık taptaze bir acıdan başka kendilerine eşlik eden hiç kimseleri olmayan bu insanlar için, o anda artık yaşamayan bir varlığın anısına sarılanlar için her şey farklıydı ve ayrılık duygusu doruk noktasına ulaşmıştı. Onlar için, şimdi ortak bir çukura atılmış ya da bir kül yığınında eriyip gitmiş o varlığa ilişkin tüm neşeyi yitiren anneler, eşler, sevgililer için veba hâlâ vardı.

Ama kim düşünüyordu bu yalnızlıkları? Öğle olunca güneş sabahtan beri bir mücadele halinde havanın içinde dolanıp duran soğuk esintileri alt ederek değişmeyen bir ışığı sürekli yinelenen dalgalarla kentin üzerine saçıyordu. Gün sanki akmıyordu. Tepelerden kalelerin topları durgun gökyüzünde ara vermeden patlamaya başladı. Acıların son bulduğu ve unutuşun henüz başlamadığı, iki arada kalmış bu dakikada tüm kent kendini dışarı attı.

Bütün meydanlarda dans ediliyordu. Bir günde trafik yoğunluğu hissedilir biçimde artmış ve sayıları giderek çoğalan arabalar insan seli altındaki sokaklarda güçlükle ilerliyordu. Kentin çanları tüm akşamüstü en yüksek perdeden çaldı. Mavi ve altınsı bir göğü çınlamalarıyla dolduruyorlardı. Gerçekten de kiliselerde şükür duaları okunup duruyordu. Ama aynı zamanda eğlence yerleri ağzına kadar dolmuş, geleceği düşünmeden ellerindeki son alkollü içecekleri

dağıtıyorlardı. Tezgâhların önünde hepsi de heyecan içinde bir kalabalık itiş kakış bekleşiyordu, aralarında çevredeki bakışlardan çekinmeyen, sarmaş dolaş birçok çift vardı. Hepsi bağıra çağıra konuşuyor ya da gülüyordu. Herkes içine kapandığı aylar boyunca yaşamı biriktirmiş, şimdi hayatta kalmalarını kutlarcasına onu harcıyorlardı. Ertesi gün asıl yaşam başlayacaktı, önlemleriyle. Şimdilik çok farklı kökenlerden insanlar dirsek dirseğe kardeş gibiydiler. Ölümün varlığının gerçekleştiremediği eşitlik, en azından birkaç saatliğine kurtuluşun coşkusunda ortaya çıkıyordu.

Ama bu sıradan coşku her şeyi açıklamıyordu ve akşamüstü geç saatte Rambert'in yanında sokakları dolduranlar soğukkanlı bir tavrın altında, çoğunlukla epey hassas mutluluklar gizliyordu. Gerçekten de, çok sayıda çift ve çok sayıda aile sakin sakin gezinen insanlar gibiydiler yalnızca. Gerçekteyse çoğu acı çektikleri yerleri hassaslıkla ziyaret ediyorlardı. Yeni gelenlere vebanın açık ya da saklı işaretlerini, vebanın tarihinin kalıntılarını göstermek söz konusuydu. Bazı durumlarda, veba sırasında çok şey görmüş olanlara rehberlik etmekle yetiniliyor ve korku uyandırmadan tehlike anlatılıyordu. Bu gibi keyifler zararsızdı. Ama öteki durumlarda, daha tehlikeli gezintiler olabiliyordu, anıların sevgi dolu acısına kendini bırakmış bir sevgili yanındakine şöyle diyebiliyordu: "O sırada, bu yerde yanımda olmanı arzuladım ve sen yoktun." Bu tutku gezginlerini tanımak kolaydı: İçinde yol aldıkları gürültü patırtının ortasında fısıltı ve itiraf adacıkları oluşturuyorlardı. Gerçek kurtuluşu, köşe başlarındaki orkestralardan daha iyi müjdeliyordu onlar. Çünkü bu sevinç içinde, sıkı sıkı birbirine sarılmış ve suskun çiftler gürültü patırtının içinde, mutluluğun tüm zaferi ve adaletsizliğiyle vebanın bittiğini, korkunun geride kaldığını doğruluyordu. Her tür kesinliğe karşı, insanların öldürülmesinin sineklerin öldürülmesi kadar gündelik sayıldığı şu anlamsız dünyayı tanıdığımızı sakin sakin yadsıyorlardı; şu sınırları iyi çizilmiş vahşiliği,

şu hesaplanmış çılgınlığı, şimdinin dışında ne varsa her şeye karşı korkunç bir özgürlük duygusunu da beraberinde getiren şu tutsaklığı, şu ölüm kokusunu, öldürmediği herkesi şaşkına çeviren şu ölüm kokusunu, son olarak da bir bölümü her gün bir fırının ağzına yığılmış, yağlı kokular çıkararak havaya karışan, öteki bölümü de güçsüzlük ve korkunun zincirlerine vurulmuş kendi sırasını bekleyen şu şaşkına dönmüş insanlardan olduğumuzu inkâr ediyorlardı.

Dış mahallelere ulaşmaya çalışan ve akşamüstü çan ve top sesleri, ezgiler ve sağır edici çığlıklar arasında tek başına yürüyen Doktor Rieux'nün gözüne çarpan işte buydu. Mesleği sürüyordu, hastalar için tatil yoktu. Kentin üzerine inen tatlı ışığın içinde eski günlerin ızgara et ve anason kokuları yükseliyordu. Çevresinde gülen yüzler göğe doğru çevriliyordu. Yüzleri al al olmuş kadın ve erkekler istekle gerilerek ve çığlıklar atarak birbirlerine dolanıyordu. Evet, veba bitmişti, korku da ve şimdi sarmaş dolaş olan kollar aslında en derin anlamıyla sürgünün ve ayrılığın ne demek olduğunu anlatıyordu.

İlk kez olarak Rieux aylarca her gelen geçenin yüzünde okuduğu şu tanıdık havaya bir ad verebiliyordu. Şimdi çevresine şöyle bir bakması yeterliydi. Vebayı, sefaleti ve yoklukları geride bırakan herkes, uzun süredir oynamakta olduğu rolün giysisine bürünmüştü, yokluğu ve uzaktaki ülkeyi önce yüzleriyle, şimdi de giysileriyle belli eden göçmen rolüne bürünmüşlerdi. Vebanın kent kapılarını kapadığı günden başlayarak yalnızca ayrılığı yaşamışlardı, her şeyi unutturan o insancıl sıcaklıktan ayrı düşmüşlerdi. Değişik derecelerde, kentin her köşesinde bu kadınlar ve bu erkekler, herkes için aynı olmayan ama yine hepsi için olanaksız bir buluşmayı özlemişlerdi. Çoğu tüm gücüyle orada bulunmayan birisini, bir bedenin sıcaklığını, sevgiyi ya da alışkanlığı haykırmıştı. Bazıları insanların dostluklarından uzak düşmenin, onlara mektup, tren, gemi gibi dostluklara özgü alışılmış yollardan ulaşamayacak olmanın çoğunlukla farkına varmadan acısını

çekiyordu. Daha az sayıda bir başka grup insan da, belki Tarrou gibileri, tanımlayamadıkları bir şeylerle istemişlerdi birliği, ama bunlar da istenecek tek şeydi onların gözünde. Başka bir ad bulamadıklarından buna bazen huzur diyorlardı.

Rieux hâlâ yürüyordu. İlerledikçe çevresindeki kalabalık artıyor, gürültü çoğalıyor ve ulaşmak istediği mahalleler uzaklaşıyor gibi geliyordu. Yavaş yavaş bu bağırıp çağıran kitleye karışıyordu ve bu haykırışın bir bakıma kendi haykırışı olduğunu da anlamaya başlıyordu. Evet, hem bedensel hem de ruhsal açıdan hepsi birlikte acı çekmişti, hepsi güç bir tatil dönemine, umarsız bir sürgüne ve hiç giderilmemiş bir susuzluğa birlikte katlanmışlardı. Bu üst üste yığılan ölüler, ambulans sirenleri, şu yazgı denilen şeyin ihtarları, korkunun yinelenen ayak sesleri ve yüreklerdeki korkunç başkaldırı arasında hep bir söylenti yayılıp durmuş ve korku içindeki bu insanlara gerçek vatanlarını bulmaları gerektiğini söyleyerek onları uyarmıştı. Onların hepsi için gerçek vatan bu boğulan kentin duvarlarının ötesindeydi. Tepelerdeki güzel kokulu çalılıklarda, denizde, özgür ülkelerde ve aşkın gücündeydi. Ve geri kalan her şeye tiksintiyle sırt çevirerek o ülkeye, mutluluğa dönmek istiyorlardı.

Bu sürgünün ve bu birleşme duygusunun ne anlama gelebileceğini Doktor Rieux hiç bilmiyordu. Cendereye kapılmışçasına durmaksızın yürüyerek kendisini çağıran hastalarına giderken, yavaş yavaş yükü azalmış sokaklara yaklaşıyor ve bu şeylerin bir anlamının olup olmamasının önemli olmadığını, yalnızca, insanların umudunun bir karşılık bulmasını görmek gerektiğini düşünüyordu.

Karşılığın ne olduğunu bundan böyle o biliyordu ve dış mahallelerin neredeyse ıssız o ilk sokaklarında bunu daha iyi görüyordu. Yalnızca aşklarının yaşadığı eve dönmeyi istemiş olanlar, sayıları azalsa da bununla yetinmesini bilerek arada sırada ödüllerini alıyorlardı. Kuşkusuz aralarından bazıları, bekledikleri kişiden yoksun,

tek başlarına kentte yürümeyi sürdürüyorlardı. Salgından önce, aşklarını daha başından yoluna koyamamış ve birbirine düşman sevgilileri birbirine bağlı tutan o güç anlaşmayı yıllarca körü körüne izleyen bazıları gibi, eşinden iki kez ayrılmak durumuna düşmemiş olanlar da mutluydu. Rieux gibi onlar da her şeyi zamana bırakmanın hafifliğini duymuşlardı: Onlar sonsuza dek ayrılmışlardı. Ama, Doktor Rieux'nün sabah yanından ayrılırken "Haydi, cesaret, şimdi haklı çıkmanın zamanı," dediği Rambert gibi başkaları da, yitirdiklerini sandıkları kişiyi hiç duraksamadan bulmuşlardı. En azından bir süre için mutlu olacaklardı. Her zaman istenebilecek ve bazen elde edilebilecek bir şey varsa, onun da insan sevgisi olduğunu şimdi onlar biliyordu.

Tersine, hayal bile edemedikleri bir şeyi dilemiş olanların hiçbirine bir karşılık gelmemişti. Tarrou sözünü ettiği o ulaşılması güç huzura kavuşur gibi olmuş, ama onu işine yaramayacağı bir anda, ölümde bulmuştu. Tersine, Rieux'nün kapı eşiklerinde, azalan ışığın altında gördüğü, tüm güçleriyle sarılmış, heyecan içinde birbirine bakan başkaları eğer istediklerini elde etmişlerse, bunun nedeni yalnızca kendi ellerinde olan bir şey istemiş olmalarıydı. Ve Rieux, Grand'la Cottard'ın bulunduğu sokağa saparken insanla, onun yoksul ve inanılmaz aşkıyla yetinenlerin de en azından arada bir neşeyle ödüllendirilmesinin yerinde olacağını düşünüyordu.

Bu günce burada sona eriyor. Doktor Rieux'nün bunun yazarı olduğunu belirtmenin zamanı geldi. Ama son olayları aktarmadan önce, en azından niçin araya girdiğini açıklamak ve tarafsız tanık üslubunu seçmeye özen göstermesinin anlaşılmasını istiyor. Tüm veba süresince mesleği gereği kentlilerin birçoğunu görme ve onların duygularını derleme olanağı buldu. Böylece gördüklerini ve duyduklarını rahatça aktarma durumundaydı. Ama bunu uygun, ölçülü bir tutumla yapmak istemiştir. Genel olarak gördüklerinden fazlasını anlatmamaya, veba dostlarına, gerçekte sahip olmayacakları düşünceleri yakıştırmamaya ve yalnızca rastlantı ya da kötü talihin kendisine sunduğu metinleri kullanmaya özen göstermiştir.

Bir tür cinayet nedeniyle tanıklık etme durumunda kalarak, iyi niyetli her tanığın yapması gerektiği gibi, belli bir sakınımı elden bırakmamıştır. Ama aynı zamanda da, dürüst bir yüreğin kurallarına uygun olarak, isteyerek kurbanın tarafını tutmuş ve insanları, aynı kenti paylaştığı insanları, yalnızca aşk, acı, sürgün gibi ortak inançları çevresinde birleştirmek istemiştir. İşte böylece, tek bir acı yoktur kentlilerce paylaşmasın, ya da tek bir durum yoktur kendisi de sahiplenmesin.

Sadık bir tanık olmak için özellikle olayları, belgeleri ve söylentileri aktarmalıydı. Ama kişisel olarak kendi söyleyeceğini, kendi bekleyişini, kendi geçirdiği sınavları dile getirmemeliydi. Bunlardan yararlandıysa bile, yalnızca aynı kenti paylaştığı kentlileri anlamak ve onların anlaşılmasını sağlamak ve onların çoğunlukla karmakarışık biçimde hissettiklerine olabildiğince kesin bir biçim vermek içindi. Gerçeği söylemek gerekirse, bu sağduyulu çaba fazla zor olmadı. Kendi içindekilerin doğrudan o binlerce vebalı sese karışmak üzere olduğunu hissettiğinde, tek tek her acısının aynı zamanda başkalarının da acısı

olduğu ve acının çoğu kez tek başına yaşandığı bir dünyada bunun bir avantaj olduğu düşüncesi onu durdurmuştu. Kuşkusuz herkes adına konuşmalıydı.

Ama yurttaşlarımız arasında bir kişi vardı ve Rieux onun adına konuşamazdı. Tarrou'nun bir gün Rieux'ye sözünü ettiği kişi bu: "Onun tek gerçek cinayeti çocuklar ve insanları ölüme yollayan neyse onu yüreğiyle onaylamış olmasıdır. Geri kalanını anlıyorum, ama bu konuda onu yaptığından ötürü bağışlamak zorundayım." Bu güncenin böyle şeylerden habersiz, yani yalnız bir yüreğin sahibiyle son bulması da yerinde olur.

Kutlamanın yapıldığı gürültülü patırtılı caddelerden çıkıp Grand'la Cottard'ın oturduğu sokağa saparken bir polis engeliyle karşılaştı. Böyle bir şeyi beklemiyordu. Eğlencenin uzaktan gelen uğultusu mahalleyi sessizleştiriyor ve Rieux'ye bir çöl gibi ıssız geliyordu. Kartını çıkardı.

"Olanaksız doktor," dedi polis memuru. "Kalabalığa ateş eden bir deli var. Ama burada kalın, size gerek olabilir."

O sırada Rieux, Grand'ın kendine doğru geldiğini gördü. Onun da hiçbir şeyden haberi yoktu. Geçmesine izin verilmiyordu ve ateşin kendi evinden açıldığını öğrenmişti. Güneşin ısıtmayan son ışıklarıyla altın rengine bürünmüş evin cephesi uzaktan görülüyordu. Karşıdaki kaldırıma kadar uzanan boş bir uzam evi çevreliyordu. Yolun ortasında bir şapka ve kirli bir parça kumaş seçiliyordu. Rieux ve Grand iyice uzakta, yolun öteki tarafında kendilerini durduran polis kordonuna paralel ve gerisinde mahallelilerin hızlı hızlı durmadan geçtikleri bir polis kordonunu görebiliyorlardı. Dikkatlice bakınca, ellerinde tabanca, evin karşısında bulunan apartmanların kapılarına sinmiş polis memurlarını da gördüler. Evin tüm kepenkleri kapalıydı. Yine de ikinci katta kepenklerden biri yarı yarıya açılmış gibiydi. Sokakta tam

bir sessizlik vardı. Kent merkezinden gelen belli belirsiz ezgiler duyuluyordu yalnızca.

Bir ara evin karşısındaki apartmanlardan birinden iki el ateş sesi duyuldu ve açık olan kepenkte parçalar havaya sıçradı. Sonra yeniden sessizlik oldu. Uzaktan bakınca, günün yoğunluğundan sonra bu olanlar Rieux'ye biraz gerçekdışı gibi geliyordu.

"Bu Cottard'ın penceresi," dedi birdenbire Grand heyecanla. "Ama Cottard ortada yok."

"Niye ateş ediliyor?" diye sordu Rieux memura.

"Onu oyalamaya çalışıyorlar. Gerekli malzemeyi getirecek bir otobüs bekliyoruz, çünkü kapıdan girmeye çalışanlara ateş ediyor. Kurşun isabet eden bir memur var."

"Niye ateş etti?"

"Bilmiyoruz. Sokakta insanlar eğleniyordu. İlk tabanca sesi duyulduğunda hiçbir şey anlamadılar. İkinci seste bağrış çağrış oldu, bir kişi yaralandı ve herkes kaçıştı. Delinin biri işte."

Yeniden sessizlik olduğunda dakikalar geçmek bilmedi. Birden sokağın öteki tarafından bir köpeğin çıkageldiğini gördüler, Rieux'nün uzun süredir gördüğü ilk köpekti, büyük bir olasılıkla o zamana kadar sahiplerinin sakladığı pis bir İspanyol köpeğiydi, duvar boyunca koşup gidiyordu. Kapıya yaklaşınca duraksadı, arka ayakları üzerine oturdu ve bitlerini kemirmek üzere yanlamasına uzandı. Polislerden gelen birçok düdük sesi onu uyardı. Başını kaldırdı, sonra şapkayı koklamak üzere ağır ağır yolun ortasına ilerledi. Aynı anda ikinci kattan bir el ateş edildi ve köpek ayaklarıyla debelenerek bir anda kendi çevresinde döndü ve böğrünün üzerine devrilerek uzun uzun sarsıldı. Karşılık olarak, evin karşısındaki kapılardan beş ya da altı patlamayla kepenk biraz daha ufalandı. Yeniden sessizlik çöktü. Güneş biraz çekilmişti ve Cottard'ın penceresine gölge düşmeye başlıyordu. Doktorun arkasındaki sokakta bir fren sesi duyuldu.

“İşte geldiler,” dedi polis memuru.

Ellerinde ipler, bir merdiven ve yağlı beze sarılmış iki uzun paketle tam arkalarında polisler belirdi. Grand’ın dairesinin karşısında bulunan bitişik düzen evleri çeviren bir sokağa daldılar. Bir süre sonra bu evlerin kapılarında bir hareket olduğu görülmedi, ancak tahmin edildi. Sonra kalabalık ve polisler bekledi. Köpek artık kımıldamıyordu, ama koyu renk bir su birikintisinin içinde ıslak yatıyordu.

Birdenbire polis memurlarının tuttuğu evlerden bir makineli tabancayla ateş açıldı. Ateşin sonunda, nişan alınan kepenk tam anlamıyla yaprak gibi döküldü ve pencerede karanlık bir boşluk belirdi, Rieux ve Grand bulundukları yerden hiçbir şey seçemiyordu. Ateş kesilince ikinci bir tabanca sesi başka bir açıdan, daha uzaktaki bir evden geldi. Kurşunlardan biri bir kiremit parçasını sıçrattığına göre kurşunlar penceredeki kare boşluğa da isabet ediyordu kuşkusuz. Aynı anda üç polis koşarak yolu geçti ve giriş kapısından içeri daldılar. Hemen ardından üç polis daha içeri koştular ve ateş sesi kesildi. Kalabalık biraz daha bekledi. Apartmanın içinde, derinden gelen iki patlama sesi duyuldu. Sonra bir uğultu yükseldi ve neredeyse sürüklercesine kolları sıvanmış, durmadan bağıran ufak tefek bir adamın dışarı çıkarıldığı görüldü. Sanki bir mucize olmuş gibi, sokaktaki tüm kapalı kepenkler açıldı ve meraklılar pencerelere üşüştü; bir yandan da insanlar kalabalıklar halinde evlerinden çıkıp polis engellerinin arkasına koştular. Bir an, adamcağızı yolun ortasında gördüler, sonunda ayakları yere basıyor, polis ellerini arkadan tutuyordu. Bağırıyordu. Bir polis ona yaklaştı ve yumruğunun tüm gücüyle, ciddi bir tavırla iki kez ona vurdu.

“Cottard bu,” diye kekeledi Grand. “Çıldırmış.”

Cottard yere düşmüştü. Polisin bu kez yerde uzanan bu insan yığıntısına tüm gücüyle tekme indirdiğini gördüler. Sonra karmakarışık

bir kalabalık harekete geçti, doktora ve onun eski dostuna doğru yöneldi.

"Açılın!" dedi polis.

Kalabalık önünden geçerken Rieux gözlerini kaçırdı.

Grand ve Rieux hava kararırken oradan ayrıldılar. Bu olay, semti sanki içine daldığı uyuşukluktan çekip çıkarmış gibi uzaktaki sokaklardan gelen keyif sarhoşu kalabalığın uğultusuyla doldu yeniden. Evin girişinde Grand doktorla vedalaştı. Gidip çalışacaktı. Ama tam yukarı çıkacağı sırada, Jeanne'a mektup yazdığını ve şimdi hoşnut olduğunu söyledi doktora. Hem sonra yeniden tümcesini yazmaya başlamıştı: "Ne kadar sıfat varsa hepsini attım," dedi.

Hınzır bir gülümsemeyle törensi bir selam için şapkasını çıkardı. Ama Rieux, Cottard'ı düşünüyordu, yaşlı astım hastasının evine giderken onun yüzüne inen yumrukların tok sesi peşini bırakmıyordu. Suçlu bir insanı düşünmek, ölü birisini düşünmekten daha zordu belki de.

Rieux eski hastasının evine vardığında gece tüm göğü yutarcasına kaplamıştı. Odadan, özgürlüğün o uzaktan gelen uğultusu duyuluyordu ve yaşlı adam her zamanki tavrıyla bezelyeleri bir kaptan ötekine aktarmayı sürdürüyordu.

"Eğlenmeye hakları var," diyordu, "bir dünya kurmak için her şey gerek. Şu çalışma arkadaşınız, o ne oldu?"

Patlama sesleri geliyordu, ama bunlar barışla ilgiliydi: Çocuklar fişek patlatıyorlardı.

"Öldü," dedi doktor, hastanın hırıltılı göğsünü dinlerken.

"Ah!" dedi yaşlı adam şaşkınlık içinde.

"Vebadan," diye ekledi Rieux.

"Evet," dedi yaşlı adam bir süre sonra, "hep en iyiler gider. Yaşam böyle. Ama o ne istediğini bilen bir adamdı."

"Niye bunu söylüyorsunuz?" dedi stetoskopunu yerleştiren Rieux.

"Hiç. Konuşmak için konuşmazdı. Nihayet, benim hoşuma gidiyordu. Ama böyle işte. Başkaları, 'Veba bu, veba geçirdik,' diyorlar. Bir anlamda ödüllendirilmek istiyorlar. Ama ne demek veba? Yaşam bu, işte hepsi bu kadar."

"Buğunuzu aksatmayın."

"Yoo korkmayın. Daha zamanım çok benim ve ötekilerin öldüğünü göreceğim. Ben yaşamayı biliyorum."

Neşe dolu haykırışlar uzaktan ona karşılık verdi. Doktor odanın ortasında durdu.

"Terasa çıkarsam sizi rahatsız eder miyim?"

"Yo hayır! Onları tepeden görmek istiyorsunuz, değil mi? Dilediğiniz gibi yapın. Ama onlar hep aynı."

Rieux merdivenlere yöneldi.

"Söyleyin doktor, vebadan ölenler için bir anıt yapılacağı doğru mu?"

"Gazeteler öyle diyor. Bir gömüt taşı ya da bir plaka."

"Bundan emindim. Ve nutuklar atılacak."

Yaşlı adam boğuk boğuk gülüyordu.

"Buradan duyuyorum onları: 'Ölülerimiz...' sonra da gidip karınlarını doyuracaklar."

Rieux merdivenleri çıkmaya başlamıştı bile. Soğuk, kocaman gökyüzü evlerin tepesinde parıldıyordu, tepelerin yakınında yıldızlar çakmaktaşı gibi sert, yoğunlaşıyordu. Tarrou'yla vebayı unutmak üzere bu terasa çıktıkları geceden çok da farklı değildi bu gece. Yalıyarların eteklerinde deniz o zamankinden daha gürültülüydü. Hava kıpırtısız ve hafifti, sonbahar rüzgârının taşıdığı kirli soluklardan arınmıştı. Öte yandan kentin uğultusu hâlâ terasların altında dalgaların sesi gibi çınlıyordu. Ama bu gece kurtuluşun gecesiydi, başkaldırının değil. Uzakta, koyu bir kızıllık aydınlatılmış bulvar ve meydanların

bulunduğu yerleri belli ediyordu. Artık özgürlüğe kavuşmuş gecenin içinde, istek engel tanımıyordu, Rieux'ye ulaşan da onun uğultusuydu.

Karanlık limandan resmî kutlamanın ilk fişekleri yükseldi. Kent uzun ve boğuk bir haykırışla selamladı fişekleri. Cottard, Tarrou, Rieux'nün sevdiği ve yitirdiği kadın ve erkekler, ölü ya da suçlu, hepsi unutulmuştu. Yaşlı adam haklıydı, insanlar hep aynıydı. Ama her acının ötesinde, onları birbirine bağlayan güçleri ve suçsuzluklarıydı ve Rieux bunu burada hissediyordu. Kuvveti ve süresi iki katına çıkan, çınlaması terasın altına kadar uzanan haykırışların ortasında, rengârenk ışık demetleri gökyüzünde çoğalarak yükselirken, Doktor Rieux, susanların arasında yer almamak, o vebalılardan yana tanıklık etmek, onlara yönelik adaletsizliğe ve şiddete ilişkin en azından bir anı bırakmak ve felaketlerin ortasında neler öğrenildiğini, insanların içinde hor görülecek şeylerden çok, hayranlık duyulacak şeylerin bulunduğunu söylemek için burada son bulan anlatıyı kaleme almaya karar verdi.

Ancak bir yandan da bu güncenin kesin bir zafer güncesi olmadığını biliyordu. Bu, yalnızca kendi gördüğü kadarıyla korkuya ve onun tükenmez silahına karşı yapılması gerekenlerin bir tanıklığından başka bir şey olamazdı; ama aynı zamanda da, içlerinde kopan fırtınalara karşın, bir aziz olamadıklarına göre, felaketleri kabullenmeyi reddederek, yine de doktorluk yapmaya çalışan tüm insanların bu korkuya karşı daha neler yapabileceğine de tanıklık edecekti bu anlatı.

Gerçekten de, kentten yükselen sarhoşluk çığlıklarını dinlerken Rieux bu hafifleme duygusunun hep tehdit altında olduğunu düşünüyordu. Çünkü bu neşe içindeki kalabalığın, kitaplardan da öğrenilebileceği gibi, veba mikrobunun hiçbir zaman ölmediği ya da yok olmadığından, yıllarca mobilyalarda ve çamaşırlarda uykuya daldığından, odalarda, mahzenlerde, sandıklarda, mendillerde ve kâğıtlarda beklediğinden ve belki bir gün, insanların bir mutsuzluk

yaşaması ya da bir şeyler öğrenmesi için vebanın kendi farelerini uyandırıp mutlu bir kente ölmeye yollayabileceğinden haberi olmadığını biliyordu Rieux.